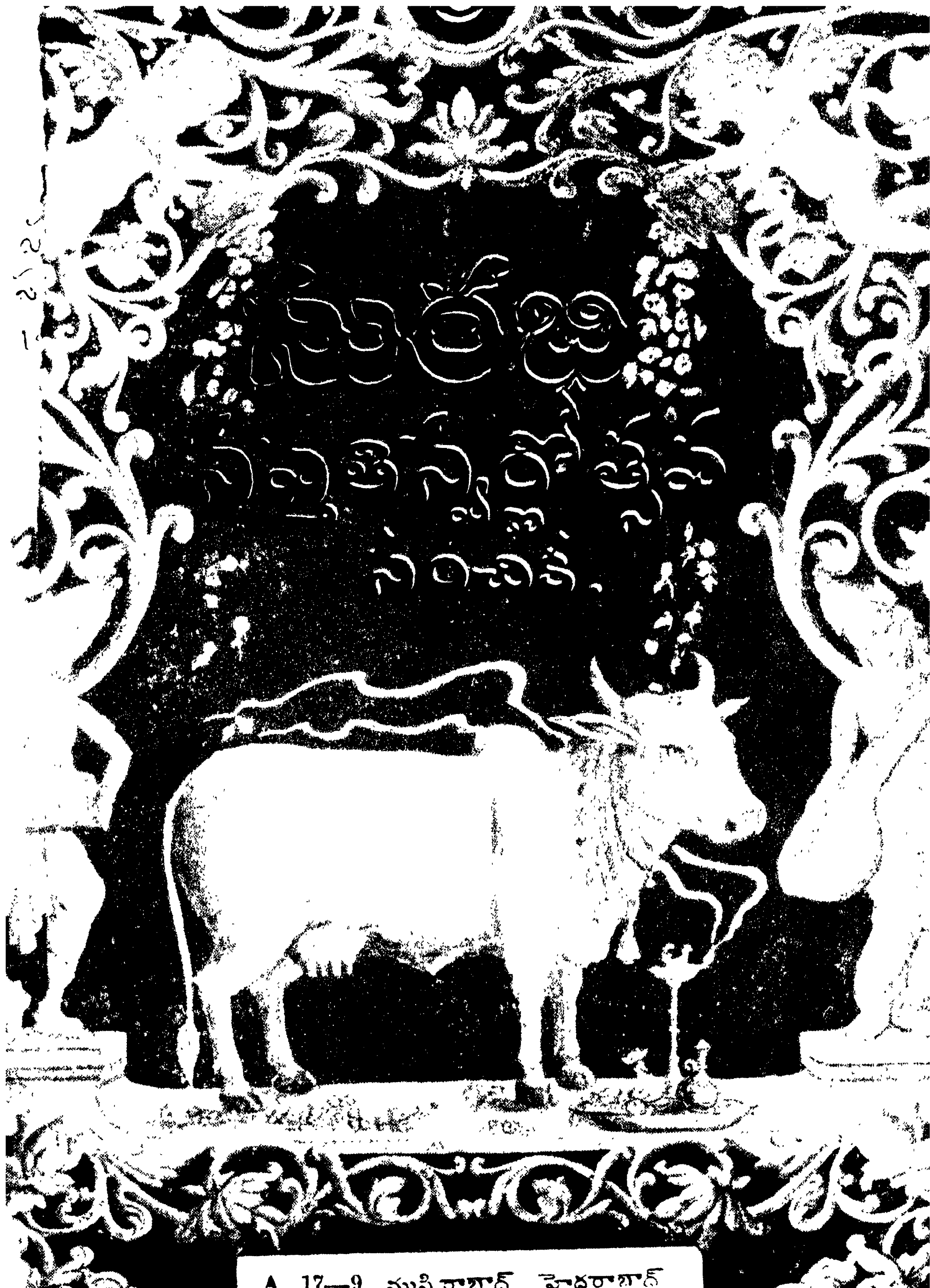
2798

సురభి
సంచిక.
A. 17—9. ముషీరాబాద్ - హైదరాబాద్

Surabhi Nataka Kala Sangham.
Souvnir.

సురభి నాటక కళా సంఘము
70-వ స్వర్ణోత్సవ సంచిక

1960 జనవరి

ప్రకాశకులు

సురభి నాటక కళా సంఘము
A-17-9, ముషీరాబాద్, హైదరాబాద్.

ముద్రాపకులు
శ్రీరామా పవర్ ప్రెస్, గుంటూరు.

సర్వావిధముల సహకరించి తమ అమూల్యాకాలమును మాకై వినియోగించి సర్వాంగసుందరముగ స్వర్ణోత్సవ సంచికను తీర్చిదిద్దిన సంపాదకవర్గమునకు మా నాటకోద్యమమునకు సహాయము గావించుచున్న కళాభిలాషులకు సురభినాటక కళాసంఘ పక్షమున ధన్యవాదము లర్పించుచున్నాము.

అధ్యక్షుడు :
ఆర్. చిన్న వెంకటరావు.
కార్యదర్శి :
ఏ. నాగేశ్వరరావు.
సురభినాటక కళాసంఘము.

హైదరాబాద్.
22-1-60.

ఆశీర్వచనము

మహోపాధ్యాయ, సాహిత్యాచార్య, సాహిత్య సామ్రాట్, కవీంద్ర,

శ్రీ శివ శంకర స్వామి.

సురభి నాటక సమాజము పేరు మొదటిసారి యెప్పుడోవిన్నాను. కాని, వారి నాటకప్రదర్శనమును ప్రథమ పర్యాయము 1910 సంవత్సరములో తెనాలి పురములో చూచినాను. ఆరోజులలో రామయ్యగారు అరువ్యక్తి ఆసమాజమున కధినేత. వారు తెనాలిలో ప్రదర్శించిన నాటకములన్నిటిని కుతూహలముతో చూచినాను. రామయ్యగారు హాస్యరసపోషణములో ఆరితేరిన నటుడు. సంస్థ కట్టుదిట్టములతో ఉండెడిది. అందలి స్త్రీలు స్త్రీపాత్రలేకాక, పురుష పాత్రలుకూడ ధరించెడివారు. వారి నాటకప్రదర్శనములు ఏదో వింతగా సంతసము కొలుపుచుండెడివి.

సురభి నాటకసమాజము అనునది ఒకేసంస్థ కాదు. కడప జిల్లాలో సురభి అను గ్రామమున 1889 లో శ్రీ శారదా మనోవినోదినీ సంగీత నాటక సమాజము ప్రారంభమయ్యెను. ఆ సమాజము శాఖోపశాఖలై, తొమ్మిది పెద్దసమాజములుగను, ఇరువదియేడు చిన్నసమాజములుగను దేశమున క్రమముగా వ్యాపించి ప్రతిరాత్రియు ఎచ్చటనో ఒకచోట నాటకము ప్రదర్శించుచునే యున్నది.

నేను బహుపర్యాయములు వివిధప్రదేశములలో సురభివారి నాటకములు విలోకించినాను. వీరు నాటక ప్రదర్శనమే కుటుంబ కళోపాసనగా, జీవనోపాధిగా పెట్టుకొని, నాటక కళాభివృద్ధి చేయుచున్నారు.

ఒకసారి నేను ఏలూరులో వనారస గోవిందరావుగారి షష్టిపూర్తి మహోత్సవమునకు వెళ్ళినాను. సురభివారిలో ఆయన సుప్రసిద్ధుడు. మహావిద్వాంసులను, నాటకకర్తలను, విమర్శకులను, కవులను ఆహ్వానించి మహావైభవముగా ఉత్సవము జరిపినారు.

మార్చి నెలలో నాట్యకళాధురీణ శ్రీనాగేశ్వరరాయ దంపతులు నన్ను సబహుమానముగా నిమ్మబోలు ఆహ్వానించి కవితాపట్టాభి

షేకము చేసి, సింహాసనారోహణము, వేదపూజ, నీరాజనాదికము కావించి, సమాదరించి "వసంతసేన" నాటకము నిడుబ్రోలులో నాసమక్షమున ప్రదర్శించినారు.

సంస్కృతమున శూద్రకుడు "మృచ్ఛకటి" అను నాటకము రచించినాడు. ప్రసిద్ధ పండిత వంశములోని వారు, యజుశ్శాఖాధ్యాయీ అనేక నాటకములు, cine scripts వ్రాసిన శ్రీ మల్లాది వేంకట కృష్ణ శర్మ గారు "మృచ్ఛకటి"ని "వసంతసేన" అను పేర రంగస్థలమునకు అనుకూలముగా adopt చేసినారు.

నాటకప్రదర్శనము నాలుగుగంటలు పట్టినది. ప్రేక్షకులందరు మొదటినుండి తుదివరకును సావధానముగా విలోకించినారు. రంగస్థల నిర్వహణము ప్రశంసాపాత్రము. settings, lighting, scenery, equipment విషయములలో సురభివారి రంగస్థలము పాశ్చాత్య నాటకరంగస్థలమును కొన్ని యెడల జ్ఞప్తికి తెచ్చుచుండును. Prompting అక్కరలేకుండనే నటీనటులు word perfect అనిపించినారు. పాత్రధారణము, వాచికాభినయము, ప్రవేశనిష్క్రమణములు సముచితములు. రాగము కొంత పొడిగించుట తప్ప, వేరొక లోపము కానరాలేదు.

శకారపాత్రను ధరించిన నాగేశ్వరరావుగారు, వసంతసేన పాత్ర ధరించిన చెల్లాయమ్మ గారు ప్రత్యేక ప్రశంసార్హులు. నాటకములో పాత్రధారు లందరు కూడికట్టుగా చక్కగా నటించి, నాటకమునకు total effect బాగుగా సమకూర్చినారు. చారుదత్త, మైత్రేయ, బౌద్ధ భిక్షువు, పాత్రలు ధరించినవారు సమర్థులు.

శ్రీ నాగేశ్వరరావు గారు నటశేఖరు డగుటయే కాక ఉత్తమ గుణసంపన్నుడు. తమసమాజము నాటకప్రదర్శనము చేసిన ప్రతిప్రదేశములోను, పుస్తకభాండారములు మొదలగు సంస్థలకు, కవులకు, విద్వాంసులకు, యోగ్యులకు దానధర్మములు చేయుచుండు నని ప్రతీతి. ఇట్టి సజ్జనుని కుటుంబమునకు, సంస్థకును శివానుగ్రహమువలన, సమస్త సన్మంగళాని భవన్తు!

సాహితీ సమితి,
ఒంగోలు.

—శివ

B. RAMAKRISHNA RAO,
GOVERNER OF KERALA.

RAJBHAVA
TRIVANDRUM
17th March 19

ఆంధ్రదేశమున నేడు దశాబ్దములనుండి రంగస్థలమును సేవించు దీక్షతో అవిచ్ఛిన్నముగా పనిజేయుచున్న సురభి నాటక సమాజముయొక్క సప్తతి స్వర్ణోత్సవము జరుగుట మిగుల ముదావహమైన సంగతి. సురభి కంపెనీవారి నాటకములను జూచి యానందించనివా రాంధ్రదేశములో అరుదుగా నుండురనినచో యతిశయోక్తి కాదు. ఇటీవల చలనచిత్రములు విరివిగా రంగమున ప్రవేశించినందున నాటకకళ కొంత దెబ్బతిన్నమాట వాస్తవమైనను ఇప్పటికిని నాటక ప్రదర్శనములపట్ల కళోపాసకుల యుత్సాహము తగ్గలేదు. వివిధ శాఖలుగా ప్రబలి సంచార నాటక సమాజముల సమాఖ్యా నేర్పరచుకొని సప్తతి స్వర్ణోత్సవమును జరుపుకొనుచున్న ఈ సంస్థకు నా అభినందనాలను, శుభాకాంక్షలను అందజేస్తున్నాను.

ఇట్లు.
బూర్గుల రామకృష్ణారావు.

GOPALA REDDI,
5, DUPLEIX ROAD,
NEW DELHI.

MINISTER OF
REVENUE & CIVIL EXPENDITURE
I N D I A.

29th June 1959.

Dear Shri Nageswara Rao,

I am happy to learn that Surabhi Nataka Kala Sangham is bringing out a Golden Jubilee Souvenir. You have completed seventy years of useful existence and you must have delighted numerous people all these years. Even when I was young, I saw some of the Dramas staged by some of your actors and actresses and with legitimate pride you can justify your own contribution to the dramatic art in Andhra Desa. I wish your Sangham all glory in the future also.

Yours sincerely,
B. GOPALA REDDI.

Dr. Sri S. RADHAKRISHNAN,

Vice-President,

INDIA.

NEW DELHI,

November 2, 1959.

Shri A. NAGESWARA RAO

Dear Sir,

Thank you for your letter of the 26th October.

I send my best wishes for success of your celebrations.

Yours faithfully,

S. RADHAKRISHNAN.

BRAHMANANDA REDDI,
Minister, Finance.

HYDERABAD,
30th Oct. 1959.

Dear Sri Nageswara Rao,

I thank you for your letter. I am very glad that you are presenting a *Souvenir* on the occasion of the 70th Jubilee Celebrations of the Surabhi Companies. It is needless to say that Surabhi Companies have contributed a great deal to the dramatic art in Andhra. I wish the function all success.

Yours Sincerely,
K. Brahmananda Reddi.

A. KALESWARA RAO,
SPEAKER.

Nagarjuna Vihar,
Himayatnagar,
HYDERABAD,
Date 29-10-1959.

Dear Sri Nageswara Rao,

I am glad that the 70th Jubilee Celebrations of the Surabhi Nataka Kala Sangham are being celebrated at Tenali in December next. It was one of the first Nataka Sanghams, whose performances I visited as early as 1901 in Guntur, when I was a student in the senior B. A. The performance of Harischandra, which I saw then was very fascinating and the action of one lady actress, her name was probably Rajamma, was extremely good. It was the Dramatic Company, in which women not only played women's parts; but also men's parts with efficiency. They attained a name and fame through out Andhra for some years from then I heard that even after the spliting up of the original company, the different branches gave performances in a very good manner and obtained laurels from the people. The peculiar feature was that there were some families devoted to the art of the drama and music that gave excellent performances. It is in the fitness of things that the 70th Jubilee of that famous Surabhi Company should be celebrated in a proper manner. I wish the functions all success.

With kind regards,

Yours sincerely,
A. KALESWARA RAO

Sri P. V. RAJAMANNAR,
Chief Justice of Madras.

MADRAS,
November 10, 1959.

Dear Sir,

I am glad to learn that your Sangham will be celebrating the 70th Jubilee Celebrations of the Surabhi Company. I am aware of the contribution that the Surabhi Company has made to the growth and development of Telugu Drama. The Andhra world should be gratefull to Andhra Nataka Kalodharaka Sri V. Govinda Rao (Surabhi), who started and worked the company for over quarter of a century.

Yours sincerely,
P. V. RAJAMANNAR.

A. NAGESWARA RAO

38, SARANGAPANI ST.
T. NAGAR, MADRAS

8th July 1959.

Messrs Surabhi Nataka Kala Sangham,
A-17-9 Mushirabad, Hyderabad.

Sir,

I deem it a proud privilage to send you my warm greetings as a contribution to your Souvenir.

As a votary of Art, it has been my Life's endeavour to ennoble the rich Dramatic Tradition of Andhra Desa. Your unique effort all these long years to entertain the rural flok which is the real pulsating heart of India, is an admirable effort. I pay homage, especially to your women folk who have come forward to adorn the Andhra Stage, even at a time when the country was not so advanced culturally.

May this momento also serve as an inspiration to the budding artists and give them the strength to dedicate their lives at the feet of **Vani.**

Yours faithfully,
A. NAGESWARA RAO.

N. NARAYANA DOSS, *B.A., B.T.,*
Retired Vice-Principal,
JAGIRDARS' COLLEGE.

F-10-662, KHAIRATABAD,
HYDERABAD-DN.
30th June 1959.

Dear Sri Nageswara Rao,

I remember having witnessed a few performances of Surabhi Natak Company, some fifty years back at Nellore, and very much enjoyed those performances. It is indeed very creditable that the Surabhi Companies have been able to keep up their activities, when very many of the Theatrical Companies which had seen glorious days, do not exist any longer, on account of the changing circumstances. It gives me very great pleasure to hear that you are bringing out your Golden Jubilee Souvenir. I wish you all success in your attempt, and hope that the aim and objects for which the Surabhi Nataka Kala Sangham stands, will be progressively carried out, to enhance the glory of the Andhra Stage.

With very best wishes.

Yours faithfully,
N. NARAYANA DOSS,
Member, Executive Body
Sangeetha Nataka Akademy.
(Andhra Pradesh)

K. C. REDDY,
Camp : BANGALORE,
21 ASHADHA, 1881.

MINISTER FOR WORKS,
HOUSING & SUPPLY,
INDIA.
12th July 1959.

I congratulate the members of the Surabhi Nataka Kala Sangham on the good work done by them for the last fifty years and wish the Golden Jubilee celebrations of the Sangham all success.

K. C. REDDI.

P. RANGA REDDI,
President,
ndhra Pradesh Congress Committee.

GANDHI BHAVAN,
HYDERABAD,
19th March 1959.

The Surabi Natak Kala Sangam, which is celebrating its Golden Jubilee, deserves credit for its contribution to the development of Dramatic art. I am glad to learn that with the first ushering in of Sri Sarada Mano Vinodhini Sangeetha Natak Sabha, it has later brought in its fold other Samajas and small dramatic Societies with an aim to produce quality dramas and to raise the standard of the stage as also to make it more and more popular in the masses.

At the present moment, much has to be done in the direction of preserving the drama from vulgarising tendencies which are detrimental to high standards of performances.

Wishing the Surabhi Natak Kala Sangam continued success in its endeavour. I hope the institution would make a conscious attempt to synthesise the old with the new themes and modern means of stage effect and hold aloft the torch of cultural renaissance in this country.

P. RANGA REDDI.

మాడపాటి హనుమంతరావు,
అధ్యక్షులు :
ఆంధ్రప్రదేశ్ లెజిస్‌లేటివ్ కౌన్సిల్.

"ఆంధ్రకుటీరము
హనుమాన్ టేక్డి,
హైదరాబాదు,
తేది 16-3-1959

శ్రీ ఎ. నాగేశ్వరరావుగారు,

తమరు సురభి నాటక కళాసంఘము తరపున "సురభి నాటక సమాజ సప్తతి" యనుపేర స్వర్ణోత్సవ సంచికను ప్రకటించ నుద్యమించుట మిక్కిలి ముదావహ విషయము. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో చాలా అనుభవముతో నాటకకళకు జీవము పోయు మీ సంఘ ఉద్యమమునకు స్వర్ణోత్సవ సందర్భమున నా శుభాకాంక్షల నందించుచున్నాను.

విధేయుడు,
మా. హనుమంతరావు.

కాజ వెంకట్రామయ్యా,
ఉపాధ్యక్షులు:
ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్.

గుడివాడ,
ఆంధ్రప్రదేశ్,
27–6–1959.

నాట్యకళాధురీణ,

శ్రీ ఏ. నాగేశ్వరరావుగారికి,

డెబ్బది ఏండ్లుగ ఆంధ్ర నాటక రంగానికి ఎనలేని సేవను చేస్తూ కళారంగానికి అంకితమయిన మీకు, మీ సమాజము లకు నా జోహారు లర్పిస్తూవున్నాను. సర్వతోవికాస మయిన భావిభాగ్యోదయముతో మీరు చిరకాలము వర్ధిల్లుదురు గాక అని, నటరాజును ప్రార్థిస్తూవున్నాను.

భవదీయుడు,
కాజ వెంకట్రామయ్య.

శ్రీ జమ్ములమడక మాధవరాయశర్మ
ఆంధ్రభాషా పండితులు

ఎ. సి. కాలేజి,
గుంటూరు.

శ్రీ సురభి నాటక సమాజము ఆంధ్రదేశంలో నాటక సమాజాలకు సురభి సంపదను అంది చింది. నేటి నటీనటులకు ఒక లోకప్రశస్తి ఉన్నదంటే అది సురభివారి సంకల్పబలము. ఒకప్పుడ నటభావులను లోకం అదొక రకంగా చూచేది. ఒకసారి నేను తెనాలి సంస్కృత కళాశాలలో నాట్యసమితి ఏర్పాటుచేసి స్వాగతోపన్యాసంచేస్తూ నటలోక గౌరవానికి సురభి సమాజం కారణ మన్నాను. అప్పు డక్కడ ఉన్న నటులు "మేముకూడ కారణమె" అని అనగలుగుతారేమో కనుక్కోడలచలేదు. ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు ఇంత గౌరవం ఈనాడు పొందుతుందని సురభివా ఆనాడు సురభి సమాజం గుర్తుకు వచ్చింది—సురభివారికి విశేషాలున్నవి—సురభి సమాజం అ వాళ్లు గుర్తించాలి.

2

తెనాలిలో పరిషదారంభం చేసినప్పుడే అనుకున్నాను. నేనే కాదు, నాకన్న పెద్దలు అప్పటి అధ్యక్షులు సాంఖ్యాయనశర్మ, నాగేశ్వరరావు, పున్నయ్యగార్లున్నూ అనుకున్నారు.

నేను నాట్యవేదంలో నటీనటుల స్వభావసంపత్తులను వ్రాసేటప్పుడు సురభి సమాజం గుర్తుకు వచ్చింది. నాట్య నాటక ప్రయోగమును ఒక యోగంగా యాగంగా ఆరాధించాల నాట్యభరతుడు అభినవుడూ అంటారు. అభినవ భాష్యంలో ఇదంతా స్పష్టంచేశాను. ఈ విశేషాల కొన్ని సురభివారికి ఉన్నవని నాట్యవేదం చదివినవారు అనగలరు. వధూనాటకసంఘాలు ఉండేవి వాల్మీకి అంటాడు. కేవలం వనితలు నాటకసంఘాలు ప్రయోగాలు సముచితంగా నిర్వహించ గలరా! అని సందేహం కలుగుతుంది. తగినంతగా సురభి సమాజంలో అలవాట్లు గుర్తించి జాగ్రత్తగా కౌశలం సురభి సమాజం ఉదాత్తతకు యత్నం చేసింది—సురభి సప్తతి యత్నము.

3

సంపాదిస్తే ఆ సందేహము అవసరం కాదేమో అనుకుంటాను. పురుషులు స్త్రీవేషం వేయరాదని నే ననలేనుగాని స్త్రీలు పురుషవేషం వేయడం ఎందుకులే! అని అనాలనిపిస్తుంది ప్రేక్షకులు స్త్రీల స్త్రీత్వమును భావించి ప్రేక్షకులయినంతకాలము తగిన ఉదాత్తత రాదు. కాని సురభి సమాజం ఉదాత్తకు యత్నం చేసింది. నేటి తెలుగు నాటకాలు పోటీలుపడిన్నీ మూసలో పడి పోతపడి రోతపుడుతున్నవి. ఇట్టిరోత తొలిగించడానికి ఇక ఈ సురభిసప్తతి బాగాయత్నిస్తే నాటకప్రయోగం యోగము యాగము అవుతుందని అనుకోవచ్చు.

అవశ్యతగా నేటి నాటకప్రయోగాలలో మార్పు రావాలి. నటినటులకు సురభవారు సక్రమ క్షణం అభ్యాసం ఇస్తారని అనుకుంటున్నాను. ఏ విద్యలో నయినా ఎవరికయినా గురువు ఉండడం రభి సప్తతి ఆచార్యకం వహించాలి. సురభిసమాజం నాట్యశిక్షణ విధానం సురభిసమాజం ప్తతిపూజ.

4

లోకంలో ప్రసిద్ధము—నటీనటులు తామంతట తామె గురువులయితే లఘువులై తీరుతారు. తే అయింది. కనుక ఇక సురభిసప్తతి ఆచార్యకం వహించాలని లోకం తలుస్తున్నది. ప్రతివత్స ము ఒకనాట్యశిక్షణ విధానమును సురభిసమాజం ఏర్పరచి కనీసం ఒక్కమాసం నటీనటులకు అభి మానుభవం కూర్చాలి. నాట్యాభినయ విషయంలో వారి కింత పరిజ్ఞానమునున్నా అందించాలి. టువంటి నటీనటులు లోకానికి కావాలి. నటీనటులందరూ నాట్యవేదం పాఠంగా చదవాలని నా ంక్ష. అంతేనా ? ఆంధ్రదేశం నాటకప్రయోగ సంఘాలవారందరూ భారతదేశీయ భరతనాట్య స్త్ర సంప్రదాయాలను అనుసరించాలని నా ఆకాంక్ష. ఇటువంటి వేయికాంక్షలయినా సురభి మాజానికి సూచించుకోవచ్చు సప్తతి స్వర్ణోత్సవం డెబ్బయిమందిని పూజించి ఆదర్శం ప్రదర్శించాలి.

— అస్తు

V. NAGAYYA,
Cine Artist and
Producer - Director.

MADRAS-17,
64 BAZULLA ROAD,
11th July 1959.

శ్రీ నాగేశ్వరరావుగార్కి నమస్కారాలు.

నా చిన్నతనంనుండి అనేక సురభి నాటకాలు చూచేను. నాటకం రోజు నాకొక పండగ్గా వుండేది.

నేటి సినిమా ప్రపంచంలో నటునిగా వున్నతస్థానం లభించేందుకు ఆ నాటి సురభినాటకాలే నాకు భిక్ష పెట్టేయి !

నాలోని కళాభిలాషను, పిపాసను ఉద్వేగపరచిన సురభినాటక సంస్థలకు నే నెంతో ఋణపడివున్నాను. అందుకు నా హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞతను తెలుపుకొంటున్నాను.

ఇట్లు,
విధేయుడు,
చిత్తూరు నాగయ్య.

D. V. SUBBA RAO,
The Indian Dramatic Co.,

MASULIPATAM,
9th July 1959.

నాట్యకళాధురీణ,
ఎ. నాగేశ్వరరావుగారికి,

మహాశయా, శుభాభివందనములు.

ఆధునికులైన యువకులు, విద్యార్థికులూ నైన నేటి కళాకారులు మన నాటకరంగోత్తేజమునకు ఏయే సంస్కరణలు అవసరమని ఉద్ఘోషిస్తూన్నారో, అన్వేషణలు సాగిస్తున్నారో ఆయా సంస్కరణలు, ఆ కాలానికి కలిసివచ్చిన హంగులతో, 70 ఏండ్లనాడే తోలుబొమ్మల నాటకముతో ప్రారంభించి, కాలానుగుణ్యముగ సంస్కరింపబడుతూ, ప్రజ్ఞాకౌశల్యాదులు గల్గి, సకల హంగులతో పౌరాణిక, చారిత్రక, సాంఘికాది మహానాటకముల నెన్నిటినో కనులు మిరుమిట్లుగొలుపు రంగస్థలములపై శోభాయమానముగ ప్రదర్శన లిచ్చి ఆంధ్ర దేశమున ఆబాలగోపాలమునకూ ఆనంద మిచ్చిన కళాధురంధరులు మీ సురభి పెద్దలే. ఆ ఖ్యాతి మీకే చెల్లినది.

రచయితలను, శిల్పులను, సంగీత, భరత శాస్త్రజ్ఞులను వెంట నిడుకుని పోషిస్తూ వాడవాడలా సంచార మొనర్చుచూ కళావైదుష్యమును వెదజల్లినారు మీ పెద్దలు. సన్నిహితులయిన రచయితలు నాటకముల రచింపగా సంగీత నాట్యకళాకోవిదులను, శిక్షణక్రింద ప్రతిభావంతులైన శిల్పు లమర్చిన నాటకానుగుణ్యమైన సీన్సు వగైరా సకల హంగులతో రమ్యమైన రంగస్థలములపై ప్రదర్శనల నిచ్చి, ప్రేక్షకలోకాన్ని తన్మయుల జేసెడివారు మీ కులపెద్దలు. సంగీత సాహిత్య నాట్య శిల్పకళాకోవిదులచే తీర్చిదిద్దబడిన వగుటచే మీ నాటకములూ ప్రదర్శనములూ రమ్యములై చిరస్మరణీయములు కాగల్గినవి. ఆంధ్రదేశమున యీ నాటికీ సజీవములై నిల్చియున్నవి తమ సమాజములేగదా! స్త్రీలే స్త్రీపాత్ర ధారణ చేయవలెనన్న యీనాటి నినాదాన్ని సత్యాన్ని తా మేనాడో గుర్తించి అమలునం దుంచారు గదా!

మీ పెద్ద లానాడు ఒకేఒక ట్రూపుగ మా బందరు పట్టణమున వరుసనాడిన రసవత్తరములైన నాటకప్రదర్శనలలో కొన్నిటిని నా చిన్ననాడు నే జూచియుంటిని. హాలులో స్థలము లభించక గేట్లవద్దనే వర్షములో తడుస్తూ నిలబడి తమ నాటక ప్రదర్శనాలను జూచిన ఆనాటి పిల్లకాయలలో నే నొకడను. సమర్థులైన, ఆనాటి నట, నటీవర్గము ప్రదర్శించిన నాట్యకళా వైదుష్యాన్ని చూచి ఆనాడు మురిసిపోయినాము. 50, 60 ఏండ్లనాటి మధురస్మృతులను జ్ఞప్తికి తెస్తూ ఆధునికుల ప్రబోధాల గుర్తించి అనుసరిస్తూ దినదినాభివృద్ధి గాంచుతూ కళానైపుణిని చాటుతున్నారు ఆంధ్రదేశాన తమరు. ఈనాటికీ, ఓ నాడు ఈ యూరనే జనించి నిద్రావస్థలో పడిపోయిన ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తును పునరుద్ధరించిన మహనీయుడు, తమ కులగురువు, కీర్తిశేషులు శ్రీ గోవింద రాయలవారేగదా! సుప్రసిద్ధ నటీమణి శ్రీమతి పూర్ణిమాదేవి నటనాకౌశల్యమును ఆంధ్రదేశమున ఎరుంగనివారెవరు! ఇటీవల బాపట్లలో విద్వన్మణులు, కళాభిమానులు తమ నటనాసామర్థ్యమును గుర్తించి ఆనందించి తమకు ఘన సన్మానమొసగిరి. వీనుల విందుగ విన్నాను.

ఆ నటరాజేశ్వరు నను గ్రహము కలిగి మీమీ సమాజములు ఈ ఆధునికయుగమున కాలానుగుణ్యమైన సంస్కరణల గుర్తెరిగి ఆయురారోగ్యైశ్వర్యములతో వర్ధిల్లుతూ తమ తమ కళావైదుష్యాన్ని అఖిలాంధ్ర ప్రజానీకమునకూ పంచి పెట్టగలరని ఆశిస్తూ శుభాకాంక్షలను తమకు తెలుపుకుంటున్నాను.

శుభవందనాలు.

ఇట్లు,
మీ మిత్రుడు,
డి. వి. సుబ్బారావు.

Sri Justice
, MUNIKANNIAH
lge, High court of Andhra Pradesh.

3-4-769, BARKATPURA,
HYDERABAD (Dn.),
25th June, 1959.

Dear Natyakaladhureena Nageswara Rao,

It is laudable that Sri Surabhi Nataka Kala Sangham views the great future it has as the natural outcome of the sustained and successful activities for the last 70 years in encouraging the dramatic art. There is every reason to be proud of its past record; and I join in wishing this Sangham a great future.

Yours Sincerly,
D. MUNIKANNIAH

Prof. K. NILAKANTA SASTRY,
Director :
Institute of Traditional Cultures

UNIVERSITY BUILDINGS
MADRAS-5,
29th October 1959.

Dear Mr. Nageswararao,

Thank you for your letter of the 27th October 1959. Herewith my message :

"I have great pleasure in heartily felicitating the Surabhi Nataka Kala Sangham on the occasion of its 70th Jubilee Celebrations. It can indeed be proud of the excellent service which it has rendered to the cause of dramatic art in the Andhradesa. I am sure it will continue this invaluable service even in a greater measure in the years to come."

Yours faithfully,
K. A. NILAKANTA SASTRY

Dr. V. RAGHAVAN, M.A., Ph.D.,
Professor of Sanskrit.

UNIVERSITY OF MADRAS
MADRAS-5
28th October 1959.

Dr. V. RAGHAVAN sends his best wishes to the Surabhi Nataka Kala Sangham on their 70th Jubilee Celebrations. Andhra has made distinguished contribution to the revival of Indian Stage. I wish the Surabhi Nataka Kala Sangham further success in their work.

Dr. B. RAMA RAJU, M.A., Ph.D.,
Reader in Telugu,
Osmania University.

3-4-688,
Narayanguda,
HYDERABAD,
4-11-1959.

శ్రీ. ఎ. నాగేశ్వరరావుగారికి

ఆంధ్రదేశమున నాటకకళను విశేషముగా నారాధించిన "సురభి" కళాకారులకు కామధేనువై కవికోకిలములకు వసంత శ్రీయై, నటులకు కొంగుబంగారమై, సుమనోల్లాసభాసు లగు రసికులకు మనోహర సౌరభ్య సంవాసి చంపకమైనది. ఈ సంస్థ యింతటి మహోన్నతి గాంచుటకు దీనిని స్థాపించిన ఆంధ్ర నాటక కళోద్ధారకులగు శ్రీ వనారస గోవిందరావుగారి సత్సంకల్పమును, మరియు ఆంధ్రుల యదృష్టమును కారణములు. డెబ్బదేండ్లుగా శాఖోపశాఖలతో విరాజిల్లుచున్న ఈ మహా సంస్థ యుత్సవములు జరుపు సందర్భమున మీ రొక ప్రత్యేక సంచికను ప్రచురింపబూనుట మిక్కిలి యుచితము. మీ ప్రయత్నమునకు నా భక్త్యంజలి

బి. రామరాజు.

బందా కనకలింగేశ్వరరావు బి. ఏ., బి. యల్.,
THEATRE CENTRE (INDIA),
SOUTHERN ZONE

Buckinghampet P.O.
VIJAYAWADA-2.

శ్రీ ఆవేటి నాగేశ్వరరావుగారికి,

మీ సురభివారు ఆంధ్రనాటక కళామతల్లికి అపూర్వ పూజాపుష్పము లలంకరించినారు. నేడు ఆంధ్రదేశమున నిజమైన వ్యాపారనాటక సంఘను లున్నవన్న అవి మీ సురభివారివే! మిగత సమాజములు దినమొక్క గండముగా నడుచుచున్నవి.

ఒకానొక కళోద్ధరణకు పూనుకోవలెనన్న ఆ యా వ్యక్తులు తమ జీవితాలను అంకితం చేసినప్పుడు గాని ఆ కళారాధనలో పరాకాష్ట పొందలేదు. మీ సురభివారు వ్యక్తులే కాక తమ కుటుంబాలను కళాసేవకు అంకితంచేసి ధన్యులైనారు.

కళాసేవతోపాటు మీ గోవిందరావుగారు అనేక దాన ధర్మములుచేసి ధన్యజీవులైనారు.

మీ కుంటుంబముల వారికి నటరాజు ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యము లొసంగు గాక.

ఇట్లు,
బందా కనకలింగేశ్వరరావు.

శ్రీ వేదుల జగన్నాథరావు,
ర్యదర్శి : రాఘవ నాటకోత్సవములు,
ధ్రనాటక సంఘసమాఖ్య అధ్యక్షులు.

విజయనగరం,
Daied 17-3-59.

శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారికి

ఆర్యా!

"ఆంధ్రదేశములో ముఖ్యంగా గ్రామీణప్రాంతములలో నాటకకళను సజీవముగా ఉంచినది సురభినాటక సమాజములే. ఒకవంక కిరాయి కంట్రాక్టరుల పాలబడి వెర్రితలలు వేస్తున్న నాటకప్రదర్శనలపట్ల కళాభిమానులకు జుగుప్స హేయతా జనియించి, రెండోవంక ఔత్సాహిక ప్రదర్శనలు నాగరికప్రజలకే పరిమితమైపోయి గ్రామీణప్రజలకు దూరమైనప్పుడు ఈ శూన్యములో నాటకరంగము నశించిపోకుండా నిలబెట్టినవి సురభి సమాజములే. సురభివారి ప్రదర్శనలు పుష్టివంతములైన కళాఖండాలు. కుటుంబములో ఆబాలగోపాలమూ నాట్యభారతి కంకితమైన సురభికళాకారులు ధన్యులు. నటగౌరవానికి వారిదే అగ్రస్థానము. ఆంధ్రదేశానికి నిజమైన *repertory* సురభివారి నాటకసమాజములే. ***Stage to the people*** అన్న సూత్రాన్ని ఆచరణలో పెట్టిన సాహసము సురభివారికే చెల్లినది. కౌటుంబికవృత్తి నాటక సమాజములే సుశిక్షితమైన ప్రదర్శన లీయగలవు. ఈ కృషిలో సురభివారు సిద్ధహస్తులు. నాట్యభారతీపూజకు తొలిపూజారి అయిన శ్రీ వనారస గోవిందరావుగారికి జోహారులు! భారతీయ నాటకరంగమున సురభివారి రంగస్థలము సాటిలేనిది. భావి భాగ్యోదయాన్ని కాంక్షిస్తూ ఆంధ్రయువ నాటకరంగము తరఫున సురభి సోదరకళాకారులకు శుభసమయమున నా ధన్యవాదములు.

ఇట్లు,
వేదుల జగన్నాథరావు,
కార్యదర్శి,
రాఘవనాటకోత్సవములు.

రా పూ రి రం గా రా వు,
కార్యదర్శి, శ్రీరామవిలాసనభ, తెనాలి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమి
హైదరాబాద్, 13-3-59.

ఇప్పటికి దరిదాపు మూడు పురుషాంతరములనుండి కుటుంబ ప్రాతిపదికమీద నాటకసమాజ నిర్వహణ చేయుచున్నవారు ఒక్క- మీ సురభి నాటక సమాజమువారే. దేశాటన ప్రయాసలకు, ఆర్థిక వడిదుడుకులకు లొంగక తదేక దీక్షతో మీరు సల్పుచున్న నాట్యకళాతపస్సు ప్రశంశనీయము. కేవలము స్వ సమాజ పురోభివృద్ధియేకాక ఆంధ్ర నాటక కళామతల్లి సేవకూడా మీ కారాధ్యమని చాటుటకు కీ. శే. శ్రీ వనారస గోవిందరావు, శ్రీ కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్యగారలు ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్సంస్థాపనకు చేసిన దోహదము ప్రబల నిదర్శనము.

ఇంత దీర్ఘకాల మవిచ్ఛిన్న కృషిచేసి యిప్పటికి మీరు స్వర్ణోత్సవము సల్పుకొనగలుగుట యెంతయు ముదావహము. అచిరకాలములో వజ్రోత్సవముగూడ జరుపుకొందురుగాక అని ఆశించుచు మీకు నా హృదయపూర్వక శుభాకాంక్షలందజేయుచున్నాను.

నటరాజు మీ యుద్యమమును సర్వవిధముల అనుగ్రహించుగాక !

ఇట్లు, శ్రేయోభిలాషి.
 రాపూరి రంగారావు.

శ్రీ పుల్లి సత్యనారాయణమూర్తి

28-3-59, జంబూపట్నం,
రాజమండ్రి తాలూకా (తూర్పుగోదావరి జిల్లా

సుమారు 50 సంవత్సరములనుండి సురభి నాటకములు చూచుభాగ్యము మాకు కలిగినది. నాటకములన్న ఎంతటి వ్యయప్రయాసలకైన నోర్చి దర్శించి ఆనందించుచుండెడి వారము.

ఆంధ్ర నాటక కళోద్ధారక బిరుదాంకితులు, ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్ స్థాపకులు నగు, స్వర్గీయ వనారస గోవిందరావు గారి నిరంతరకృషి, వారేర్పరచిన క్రమశిక్షణయే, యిప్పుడీ సురభి నాటకసమాజములు యిట్లు ప్రజాదరణ పొంది, అభివృద్ధి గాంచియున్నవనుట నిస్సందేహము.

సురభి నాటక కళాసంఘము పటిష్టమై దినదినాభివృద్ధి నొంది "ఆంధ్ర ప్రదేశ్" నం. దాదర్శముగా నలరారునట్లు పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాత.

పుల్లి సత్యనారాయణమూర్తి

శ్రీ పాలపర్తి రామమూర్తి

కోశాధిపతి:
ఆంధ్రసంసత్ [illegible]ప్రసాదరాయ స్మారక సంఘం,
గుంటూరు.

"ఆంధ్రదేశములో నాటకకళ నుద్ధరించుటలో సురభి వారు చేసిన కృషి అమోఘము. నాటకకళను పోషించిన వారిలో వీరు ప్రథములు. అగ్రగణ్యులు.

నాకు పలుసార్లు పలు తావులయందు సురభివారి ప్రదర్శనములు చూచి యానందించు భాగ్య మబ్బినది. ఆధునిక నాటకరంగమునకు కావలసిన సమస్త సీనులూ- సెట్టింగులు, వైర్ వర్కులు అన్నింటిని సురభివారు తమ నాటకములలో నుపయోగించి ప్రేక్షకులకు ఆకర్షణీయముగ పలు నాటకములు ప్రదర్శింతురు. డెబ్బది సంవత్సరములుగా సురభివారు నాటకకళకు చేస్తున్న అమూల్య సేవకు ఆంధ్ర ప్రజానీకము ధన్యవాదములర్పించి ప్రోత్సహించుగాక.

ఇట్లు,
నాటక కళాభిమాని
పాలపర్తి రామమూర్తి

చెన్నారెడ్డి **'సురభి'**

"నాట్యకళాధురీణ" శ్రీ అవేటి నాగేశ్వరరావు గారికి

మా యూరిపేరు మీ సంఘమునందు చిరస్థాయిఅయి దేశమందంతటనూ పేర్కొనబడుచుండుట నా సురభికి సురభిని కూర్చుచున్నది. జన్మస్థానమును మరవక మీరు స్మరింపచేయుట మా భాగ్యం. ఈ సంబంధంలో సురభి అని పేరు తెల్పుచున్నారుగాని ప్రతిష్టాపకులగు శ్రీ చెన్నారెడ్డి, రామరెడ్డి గార్ల నామధేయములను పేర్కొనకుండుట యేక కొరతగా తలంచుచున్నాను. తీర్తురుగాక. మీరు కావించుచున్న ఈ కృషి ఆచంద్రతారార్కము నిరతిశయ కీర్తితో వెలయుగాత యని సర్వదా భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాను. మీ సంచిక సర్వవిధముల పెంపొందుగాక.

ఇట్లు హితకాంక్షి
టి. చెన్నారెడ్డి

వెలలేని యానం

ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి, ఎం.ఏ., ఎల్.ఎల్.బి.

తెనాలి, 2-4-59.

ఎక్కడి 1889, మరెక్కడి 1959? సుదీర్ఘయానం. సురభి నాటకసమాజం సురభిది, పరిపూర్ణ సాంప్రదాయసమాజాంత సంచార సమాజం. ఎంత అనుభవాన్ని ఆర్జించి, యెంతటి విజ్ఞతను కరస్తం చేసుకొన్న దీ సమాజం!! ఎందరిని కళోన్ముఖులను చేసి, మరెందరిని కళాతపస్వులుగా జేసి, కళను ప్రజలలోకి, ప్రజలను కళలోకి పరివర్తనను చేసి, సురభి నాటక సమాజసేవను విస్మరింపజాలం.

కళ, నిగ్రహంమీదగాని వ్యాప్తి చెందదు. కళారాధన ఒక తపస్సు; తపస్సు యాదృచ్ఛికం కాదు, సాదృచ్ఛికం. కళ వ్యక్తిగత ప్రతిభా విశేషజన్యం; అది దత్తమయ్యేదికాదు, నిగ్రహ వ్యావృత్తిమీద కళ దత్తమయ్యేది. కళాకారుడు అనుభవంకొద్దీ చేవ దేరుతాడు; అనుభవం కళకు గీటురాయి; ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు కళారాధకునకు ఆటబొమ్మలు–అటుపట్టులు.

కవివలె, కళాకారుడు, పుట్టుకతో నిష్ణాతత్వాన్ని పొందవలెగాని, వేరు కాదన్న నానుడి చిరకాలంగా వుంది. వాసనాజన్య విశేషాలూ వుంటాయిగాని, పుట్టుకతో కవి పుట్టుకతో శిల్పి, పుట్టుకతో కళాకారుడు, పుట్టుకతో నటుడు, పుట్టుకతో చిత్రకారుడు, పుట్టుకతో పాటగాడు అంటూ లేడు. అది మిథ్య.

భావుకత, ప్రతిభ, వ్యుత్పత్తి వుండి పరిశ్రమ బహుళంగా చేయగా, యెట్టివాడైన ప్రావీణ్యత సంపాదించవచ్చును. లోకంలో, లౌకికవృత్తిలో పెద్దరికానికి, విద్యాపరిధుల్లో పెద్దరికానికి వ్యత్యాసం వుండవచ్చు. కాని, కృషిలోపమాత్రమే యే రంగంలోనైనా దుర్భిక్షం పోతుంది. నాటక కళారంగం కూడా అంతే.

నాటకాలకు సినిమాలు పోటీ అనీ, ఆపోటీవల్ల నాటక కళారంగం క్షీణించుతూన్నదనీ అనవసరప్రచారం సాగిపోతారు. నాటకం వేరు; సినిమా వేరు. నాటకంలో కళకు ప్రాధాన్యత వుంది; సినిమాలో టెక్నిక్‌కు ప్రాధాన్యత వుంది.

నాటక సమాజాలు వుండి, సరిగా కళోపాసన చేయ సాగితే, అర్థోపాసనలో దానికి లోటు వుండదని అసందిగ్ధంగా చెప్పవచ్చు. ప్రజాభిరుచి చావలేదు; అది పెరిగే గుణం; అయితే, పెంచే సత్తా మనవద్ద వుండాలి. మన కృషిలోపానికి పరకీయనింద ప్రయోజనశూన్యం కాక తప్పదు.

కాబట్టి, నవ్య నాటకరంగ మార్తాండులు యెందరైనా రావచ్చు. కీర్తి గడించవచ్చు. ధనాన్ని ఆర్జించవచ్చు. లోకాభిరుచిని అనగతం చేసుకొని, లోకం పోకడలనుబట్టి మన సాంకేతిక నిపుణతనూ పెంచి, వస్తే, రంగస్థలం తిరిగి విశ్వంలో విహారం చేయగల్గుతుంది.

అట్టిదానికి నిలకడ, నిగ్రహం, కృషి అవసరం. వాటికి యీ త్రిగుణాలకు- రూపం తాల్చిన సురభి నాటక సమాజాన్ని యీ స్వర్ణోత్సవవేళ అభినందించనివా రుండరు; నేనూ అభినందిస్తాను.

ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి.

C. C. PUNNAIAH,
Editor :
"GRIHALAKSHMI"

Kesari Kuteeram,
MADRAS-14,
Dated 17-4-59.

శ్రీ సురభినాటక కళాసంఘము కార్యదర్శిగారికి
నమస్కారములు.

మీ నాటక సమాజము సంవత్సరాలుగా అభివృద్ధి గాంచి చేస్తున్న కళాసేవకు చిహ్నాముగా సురభినాటక సమాజ సప్తతి స్వర్ణోత్సవసంచికను ప్రకటించు సందర్భమున మేము హృదయపూర్వకముగా అభినందిస్తున్నాము.

"ప్రజల జీవయాత్రను అనుక్షణం తీర్చిదిద్ది అభ్యుదయ, అభివృద్ధుల ప్రోత్సహించు నాటకకళ మీ కృషి" ద్వారా ప్రజా జీవితంలో మరింత సన్నిహితమై. వర్ధిల్లగలదని ఆశిస్తూ భగవంతుడు మీ కన్నివిధాల తోడ్పడునట్లు ప్రార్థిస్తున్నాను.

ఇట్లు,
విశ్వాసపాత్రుడు,
సి. సి. పున్నయ్య.

KAVI SAMRAT
ORI NARASIMHA SASTRY,
B. A., B. L.,
SAHITI SAMITI.

"*SRIGIRI*"
REPALLE (ANDHRA),
Dated 21-7-1959.

స్వర్ణోత్సవ సంచిక సురభి నాటకసమాజములు నాటక రంగమున చేసిన సర్వతోముఖకృషిని వివరించుచు ప్రముఖ నట నటీమణుల విశేషములు ప్రదర్శించుచు భవిష్యదభివృద్ధికి మార్గములు సూచించుచు మనోహరముగా వెలయుగాక!

మీరు జరుపు స్వర్ణోత్సవమునకు ప్రచురించు సంచికకు నా శుభాకాంక్షలు !

ఇట్లు,
నోరి నరసింహశాస్త్రి.

VISSA APPARAO

ASSAM GARDENS,
Vishakapatnam-4
18-3-59.

శ్రీ ఏ. నాగేశ్వరరావు గారికి

నా చిన్నతనమునుండియు సురభి నాటక కంపెనీవారు నాటకములు వేయుచు పర్యటనచేయుట నే నెరిగినదే. 50-60 ఏండ్ల క్రిందట నేను రాజమహేంద్రవరములో విద్యార్థిగానున్న కాలములో సురభి కంపెనీవారు మకాంచేసి నాటకములాడిరి. నేను కొన్నింటిని చూచియున్నాను. అందులో ముఖ్య విషయ మేమంటే ఆడవారే నాటకము నాడుదురు. మగవారి వేషములు వేసి ప్రదర్శనముల నిచ్చిరి. ఇది బాగా జ్ఞాపక మున్నది. మగవారు ఆడవేషములు వేయుట బాహాటముగా ఉన్న ఆ దినములలో ఇది ఒక వింతగా ఉండేది.

ఇంతకాలము ఇన్నిచోట్ల నాటకప్రదర్శనము లిచ్చుచు కళాసేవ చేయుచుండుట చాలా ప్రశంసనీయమైన విషయము. "సురభి నాటక కళాసంఘము" నాటక కళను సర్వవిధముల వృద్ధిలోనికి తీసికొని రాగలదని ఆశించుచున్నాను.

—విస్సా అప్పారావు.

పద్మశ్రీ స్థానం వారి శుభాశీస్సు.

సురభి నాటక కంపెని వాడని కుసుమం వంటిది.

నాటికీ, నేటికీ, మరేనాటికీ కళాసురభిని విరజిమ్మే ఆదినారాయణుని నాభికమలానికి దీన్ని పోల్చదగినది.

నటన సూత్రధారియైన ఆ నారాయణుని నిత్య నూతన విలాసం, మీ "సురభి" యందు సుస్థిరంగా భాసించుగాక.

. స్థానం నరసింహారావు
ఆలిండియా రేడియో.
హైదరాబాద్.

నటశేఖర, పీసపాటి నరసింహమూర్తి

సురభి నాటక సమాజముల ప్రదర్శనములు అస్మదాదు లగు నటుల కెంతయు ఆదర్శప్రాయములు, మార్గదర్శకము లగుచున్నవనుట అతిశయోక్తి ఎంతమాత్రము కాజాలదు. ఇక ముందుగూడ వీరి నాటక కళావిభూతి తరతరముల వరకు బహురీతుల నభివృద్ధి గాంచి సుప్రతిష్ఠ నపయునట్లు నటరాజు అనుగ్రహించుగాక యని ఆకాంక్షించుచున్నాను.

—పీసపాటి నరసింహమూర్తి.

EVATA SUBBA RAO. B. A., B. L.,
Addl. District and Sessions Judge.

మహాశయా !

పాత్రకు నలుగురు చొప్పున నాటక ప్రదర్శన ఒక మాదిరి సర్కసు ప్రదర్శన అయి ఆంధ్ర నాటకరంగం గుంట పువ్వులు పూస్తోంది, యీనాడు. చక్కని నాటకాలుకూడా వెనక్కు నెట్టివేయబడి కురుక్షేత్రం అనే పేరుతో ఒక్క నాటకమే ఆ(పా)డబడుతోంది. యీ పరిస్థితులు తెలుగుల కళాభిరుచికి, రసజ్ఞతకూ గర్వకారణాలు కాజాలవు.

అలాంటప్పుడు మీ సురభి నాటకసమాజాలు యింకా సాంప్రదాయసిద్ధంగా సుశిక్షితమయిన సామాజిక పద్ధతిలో చక్కని నాటకాలు ప్రదర్శిస్తూండడం సముచితంగా వున్నది. మీ సురభి నాటక సమాజాలు యింకా చిలవలూ పలవలూ అయి తాలూకా కొక సమాజంచొప్పున నెలకొల్పబడి సర్వతోముఖమైన అభివృద్ధి పొందాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాను. మీ సమాజాలకూ, సామాజికులకూ, మీ కృషికీ సకల శ్రేయస్సులూ పరమేశ్వరుడు కలుగజేయవలెనని ప్రార్థిస్తున్నాను.

భవదీయుడు,
దేవత సుబ్బారావు.

ANDHRA PRADESH

SAHITHYA AKADEMI

TILAK ROAD, HYDERABAD.

29th Oct., 59.

Sri A. Nageswara Rao,

Dear Sir,

I am glad to know that you are bringing out a Souvenir on the occasion of the 70th Jubilee Celebrations of the Surabhi Companies.

The services rendered by the Surabhi Companies in the field of Telugu drama are historic and will be for ever remembered by the people of the Telugu country for generations to come. You have my best wishes in this venture. I hope your efforts to bring out a Souvenir well be met with tremendous success.

With best regards,

Yours sincerely,
Devulapalli Ramanuja Rao.

Dr. S. V. JOGA RAO, M. A., Ph. D.,
Lecturer in Telugu,
ANDHRA UNIVERSITY.

WALTAIR,
30-10-'59

Dear Sri Nageswara Rao garu,

It is a matter of great pleasure for me to learn that the Surabhi Nataka Kala Sangham is going to have its 70th Jubilee Celebrations in December, 1959 at Tenali, the birth place of the famous Andhra Nataka Kala Parishad, and that you are going to grace the occasion with the presentation of a Souvenir.

I am of the opinion that the Surabhi Company which for a long time was an out standing Dramatic Organisation in Andhra, played a very important part in the development of histrionic culture of the country.

Please convey my heartly congratulations to the Sangham on the eve of the happy occasion of its Diamond Jubilee.

Yours faithfully,
S. V. Joga Rao

—:O:—

శ్రీరస్తు

సురభి నాటక సమాజ సప్తతికి శుభ సందేశము

కప్పగల్లు సంజీవమూర్తి - బళ్ళారి.

శ్రీ మనోహరుండు. శ్రితజనార్తిహరుండు
సంతతము కృపారసంబుఁ జిలుకు
చూపు లోలయఁ గనుత సురభి నాటక కళా
సంఘమును ముదంబు సంఘటిలఁగ.

చ. అతులితప్రీతిఁ దగ గలసి యన్యకళాతతి సర్వప్రేక్షక
ప్రతతిని భిన్నభిన్నరుచి పాళిని దన్పఁగ, సాహితీసర
స్వతి మకుటాయమా మయిన భాసిలు నాటకరూప సత్కళన్
సతతము సాకు శ్రీ సురభి నాటకసంఘ మదెంత ధన్యమో.

క. సినిమాల విజృంభణమున
దినదినమును నాటకకళ తిరుగుడు మొగమై
చనుచున్నదనుట యనృతం
బని చాటెడు దీని చర్య యద్భుతము గదా.

తే. స్త్రీలె స్త్రీపాత్రములను ధరించిరేని
కళకు మెఱుఁగను రంగ సంస్కరణమునకుఁ
దొలి పునాదిని మును వేయఁగలిగి రనెడి
యలఘుతర కీర్తి సురభివారలదె కాదె.

సీ. సురభియె తనుజూడ నరుదెంచెడు దిదృక్షుజనుల వేర్వేఱు కాంక్షలనుదీర్చి
సురభియై తా నున్నచోట మూఁగు జనాళికామోదమును ప్రియమారఁ గూర్చి
సురభియై తనుబెంచు వరసభ్య వితతికి సమదృష్టి బిరుదభూషలను చేర్చి
సురభియై తనకై యెదురుచూచు రసికాళులకు సుమాళి సుఖంబు లొకటఁ జేర్చి

తే. ఆంధ్ర భూప్రదేశంబెల్ల నావరించి
పలువిధంబులఁ దత్ప్రజ నలరఁజేసి
వారి ప్రేమాదరంబులఁ జూఱగొనిన
సురభి నాటక సంఘంబు చిరము మనుత.

ఉ. ఆటలఁ బాటలన్ దనిపి యార్యజనాళి ప్రశస్తిఁ గాంచి బల్
మేటి యశంబు నల్గడల మేరలు మీఱఁగ విస్తరించి నా
నాఁటికి వర్ధిలన్ సురభి నాటక సంఘము నాదృతిన్ జగ
న్నాటక సూత్రధారి కరుణామతిఁ బ్రోచుత నెల్లకాలమున్.

Our Life A Drama

Natyakala Dhurina A. Nageswara Rao,
Secretary Surabhi Nataka Sangham

We, the Surabhi Dramatic Companies, are proud to introduce ourselves as the artisites that have stood for the cause of Andhra Dramaturgy during the last seventy years and are renowned as the only dramatic troups that have a continuos history of service in the field of Andhra Dramatic Art. We believe, that the main causes of our success in life and the art of the rising of the Dramatic art is in following up the traditional customs enunciated by our respected ancestors, who have gained invaluable experience while doing yoeman service in this visual art. Self-sufficiency with regards to equipment for dramatic performances economic soundness of the various troups, family living, touring charcter, spirit of unity and adoptation to the changing times and tastes are the main principles laid down by our forefathers, which are follwed by us even to-day with meticulous care and thought.

We are now 36 troups, big and small and it might be said to our credit that not a day in Visalandhra will pass without of a family-run dramitic troups staging dramas every where Surabhi Drama put on boards. These conditions do not exist any where in India except in our Andhra.

It is a happy thing to note that, with the dawn of an indegenous passion for arts have developed in the heart and mind of both the public and the Government. Patronage is extended to many an art by public institutions and institutions directely or indirectly maintained by the Government. Many prominent public men and government officials have visited our companies, witnessed our performances and have recognised the humble yet meritorious services we rendered to the field of dramatic art. The audience at large, out of their love of art and culture, honoured us in many a form by giving trophies, shields, presents and bestowing titles.

In spite of all this, it is a painful thing for us to express that we have no representation either in the Andhra Nataka Kalaparishat, which is started by Sri Vanarasa Govindarao originator Surabhi Dramatic troup or in the institution sponsored and run by the government like All India Sangeeta Nataka Academy or Andhra Sangeeta Nataka Academy and The All India Theatre Centre.

For this state of affairs, we are to blame ourselves to a great extent as we have not paid much attention to open publicity. We have limited our activities to the rural parts mainly and appeared rarely in urban areas. Stating for the city-audience has become an uphill task for us because of the difficult and delaying process involved in obtaining the necessary licenses at times from the numerous departments and the trouble involved to some extent in obtaining suitable avenues. We are compelled to avoid cities as our main profession is drama and our troup of eight, have to liv

it and cannot afford to spend ree or four consequitive days with- t a performance. Recently a troupe our's has staged nearly 36 dramas Guntur for two months and was ll attended and praised by all sses of people. But what we felt ring the period of this stay at ıntur is the feeling of newness ex- essed by the urban audience and s is due to our rare appearances in ies.

We are very eager to serve the ban audiences too as many times possible and have equipped our- ves with new social, historical and ythological plays. We have the cessary stage equipment and other cessaries. We trained ourselves in esenting dramas that suit the time d tastes of this particular audience. e want neither physical aid nor ıancial aid, but a sympathetic itude on the part of the govern- ent and the local bodies in granting the necessary licences in time. is will enable us to do our duty the utmost satisfaction of the city- dience. We, as a body, request e Government to find out a way which a general licence may be ued to our troups either on Pra- sh Basis or on District Basis and facilitate our work in enacting dra- mas in cities.

Each one of our companies is equi- pped with a zinc sheet hall of its own with dynamo, for generating electricity and so we are necessarily forced to approach many a depart- ment for various licences. The rules concerning the installation of stage and halls are framed with permanent halls in view while and the same are applied while issuing licences even to touring concerns of our type with te- mporary zinc sheet halls and electric contrivances. The 70 years of clean history of our Surabhi companies, with not even a single instance of accident or crime of any type, is a proof of our civic consciousness and respect for law and order. We humbly request all concerned to recognise our unstinted service to the cause of dramatic art and en- courage us by giving valued sugges- tions serve this Art in Andhra.

If this is done, we assure the government and the public that we will strive hard to move with the time-spirit and earn name and fame for the Andhra stage all over the country. Jai Hind.

Aveti Nageswara Rao,

Secretary

Surabhi Nataka Kala Sangham.

'derbad,

-12-59.

DETAILS OF DAILY WORK OF SURABHI ARTISTS

(See Figures of Photoes)

1. Male Artist making wigs.

2. Lady Artists manufacturing Drama Dress.

3. Surabhi workers at moulding work.

4. Surabhi Carpenters at work making cut-outs.

5. A Lady artist at work behind the stage as the play is on.

6. A woman Collecting Tickets at the women gate as the play is on.

7. Young girls at the counter selling Tickets for women just before the commencement of the play.

8. Young woman at Tailoring work. She makes the curtains for Surabhi.

9. Surabhi Painter Sri Hanumantha Rao with his sons Messers Nageswara Rao and Kesava Rao.

10. The artistic brush of Painter Sri Hanumantha Rao moves on to create scenary for Surabhi.

11. A Mobile theatre with all fecilities with a seating capacity of 1500. All the Surabhi Troups construct theatres of the type.

1

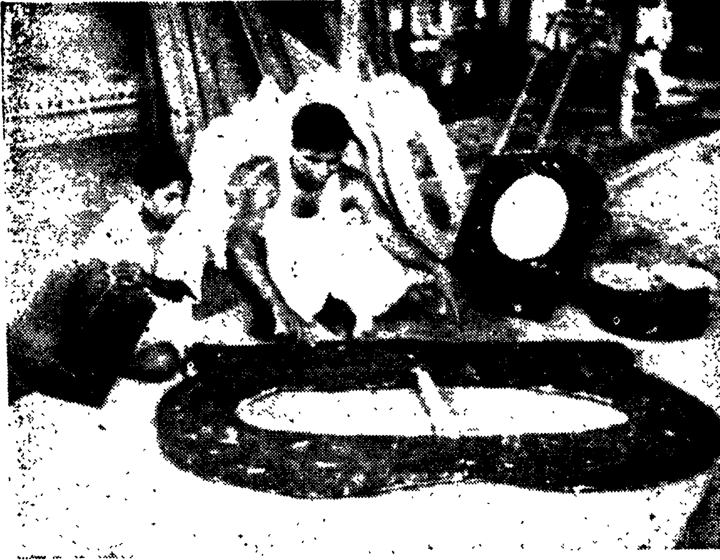
తీరిక సమయములో విగ్గులు తయారుచేస్తున్న నటుడు.

2

తీరిక సమయములో నాటకమునకు కావలసిన డ్రస్సులు తయారుచేస్తున్న నటీమణులు.

3

సురభి సమాజములో మౌలింగ్ పనిచేయుచున్న పనివారు.

4

సురభి సమాజంలో కటౌట్లు తయారుచేయుచున్న వడ్లపనివారు.

రభి నాటకసమాజములో ప్రదర్శనకాలములో రంగస్థలములో
పనిచేయుచున్న ఒక స్త్రీ

7

సురభి నాటకసమాజంలో ప్రదర్శనకాలంలో స్త్రీలకు టిక్కెట్లు

సురభి నాటకసమాజంలో నాటకసమయంలో స్త్రీలకై
ప్రత్యేకింపబడిన ద్వారమువద్ద టికెట్లు వసూలుచేస్తున్న స్త్రీ

8

సురభి సమాజంలో తెరలు తయారుచేయుచున్న

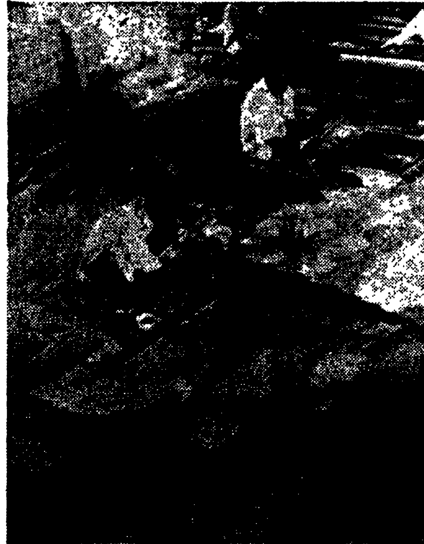
9

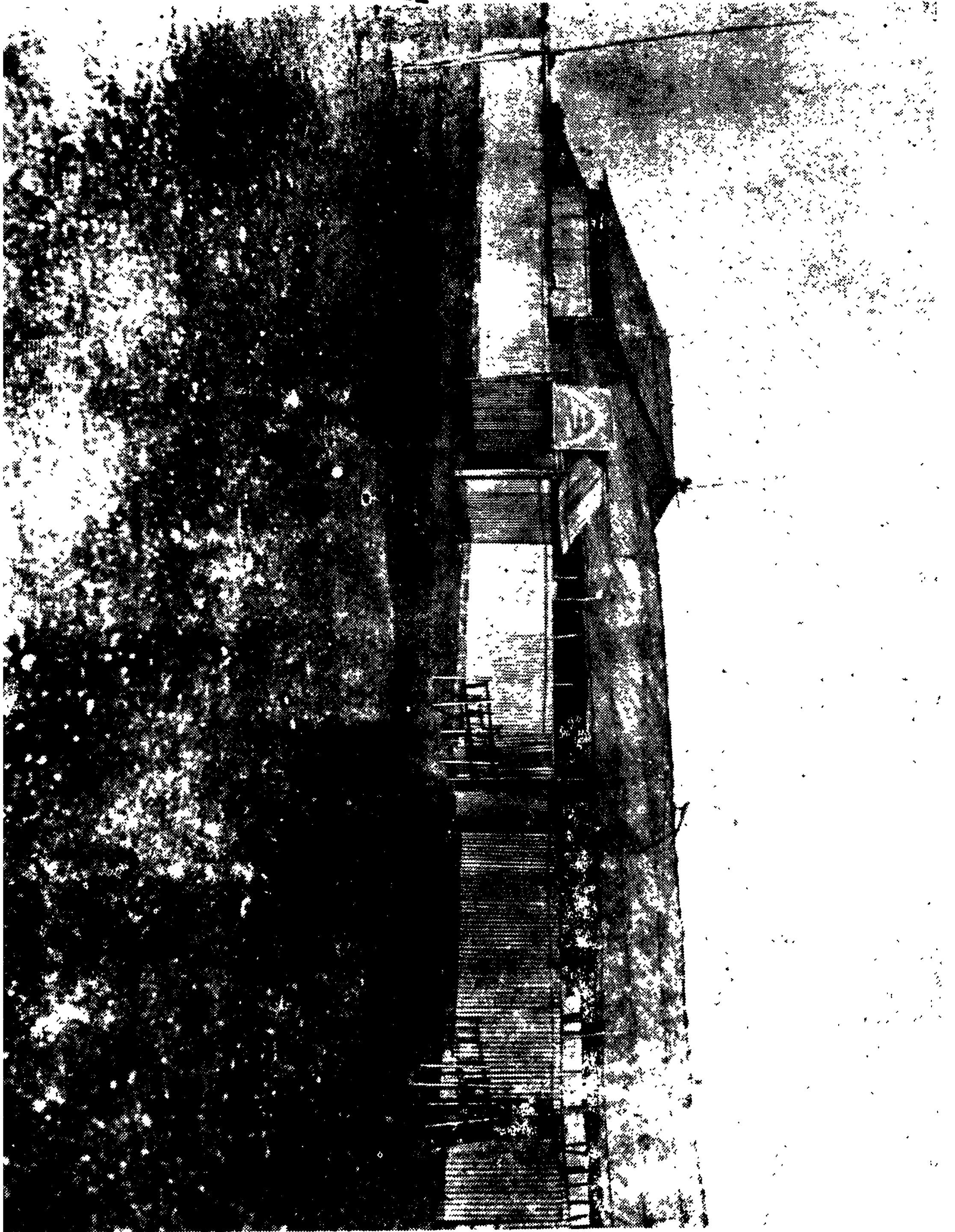
మురళి చిత్రకారులు శ్రీ పెయింటర్ హనుమంతరావుగారు,
ఆయన పుత్రులు నాగేశ్వరరావు, కేశవరావుగార్లు.

10

మురళి చిత్రకారులు శ్రీ పెయింటర్ హనుమంతరావుగారు పీస్లు వ్రాస్తున్నారు.

SURABHI DRAMATIC TROUPES

(Survey of their Seventy years History and development)

J. S. Sarma B. Com (Hons)

Lecturer, Hindu Collge, Guntur.

The'SURABHI' an Andhra dramatic company with its long and continued service of seventy years in the realm of Andhra Dramatic Art, is a conspicuous sect by itself.

After the fall of the maharatta Power, many of the maharastrian militant families migrated to the various parts of our country. Some of these families came to Andhra, settled in Rayalaseema and made it their homeland. The people thus settled were known by the name "*Are Maraties or Are Kapus*". Just a few years before the Mutiny, our First War of Independence, the whole country was pillaged by bandits and there was no imperial power to take an effective step to stem their onslaughts. While trying to check some of these bandits, the British took the aid of these militant families that had settled in Rayalaseema. These warlike families risked life and presented undaunted bravery, in encountering and subduing the bandits and thus helped the British in restoring peace and order in the country. Much pleased with the services rendered by these families the British styled them as "Are Kapus" and gifted them thousands of acres of land in Rayalaseema so that they might settle permanently and take to agriculture as their peace-time profession.

An outstanding member of these families Vanaras Sanjeevarao, was known to us, as the first ancestor of the present Surabhi families. In about the year 1860 he was cultiv ting the family lands with the aid his brothers. Sri Sanjivarao w addicted to drink and became t owner of an Abkari shop. Though earned in his new enterprise, became a spendthrift in his oth walks of life. The licentio nature of Sri Sanjeevarao made l brother's sons rebel against him a ask for partition. Sri Sanjeevarao, highly emotional person, was mu disturbed at this family rebelli which hit his pride. He executed deed instantaneously forfeiting all l property rights in favour of l brother's sons though he was hims having a big family with two wiv and ten children. This emotional a of Sri Sanjeevarao was mainly re ponsible for the birth of the glorio Surabhi Company which by t unique performances earned a gold leaf in the history of Andhra Dram turgy. The poverty-driven family Sri Sanjeeva Rao was cruelly hit l his final and deadly emotional act the form and nature of his wilf death. Are families trace their dece from Kshatriyas and are devout Saiv its and Saktaits. At one time, wh the festivities of Mahakali were goi on, the priest felt and announc that the Goddess would be mu pleased to bestow special blessings she was given a human sacrifice. S Sanjeeva Rao, in his natural apatl for soldiery and sacrifice coupl with a spirt of utter devotion, plant a long and sharp knife before t altar, fell on it and gave his life

an offering to the blood-thursty mother Goddess Sri Mahakali.

With the death of Sri Sanjeevarao, the burden of maintaining his huge family fell on the shoulders of his two wives and his eldest son Sri Ramayya. In those days the Lingayats who were originally making their living by wooden doll plays had taken to puppet-shows (shows with the aid of dolls made of leather). Sri Ramayya with his two younger brothers, Venkoji and Krishnarao, learnt this art of puppet-play from them. Each one of the brothers attained proficiency in each branch of that particular art, Krishnayya in Mrudangam, Venkoji in Fidel and Ramayya in Taladhyayanam. In colouring the puppets Venkoji was an adept. His name is still mentioned as the originator of a particular branch of colouring known by the name "*Venkoji Style*". Except the above three brothers the rest of the sons of Sri Sanjeevarao entered other professions and kept themselves aloof from the field of art.

By about 1877 the three brothers with their old mother Chennamma went to Hanumatgundam, a hamlet in the Cuddapah district and presented their shows at the house of the Village Head. This is the place where Andhra Nataka Kalodharaka Sri Vanarasa Govindarao, the father of Andhra Nataka Kala Parishad was born and adopted by Venkoji and his wife Sunkamma.

The original name of Sri Govindarao was Pakiranna. He was born in a very poor family of labourers. Those were the days of famine and the Government ordered a road to be laid between Jammalamadugu and Hanumatgundam. While the parents of Pakiranna were employed as labourers in laying the road all his family members died of cholera leaving this nine years boy with a whirulant attack of small pox. While he was in that helpless state with none to take care of him, Chennamma took pity on the poor boy and brought him into her family. After tender care and loving nursery the boy Pakiranna recovered to the pleasure of the members of the family. Chinnamma got the boy adopted to his childless son Venkoji with the permission of the village head. This Pakiranna was named Govindappa by his adopted grand-mother and was brought up as a real member born in their family. He was educated by his three fathers in music, singing, puppet-shows, acting and general knowledge. At one time he had an occasion to see a stage drama enacted by a maharastrian dramatic company while he was accompanying one of his fathers to Poona. Govindarao who was now aged got into his mind that his family members should take to staging dramas leaving away their old profession of puppet-playing. Just at that time, the Dharwad Company of Sangli Brothers toured Andhra and gave inspiration for local enthusiasts to establish dramatic troops. One such troop was that of Jyoti Subbaiah of Nandyala. Sri Govindarao entered this troop without the knowledge of his parents presenting himself as an orphan. While in the company he was taking only one meal a day for fear that he would be a burden to them and may be asked to quit. There he learnt verses, songs and was spending his time in securing

knowledge in dress-making,costumes, colouring and stage-material. Much pleased with his talent Sri Subbaiah, manager of the company introduced Govindappa to the Andhra Stage by giving him an important role like Viswamitra in Harischandra. Govindappa's adopted father Venkoji who was in search of his prodigal son came to Nandyala and found him as an actor in Subbaiah's Dramatic Company. Bringing back his son from Nandyala, Venkoji got him married to Pedasubbamma, daughter of Aveti Gangireddy. Later Govindappa married Gangireddy's other daughter Lakshmamma also.

The year 1889 started the golden period in the history of the Surabhi family. This year the Surabhi puppet-show family was invited to give performanoes on the occasion of a marriage in the house of Ramireddy and Chennareddy, two rich landlord brothers of Surabhi, a village in the Rayachoti Taluk of Cuddapah District. The Surabhi family having accepted their invitation went to Surabhi and requested the Reddy brothers to allow and finance them to stage dramas instead of puppet-shows. The Reddy brothers consented and the Surabhi family had put on boards their first stage drama '*Keechaka Vadha*', thus, in 1889. All the three Vanarasa brothers took prominent male roles. Papabai, daughter of Pedaramayya and wife of Gangireddy appeared in the role of Droupadi while Chinasubbamma, another daughter of Gangireddi played the role of Uttara. The credit of introducing women for female roles goes, thus, to Sri Govindarao and that of being the first actresses goes to Papabai and Chin subbamma. The audiance were ove powered with joy at this uniq performance of "*Keechaka Vadha*

Much pleased with the perform nce, *Sri T. N. Govindarajulu Naid* the Sub-Magistrate of Pulivendal one of the Chief audience, requeste the Surabhi company to go over Pulivendala and stage the same dr ma a second time. After that perfo mance the Surabhi family started permanent touring company of th own in Surabhi village with the ins ration given by Sri Govindaraj Naidu and the financial aid render by Reddy brothers. This compar is known to this day in the name that village "Surabhi".

Just a few years later, *Harid Subbadas* joined the company ar became their teacher. Sri Subbad was a scholar and a poet. He wro three dramas, Harischandra,Sarang dhara and Sakuntala which we enacted by the Surabhi Company those days. Sri Subbadas, being actor too took up the hero roles ar exhibited rare talent. In the ear days, the Surabhi company used spend 75% of its earnings for equip ing the stage with the necessary acce saries. Its curtains were drawn by tv artists of Madras, Venu and Rang nayakulu. They were staging dram with the aid of the 14 candle ligh As the harmonium and the prese day instruments of the archestra c not appear at that time, the Surab Company used wind-pipe, tamburi mrudangam and talam as music equipment. The archestra was se ted in one of the side wings of t stage. The Surabhi company

ıose days was named *"Sri Sarada 'anovinodini Sangeeta Nataka Sabha"*

From the village Surabhi the company moved to Rayachoti with its araphernalia. There for the first me the system of selling tickets for s dramatic performances was introuced, by the company. A total ıle of Rs. 100/- was felt a bumper. his income was divided into four qual parts — three for the three anarasa brothers and the fourth or equipping the company. There ere 30 members in all the three ımilies and all of them lived togeıer with unity and affection. All ıe members partook in the perormances. In its tour of one year ıe company gave performances in ll the towns of Rayalaseema. /here-ever they went they staged ıeir plays in thatched halls erected y them with their own men and .bour. This proved expensive and ıe company once again moved back) Subrabhi. They then planned and quiped themselves with tent stages hich could accommodate about 500 people. With the new tent age the Surabhi company first visid Narsaraopet and staged about ght dramas in 1901. Later the ompany toured all important centres f Northern Circars. At Guntur they ıw a small harmonium for the first me and it was introduced in no me in their company, to make self up-to-date.

In 1902 when the company was aging its Plays at Vizag *Vidwatkavi i Marepalli RamachandraSastri* came into ouch with it. He took pains to ain the company in enacting Bilhaneeyam" and "Parijatapahaınam" written by him specially for them. *Layabrahma Sri Ajjada Adibhatla Narayanadas* of harikadha fame witnessed their performances. He composed and tuned some songs for the company. Those songs are still sung in some of the Surabhi dramas. When the company went to Srikakulam *Sri Vajjhala Chintamani Sastri* gave his "Chendrakanta", a stage play which was made popular by Sangli Brothers in Maharashtra. This drama became very popular within a short time and the company was staging it not less than 15 to 20 times at each place. In their return tour in 1903, the company visited Masulipatam and staged several dramas during the rainy season. Here differences came up among the members. Papabai, the prominent heroine of the company, along with some other family members left and started her own with the aid of local enthusiasts. Not discouraged by this mishap, the three Vanarasa brothers went to Madras and distant places like Rangoon and Mandalay with their troup. During 1904-10 the company toured Burma, Malay-Archepelaego and other places giving their performances which were well appreciated by the Andhras of those colonies.

By this time the families of the three Vanarasa brothers grew and their families became larger with the adopted sons and daughters and also other members that joined them. Thus with full consent the three brothers had a division of property in 1910. *The Surabhi Company also split into three touring companies*, each one being managed by a brother of the Vanarasa family. They divided greater Andhra into three zones and each of the concerns limited its activities

to one of them—Krisbnaiah's in Mysore, Pedaramayya's in Telangana and Venkoji's Cirkar districts. Sri Vanarasa Govindarao took up the management of the company that came to his father's share and moved to Polasanipilli, a village near Eluru in West Godavari District. He made this village his permanent abode and built a house of his own. He constructed a school, dug two wells for the benefit of the residents of the village and gave rich offerings to the local dieties. *Andhra Nataka Pitamaha Sri Hari Prasadarao,* used to frequent the dramas staged by this family of Govindarao and it was with his suggestion the company was renamed as *"Govindaraya Surabhi Natya Mandali"*. In about the year 1910 *Sri Kottapalli Lakshmaiah,* joined Govindarao as his clerk and it was he who gave a wider publicity and earned praise and popularity for the company. Between 1914-15 Sri Govindarao with his troop, fully equipped with latest materials, toured Burma, where he earned both riches and fame. When he visited Burma he was accompanied by the famous actor China Ramaiah and actress Papa Bai. The philanthrophic acts of Govindarao after his long tour outside India earned him the title "Dana Karna". He lavishly donated to many educational institutions, temples, dharmasalas and other public institutions. Every suffering village which was visited by his troop had the benefit of his charities in the form of wells, temples and renovation of old temples. Wherever he went he looked after orphans and honoured poets and scholars. Sri Chellapilla Venkatasastri, Sri Sripada Krishnamurty Sastri, our poet-laureate and many famous liter ary men of the age were honoure by Govindarao with annuties an presents.

Sri Govindarao was a veterai actor. He showed special talent i depicting Anjaneya in Ramayan and the thief, the main character i "Kantimati". He was well know as Sudeva, the Brahmin character i "Chitranaleeyam". Sri Govindara was a devout Bhakta of Sri Ram and he used to celebrate Srirama navami festival every year with grea piety and pleasure. In 1917, whil he was acting the role of Anjaney in Lankadahanam at Bhimavaran on a Saturday night with his nev Anjaneya dress, fires caught him o the stage. While acting the role h lost himself in utter devotion repea ting Rama Nama. The audienc who were carried away by his wehe mence did not notice the fire acci dent. Luckily it was noticed by hi wife who took him from the stag and removed his burning dress. B this time his face and body wer burnt and he was laid up in bed fo some months Sri Govindarao di not appear again on the stage afte this accident and confined himself t the management of the compan He dedicated himself to his lif ambition, bettering the Andhra Stag in general.

Sri Govindarao had three sons an ten daughters by two wives. Excep the first son, all the rest of his chi dren were trained for the stage. H educated his first son Hanumanth Rao who joined the municipal servic and died in 1957, working in th engineering department.

In 1920 the famous poet and pla write *Viswanatha Kaviraju* of the wel

nown Malladi family came into ɔntact with Sri Govinda Rao. His ature brought new light to the urabhi Company. He trained the ompany in enacting new dramas ke "Mahananda", "Kalidas", "Sa- itri", "Lavakusa", and such other lays specially written by him to uit the stage conditions of the "Go- indaraya Surabhi Natya Mandali". Vhen the idea of starting a Nataka ala Parishad for Andhra was sug- ested by Sri Viswanatha Kaviraju, ri Govindarao immediately took it p and pursued the idea. *The Andhra at ıka Kala Parishad was established in 1929* t Tenali with the active co-opera- ıon of Kottapalli Lakshmaiah and 'iswadata Sri Kasinadhuni Nage- wararao. The first Nataka Kala arishad was presided by Sri San- hyayana Sarma, Sri Desoddaraka Kasinadhuni Nageswararao Pantulu nd Sri Chatti China Punnayya Pan- ulu. The entire function was fina- ced and conducted solely by Sri Govindarao. The functions were vell attended by poets, scholars and rominent men from the different elds of public life. This Nataka ala Parishad started by Sri Go- inda Rao is still functioning and oing immense service to the cause f Dramatic Art. In 1936 the 70th irth day function of Sri Govindarao 'as celebrated at Eluru in which all rominent artists, poets, pandits and ther eminent men participated. ri Govindarao was honoured with ıe Title "*Andhra Nataka Kaloddharaka*" y Andhra Nataka Kala Parishad nd his statue is installed as a ymbol of recognition of his ıeritorious services to the cause of ndhra Stage. Many a poet and holar their works to Sri Go- vindarao on this occasion and were honoured by him.

Vanarasa Chinaramayya, the adopted son of Krishnayya was with Sri Govindarao for several years. He was acclaimed as a first-rate actor of his times. Pleased with his unique acting talents in the roles of Nala and Bahuka in "Chitranaleeym" Andhra Nataka Pitamaha Sri Krishnamacharya, the author of of the play, "Chitranaleeyam" honoured Sri China Ramaiah with a gold medal.

China Rammayya parted with his cousin Sri Govindarao and started a company of his own in 1928. He was an artist too. He equiped his new stage with curtains, settings and dress-work all of his own effort and in no time developed his company into a full-fledged one. Sri Viswanatha Kaviraj and Chakravadhanula Manikya Sarma helped him by giving several dramas of theirs for his company.

China Ramayya had two wives and throug them, three sons. He developed the company substantially during his life time and retired from the dramatic field at the age of 60 to take to agriculture, handing over the company to his sons. His second son Abbajirao is now running his concern in the name of Sri Sarada Manovinodini Sabha.

Chennaiah, another adopted son of Venkoji, was a very good Artist. He with his son Hanumantharao equiped Sri Govindarao's stage with all modern curtains and settings. At present Sri Hanumantha Rao is the sole artist for all the Surabhi companies and the credit of enriching their stages with fine scenery, curtains and suitable setting goes. In the year

Sri Govindarao, while retiring from the active field work, entrusted his company to his two sons Subbarao and Koteswarara Rao. Of these two brothers Subbarao is not only a capable manager but also a fine charactor-actor. His brother Koteswara Rao is a student of China Ramayya in painting and is also an actor of commendable talent. This company is now in a prosperous condition. It is at present putting on boards "Alexander," "Balanagama", "Pratigna", (a social drama) etc., written specially for them by Sri Malladi Venkata Krishna Sarma, the well know Andhra ply-write and Poet.

Sri Govindarao had ten daughters. All of them were educated and proved capable artists in the roles of heroines of the dramas staged by them, mythological, historical and social. As each one of his daughters is married, Sri Govindarao used to train his sons-in-law under his guidance in the art of maintaining touring theatres and provide them finance and equipment to run their own theatres. Sri Govindarao thus served the cause of the Dramatic Art by creating artists and theatres.

Of the 9 big Surabhi Companies that are at present touringVisalandhra more than 5 belong to the daughters and sons-in-law of Sri Govindarao. The big nine Surabhi Companies are independent units, each one is full-fledged with the latest and modern stage equipment. The Surabhi Companies will be touring the whole of Andhra with their families and about ten lory loads of stage material, residing at each place a month and staging about 15 dramas. It will not be an exaggeration if it is said that not a single night in a year passes i Andhra without a Surabhi Dram being put on boards and it is a matte of pride for Surabhi Companies.

Now we come to the history of th nine big Surabhi Companies an their service to the cause of Dramati Art.

1. Sri Govindaraya Surabhi Natya Mandal

This is the mother company, out c which the rest have come int existence. This is created an managed by Andhra Nataka Kalo ddharaka Sri Vanarasa Govindara At present the company is manage by his two sons Sri Koteswarara The two brothers are adventurou and put on boards new Dramas. S Subbarao earned a good name as a actor and enacts the roles of the Kir in Mahananda, Kalidas in Kalidas and Alexander in Alexander, plays written by Sri Malla Brothers, Viswanatha Kavi Ra and Krishna Sarma. Koteswara rao is good at humour and exhibi rare acting talents in the roles of villian. He is also a creative artist. is he who paints sceneries and settin for this company. Srimati Saty narayanamma, wife of Subbara plays the roles of the heroines an Srimati Kumudvati, wife Koteswararao plays the next impo tant roles in all their dramas. Tl company has a strength of about persons and is self-sufficient in a aspects, with upto date equipmen This company is at prasent tourir Rayalaseema.

2. Sri Sarada Vijaya Natya Mandali

This is managed by S. A. Babar brothers, sons of Bharata Nat opadhyaya A. Pulliah and Srima Dhanalaxmi Bai, daughter of S

ɔvindarao. Pullaiah is the son of imathi Papabai the first Andhra oman actress of the South. Sri Baba-o, the head of the company is a congnised master in Harmonium d a good actor too. He is best in roles of Arjuna in Kurukshetra, ılarama in Mayabazar and Ravana Bhukailas. In all his roles he hibits originality, careful study and ise. S. A. Prakash, brother of Ba-rao is a highly talented actor, who n be placed among the first rank tists of Andhra. He is a cine-actor o. He is honoured at many a place th titles, medals, suvarna ghanta-nkana. He is best in his roles ikrishna in Kurukshetra, Hari-hendra in Harischendra andNarada Anasuya. He is also honoured by e Vignanika Kala Samiti of Guntur d is presented with a shield. ıandrarao, of this company has va-d talents as a mechanic, electrician d an able actor. He is well app-ciated in roles like Ghatotkacha in ayabazar and Marati in Bala-gamma, Bhagavan in Devadas. ela Paparao is good at setting usic and direction. He is an able tor and exhibits rare acting talents th in presenting serious and mourous roles like Devadas in vadas, Veerabahu in Harischandra, kshmankumar in Maya Bazar and tarakumara in Kurukshetra. Sri-ıti Koteswari, wife of Babarao, ıys important female roles, while ınakokila Srimati Sakuntalabai, fe of Prakasarao takes up the roles heroines. Srimati Surabhi Bala-raswati, the famous cine-star, is daughter of A. Pullaiah and Sri-ıthi Dhanalakshmi Bai. The able idance of Srimathi Dhanalakshmi i, who was once an unrivalled actress, and had won unprecendented applauses for her role 'Prameela' is mainly responsible for the progress and prosperity of this company. The company has a strength of about 75 members. Kurukshetra, Maya-Bazar Bhukailas, Balanagamma, Devadas, Gunasundari and Harischandra are among the famous dramas staged by this company. The company is at present touring the Guntur District.

3. *Venkateswara Natya Mandali*: This company started 30 years ago by R. Pedavenkata Rao, nephew of Sri Govindarao, is now managed by Rekamdar China Venkata Rao, president of the Surabhi Nataka Kala Sangham. The originator of this company Sri Peda Venkatarao was a genius, poet and a good orator. China Venkatarao, is good at acting humourous roles and has rare organising abilities. His wife, Srimati Subhadramma is a capable actress, and can act with equal talent both male and female roles. She is good at giving training and stage management. It will not be an exaggeration if it is said that it would be rather difficult to identify her, while enacting male roles even for people well acquainted with her. She has given many gramaphone records in classical music and is honoured by the Andhra Nataka Kala Parishad. Dasarathi Rao and Bhojaraj are the sons of China Venkata Rao and Subhadramma. Dasarathi rao is a good harmonist and a humourous actor. Bhojaraj takes up all important male roles of the dramas staged by this company. He is also a fine dress-maker. Chaya Devi, wife of Dasarathi and Anasuya Devi, wife of Bhojaraju enacts the heroine and important female roles.

Vanarasa Venkoji, husband of Bhuvanalaxmi Devi, daughter of China Venkata Rao, plays the hero-characters. He is a worthy actor and is talented in music. The personnel of the company is about 70 in number. Kurukshetra, Bala-nagamma, and Gangavataranam, Krishnaveni, Miss Prema B. A., two social plays written by Malladi Venkata krishna Sarma and Bobbili are some of the dramas staged by this troupe. This well equipped dramatic troupe is touring at present in the West Godavari District.

4. *Sri Rama Satyanarayana Natya Mandali* :— The manager of this institution is Vanarasa Ramaiah. Owing to financial difficulties he wound up his company for some time. But he started afresh again in the year 1956, and equipped it with all modern accessaries. This company is a new one in the strict sence of the term and is now touring in Telangana. Sri V. Ramaiah, owner of this company is not only good at playing harmonium but is also merited with equal talents in humourous and villianous charcters. Srimati Narasamma, wife of Ramaiah a fine figure with charming musical voice suits well for many a female role. Sri R. Venkateswara-rao and his wife Srimati Subbamma, sister of A. Ramaiah, play the hero and the heroine roles in the dramas staged by this company. Some of the well appreciated plays of this company are Kurukshetra, Bala-nagamma, Krishna leela, Kanakatara and Chintamani. This troupe from its inception confined itself to Telan-gana. Its manager Sri Rajaiah is an artist with a spirit of adventure and likes to take up new dramas. The personnel of this company will be about seventy in number.

5. *New Purnananda Dramatic Theatre (Surabhi)* :— This company, is organised and managed by Natya Kala Dhurina and Nata Rajendra, Sri Aveti Nageswararao. He is in charge of this company for the last thirty years during which period this educated actor-manager has moved with the times in equipping his company with all modern and up-to date accessaries. Sri Nageswararao is a first-rate character-actor and is an adept in presenting a Variety of sentiments. His wife Natya Bharati Srimati Chellayamma, daughter of Sri Vanarasa Govinda Rao, is a worthy actress with charming personality. She takes up important female roles including those of the heroines. She has an uncommon talent in depicting feminine physchologic struggle under divergent emotions with all the easiness of a disciplined artist. Srimati Janakidevi sister of Sri Nageswararao is an agile personality with exceptional talent in presenting both male and female roles. She is appreciated in her role of Sri Krishna in Kurushetra Sri V. Eswaraiah, husband of 'Natya Kala Saraswathi Janakidevi is a versatile tablist and is the Music Director of this company. This company always aims at presenting dramas of a classical type. Most of the plays of this company are written by Sri Malladi Venkata Krishna Sarma, the well-known dramatist of Andhra. Kala Pahad Daksha Yegnam, Vasantasena, Kusa lava, Kurukshetram, Bala Nagamma and Harischandra are some of th

merous plays produced by this mpany. This company is admired · its fine discipline, and neat ecution and is copied by other rabhi Theatres of the day. The rsonel of this company is about 80 number and it is at present stag- ; dramas in the Guntur District.

5. *Sri Vijaya Natya Mandali urabhi)*:— This is managed by Rekhandar Kotaiah and Vanaras yaramarao, who are actors of rare ents. Sri Andela Mallikharjuna o takes up the hero roles and mati Anjanamma, wife of Sri taiah plays heroine roles. This upe too is well equipped with the est machinery and other access- es. The most important plays oduced by this troupe are Gayo- khyanam, Kurukshetram, Bala igamma, Keelugurram, Patala iravi. The personel of this troupe l be about 70 in number and is at sent touring in Telangana.

'. *Sri Govardhana Natya Mandali urabhi)* :— The manager of this npany is Aveti Chalapathirao, ther of Sri Aveti Nageswararao. is a talented humourous actor l a specialist in mechanical itrivances and stage manipula- ns. His wife, Srimati Nagalaxmi, ighter of Sri Vanarasa Govinda- is a good actress, with a fine ire and admirably fits into the s of a heroine. Sri Koteswara- plays the role of the hero while Navaratnam plays the character the villian. The important mas played by the troupe are ·ukshetram, Balanagamma, nakatara, Krishnaleela and bbili. This company too has a touring hall of its own well equipped with all the requisites of an up-to-date modern dramatic company. The present strength of this company is about sixty. At present this troupe is touring in the Anantapur District.

8. *Sri Gajapati Natya Mandali (Surabhi)* :— Aveti Ramana Kumar son of A. Prasadarao, brother of A. Nageswararao is the manager of this dramatic troupe. Sri A. Prasada Rao and his brother A.Chalapathirao orginally started a company in which both of them worked together. Recently, they got divided, and each one is now having a separate company. Sri Prasadarao is a good tabalist and is good at acting both serious and hmourous. roles. His wife Srimati Santa Kumari, daughter of Sri Vanarasa Govindarao is an attractive personality and is an educated actress. Srimati Hitamati Devi, wife of Ramana Kumar plays the roles of heroine. In this company Sri Syamala Rao and Sri Kalivara-prasadarao play important male roles The important drams staged by this troupe are Anasuya, Bala-nagamma, Kurukshetram, Krishna-leela. The personel of his troupe is about 60 in number and the company is well equipped. At present this troupe is touring in Rayalaseema.

9. *Sri Sarada Manovinodini Natya Kala Mandali (Surabhi)* :— This company is managed by Sri Vanarasa Abbajirao, son of Natya Kala Visa-rada Sri Vanaras China Ramaiah. Even while his father was alive Sri Abbaji and Sri Uttamarao separated from their father and established their own companies. After few years Uttamarao's Company

dwindled. Abbaji is a good actor and plays the roles of the hero while his wife Srimati Sitamahalaxmi plays the roles of the heroine. Harischandra, Balanagamma, Kanakatara, Krishna Leela are among the 15 dramas staged by this troupe. This company has a personel numbering 60, and is well equipped. Now this troupe is touring in the Srikakulam District.

10. *Vasundhara Natya Mandali (Surabhi)* :— Aveti Ramachandra Rao is the manager of this newly started company. His wife Srimati Vasundhara Devi, daughter of Sri Vanarasa Govindarao, is a famous stage artist, who is educatec, with natural talents to take up important roles. Sri Rama Chandra Rao is a person with new ideas and he is straining hard for the betterment of his company. Balanagamma, Harischandra, Chintamani, Krishnaleela are among the plays produced by this company. Sri Ramachandra Rao at times takes the assistance of hired actors of name to take up important roles in staging some of the dramas. The personel of this company will be about 40 in number. Now this troupe is touring in the Vizag District.

In addition to the above ten units, about 26 more smaller troupe of the same Surabhi clan are in existance staging dramas in different parts of Andhra. They are managed and run by :-

1) Srimati Purnima & A. Ramaiah.
2) Sri R. Venkoba Rao.
3) Sri V. Venkobarao.
4) Srimati R. Kamakshi Bai.
5) Sri V. Mohanarao.
6) ,, R. Pullaiah & Sambhulingam.
7) ,, V. Chakrapani.
8) ,, V. China Veeranjaneyulu.
9) ,, R. Satyanarayana.
10) ,, V. Tirupatirao.
11) ,, V. Ramachandrarao.
12) ,, R. Venkatarao.
13) ,, V. Koteswararao.
14) Srimati V. Padma Bai.
15) Srimati V. Gouri Bai.
16) Sri R. Mane Rao.
17) ,, R. Lakshmanarao.
18) ,, A. Venkatarao.
19) Srimati V. Neelaveni Bai.
20) Sri R. Jayarama Rao.
21) Srimati R. Manorama.
22) Sri V. Satyanarayana.
23) Sri S. Reddamma.
24) Sri S. Reddappa.
25) Sri V. Vithoba Rao.
26) Sri R. Tulasi Rao.

All the above troupe have formed themselves into a union known by the name "Surabhi Nataka Kala Sangham" with Hyderabad as its headquarters. Through this union the different companies take as far as possible benefit of financial aid and experienced advice in matters of running companies and enacting dramas. Till today all these companies which are wedded to the cause of Andhra dramas mainly depend on public patronage and personal strength. Either local

lies or the Government do not
: an eye on these struggling
ıpanies and give a helping hand.
almost all places these companies
e to encounter unexpected and
riendly situations in obtaining
nses and other necessary per-
sions in setting their halls and
ertain the people with their
litional dramatic art. At times
se companies could not be at
ir best on the stage as their minds
pre-occupied with the obstacles
t come in their way. So the
vernment either local or Pradesh
ıld be doing them an immense
p and serve the cause of art if
ıe method can de devised to avoid
difficulties in getting licenses.
Sangeeta Nataka Academy
ich is created mainly to encourage
ma and music should deem it its
mary duty to take up this issue,
ve in the matter immediately and
that something concrete is done
these struggling dramatic troupe.

A bird's-eye view of the present Andhra stage, barring the Surabhi companies will make us feel that the chapter of our drama has come to a close as we find no regular dramatic troupe functioning on well-disciplined lines. Still the inevitable contractor is playing his dangerous game and artists are forced to live a stray life. Though certain ametuer troupe are in existence and are likely to form in more numbers in future and certain experiments are made by individual lovers of art like Sri K. V. Gopalaswamy, it is a fact that drama as an art will live only when professional troupe are run on seasoned and sound lines. If the necessary help from the Government either directly or through its cultural institutions comes to the Surabhi Companies, they can really play this part with greater energy, enthusiasm and move with the times to preserve the glorious traditions of our Andhra Stage.

శ్రీమతి సురభి సుభద్రమ్మగారి

ఆంధ్ర నాటక కళా పరిషత్తు (రిజిష్టర్డు)

19 వ పరిషన్మహాసభల సందర్భమున సమర్పించిన

సన్మానపత్రము

విదుషీమణీ స్వాగతము!

కళాసేవ జీవిత సమస్యగా చేసికొన్న ఇల్లు మీ పుట్టిల్లు. స్త్రీజనములు నాటక రంగమున అడుగుపెట్ట శంకించు దేశములో నిర్భయముగా నాటక కళాసేవ చేయ సమ్మతించిన ఇల్లు మీ అత్తిల్లు. మీ వంగడము ప్రఖ్యాత నటులకు, నట్టువరాండ్రకు, నాటక కళాభిమానులకు కూడలి. ఆంధ్రదేశమున నాటకకళ పరివ్యాప్తి చెందుటకు మీ వంశీయుల కృషి సంపూర్ణ దోహదము కలిగించిన దనుటలో అతిశయోక్తి లేదు. ఊరూర మకాములు చేసి సంసారమున ప్రతి వ్యక్తియు నాటకకళాసేవ జేయుచు ప్రజలలో ఉత్తేజము కలిగించుచు ఒక దేశము నాగరికత ఆ దేశము కళాసంపదమీద ఆధారపడియున్నదని వేనోళ్ళ చాటిన ప్రసిద్ధ వంశము మీది.

ఆంధ్ర నాటక కళోద్ధారకు లగు మీ తండ్రిగారిచే నడపబడిన శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలిలో బాల్యము నుండియు కళాసేవ కుపక్రమించి, వివాహానంతరము మీ భర్తగారి పేరిట శ్రీ వేంకటేశ్వర నాట్యమండలి స్థాపించి అనేకమంది కళాకారులకు జీవనోపాధిని చేకూరుస్తూ నాట్యమండలిని నేటికినీ నిర్వహించుటయే గాక మీ సంతతిని కూడ నాటక కళాసేవ కుపక్రమింప జేయుట ఎంతయూ ప్రశంసార్హము.

అట్టి వంగడమున జన్మించి నిరంతర కళాసేవతో కాలము గడుపు మీ జీవితము ధన్యము. నటిగా జీవయాత్ర గడుపుచు, శీలవతి యని ప్రజామన్నన బడసిన మీ దీక్ష ప్రశంసార్హము. స్త్రీలు నాటకరంగమున కాలుపెట్టి స్వల్ప కాలమే యైనప్పటికి యింతటి పరిణితి పొందుట మీవంటి శీలవతులు, విద్యావతులే కారణమనుట నిర్వివాదాంశము.

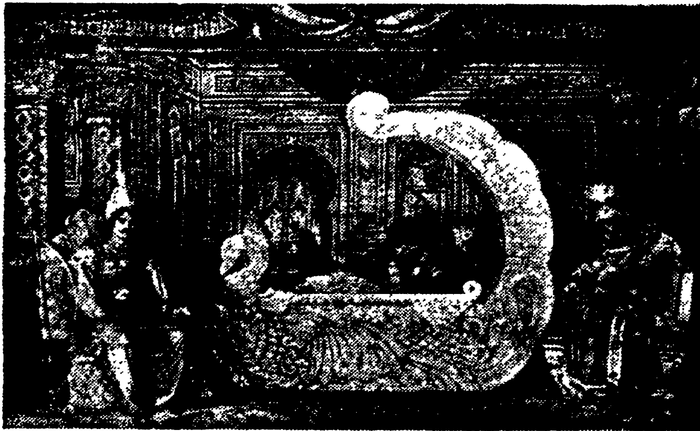
మీకు నాట్యసరస్వతి నిరంత రాయురారోగ్య ఐశ్వర్యముల ప్రసాదించుగాక.

సన్మానమంటపము,
హైద్రాబాద్,
22—10—56

ఇట్లు,
ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్.

శ్రీ వేంకటేశ్వర నాట్యమండలి-బాలనాగమ్మ నాటకములో కార్యవర్ధిరాజుగా
శ్రీ వి. వెంకట్రావు.

శ్రీ వేంకటేశ్వర నాట్యమండలి-కురుక్షేత్రం నాటకంలోని ఒక దృశ్యం.

శ్రీ వెంకటేశ్వర నాట్యమండలి

శ్రీ వెంకటేశ్వర నాట్యమండలి నిర్వాహకులు,
సురభినాటక కళాసంఘ అధ్యక్షులు,
శ్రీ ఆర్. వెంకట్రావుగారు.

అభినయ సరస్వతి శ్రీమతి ఆర్. సుభద్రమ్మ
హైద్రాబాద్‌లో ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు 19
పరిషన్మహాసభల సందర్భమున సన్మానించినప్పటి
ఛాయాచిత్రము
ఈమె శ్రీ ఆర్. వెంకట్రావుగారి అర్ధాంగి

కురుక్షేత్ర నాటకములో ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణ దృశ్యం.

బాలనాగమ్మ నాటకములో భయంకరాకారుడుగా
శ్రీ ఆర్. భోజరాజు.

బాలనాగమ్మ నాటకములో
మాయలమరాఠీ గారడి రంగు

కురుక్షేత్రం నాటకములో ద్రౌపదిగా (శ్రీమతి ఛాయాదేవి),
సత్యభామగా శ్రీమతి భువనలక్ష్మి.

బాలనాగమ్మగా
శ్రీమతి భువనలక్ష్మీదేవి.

బాలనాగమ్మ నాటకములో గాండ్లవంగుగ
శ్రీమతి అనసూయ, శ్రీ ఆర్. భోజరాజుగారి అర్ధాంగి.

బాలనాగమ్మ నాటకములో బాలవర్ధిరాజుగా
శ్రీమతి వి. కృష్ణవేణి.

సేనునిగా శ్రీమతి పూర్ణిమ (9 సం॥ వయస్సు).

శ్రీమతి పూర్ణిమ.

హైదరాబాద్ నాటక కళాకారులు [illegible]

విజయనాట్యమండలి కురుక్షేత్రనాటకములో
శ్రీకృష్ణునిగా
యం. నారాయణరెడ్డి

శ్రీమతి పూర్ణిమ
ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నర్ గా॥ శ్రీ భీమసేన్ సచార్
అభినందించుచున్న దృశ్యము.

కార్యదర్శి నివేదిక

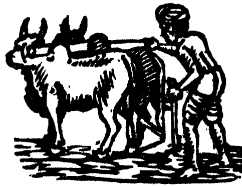
కళోత్సవ కారణాలు

డెబ్బది సంవత్సరాల సచ్చారిత్రతో-ఎందరో కళాకారుల సహచర్యసహకార సంపదతో-ఆంధ్ర ప్రజాదరణముతో నిత్య ప్రవర్ధమానమై వివిధ రీతుల ఆంధ్ర నాటక కళాలక్ష్మికి నవోజ్వల శృంగారరంగాభరణమై ప్రకాశించుచున్నది మా "సురభి". మహానదికి ఉపనదులట్లెన్నియో శాఖలు వెలసినవి. విశాలాంధ్రలో మొత్తము ముప్పదియారు సురభి నాటకసమాజములు వివిధ ప్రాంతములలో నాటక ప్రదర్శనము లొసంగుచు నాటకకళను మహోద్యమముగ తొలినుండియు ప్రచార మొనర్చుచున్నవి. కాలగమనముతో పాటు అభిరుచులు-అభిరుచులతోపాటు ఆదర్శములు మారుచుండుట లోకపరిపాటికదా! అట్లే మా సురభి సమాజ పరిస్థితులు కాలముతోపాటు మార్పునొందుచు _ ఆదర్శములకు సాంప్రదాయములకు ప్రాధాన్య మొసంగుచు ప్రజారంజనముతో విజ్ఞానము విస్తరింపజేయు నాటకములు మహాకవులచే వ్రాయించి వారివల్ల శిక్షణమొంది ప్రదర్శించుటయు ప్రదర్శనానుకూలమైన రంగస్థలమును ప్రదర్శనావసరములైన తెరలు దుస్తులు అలంకారము లుపయోగించుటలోను మా తాతపూర్వులు సుప్రసిద్ధులై నేటికిని మాకు మార్గదర్శకు లగుచున్నారు. డెబ్బది యేండ్లుగా సురభి నాటకకళాసంస్థ లెన్నియో ప్రజా సంస్థలకు సాదరపూర్వకముగా సహకార మొనర్చినవి. ముఖ్యముగ పేర్కొనదగినది ఆంధ్ర నాట్యకళాపరిషత్తు. ఆంధ్రులకు నాట్యకళాపరిషత్తు కావలెనని మొట్టమొదట సంకల్పించినవారు స్వర్గీయ విశ్వనాథ కవిరాజుగారు. వారి సంకల్ప బలమే నేటి ఆంధ్ర నాటకళాపరిషత్సముజ్వల స్వరూపము. శ్రీ విశ్వనాథ కవిరాజుగారు కీర్తిశేషులు నాటక కళోద్ధారక వనారస గోవిందరావుగారి సమాజమునకు నాటకములు రచించుచు గురుస్థానమున నుండెడివారు. శ్రీ కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్యగారు శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలి కార్యదర్శి. శ్రీ విశ్వనాథ కవిరాజుగారు తమ పరిషత్సంస్థాపన సంకల్పమును గూర్చి గోవిందరాయ లక్ష్మయ్యగార్లతో సంప్రదించి పరిషత్సంస్థాపన కంకురార్పణ మొనర్చిరి. స్వగ్రామవాస్తవ్యులగు శ్రీ చట్టి చిన్నపూర్ణయ్యపంతులుగారిని - స్వమండల వాస్తవ్యులగు శ్రీ ఆచంట వేంకటరాయ సాంఖ్యాయన శర్మగారిని విశ్వదాత శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారిని పరిదధ్యక్షులుగ శ్రీ కవిరాజుగారే యేర్పాటు చేసిరి. తెనాలిలో 1929 సంవత్సరమున శ్రీ గోవిందరావుగారి నిర్వాహణదీక్షతో ప్రథమాంధ్ర నాటకళాపరిషత్తు జరిగినది. దానికి పదివేలరూపాయలవరకు ఖర్చయినది. శ్రీగోవిందరావుగారే భరించిరి. పిమ్మట ప్రతి సంవత్సరము జరుగు పరిషద్వార్షిక సమావేశములకు గూడ శ్రీ గోవిందరావుగారే చాలవరకు ఖర్చులు భరించుచుండిరి. 1936 వరకు పరిషత్తు ఆర్థికముగ బలపడి వార్షికోత్సవములు కూడ జరుపుకొనగల స్థితిలో లేదనుట మీకు తెలిసినదే. శ్రీ గోవిందరావుగారే కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్యగారి ద్వారా బహుధన వ్యయముచేసి పరిషత్తునకు శాశ్వత స్వరూప మొసంగిరి. ఈ మహత్తర సంస్థకు కారణభూతులైన మా సురభి నాటక కళాసంఘ మూలపురుషులు శ్రీ గోవిందరావుగారి కాంధ్రులతోపాటు మేముకూడ అశేషముగా ఋణపడి యున్నాము. శ్రీ గోవిందరావుగారి జనకులచే మొట్టమొదట సురభిగ్రామమున ప్రారంభమైనది మా సమాజము. శ్రీ గోవిందరావుగారి కృషి మూలకంగా డెబ్బదియేండ్ల నవజీవనవికాసంతో ప్రవర్ధమానమైనది సురభి. శ్రీ గోవిందరావుగారు తమ భార్యలను, పుత్రికలను, కోడండ్రను రంగ

స్థలములన్ను సమర్పించి, ఆంధ్రదేశమునకు స్త్రీలు వేషధారణ చెయ్యడానికి మార్గదర్శకులయ్యారు. సమాజ నిర్వహణకు శీలము ప్రధానమని భావించి ఆచరణలో పెట్టినవారు గోవిందరావుగారు - సంచార యోగ్యమైన ప్రేక్షకాగారము రంగస్థలములు తదితర ప్రదర్శక సామాగ్రి సమకూర్చుకొని సమాజము స్వయంపోషక మగుటకు శాశ్వతముగ నిలిచి కళాసేవ చేయుటకు తగిన పద్ధతులన్వేషించి ఆచరించి - నిర్ధారించినవారు శ్రీ వనారస గోవిందరావుగారే మా సురభి సమాజము ప్రారంభమైన మొదలాంధ్రదేశమున ఎన్నియో సమాజములు పుట్టి గిట్టినవి. ఒక వ్యక్తిపై నాధారపడిన సమాజములు, కళాకారులు కానట్టి ఔత్సాహికులైన జమీందార్లూ, సామంతులూ నెలకొల్పిన సమాజములెన్నో తెలుగునాట పుట్టినవి - గిట్టినవి. కాని సురభి సమాజములు మాత్రము నిర్వహింపబడుచున్నవి. కారణమేమన ప్రత్యేకవ్యక్తుల ప్రతిభకు సురభి నాటకసమాజములు తలవంచి దాస్యముచేయక సమాజగౌరవమునకే అంకితమైనది. సాముదాయక కృషిపై మాకు విశ్వాసము మెండు. ఏ కొందరి నటులనో గాయకులనో నమ్ముకొని సమాజములు నడుపుచుండుట లేదు. ప్రధానపాత్రధారి మొదలు బంట్రోతు పాత్రధారివరకు సమదృష్టితో చూచుటచేతనే మా సమాజములు నిర్వహింపబడుచున్నవి. ఆడంబరమైన ప్రకటనలూ అనర్హములైన ఆటోపము సురభివా రనుసరింపరు. వారి ప్రదర్శనమే వారికి ప్రమాణము. ఈ యాచారము ననుసరించిన వారు గోవిందరావుగారి పినతండ్రి కుమారులు వనారస చిన్నరామయ్యగారు. ప్రతిభావంతులైన నటులు, చిత్రలేఖకులు. అన్నివిధాలా నాటక లక్షణములు పాటించి సమాజనిర్వహణ కార్యకలాపములలో సిద్ధహస్తులై - చిన్న రామయ్యగారు-అన్నగారైన గోవిందరావుగారి కెందును తీసిపోని కళాసేవ చేసినారు. నాటక కళకు సంబంధించినంతవరకు ప్రదర్శన, పాత్రధారణ, ప్రేక్షకాగార నిర్మాణాద్యనేక శాఖలలో చిన్న రామయ్యగారు ఆరితేరినవారు. నేటి సురభి సమాజములు స్వయంపోషకము లగుటకు వారు చూపిన మార్గమే మాకు అనుసరణీయమైనది. కుటుంబాలతో రమారమి అరవై డెబ్బదిమంది స్త్రీ, పురుష, బాలవృద్ధులతో పదిలారీల సామగ్రితో నెలకొక గ్రామము చొప్పున నాటక ప్రదర్శనములిచ్చుచు సంచార మొనర్చుచున్న పెద్దసమాజములు ఆంధ్రదేశమున పదియున్నవి. సురభివారి నిత్యజీవిత విధానము నాట్యకళకే అంకితమైనది. మా జననమరణ కళ్యాణనిర్యాణములు రంగస్థలముపైననే. దీనినిబట్టి కొందరు వృత్తి నాటకములనీ, వ్యాపార నాటకములనీ క్రొత్త పేర్లుపెట్టి పిలుచుట జరుగుచున్నది. కళ తొలుత ఉత్సాహపురస్సరముగనే ప్రారంభమై వైశద్య ప్రాప్తితో వ్యాపారమునకు గడంగి వృత్తియే యగుచున్నది. కవిత్వ గాన చిత్రలేఖనాది లలిత కళాకారులెల్లరికీ పరిణామము తప్పనిదే అందున నాటక ప్రదర్శనము ధనసాధ్యమైనది. బహుజన సహకార మవసరము. బహుళ ప్రచారమవసరము. అట్టిచో వ్యాపారదృష్టిలేని ప్రదర్శనములు గావించే సమాజములు ఒకటి రెండు నాటకములకు మించి ప్రదర్శింపజాలవు. నేటి ఔత్సాహిక సమాజములే దీని కుదాహరణము. కేవలము కళ కళకోసమేనన్న గ్రంథస్థవాక్యము నాటక కళకు సమన్వయింపదు. వ్యాపారదృష్టిలేని కళత్వం త్వరలోనశించుట తథ్యము. అది గురుతించియే సురభి సమాజములు పెద్దయెత్తులకు, ఆడంబరములకూ తలయొగ్గక కువిమర్శకులతో వాగ్వాదము పెట్టుకొనక తమ పూర్వ సాంప్రదాయము ననుసరించి సమాజములు నిర్వహించుచున్నారు. కనుకనే డెబ్బదియేండ్లు నిరాఘాటముగా సమాజములు నిర్వహింపగల్గిరి. స్వర్గీయ 'నటరాజశేఖర' డి. వి. సుబ్బారావుగారు సమాజమును పాతికేండ్లు నిర్వహించినారు. బందా వారు కొన్నేండ్లు సమాజము నిర్వహించినారు. పువ్వుల సూరిబాబుగారు ప్రస్తుతము సమాజము నిర్వహించుచున్నారు. పై సమాజములన్నియు వ్యాపారదృష్టి కలిగినవే; వృత్తిసంఘములే, కాని

అవి నిలువవు. కారణము, ఒక వ్యక్తి ప్రాధాన్య తపై నాధారపడ్డ సమాజములు ఆ వ్యక్తితో ఆ స మా జ ము లు మూలపడవలసినదే. కాని మా సమాజము లట్లుకాదు. ఆంధ్రభాషయున్నంత వరకు సురభి సమాజము లుండవలసినదే - మా స మా జ ము లు జీవనదులు - కుటుంబ ప్రాతిపదికపై - సంఘజీవన సంస్కారముతో సమాజములేర్పరచుకొని నిర్వహించుచున్నాము. వ్యక్తి ప్రాముఖ్యతకు మా సమాజములలో తావు లేదు. ఎంత ప్రతిభావంతుడైన నటుడైననూ 'హాలు' నిర్మించుట మొదలు హాలు తీసివేయు వరకు అన్ని విషయాలలో సామాన్యునితో సమ ముగ కష్టించి పనిచేయగలడు. మా సమాజ ములు స్వయంపోషకములు - మా నటులను, కళాకారులను, మా పనివాండ్రను మా సమాజ ములే తయారు చేయుచుండును. కనుక మా సమాజముల కెన్నడును భంగములేదు. సురభి సమాజనమున గల ప్రతివాడును "మేనేజరే, సురభి సమాజమున గల ప్రతి కాంతయు హీరో యినే" అని శ్రీ విశ్వనాథ కవిరాజుగారనుచుండెడి వారు. అది తథ్యము - ఇద్దరు పిల్లలుగల దంప తులు మూడు రూపాయల పెట్టుబడితో ఒక చిన్న గ్రామమున ప్రథమ నాటక ప్రదర్శన మిచ్చి ఆ రేండ్లలో యాబదివేల రూపాయల విలువగల రంగస్థలమును - సంచార నాటకశాలను ఆధునిక ధ్వని కాంతి యంత్రములను సంపాదించి నేడు ఎనభైమంది కళాకారులను పోషించుచున్న సురభి సమాజమున్నది. పుబ్బలో పుట్టి మఖలో మాసిన సమాజములకు మా సురభి సమాజములకు చాలా వ్యత్యాసము గలదు. ఒక వ్యక్తిపై ఆధారపడ్డ సమాజాలతో - మా సమాజాలకు పోలికయే లేదనుట నిర్వివాదాంశము. మాకు వారికంటె బాధ్యతలు హెచ్చు-కుటుంబములెన్నో మాపై నాధారపడి యున్నవి. విలువగల సామాగ్రి యెంతయో యున్నది. అట్టిచో చేతిసంచితో నాలుగు దిక్కులనుండి నలుగురు నటులువచ్చి ప్రదర్శనమిచ్చి వెంటనే రైలెక్కు వారివలె మేము ప్రవర్తింపజాలము కదా! వారు ప్రతిభావంతులే కావచ్చుగాక - వారు నాటకకళ తమకు వృత్తి కాదనికాని-వ్యాపారము కాదనికాని చెప్పగలరా? బాధ్యతారహితముగ సురభి సమాజములు వృత్తి సమాజమును వ్యాపార సంస్థలని అపప్రచారము చేయుట తగినపని కాదని మనవి చేయుచున్నాము. పది పండ్రెండు కుటుంబములతో - పది లారీల సామాగ్రితో పల్లెపట్టుల ప్రదర్శనము లిచ్చుచు సురభి సమాజములు నిన్న మొన్నటివరకు ప్రము ఖుల దృష్టిపథమున పడలేదు - పెద్ద పట్టణములలో ప్రదర్శనము లిచ్చుట కెన్నియో ప్రతిబంధములు గలవు. ఎన్నో ఆఫీసులకు తిరిగి, ఆఫీసర్ల నాశ్ర యించి, కొన్ని నెలలకుగాని లైసెన్సులు సంపా దించుట కష్టమగుచున్నది. ముఖ్య విషయము పట్టణములలో స్థలము లభించుట, లబ్ధమైన స్థలము ఏ ఆరోగ్యశాఖకో నచ్చకుండుట, నచ్చిన తరువాత ఆఫీసులలో జరుగు సహజమైన జాప్య మునకు మేము నిలువలేక పోవుట సంభవించు చున్నది. డెబ్బది యెనుబది మంది జనముతో సామాగ్రితో పడిగాపులుపడి లైసెన్సుల కొరకు ఎదురు తెన్నులు చూచుచుండుట వ్యాపార లక్ష ణము కాదుకదా! పై కారణములచే మేము పట్టణములలో తరచు ప్రదర్శనము లొసంగు కుండుటచే - ప్రముఖులకు దూరమగుటయు సంభవించు చున్నది. అంత మాత్రమున సురభి సమాజము లంతరించినట్లు కొందరు భావించుట శోచనీయము. డెబ్బది యేండ్లుగా ఆంధ్రదేశ మున ప్రతిరాత్రియు నెచ్చటనో ఒకచోట సురభి నాటకము జరిగి తీరుననుట నిర్వివాదాంశము. ప్రభుత్వము నేడు లలితకళల కెంతేని ప్రోత్సాహ మొసంగుచున్నది.మాకుగల స్వల్పావరోధములు తప్పించి సత్వరము కావలసిన లైసెన్సులు చేతికి వచ్చునట్లుచేసినచో ఇంతకు మించిన కృషి చేయ గలమని మనవి చేయుచున్నాను. మాకు ప్రభుత్వ శాఖలవల్ల కలుగుతూన్న తాత్కాలికపు యిబ్బందు లను మా ముప్పదియారు సమాజములు ఎదు ర్కొనవలసి వస్తూన్నది. మొన్నటివరకు మా సురభిసమాజములు ఒకరితో ఒకరికి సంబంధము లేక యెవరికి వారుగావుంటూన్న సమయంలో

ఒకరి కష్టసుఖాలొకరికి తెలియక తెలిసిన తీర్చుకొనే తెరవు లేక అధ్వాన్నస్థితిలో నుండెడివి. దేశం స్వాతంత్ర్యం పొందినాక కళాసంస్థలూ ప్రజాసంఘాలూ సామాన్యాలుగా నేర్పడుట మీకెల్లరకు విదితమే. అటే 1956 సం॥లో మా సమాజములన్నిటిని సమావేశపరచి సురభినాటక కళా సంఘమును పేర ఒక సమాఖ్య నేర్పరచుకొంటిమి. ఏర్పరచినదే తడవు అనుకొన్నంత ఉత్సాహము ప్రదర్శించి మావారు సంఘాభివృద్ధికి చేయూత నొసంగిరి. 1960 జనవరి 26-30 తేదీలలో తెనాలిలో జరిగిన సురభి నాటక కళా సంఘ సప్తతి వార్షికోత్సవములు జరుపుటకు సంఘము లెల్ల పాల్గొని చేయూత నిచ్చుటయే కారణము కదా! ఈ ఉత్సవములు జయప్రదమగుటకు కారణభూతులైన విద్యాశాఖామాత్యులు గౌ॥ శ్రీ పట్టాభి రామారావుగారికి, పద్మశ్రీ స్థానం నరసింహారావుగారికి మా సురభి నాటక కళాసంఘ పక్షమున కృతజ్ఞతాభివందనాలర్పిస్తూ స్వర్ణోత్సవ సంచికకు సహకరించి తోడ్పడిన సంపాదకవర్గమునకు, ముఖ్యముగ సాహితీ సమితి సమావేశము లుత్సవసందర్భమున నిర్వహించిన సభాపతి శ్రీ శివశంకరస్వామిగారికి కవిసామ్రాట్ శ్రీ నోరి నరసింహశాస్త్రి(కార్యదర్శి) గారికి అభివందనాలు. 'సురభినాటక కళా సంఘ పురోభివృద్ధికి సర్వవిధముల పాటుబడి గొప్ప సేవచేసినవారు 'కవీంద్ర' మల్లాది వేంకటకృష్ణ శర్మగారు సంఘ పక్షమున వారికి మా కృతజ్ఞతాభివందనములర్పించుచున్నాను.

శ్రీ R. B. రామకృష్ణరాజు
అధ్యక్షులు:
ఆంధ్ర సంగీత నాటక ఎకడమీ, హైద్రాబాద్.

చిత్తూరు
26-4-56

శ్రీ శారదా విజయ నాట్యమండలి సురభివారికి

ఈ నాట్యమండలివారి కురుక్షేత్ర నాటకమును నేను చూచితిని. భారతకథ సంపూర్ణముగా రంగముమీద ఇదే మొదటిసారి నేను చూడటము. ఇది ఒక సాహసకార్యమే. కథయందలి ముఖ్యఘట్టములను పోగొట్టక రసవంతములగు భాగములను చక్కగా ప్రదర్శించిరి. నటీనటకులు వారివారి పాత్రలను చక్కగా నిర్వహించిరి. అందు శ్రీకృష్ణపాత్రధారి ప్రత్యేకముగా ప్రశంశార్హుడు. ఈ నాట్యమండలివారు ఇది ఒక కుటుంబవృత్తిగా నడుపుచున్నారు. నాటక ప్రదర్శనమునకు కావలసిన పరికరములు అనగా నాటకహాలు, ఎలక్ట్రిక్ ప్లాంటు, స్టేజ్ ఎక్విప్మెంటు వగైరా యావత్తు వారే వూరూరు తీసికొనిపోవుట చాలా పొగడదగిన విషయము. ఇట్టి సాధన సంపత్తుల సమాజమువారు దేశసేవ చేయుట చాల సులభము. పంచవర్ష ప్రణాళిక విషయములను నాటకరూపముననే గ్రామాంతరములందు ప్రచారము చేయించుటకు యిట్టి సమాజములు చక్కగా ఉపకరించగలవు. మన గవర్నమెంటువారు యిట్టి ఉత్తమ అవకాశములు తగురీతి ఉపయోగించుకొని దేశాభ్యుదయమునకు సహాయపడవలయునని నా ఆశయము. ఈ మండలివారికి నా హృదయపూర్వక అభివందనములు, ఆశీస్సులు.

ఆర్. బి. రామకృష్ణరాజు, యం. యల్. ఏ.

సుకుమార “సురభి” కళోపాసకులు

నవ రస నాట్యచాతురీధురీణులు

శ్రీ శారదా విజయ నాట్యమండలి వారికి

గుంటూరు పట్టణ నాటక కళాభిమానులు

సానురాగముగ సమర్పించిన

సన్మాన పత్రము

రచన: శ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి

నవరస నాట్య సరోవర నవ జీవన వర్ధమాన నళినములారా !
నవ మిత్రములారా ! నవ నవోదయము మీకు సురభి నందనులారా

“విజయశ్రీ” లివె మీకు గైకొనుడయా వేనోళ్ళ మా ప్రేక్షక
ప్రజ ‘మేల్ మే’లని మెచ్చి తెచ్చిరి రసార్ద్రస్వాంతులై; యీ సభన్
విజయంచేసిన విద్వదగ్రణులు దీవింపంగ “శ్రీ శారదా
విజయాలంకృత నాట్య మండలి” జగద్విఖ్యాతి నార్జించుతన్.

సంగీత సాహిత్య శృంగార గంగాతరంగాలు భుగభుగ పొంగినటులు
చల్ల చల్లని పాలవెల్లిలో జాబిల్లి మల్లెమొగ్గలు విరజల్లినటులు
వందారు సుందరీమందార మాలామరందమ్ము లందంము చిందినటులు
సోగకన్నుల రాణి మూగచూపులలోని రాగాలు తీగలై సాగినటులు
సురభి నగరాన తలయెత్తి పెరిగి విస్తరిల్లి శాఖోపశాఖలై యెల్ల దిక్కు
లొరసి ఫలపుష్పభరితమై మెరసె నేడు కౌతుకము లల్లి మీ కళాకల్పవల్లి.

కనుమూసి తెరచులోనన మారిపోయెడు నవదృశ్య పరివర్తనములు చూచి
ఇంద్రధనుస్సుపై కెక్కుచున్నట్లు రంగులు వెలార్చెడు తెరంగులును చూచి
సినిమాల తలదన్ను చిత్ర విచిత్ర సంఘటన నిర్మాణ దక్షతలు చూచి
‘వాతాపి గణపతి’ గీత మారంభించు ప్రాక్సంప్రదాయ సంపదలు చూచి
రంగరమణీయ జంత్ర మంత్రములు చూచి, “నర్తకీనర్తనావర్తనములు చూచి
సమ్మదము జెంది తన్మయత్వమ్మునంది మెచ్చె గర్తపురమ్ము మేల్మేలు మిమ్ము.

భయ మెరుంగని 'హిమాలయపర్వతం' బైన బలరామమూర్తి మా బాబురావు
అభిమానకృష్ణుడై సభను మైమరపించు ఘనుడు మా యన్. ఏ. ప్రకాశరావు
గద దాల్చి గుండెలు కదలించు సింహగర్జల 'ఘటోత్కచుడు' మా చంద్రరావు
మాయాబజారు "లక్ష్మణకుమారుని" పోజుపై పోజుపెట్టి మా పావరావు
'శకుని' చేయూపు 'కాలకౌశకుని' చూపు 'మాయలమరాఠి' తంతు భీమన్న గొంతు
మరచిపోలేరు గుంటూరుపురమువారు సురభి తెల్గుల చుట్టాల సురభి నిజము.

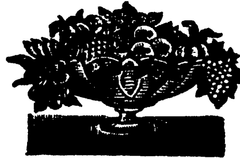
స్త్రీ పాత్రంబులు స్త్రీలె దాల్చు టొక వైశిష్ట్యంబుగా నాట్యల
క్ష్మిపూజా పరతంత్రులైన "ధవలక్ష్మి" పుత్రులారా కళా
శ్రీపాదార్చకులారా మీ కివె శుభాశీస్సుల్ విశాలాంధ్రలో
దీపించున్ భవదీయ నాటకకళల్ దేదీప్యమానంబులై.

ఏకావంశపయోనిధి రాకాశశి అగ్రపీఠి రాజిలుచుండన్
శ్రీ కాశీకృష్ణబుధ శ్రీకరములు మిమ్ము మనుచు శ్రీ మాధవముల్.

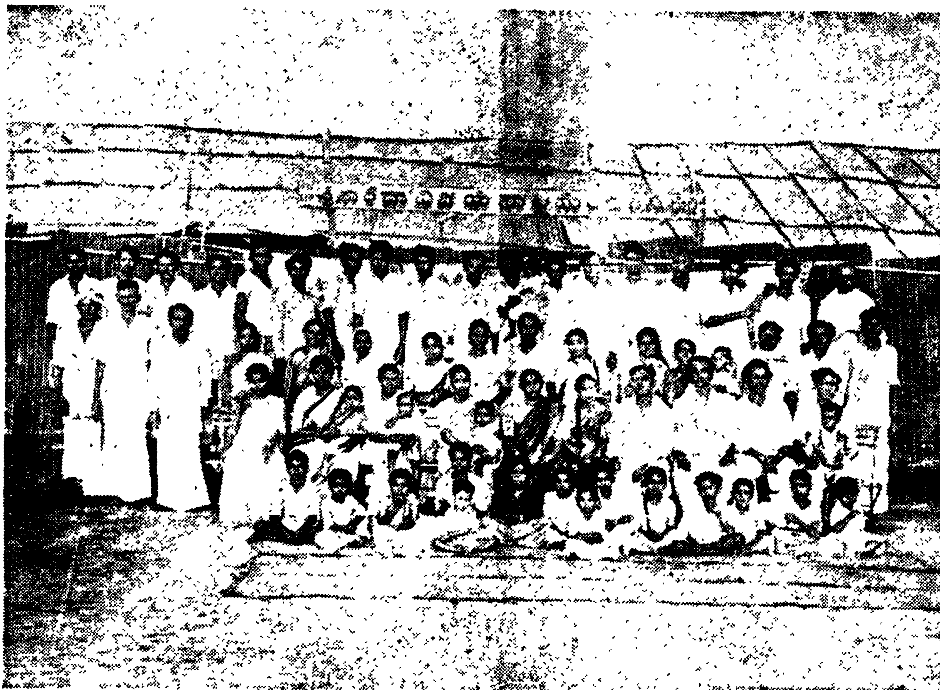
మన గుంటూరు; మహాంధ్ర నాటక కళా మాధుర్య సౌందర్య సా
ధనకుం బేరు; కవీంద్రచంద్రులకు కేంద్రం బౌచు నొప్పారు; మా
జనముల్ మెచ్చిన "శారదా విజయ" దీక్షాదక్షులారా మీ కివే
ఘన సన్మానము లాదిశేష మణిరేఖల్ సత్యసౌహార్దముల్.

గుంటూరు
3—12—59

ఇట్లు
గుంటూరు పట్టణ నాటక కళాభిమానులు

శ్రీ శారదా విజయ నాట్య మండలి

శ్రీ శారదా విజయనాట్యమండలి నటీనట బృందము.
నిర్వాహకుడు: శ్రీ ఎస్. ఎ. బాబారావు.

గుంటూరు వైజ్ఞానికసమితి పక్షమున శ్రీ శారదా విజయనాట్యమండలి
వారిని సన్మానించుచున్న

శ్రీ శారదా విజయనాట్యమండలివారికి గుంటూ
పురజనుల పక్షమున ఘనసన్మానము గాంచుచున

మాయాబజార్ నాటకములో బలరామునిగ

శ్రీ యస్. ఎ. బాబారావు.

కురుక్షేత్ర నాటకములో అర్జునునిగ

శ్రీ యస్. ఎ. బాబారావు.

మాయాబజార్ నాటకములో లక్ష్మణకుమారునిగ

శ్రీ యస్.ఎ.యల్. పాపారావు.

దేవదాసు నాటకములో దేవదాసుగ

శ్రీ యస్.ఎ.యల్. పాపారావు.

అనసూయ నాటకములో దత్తాత్రేయ జననం.

మాయాబజార్ నాటకములో ఘటోత్కచునిగ
శ్రీ యస్. ఎ. చంద్రరావు.

రత్నగర్భ శ్రీమతి ఎ. ధనలక్ష్మీదేవి.

భూకైలాస్ నాటకములో కైకసిగా
శ్రీమతి ధనలక్ష్మీదేవి.

మాయాబజార్ నాటకములో ఘటోత్కచుడుగా శ్రీ యస్. ఎ. చంద్రరావు,
అభిమన్యునిగా శ్రీ సుబ్బయ్య

కురుక్షేత్ర నాటకములో ఒక దృశ్యం.

సతీఅనసూయ నాటకములో ఒక దృశ్యం.

నటనాప్రవీణ శ్రీ యస్. ఎ. ప్రకాశ్ వివిధ వేషధారణ

నటనాప్రవీణ
శ్రీ యస్. ఎ. ప్రకాశ్.

మార్కాపురం పౌరులు శ్రీ యస్. ఎ. ప్రకాశ్‌ను కురుక్షేత్రనాటకమున కృష్ణపాత్రకు ఘంటాకంకణ మొసంగి ఘనసన్మానము చేసినప్పటి దృశ్యం.

కురుక్షేత్ర నాటకములో శ్రీకృష్ణునిగ
శ్రీ యస్. ఎ. ప్రకాశ్.

సతీ అనసూయ-నాటకములో నారదునిగ
శ్రీ యస్. ఎ. ప్రకాశ్.

దేవదాసు నాటకములో జమిందార్ నారాయణరావుగా
శ్రీ ఎస్. ఎ. ప్రకాశ్

శ్రీ కృష్ణలీలలు నాటకములో అక్రూరునిగ
శ్రీ ఎస్. ఎ. ప్రకాశ్

హరిశ్చంద్ర నాటకములో వీరదాసునిగ
శ్రీ ఎస్. ఎ. ప్రకాశ్

卐

సతీఅనసూయగ శ్రీమతి శకుంతలాదేవి
నటనాప్రవీణ శ్రీ ఎస్. ఎ. ప్రకాశ్‌గారి అర్ధాంగి.

మాయాబజార్ నాటకములో రేవతిగ శ్రీమతి కోటేశ్వరీదేవి
శ్రీ యస్. ఎ. దాదారావుగారి అర్ధాంగి.

శ్రీకృష్ణలీలలు నాటకములో యశోదగా
శ్రీమతి శకుంతలాదేవి.

కురుక్షేత్ర నాటకములో ద్రౌపదిగ
శ్రీమతి కోటేశ్వరీదేవి,
సత్యభామగ శ్రీమతి చంద్రకుమారి.

మాయాబజారు నాటకములో శశిరేఖగా
చి॥ సత్యవతి.

గుంటూరు పౌరులు శ్రీ శారదా విజయనాట్యమండలివారికి జరిపిన సన్మాన సందర్భములో ప్రసంగించుచున్న ప్రముఖనటుడు, నటశేఖరం, శ్రీ పీసపాటి నరసింహామూర్తి.

శ్రీ శారదా విజయనాట్యమండలి ప్రముఖనటుడు శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యనాయుడు.

శ్రీ గోవర్ధన నాట్యమండలి ముఖ్యనటుడు శ్రీ నవరత్నం.

శ్రీ గోవర్ధన నాట్యమండలి నటుడు శ్రీ కోటేశ్వరరావు.

శ్రీకృష్ణునిగ
శ్రీమతి వసుంధరా దేవి

లంకాదహనము నాటకములో
మాయాశూర్పణఖగా గోవిందరావుగారి పతీమణి
శ్రీమతి లక్ష్మమ్మగారు

బాలవర్ధిరాజుగా
శ్రీమతి నాగలక్ష్మి

సురభి నాటక సమాజములు

పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావు

తెలుగుదేశమున స్థిరనివాసము.

మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైన తరువాత అచ్చటి సైనికులలో పెక్కురు ఇతర రాష్ట్రములకు తరలిపోయినట్లు చరిత్రలు పేర్కొనుచున్నవి. అట్లు ఇతర రాష్ట్రముల పాలైన సైనికులలో కొందరు కృషీవలులైరి. కొందరు తోలుబొమ్మలాటలు, వీథినాటకములు మొదలగు వినోదములను ప్రదర్శించుటలో ప్రావీణ్యమును సంపాదించిరి. మరికొందరు దొంగతనములు, బందిపోటులు మొదలుపెట్టిరి.

పై సైనికులలో కొందరు తెలుగుదేశమున రాయలసీమ జిల్లాలకు కూడ వచ్చియుండిరి. ఈ సైనికజాతికి "ఆరెకాపులు" లేదా "ఆరు మరాటీలు" అని పేరు. ఇది క్రీ. శ. 1850 కి పూర్వపు విషయము. ఆనాడు రాయలసీమ జిల్లాలలో బందిపోటుదొంగలు విజృంభించి, ఊళ్ళను కొల్లగొట్టుచుందురు. క్రొత్తగా తెలుగుదేశమునకు వచ్చిన ఈ ఆరెకాపులను బ్రిటీషు అధికారులు మచ్చిక చేసికొని, బందిపోటుదొంగల గుంపులను పట్టుకొనుటలో వినియోగించిరి. సైనికజాతికి చెందిన ఈ ఆరెకాపులు సంకుల సమరములందు తమవారు కొందరు చనిపోయినను లెక్కచేయక చిట్టచివరకు ఆ బందిపోటుదొంగల గుంపులను పట్టి అధికారుల కప్పగించిరి. అందులకు బ్రిటీషువారు ఆనందించి, కాందిశీకులుగా వచ్చిన ఈ ఆరెకాపులకు నాటి బళ్లారిజిల్లా, రామదుర్గం, గుత్తి మొదలైన ప్రదేశాలలో కొన్నివేల ఎకరములను ఈనాముగా వ్రాసి ఇచ్చినారట. ఈ ఈనాము దానపట్టా నేటికిని "శ్రీ రామదుర్గ డ్రమెటిక్ థియేటర్సు" యజమానులైన శ్రీ వనారస వెంకోబారావుగారి యొద్ద ఉన్నది. (వీరిప్పుడు నాటకములాడుట విరమించి కరీంనగర్‌లో వ్యవసాయము చేయుచున్నారు). బహుకాలమగుటచే అందలి అక్షరములు నేడు అంత స్పష్టముగా కానవచ్చుటలేదని తెలిసినది.

ఈనాములు లభించుటతో ఈ ఆరెకాపులు బళ్ళారిజిల్లాలో స్థిరపడినారు. వీరందరును వనారసవారే అయినను రానురాను సంతతి ఎక్కువగుటచే క్రమముగా మూడు శాఖలుగా చీలినారు. రామదుర్గమువారు, సురభివారు, బాలకొండవారు ఆయా గ్రామ నామములనుబట్టి వీరికీ పేర్లు వచ్చినవి. రామదుర్గమువారైన శ్రీ వెంకోబరావుగారు వ్యవసాయము చేయుచున్నారు. బాలకొండవారు కొందరు బొంబాయి సినిమా కంపెనీలలో చేరినారు. ఇంక ఇంచుమించుగా సురభి వారందరును నాటకము లాడుచున్నారు. ఈ సురభివారిని గూర్చియే ఇప్పుడు వివరముగా వ్రాయుచున్నాను.

శ్రీ వనారస సంజీవరావు.

క్రీ. శ. 1860 ప్రాంతలో శ్రీ వనారస సంజీవరావు అను నతడు తన అన్నగారితో (వీరి పేరు తెలియరాదు) కలిసి వ్యవసాయము చేసికొనుచుండెను. వారికి 'సారా' డిపో కూడ ఉండెడిదట. సంజీవరావుగారు సారా వ్యాపారము చూచుకొనెడివారు. వారు కొంత త్రాగుడునకుగూడ అలవాటు పడినారు. అన్నగారి పిల్లలకు పినతండ్రి వ్యవహారము నచ్చలేదు. వారిలో పెద్దఅయిన శ్రీ మత్స్య హనుమప్ప ఒత్తిడివలన అన్నదమ్ములు వాటాలు పంచుకొని విడిపోవలసి వచ్చెను. ఒకనాడు త్రాగినమత్తులో సంజీవరావుగారు తనకు వాటా ఏమీ అక్కర

లేదని చెప్పివేసినారట. సంజీవరావుగారి ప్రవృత్తి చాలా విచిత్రమైనది; వారి మరణమునుగూర్చి కూడ చాలా చిత్రముగా చెప్పుదురు. ఒకసారి అమ్మవారి జాతర జరుగుచుండగా ఎవరో పరిహాసమునకు 'నరబలి' కూడ జరిగిన బాగుండు ననిరట. వెంటనే సంజీవరావుగారు అందులకు సిద్ధపడి, నేలమీద కత్తిని నాటి, దానిపై ఉరికి ప్రాణములు పోగొట్టుకొనెనట.

తోలుబొమ్మల ఆటలు.

సంజీవరావుగారి మరణముతో వారి కుటుంబము నిరాధారమైనది. సంజీవరావుగారికి ఇరువురు భార్యలు. పెద్దభార్య చెన్నమ్మగారికి ఏడుగురు పిల్లలు. 1. రామయ్య, 2. సుబ్బయ్య, 3. వీరయ్య, 4. పెదకృష్ణాజీరావు (కృష్ణయ్య లేదా కృష్ణప్ప), 5. వెంకోజీరావు (వెంకప్ప లేదా వెంకయ్య), 6. రామయ్య (రాయప్ప లేదా రామప్ప), 7. అమ్మణమ్మ (కుమార్తె). ఇంక రెండవ భార్యకు ముగ్గురు పిల్లలు. 1. కొండయ్య, 2. చిన్నకృష్ణాజీరావు, 3. హనుమక్క (కుమార్తె). ఈ పదిమంది పిల్లలను పెంచి పెద్దచేయవలసిన భారము తల్లులమీద పడినది. అందరికంటె పెద్దవారైన రామయ్య గారుకూడ తల్లులతోపాటు కొంత భారమును వహించవలసివచ్చెను. ఆ రోజులలో చెక్కబొమ్మల నాడించి జీవించెడి జంగాలు క్రమముగా తోలుబొమ్మలాటల నాడనేర్చి ప్రదర్శించుచుండిరి. అప్పుడు రామయ్యగారు సోదరులతో కలిసి ఆ జంగాలవద్ద తోలుబొమ్మల నాడించుట నేర్చుకొని తమకు జీవనాధారము నేర్పరచుకొనిరి. కొంతకాలమునకు కదిరి తాలూకా, గాలివీడు శివారు 'కాయలపల్లి' గ్రామ కాపురస్తులు, కొడిదెకాపులు, శ్రీ కొచ్చెర్వు గంగిరెడ్డి అనువారు పెద్దరామయ్య గారి పెంపుడుకుమార్తె అయిన పాపాబాయిని వివాహము చేసికొని సంజీవరావుగారి కుటుంబమునకు అండగా నిలువబడినారు. తోలుబొమ్మలాటలను ప్రదర్శించుటలో క్రమముగా ఒక్కొకరు ఒక్కొక్క శాఖలో ప్రావీణ్యమును సంపాదించిరి. పెద్దకృష్ణాజీరావు మృదంగవాయిద్యములోను, వెంకోజీరావు ఫిడేలు వాయిద్యములోను ప్రావీణ్యమును సంపాదించిరి. పెద్ద రామయ్యగారు తాళవిషయమున గొప్ప కృషి గావించిరి. తోలుబొమ్మలకు రంగులు వేయుటలో వెంకోజీరావుగారు అఖండమైన ప్రజ్ఞను సంపాదించినారట; ఆ విషయమున నేటికిని వరవడి వారిదే అని చెప్పుదురు. వీరు సంచారములు మొదలుపెట్టి ఇతర గ్రామములందుకూడ ప్రదర్శనము లొసంగుచుండిరి. ఈ సంచారములందు అందరికంటె పెద్దవారైన మొదటి రామయ్యగారు కాని, సుబ్బయ్యగారు కాని పాల్గొనినట్లు కన్పట్టదు. వీరయ్యగారు కొంత కాలమైనతరువాత వీరినుండి విడిపోయినారట. సంజీవరావుగారి రెండవభార్య సంతానముకూడ తోలుబొమ్మలాటలందు పాల్గొనలేదు; వీరు వర్తకము చేసెడివారట. ఇంక కృష్ణప్ప, వెంకప్ప, రామప్ప అనెడి సోదరులు ముగ్గురు కుటుంబములతోను, తల్లి చెన్నమ్మతోను క్రీ. శ. 1877 ప్రాంతముల కడప మండలములోని హనుమద్గుండమునకు వచ్చి, దొరవారి దేవిడీలో తోలుబొమ్మలను ప్రదర్శించిరి. ఆ హనుమద్గుండమే ఆంధ్ర నాటక కళోద్ధారక శ్రీ వనారస గోవింద రావుగారి జన్మస్థలము.

శ్రీ వనారస గోవిందరావుగారి బాల్యము.

గోవిందరావుగారి అసలుపేరు పకీరన్న; 1868 లో తోటబలిజ వంశస్థులు, హనుమద్గుండ వాసులు అయిన గంపరామన్న, పకీరమ్మగార్లకు జన్మించెను. పకీరన్నకు ఇరువురు అన్నలుండిరి. వీరిది మిక్కిలి పేదకుటుంబము. కూలి చేసి జీవించుచుండిరి. అప్పుడు దేశములో కాటకము సంభవింపగా, ప్రజలకు జీవనోపాధి కల్పిం

మట్టికై ప్రభుత్వమువారు జమ్మలమడుగునుండి హనుమద్గుండమువరకు రోడ్డు పోయించుటకు ఏర్పాటు చేసిరి. గంపరామన్న సకుటుంబముగా ఆ పనిలో కుదురుకొనెను. కాని ఆకస్మికముగా కలరా జాడ్యము తగిలి పకీరన్న తల్లిదండ్రులు, అన్నలు అచ్చటనే మృతినందిరి. పకీరన్న దిక్కులేనివాడయ్యెను. ఆ దొరలదగ్గర వంటపనులు చేసెడి జెస్త రోశన్న అనువాడు పకీరన్నపై జాలి పొంది అన్నముపెట్టి ఆదరించెను. తరువాత పగటిపూట ఒక పెద్ద కిరాణాకొట్టులో సరుకు అందించుటకు కుదిరి, ఆ షాపుకారు అనుగ్రహమునకు పాత్రుడై పకీరన్న ఎట్లో పొట్ట పోసుకొనుచుండెను.

ఇట్లుండగా, క్రీ.శ. 1877 పై వనారస సోదర త్రయము హనుమద్గుండము వచ్చునప్పటికి పకీరన్న స్ఫోటకముపడి, పసి కాయుచున్న కురుపులతో చూడ నసహ్యముగా నుండి, ఆదరింపు వారులేక పడియుండెను. వనారస సోదరుల తల్లి చెన్నమ్మగారు పకీరన్నను చూచుట తటస్థించెను. ఆమె పకీరన్న దీనావస్థనుచూచి, జాలిపొంది వానికి మందులు, నీళ్ళు వగైరాలు పోసి, మక్కువతో ఆదరించెను. పకీరన్న దిక్కులేనివాడని తెలిసికొని, అచ్చటి దొరలఅనుజ్ఞతో వెంకప్ప (వెంకోజీరావు) గారును, వారి భార్య సుంకమ్మ గారును వానిని దత్తత చేసికొని, 'గోవిందప్ప' అను పేరుపెట్టి, ఎక్కువ మక్కువతో పెంచసాగిరి. గోవిందప్పయును వారినే తల్లిదండ్రులనుగా భావించి, అణకువతో మెలగుచు అందరకును అనురాగ పాత్రుడయ్యెను.

వెంకప్ప గారివద్ద చేరిన తరువాత కొన్ని సంవత్సరముల వరకు గోవిందప్ప పగటిపూట అడవిలో పశువులను మేపుచుండెను. కాని రాత్రులందు పినతండ్రి అయిన రామప్పగారు గోవిందప్పను చేరదీసి తెలుగు వ్రాయను, చదువను నేర్పుటయే కాక అర్థజ్ఞానమును కలిగించుటకు కూడ తోడ్పడిరి. వెంకప్పగారు సంగీతమును, ఫిడేలును నేర్పిరి. వనారస సోదరులు చుట్టుపట్లనున్న గ్రామములలోనే తోలుబొమ్మలను ప్రదర్శించుచుండెడి వారు. కాని వారు పనిమీద మద్రాసు, బొంబాయి మొదలగు పట్టణాలకు వెళ్ళినప్పుడు గోవిందప్పను కూడ తీసికొని వెళ్లెడి వారు. అచ్చట గోవిందప్ప రంగస్థల నాటకములను (Stage dramas) చూచుట తటస్థించెను. అంతటితో గోవిందప్పకు తోలుబొమ్మలాటలన్నచో ఒక విధమైన అసహ్య భావము కలిగినది. రంగస్థల నాటకములాడ నేర్చి, ప్రదర్శించవలెననెడి కుతూహలము హెచ్చినది.

శ్రీ జ్యోతి సుబ్బయ్య కంపెనీ

అది 1890 ప్రాంతములు. గోవిందప్ప ఒక రోజున ఎవ్వరికిని చెప్పకయే నంద్యాల పారిపోయి, తాను తల్లిదండ్రులు లేనివాడననియు, బీదవాడననియు చెప్పి అక్కడ శ్రీ జ్యోతి సుబ్బయ్యగారి నాటక సమాజములో పనిచేయుటకు కుదిరెను. ఈ జ్యోతి సుబ్బయ్యగారు కళావంతులు. రెండుపూటలు సరిగా భోజనము చేసినచో ఎక్కడ వెడల గొట్టుదురో అనెడి భయముతో ఒకపూట మాత్రమే భోజనము చేయుచు, వారిదగ్గర పాటలు మొదలగునవి నేర్చుకొనుచు, వారు వేషధారణ కుపయోగించెడి పూసలు, రంగులు మొదలగు వాని నమూనాలు సేకరించుచు కాలక్షేపము చేయుచుండెను. అప్పుడే గోవిందప్ప హరిశ్చంద్ర నాటకములో విశ్వామిత్రుని పాత్ర ధరించినట్లు కూడా చెప్పుదురు.

ఇంతలో వెంకప్పగారు కుమారుని వెదకుకొనుచు వచ్చి, ఆ నాటక సమాజము వారితో తగవుపడి, కుమారుని ఇంటికి తీసికొని వెళ్ళిరి. పిమ్మట కొచ్చెర్వు గంగిరెడ్డి (ఆవేటిగంగయ్య) గోవిందమ్మ (ఈమె గంగిరెడ్డిగారి మొదటి భార్య) గార్ల పెద్దకుమార్తె అయిన పెద్ద

సుబ్బమ్మ అను నామెను గోవిందప్పకు వివాహము చేసిరి. ఇంక గోవిందప్ప సంసారియై స్థిర పడెను.

ప్రథమ రంగస్థల నాటక ప్రదర్శనము

క్రీ. శ. 1895 వ సంవత్సరము శ్రీ వనారస వారి కుటుంబ చరిత్రలో సువర్ణ ఘట్టమని చెప్ప వచ్చును. ఆ సంవత్సరము కడపజిల్లా, రాయచోటి తాలూకా, "సురభి" గ్రామ వాసులైన శ్రీ రామిరెడ్డి, శ్రీ చెన్నారెడ్డి అనెడు సంపన్న గృహస్థుల ఇంట జరిగెడు వివాహ సందర్భములో తోలు బొమ్మలను ప్రదర్శించ వలసినదిగా వనారస సోదరులు ఆహ్వానింప బడిరి; అందులకు వారు అంగీకరించిరి. కాని, ఇంకను తోలుబొమ్మలను ప్రదర్శించుట గోవిందప్పకు ఇష్టములేదు. అందుచేత వీధి నాటక మొకదానిని ఆడుటకు సమకట్టెను. వెంటనే తక్కిన వారికి పార్టులు నేర్పి పాటలు చెప్పి, సంద్యాలనుండి సేకరించి తెచ్చుకొనిన పూసలు, రంగులు మొదలగు పరికరములనుపయోగించి, చెన్నారెడ్డిగారి ఇంటిలోనున్న చీరలు, నగలు, మొదలగునవి వాడుకొని జయప్రదముగా "కీచక వధ"ను ప్రదర్శించెను. ఆ ప్రదర్శనమునందు క్రిందివారు పాల్గొనిరి. కీచకుడు: కృష్ణప్ప; భీముడు: పెద్దరామయ్య; కంకభట్టు: వెంకప్ప; బృహన్నల: పెద్దరామయ్యగారి కుమారుడు వజీరప్ప; నకులుడు: గోవిందప్ప; సహదేవుడు: చిన్నరామయ్య; సైరంధ్రి: పాపాబాయి; ఉత్తర: చిన్నసుబ్బమ్మ (గోవిందప్ప మఱదలు) ఈ ప్రదర్శనమందు తమకు పార్టులేనప్పుడు కృష్ణప్పగారు మృదంగమును, రామయ్యగారు తాళమును, వెంకప్పగారు ఫిడేలును వాయించెడివారు; వజీరప్ప, పాపాబాయిగార్లు ప్లేబాక్ పాటలు పాడెడివారు,

సురభి వారు

ఈ కీచక వధ ప్రదర్శనమును గాంచి గ్రామ వారు ఎందఱును. ముఖ్యముగా చెన్నారెడ్డి [illegible]

రామిరెడ్డి గార్లను చాల అభినందించిరి. ఆనాడచ్చటకు వచ్చిన పులివెందల సబు మేజిస్ట్రేటు శ్రీ టి. యన్. గోవిందరాజులు నాయుడుగారు కూడ కీచక వధను తిలకించి, ఆనందించి, వారినెల్ల పులివెందలకు పిలిపించి, అదే నాటకమును మరల ఆడించి వారి నెక్కువగా గౌరవించుటయే కాక ఒక నాటక సమాజమును స్థాపించ వలసినదిగా కూడ ప్రోత్సహించిరి. చెన్నారెడ్డి, రామిరెడ్డిగార్లకు ఇది నచ్చి, ధనసహాయ్యము చేయుటకు అంగీకరించిరి. అంతటితో వనారసవారు "సురభి" గ్రామములో స్థిరపడిరి. నాటినుండియే వారికి "సురభివారు" అని పేరు.

శ్రీ శారదా మనోవినోదినీ సంగీత నాటక సభ :

ఆ సమయములో చిత్తూరు జిల్లా, చంద్రగిరి కాపరస్థుడు రామారావు అనునతడు నృత్య ప్రదర్శనము లిచ్చుచు సురభి గ్రామమువచ్చెను. లందు వినవచ్చును.

సంచారములు

పిమ్మట 1901లో సురభివారు పెద్ద సంచా క్రమముతో బయలుదేరినారు. రాయలసీ గ్రామములలో చాలచోట్ల ప్రదర్శించి, సర్కా జిల్లాలలో ప్రప్రథమముగా నరసరావుపేట ల ప్రదర్శన మిచ్చినారు. అచ్చటినుండి గుంటూ ఏలూరు, రాజమండ్రి, విశాఖపట్టణము, విజ నగరము, బరంపురములలో వరుసగా ప్రద నము లిచ్చినారు. బరంపురములో 3 నెలలపా ప్రదర్శనములు జరిగెను. ఈ ప్రయాణముల కాంతామతి, భల్లాణరాజు చరిత్ర మొదల నాటకములను ఈ సోదరత్రయమే కల్పించుకొ ప్రదర్శించిరి.

నరసరావుపేటలో ప్రథమముగా వీరు రెం వత్తుల గాస్ లైట్లు చూచినారు. గుంటూరు ఒక చిన్న హార్మోనియం పెట్టి కన్పించిన [illegible]

అన్నదమ్ములు విడివడుట :

క్రమముగా ముగ్గురు సోదరుల కుటుంబములును పెరిగినవి. అందుచే మద్రాసు మొదలగు ప్రదేశములందు సంచారము ముగించుకొని వచ్చిన తరువాత 1910 ప్రాంతముల అన్నదమ్ములు ముగ్గురును సమ్మతితో విడిపోయి వేర్వేరు కంపెనీలు పెట్టుకొనినారు — అయినను కష్టసుఖములలో పరస్పరము కలిసిమెలసి ఉండవలెనని ఏర్పాటుకూడ చేసికొనినారు. ముగ్గురును మూడు దిశలుగా కూడ సంచారము చేయుటకు కూడ అప్పటికి నిర్ణయించుకొనినారట — కృష్ణయ్యగారు మైసూరు, రాయలసీమ జిల్లాలు; వెంకయ్యగారు తెలంగాణా; పెద్దరామయ్యగారు సర్కారు జిల్లాలు.

సురభివారి కట్టుబాట్లు:

క్రీ. శ. 1914–15 ప్రాంతముల పెద్దరామయ్యగారి కుటుంబము బర్మా వెళ్ళి రంగూన్, మాండలే మొదలగు ప్రదేశములందు విజయవంతముగా ప్రదర్శనము లొసంగి గొప్ప సన్మానమును పొందిరి; అప్పుడు వీరితో పాపాబాయి, చిన్నరామయ్య మొదలగువారుకూడ బర్మా వెళ్ళి వచ్చినారు.

ఇచ్చట వీరి కుటుంబములనుగూర్చియు, నిత్యజీవితమునుగూర్చియు కొంత వివరించుట న్యాయము. వీరిలో బహుభార్యాత్వము సర్వసాధారణము. మొదట భార్యవలన సంతానము లేకపోవుటచేతనుగాని, నాటక ప్రదర్శనములకు స్త్రీలు అవసరమై కళాదృష్టితోకాని వీరు ఒకటిని మించి వివాహములు చేసికొనెడివారు. ఈ వివాహములనుగూర్చి ముందు వివరింతును.

సురభివారందరును యజ్ఞోపవీతమును ధరించెడివారు. అత్తుతలబొట్టు పెట్టెడివారు. శైవమతస్థులు. అంబపూజ చేసెడివారు. వీరి మూలపీఠము ధార్వాడలోని విరోభాపీఠము. వీరికి అసలు ఇలవేలుపు ఆంజనేయస్వామి. అందుచేతనే ఎక్కువమంది పేర్లలో ఆ చిహ్నము సాధారణముగా కన్పట్టుచుండును.

సింధే, అవేట్, అటోక్, రేకాందార్ అను ఇంటిపేర్లు గలవారు అన్నదమ్ముల వరుసవారు. వీరి అందరకును వనారసవారితో బంధుత్వము కలదు. నేటికిని వీరిలో వీరే వివాహములు చేసుకొనుచుందురు. ఈ ఐదు ఇంటిపేర్లును మహారాష్ట్రమందలి గ్రామనామములు. వీరందరును మహారాష్ట్రదేశమునుండి వచ్చి తెలుగుదేశమందు స్థిరపడినవారే. ఆదిలో వీరి భాషకూడ మరాఠీ భాషయే. శివాజీ కాలమునుండియు ఆంధ్రులమీద మహారాష్ట్ర ప్రభావము కలదు. ఆనాడు తెలుగుబ్రాహ్మణులు ఇక్కడనుండి వెళ్ళి మహారాష్ట్రమందు స్థిరపడి ఉన్నతపదవుల నాక్రమించినారు. పింగళి మోరోపంతు మొదలగువారట్టివారే. అట్లే మహారాష్ట్రము నుండి వచ్చి ఇచ్చట స్థిరపడినవారిలో సైకుటుంబములవారు ముఖ్యులు. పరిశీలించి చూచినచో వీరిలో నేటికిని మరాఠీ పోకడలు కానరాగలవు.

భూమికా ధారణము :

పిల్లలకు చిన్నతనమునుండియు సంగీతమును, సాహిత్యమును విధిగా చెప్పించెడివారు. మొదటి రోజులలో వీరికి భాషాజ్ఞానము తక్కువగుటచే తక్కిన సమాజమువారు కొంచెము చిన్నచూపు చూచెడివారట. అందుచే వీరు ఆ విషయములో ఎక్కువగా శ్రద్ధవహించెడివారు. ఇంక సంగీత విషయమునుగూర్చి వేరే చెప్పనక్కరలేదు. హార్మోనియమును స్త్రీలే ఎక్కువగా వాయించెడివారు. తరువాతి కాలములో వారు "త్రొక్కుడుహార్మోనియము"నుకూడ రెండుచేతులతో వాయించెడివారు. వేషధారణమునుగూర్చి లోగడ చెప్పియేయున్నాను. పురుషులు పురుష

భూమికలను, స్త్రీలు స్త్రీభూమికలను, బాలబాలికలు బాలబాలికాభూమికలను వృద్ధులు వృద్ధభూమికలను వయోరూపగుణానుసారముగా ధరించెడివారు. ఇది నాట్యశాస్త్రమునకు అనుకూలమైన చక్కని పద్ధతి. ఇంక భార్యాభర్తలే నాయికా-నాయకభూమికలను ధరించవలసనేమి నియమమేమీ లేదు. రంగస్థలము మీద నున్న స్థలము చెప్ప, చెక్కి నటించుటకు స్త్రీలు భూమికలు ధరించెడివారు. స్త్రీలు సాధారణముగా గృహ పనులు; ఇంటి పనులు చూచి, ఇల్లు కొనసాగించి; గృహకృత్యములనెల్ల సక్రమముగా చేసికొనెడివారు; వారికి అలుపు అనునదే లేదు. రాత్రి అగునప్పటికి వారల వేషధారణ సిద్ధము! స్త్రీలు స్త్రీభూమికలనే కాక పురుషభూమికలను కూడ ధరించెడివారు. గోవిందప్పగారి భార్య నాయికాభూమికను ధరించగా పెద్దన్నయ్యగారి భార్య నాయకభూమికను ధరించెడివారు. ఒక గృహిణి హరిశ్చంద్ర భూమికను ధరించి చక్కగా నిర్వహించుట నేను చిన్నప్పుడు చూచియున్నాను. ఇట్టి ఆవశ్యకత బట్టియు ఆకర్షణము కొరకును కూడ జరుగుచుండెడిది పురుషులు మాత్రము స్త్రీభూమికల నెన్నడును ధరించినట్లు కన్పట్టదు. నిజమున కట్టి ఆవశ్యకతయును లేదు.

ఇంకొక ముఖ్యవిషయము. ఫలాని వారికి ఫలాని భూమిక అని ఖచ్చితముగా నిర్దేశింపబడుటయును, వారు దానినిమాత్రమే సాధనము చేయుటయును ఎన్నడును లేదు. అందరును అవసరమును బట్టి ఏ భూమికను ధరించుటకైనను సిద్ధముగా నుండవలెను. అనారోగ్య సమయములలో, ప్రసవసమయములలో పురుషులుగాని స్త్రీలుగాని వేషధారణము చేయజాలనప్పుడు లోటు కన్పించకుండ, సమర్థముగా ఆ భూమికలను నిర్వహించుట కింకొకరెల్లప్పుడును సిద్ధముగా నుండెడివారు. సోమరితనమును వారెన్నడును సహించెడివారు కాదు.

మేకప్ విషయములో చిన్నపిల్లలకు కూడ ఇంకొకరి సహాయ్య మక్కరలేదు. నిర్దిష్టసమయమునకు ముందే ఎవరి మేకప్ వారు చేసికొని సిద్ధముగా ఉందురు. వారి సుశిక్షణ అట్టిది. ఇంక వీరియందలి ఐకమత్యము అపూర్వమైనది అల్పభేదము లప్పుడప్పు డంకురించినను వెంటనే సర్దుకొనిపోయెడివారు. రాబడి విషయములో ఎట్టి తగవును లేకుండుటకై "పేర్న" పద్ధతిని పెట్టుకొనినారు. సమాజమునకు ఎవరిని 'పెద్ద' అని అనుకుందురో వారి అడుగుజాడలలో తక్కినవారందరు విధిగా నడిచెడివారు.

"సురభి నాటకసమాజ" మనగా స్వయం సమగ్రమైన నాట్యశాస్త్రలక్షణవిహితమైన నాటక సమాజమునకు ఉదాహరణ మని చెప్పుటలో అతిశయోక్తి లేదు. తరువాతి కాలములో, కంట్రాక్టు నాటకముల రోజులలో నాటక కళను స్వచ్ఛముగా నిలిపినది కొంతవరకు వీరే అని చెప్పవచ్చును.

ఆంధ్రనాటక పితామహుడైన

శ్రీ వనారస గోవిందరావు

1910 ప్రాంతముల వనారస సోదరత్రయము విడిపోయినట్లు చెప్పియున్నాను. ఈ ముగ్గుర సంతానములోను బహు ప్రసిద్ధికన్నది గోవిందప్ప అనబడెడి గోవిందరావుగారు; వీరు వెంకోజీరావుగారి దత్తులని వెనుక చెప్పియున్నాను. మరొక ముఖ్యవిషయము గమనార్హము. వెంకోజీగారు గోవిందరావుగారితో చెన్నయ్యగారినికూడ పెంచుకొనిరి. చెన్నయ్యగారు మంచి చిత్రలేఖకులు. కుంచ బట్టి రంగులు కలిపి యెన్నో సీనులు - సెట్టింగులు అనతికాలంలో శిల్పింపగలవారు. వారి భార్య దుర్గమ్మగారు రాణీపాత్రలు ధరించెడిది. వారి పుత్రుడే పెయింటర్ హనుమంతరావుగారు. వీరు ప్రసిద్ధ

చిత్రకారులు. ఈనాడు పెద్ద సురభి కంపెనీ లన్నిటికి నాటకములనుబట్టి సెట్టింగులూ, సీన లూ చిత్రించి ప్రేక్షకుల ప్రశంస లందుచు న్నారు. శ్రీ హనుమంతరావుగారి పుత్రులు చిరంజీవి నాగేశ్వరరావు, కేశవరావుగార్లు కూడ తండ్రితో సరిసమానముగు ప్రతిభ గల వారు. ఈ వనారసవారి అసలు గోత్రము తెలి యకపోవుటచే పెద్దల అనుమతితో "కాశ్యప" గోత్రమును స్వీకరించినారు; చిన్నప్పటినుండియు బ్రాహ్మణభక్తియు, దైవభీతియు కలవారు. మంచిచెడ్డలయెడ చక్కని వివేచనాశక్తి యున్నది. ప్రతి పనికి సుముహూర్త నిర్ణయము చేయించి మరీ ఆరంభించెడివారు. వీరు మంచి ఆంజనేయభక్తులు. కడపజిల్లా వేంపల్లి దగ్గ రున్న 'గండి' లోని ఆంజనేయస్వామి వీరి ఉపా సనాదైవము. ఉపాసనాబలముతో వీరు వ్యాధు లనుకూడ కుదిర్చెడివారట. శ్రీరామనవమి ఉత్సవములను తొమ్మిదిరోజులు ఉపవాసము ఉండి భక్తితో చేయించెడివారట. ఎక్కడైనా ఆంజనేయస్వామిగుడి కన్పించినచో ఏదో కొంత సమర్పించకుండ వచ్చెడివారు కారట. ప్రతి శివ రాత్రికి కోటప్పకొండలో సంతర్పణము చేయు చుండెడివారట. సోదరత్రయము సికింద్రాబాదు నుండి తిరిగివచ్చి, మరల సంచారములకు బయలుదేరినప్పటినుండియు గోవిందరావుగారు ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చిరి. ఏలూరు మకాములో 1908 లో గోవిందరావుగారు గంగిరెడ్డిగారి రెండవ కుమార్తె యగు లక్ష్మమ్మను (లక్ష్మ బాయిని) వివాహము చేసికొనిరి. మొదటిభార్య యగు సుబ్బమ్మగారు అంత గాయకురాలు కాదు. నాటకములందు గోవిందరావుగారు ప్రముఖ భూమికలను ధరించుచుండెడివారు; తన ప్రక్కను నాయికగా వేషములు వేయుటకు యింకొకవ్యక్తి ముఖ్యావసరమయ్యెను. అందుచే కళాదృష్టితో గోవిందరావుగారు లక్ష్మమ్మను రెండవభార్యగా స్వీకరించినారు.

1910 లో కుటుంబములు విడిపడగానే గోవిందరావుగారి బాధ్యత ఎక్కువైనది. ఎవ్వరి సహాయమును లేకనే తన కుటుంబముతోనే నాటకములను సమర్థముగా ప్రదర్శింపసాగిరి. ఇట్లు ఆంధ్రదేశమున తన ప్రదర్శనములతో విజయయాత్ర చేయుచు 1917 సంవత్సరమున డిసెంబరు నెలలో భీమవరము చేరిరి. ఒక శని వారమునాడు "లంకాదహనము"ను ప్రదర్శింప వలసివచ్చెను. గోవిందరావుగారు అసలే ఆంజ నేయస్వామి భక్తులు; శనివారమునాడు క్రొత్త బట్టలను ధరింపరాదను నియమము వారికున్నది. కాని ఆనాడు హనుమంతుని వేషముకొరకు వారు

శ్రీ గోవిందరావుగారి "కొంగ" వేషము.

ప్రత్యేకముగా కుట్టించిన క్రొత్త బొచ్చుదుస్తులు తప్పనిసరిగా ధరించినారు. ప్రదర్శన సమయ ములో వారికి ఆంజనేయస్వామి పూనెను. ఆ సమయములోనే దుస్తులు అంటుకొన్నవి. కాని

వారు దానిని గ్రహించకయే "రామ, రామ" అనుచు తన్మయత్వముతో భజన చేయుచుండిరి. మంటలు వచ్చుచున్నను, అది అంతయును నటనయే అని ఇతరులు భావించిరి. దుస్తులు అంటుకున్నట్లు భార్యలు గుర్తించునప్పటికే గోవిందరావుగారి శరీరము చాలావరకు కాలినది. అతి కష్టముమీద మంట ఆర్పబడెను. అసలు గోవిందరావుగారు బ్రతుకరనుకొనిరి. కుడిచేయి బాగుగా దెబ్బతిన్నది. కలం పట్టుకొనుటకు వీలైతే జన్మాంతము వరకును "వెంకటాచలము ఉంటా" నని కోటప్పకొండ కోటీశ్వరస్వామికి మొక్కుకొన్నారట.

ఇది జరుగునాటికి లక్ష్మమ్మ గర్భవతి. 1918 ఫిబ్రవరి మాసాంతమందు గోవిందరావుగారు సకుటుంబముగా తణుకు నుండి అత్తిలి కాలువదారి బోటులో ప్రయాణము చేయుచుండగా 1-3-1918 తేదీన లక్ష్మమ్మగారు ప్రసవించి ఆడపిల్లను కనెను. ఆ ఆడపిల్లయే నేటి ప్రసిద్ధనటి శ్రీమతి అవేటి పూర్ణిమ. అప్పటికింకను గోవిందరావుగారికి నయము కాలేదు. నయమైన తరువాతకూడ గోవిందరావుగారు వేషధారణమును మానివేసినారు. కాని ప్రదర్శనములందు విశ్రాంతి సమయములలో హాస్యమును చెప్పుచుండెడివారు. కాంతామతిలో మాత్రము 'దొంగ' వేషమును ధరించెడివారు. కరపత్రములలో చివర "కంపెనీ ప్రొప్రయిటరు గారిచే దొంగవేషము ధరింపబడును" అని ప్రకటించెడివారట. ఆ వారి వేషము ఎక్కువ ఆకర్షణీయముగా నుండుటచే దానిని చూచుటకే పలువురు వచ్చెడివారట.

1919 వరకును గోవిందరావుగారికి స్థిరనివాసమనెడిది లేదు. ఆ సమయములో ఏలూరు దగ్గర ఉన్న పోలసానిపల్లి అగ్రహారము వారిని ఆకర్షించినది. ఆ సంవత్సరమే సకుటుంబముగా, తల్లిదండ్రులతోసహా పోలసానిపల్లి చేరి ఒక పెద్ద మామిడితోట ప్రక్కను ఇల్లు కట్టుకొని అచ్చటనే స్థిరపడినారు. అచ్చట వీరనేక ధర్మకార్యములు చేసినారు. ఆ అగ్రహారమందలి శివాలయమున పూజాపురస్కారములకు పెక్కువీల్లు కలిగించిరి. ఆ అగ్రహారమున బాలబాలికల విద్యాభ్యాసమునకు ఒకపాఠశాలను స్థాపించిరి. మంచినీటికొరకు ప్రజలెంతయో ఇబ్బంది పడుచుండగా 2, 3 బావులను త్రవ్వించి ప్రజలకెంతయో మేలు చేకూర్చినారు. ఆ అగ్రహారము ద్వారా కాశీయాత్రికులకు (చిన్నతిరుపతి) పోవు మార్గమందున్నది. యాత్రికుల సౌకర్యార్థమై ఒక సత్రమును నిర్మింప పునాది కట్టిరి. కాని, అది నెరవేరినట్లు లేదు. సంపూర్ణముగా ధనసాహాయ్యము కావించి పెక్కురు పేద విద్యార్థులను చదివించిరి. అనేక గ్రంథాలయములకు విరాళములనొసంగిరి. పెక్కు స్థలములలో దేవాలయముల పునరుద్ధరణమునకు తోడ్పడిరి. పలువురి పేదపిల్లలను స్వంతఖర్చులతో వివాహము చేయించిరి. పెక్కుచోట్ల అనేక సంస్థలకు విరాళము లొసంగిరి. ఆంధ్రదేశమునందలి పలువురు ప్రముఖులను పిలిపించి సన్మానించిరి. నాటకరంగమునుండి విరమించి, పేదస్థితిలో నున్న చాలమంది నటులకు ధనసహాయ్యము కావించిరి. యుద్ధసమయములో ప్రభుత్వమునకు విరాళము లొసంగుటయేకాక భారత దేశోద్ధరణమునకై పాటుపడు కుటుంబముల పోషణార్థమై పెక్కుసార్లు ధనసహాయ్యము కావించిరి. "తన సమాజమును నాట్యకళాశిక్షణ పాఠశాలగా నొనర్చి, తాను నాట్యాచార్యుడుగా వర్తించెడివా" రని ప్రముఖుల ప్రశంసల నందుకొనిరి.

చిన్నరామయ్యగారు :

స్వయముగా ప్రముఖ పాత్రలను ధరించుట మానివేసినను గోవిందరావుగారు తాను పైనుండి పెత్తనము చేయుచు తన సమాజమువారిచే విరామముగా పని చేయించినారు. 1919 నుండి

కృష్ణాజీరావుగారి దత్తపుత్రులును, నాట్యవిద్యా విచక్షణులును, సౌమ్య ప్రవర్తనులును, చిత్రలేఖనదక్షులును. 'నాటకకళావిశారద' బిరుదాంకితులును అయిన చిన్నరామయ్యగారు గోవిందరావుగారికి తోడుగా నిలిచినారు. ఈ చిన్నరామయ్యగారు ప్రధాన భూమికలను ధరించుచు స్వీయప్రతిభావిశేషములచే సమాజమునత్యున్నతస్థితికి గొనితెచ్చిరి. వీరును, గోవిందరావుగారును కలిసి శ్రీ మల్లాది విశ్వనాథ కవిరాజుగారిచేతను, శ్రీ చక్రావధానుల మాణిక్యశర్మగారిచేతను, శ్రీ పండిత కె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచేతను ప్రత్యేకముగా నాటకములు వ్రాయించి ప్రదర్శనములిచ్చినారు. శ్రీ బులుసు సీతారామశాస్త్రి (బొబ్బిలి)గారిచే "దశావతార

చిన్నరామయ్యగారు

ములు" వ్రాయించి, ప్రప్రథమముగా ప్రద
ంచివారు చిన్నరామయ్యగారే. కవిరాజు
రి "వసంతసేన"ను చిన్నరామయ్యగారు
త్యేక శిక్షణ యిచ్చి ప్రదర్శించినారు. వీరికి
ముడు, యముడు, శకారుడు, క్రూరసేనుడు,
ంగ (కాంతామతిలో) అనునవి అభిమాన
మికలు. వీరు చిన్నప్పుడు సత్యభామ, మాతంగ
య, కలహాకంఠి, మొదలగు వేషములను

కూడ ధరించినారట. రామయ్యగారు ఆజానుబాహువులు; వారిది మంచి నిండైన విగ్రహము.

1920 లో రామయ్యగారి సలహాతో గోవిందరావుగారు టిన్‌రేకుల డేరాను సిద్ధము చేసికొనినారు; 1924 లో డైనమో తెచ్చుకొనినారు. సురభివారి డేరాను వేయుటకు మూడు రోజులు పట్టగలదు. తీసివేయుటకు ఒకపూట పట్టును. 1929 ప్రాంతములలో చిన్నరామయ్యగారు గోవిందరావు కంపెనీనుండి విడిపోయినారు.

క్రూరసేనుడు
చిన్నరామయ్యగారు

శ్రీ గోవిందరావుగారిచే బాల్యమునుండియు పోషింపబడి వారి కెక్కువ విశ్వాస పాత్రులుగా ఉన్న శ్రీ కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్యగారు 1927 ప్రాంతముల నుండియు గోవిందరావుగారి సంఘ

ములకు కార్యదక్షులై వారికి కుడిభుజముగా పని చేయజొచ్చిరి. 1929 తరువాత గోవిందరావుగారు "శ్రీశారదా మనోవినోదినీ సంగీత నాటక సమాజము" అనెడి పూర్వపు పేరును మార్చివేసి "శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలి" అను పేరు పెట్టుకొనిరి.

ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తు :

1929 వ సంవత్సరము ఆంధ్ర నాటకరంగ చరిత్రలో సువర్ణఘట్టము. ఆ సంవత్సరము జూన్ నెలలో తెనాలిపురమునందు ప్రథమాంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తును సమావేశపరచుటలో గోవిందరావుగారు అతి ప్రధానమైన పాత్రను వహించిరి. గోవిందరావుగారు నాటక రంగమునకు చేసిన సేవను గుర్తించి మొదటి పరిషత్తువారే వారికి "ఆంధ్రనాటకకళోద్ధారక" అనెడి బిరుదు నొసంగి సన్మానించిరి.

1928-30 ప్రాంతముల గోవిందరావుగారు తమ సమాజముతో బెంగుళూరు వెళ్ళి అచ్చట పెక్కు నాటకములను ప్రదర్శించి అచ్చటి ప్రజలచే బహుళ సన్మానములను పొందుచు వచ్చిరి. అచ్చటినుండి విజయముతో తిరిగివచ్చిన పిమ్మట 1931-33 ప్రాంతముల నైజాము రాష్ట్రములో సంచారమొనర్చిరి. అప్పుడు శ్రీ కొప్పరపు సుబ్బారావుగారు కూడ వీరితో కలసి తెలంగాణా జిల్లాలలో సంచారమొనర్చియున్నారు. 1933 లో తృతీయాంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు మద్రాసులో జరిగినప్పుడు సభలకైన ఖర్చులన్నియును ఆహ్వానసంఘముతరపున గోవిందరావుగారే భరించినారట. ఆంధ్ర నాట్యకళాభిమానులందరును ఏలూరులో 20—12—1937 తేదీన గోవిందరావుగారి సప్తతిమహోత్సవమును మహావైభవముతో నిర్వహించి ఏనుగుపై ఊరేగించి గొప్పగా సన్మానించిరి. ఆనాడు తెలుగు దేశములోని కవి పండితులెల్లరును గోవిందరావుగారిని ప్రశంసించియున్నారు. ఆ ప్రశంసలన్నియు ఒక గ్రంథరూపమున ప్రకటింపబడియున్నవి. ఆ సందర్భముననే గోవిందరావుగారి శిలాప్రతిమ ఏలూరులో హిందూ యువజనసంఘం ఆవరణములో ప్రతిష్ఠింపబడినది. సుప్రసిద్ధమైన "గుబ్బి వీరన్న కంపెనీ" ప్రొప్రయిటరు శ్రీ జి. హెచ్. వీరన్నగారు ఈ శిలవిగ్రహమును ఆవిష్కరించినారు. ఆనాడు శ్రీ మల్లాది విశ్వనాథకవిరాజుగారు "కాళిదాసు" నాటకమును గోవిందరావుగారికి అంకితమిచ్చిరి.

కుటుంబ చరిత్రలు - సమాజములు :

ఆంధ్ర నాటకరంగ చరిత్రలో ధ్రువతార అయిన శ్రీ వనారస గోవిందరావుగారు 17—12—1953 తేదీన స్వర్గస్థులైనారు. నేడు పోలసానపల్లిలో గోవిందరావుగారి భార్య సుబ్బమ్మగారు, చిన్నరామయ్యగారి కుమారులు నివసించుచున్నారు.

ఇంతవరకును వెంకోజీరావుగారి దత్తపుత్రులగు శ్రీ గోవిందరావుగారినిగూర్చి కొంత విపులముగా వివరించియున్నాను. ఇప్పుడింక తక్కిన వారి కుటుంబములను గూర్చి కూడ కొంత సంగ్రహముగా వివరింతును. సంజీవరావుగారి పెద్దభార్య పుత్రులు ఆరుగురని ఇంతకుముందు తెలిపియున్నాను. వారినిగూర్చియే ఇప్పుడు వరుసగా వివరింతును.

మొదటి రామయ్యగారి కుటుంబము :

ఆరుగురిలోను పెద్దవారు రామయ్యగారు. వీరికి వజ్రీరావు, వీరయ్య, హనుమంతరావు, రంగప్ప అను నలుగురు కుమారులును, రామానుజలమ్మ అనెడి కుమార్తెయును కలరు. రామానుజలమ్మ అందరికంటె పెద్దది. ఈమె గంగిరెడ్డిగారి కోడలు; అవేటి వెంకటస్వామిగారి భార్య. వజ్రీరావుగారు కొంతకాలము ఒక నాటక సమా

ము నడపెను. వజ్రరావుగారు 1955 లో చనిపోయిరి. తరువాత వారి కుమారుడు రామయ్య (రామన్న)గారు శ్రీరమా సత్య నారాయణ నాట్యమండలి అను పేరుతో ఆ సమాజమును నడుపుచున్నారు. రామయ్యగారు విలన్ భూమికలను ధరించుచుందురు. వారి చెల్లెలు సుబ్బమ్మగారు నాయికాభూమికలను, వారి భర్త రేకందార్ వేంకటేశ్వరరావుగారు నాయకభూమికలను ధరించుచుందురు. ప్రస్తుతము ఈ సమాజము తెలంగాణలో ప్రదర్శనము లిచ్చుచున్నది.

చిన్నరామయ్యగారిని గూర్చి ఇదివరకే కొంత చెప్పియున్నాను. వీరు గోవిందరావుగారితో కలిసి కొంతకాలము, విడిగా కొంతకాలము, మొత్తము మీద 1916 నుండి 1940 వరకును నాటకములాడి విరమించిరి. 1948 లో అవేటి శ్రీకృష్ణబాబూరావు అనువారు చిన్నరామయ్యగారి పరికరము లన్నియును కొనివేసినారు. కాని, తరువాత చిన్న రామయ్యగారి రెండవకుమారుడు అబ్బాజీరావు గారు వేరే కంపెనీ పెట్టుకొని 1948 నుండియు నడుపుచున్నారు. దీనిపేరు "శ్రీ శారదా మనో రంజని నాటకసభ". ఇప్పుడు పేరు మరింత సంక్షిప్తమైనదట. ఈ సమాజము ప్రస్తుతము శ్రీకాకుళం జిల్లాలో పర్యటించుచున్నది. కంపెనీ ప్రొప్రయిటరు శ్రీ అబ్బాజీరావు నాయకభూమికలను, వారి భార్య సీతామహాలక్ష్మమ్మ నాయికా భూమికలను ధరించుచుందురు. వారి కుమారుడు షణ్ముఖరావు హాస్యనటుడు.

చిన్నరామయ్యగారు తమ చివరిదశలో హైదరాబాదులో శ్రీ అవేటి నాగేశ్వరరావు గారితో కలిసియుండెడివారు. నేను వారిని కలిసి కొని సురభివారిని గూర్చి అనేక విషయములు తెలిసికొనినాను. (వీరు క్రిందటి వేసవిలోనే చని పోయినారు. చనిపోవు నాటికి సురభివారిలో వారే వయోవృద్ధులు.)

కృష్ణాజీరావుగారి కుమార్తె కమలా బాయి సుప్రసిద్ధ సినిమానటి సురభి కమలా బాయి. ఈమెభర్త సింధే సంజీవరావుగారు. వీరు నిస్సంతులు.

వెంకయ్యగారు

వెంకోజీరావుగారి కుటుంబము :

ఐదవ వారైన వెంకోజీరావు (వెంకయ్య) గారు మొదట్లో దుష్యంతుడు మొదలగు భూమి కలను ధరించెడి వారు. వీరు క్షయవ్యాధితో మదనపల్లి వెళ్ళి అచ్చటనే 1924లో చనిపోయి నారు. వెంకోజీరావుగారికి నలుగురు భార్యలు. మొదటిభార్య చెన్నమ్మగారికి హనుమంతరావు అను కుమారుడు, అమ్మాయమ్మ అనుకుమార్తె; రెండవభార్య సుంకమ్మగారికి అంజమ్మ అను కుమార్తె కలిగిరి. మూడవభార్య చిన్నసుబ్బమ్మ గారికిని, నాలుగవభార్య రామానుజులమ్మగారి

కిని సంతానం లేదు. వెంకోజీరావుగారు చనిపోయిన తరువాత చిన్న సుబ్బమ్మగారు (గంగయ్యగారి 2వ కుమార్తె) 1924 నుండి 1940 వరకును ప్రత్యేకముగా ఒక సమాజమును నడిపినారు. ఈమె రాణివేషములకు చాల ప్రసిద్ధి. సుబ్బమ్మగారు మొదట గోవిందరావుగారిని పెండ్లికొనిరి; పిమ్మట అంజనమ్మ జనించెను. హనుమంతరావుగారినే "ఫిడేలు హనుమంతరావు" అందురు. వీరు కోటయ్య దేవర శిష్యులు. వరంగల్‌లో ముదికొండ శంకరాచార్యుల వారి ఎదుట పాపట్ల లక్ష్మీకాంతయ్యగారు ఈ హనుమంతరావుగారికి పండితశాలువలు బహూకరించినారు. అమ్మాయమ్మగారి భర్త రేకందార్ రామకృష్ణరావుగారు వీరి కుమారుడు. చిన వెంకటరావు "శ్రీ వేంకటేశ్వర నాట్యమండలి" అను పేరుతో 19[illegible] నుండి ఒక సమాజమును నడుపుచున్నారు. ప్రస్తుతము ఈ సమాజము పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలో పర్యటించుచున్నది. ప్రొప్రయిటరు చిన వెంకటరావుగారు మంచి హార్మోనిస్టు. వారి చెల్లెలు శారదాబాయి, భార్య అమ్మాయమ్మ ప్రధాన స్త్రీభూమికలను, చెల్లెలుభర్త తులసీరావు నాయకభూమికలను నిర్వహించుచుందురు. ఈ సమాజమందు చిన్న వెంకటరావుగారి కుమారుడు కోటయ్య, వారి భార్య మనోరమ కూడ మంచి నటులు.

గోవిందరావుగారి కుటుంబము, అల్లుళ్ళు.

వెంకోజీరావుగారి దత్తపుత్రులు గోవిందరావుగారికి ఇరువురు భార్యలు—పెద్ద సుబ్బమ్మ, లక్ష్మీబాయి; ఇరువురును గంగయ్యగారి కుమార్తెలే. వీరిలో పెద్దసుబ్బమ్మగారికి ముగ్గురు మగపిల్లలు, ఐదుగురు ఆడపిల్లలు కలరు. మగవారిలో పెద్ద అయిన హనుమంతరావుగారు విజయనగరం మ్యునిసిపల్ ఇంజనీయరుగా పని చేయుచున్నారు. వీరి సోదరులు సుబ్బారావు, కోటేశ్వరరావుగార్లు ఇరువురును "శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలి"ని నిర్వహించుచున్నారు. ఈసమాజము ప్రస్తుతము కర్నూలు జిల్లాలో పర్యటించుచున్నది. సుబ్బారావుగారు కంపెనీ మేనేజరు. వీరు నాయకభూమికలను, వీరి భార్య నారాయణమ్మ నాయికాభూమికలను ధరించుచుందురు. కోటేశ్వరరావుగారు మంచి చిత్రకళా నిపుణులు.

ఇంక పెద్దసుబ్బమ్మగారి కుమార్తెలలో పెద్దవారు అంజనమ్మ. వీరిభర్త సహదేవరావు చనిపోయెను. రెండవ కుమార్తె బాలోబాయి వీరి భర్త మల్లయ్యగారు. మూడవ కుమార్తె ధనలక్ష్మీబాయి, ఈమె భర్త పుల్లయ్యగారు నాలుగవ కుమార్తె నరసమ్మ; వీరిభర్త సింహ వెంకటప్ప, ఐదవ కుమార్తె చెల్లాయమ్మ; వీరి భర్త నాగేశ్వరరావుగారు. మల్లయ్య, పుల్లయ్యగార్లు ఇరువురును గంగయ్యగారి కుమారులు వెంకటస్వామిగారి సోదరులు. నాగేశ్వరరావుగారు వేంకటస్వామిగారి కుమారులు.

పుల్లయ్యగారికి 5 గురు కుమారులు కలరు (శ్రీ)కృష్ణబాబూరావు, ప్రకాశరావు, చంద్రరావు, లీలాపాపారావు, కృష్ణారావు, సురభి బాలసరస్వతి—వీరి సోదరియే. అన్నదమ్ములందరును కలసి బాబురావుగారి యాజమాన్యమున "శ్రీ శారద విజయ నాట్యమండలి" అనెడి పేరుతో 1948 నుండి ఒక సమాజమును నడుపుచున్నారు. వీరే చిన్న రామయ్యగారి కంపెనీ పరికరములను కొనుక్కొనినవారు. ఈ సమాజము ప్రస్తుతము గుంటూరుజిల్లాలో పర్యటించుచున్నది. అన్నదమ్ములలో ప్రకాశరావు నాయకభూమికలను, వారి భార్య శకుంతల నాయికాభూమికలను ధరించుచుందురు చంద్రరావుగారు హాస్యనటులు; వీరు విలక్షణ భూమికలను ధరింతురు. బాబూరావు, లీలాపాపారావుగార్లు హార్మోనిస్టులు; నటులు కూడాను ఈ సమాజమువారు కురుక్షేత్రము, మాయా

జారు, భూకైలాస్, దేవదాసు మొదలగు నాటములను ప్రత్యేక శిక్షణముతో చక్కగా ప్రదర్శింతురు.

ఇంక నాగేశ్వరరావుగారు... "శ్రీ పూర్ణానంద డ్రమెటిక్ థియేటర్స్" అను పేరుతో 1943 నుండి ఒక సమాజమును నడపుచున్నారు. ఇది ప్రస్తుతము గుంటూరుజిల్లాలో పర్యటించుచున్నది. నాగేశ్వరరావుగారు నాయకభూమికలను, వారి భార్య చెల్లాయమ్మగారు నాయికాభూమికలను ధరించుచుందురు. నాగేశ్వరరావుగారి చెల్లెలు జానకమ్మ ముఖ్య స్త్రీభూమికలను వహించును; ఈమె కృష్ణపాత్ర నిర్వహణలో ప్రసిద్ధినిపొందినది. జానకమ్మగారి భర్త గారస ఈశ్వరరావుగారు హార్మోనిస్టు. ఈ సమాజము వారుసతీఅనసూయ, సత్యహరిశ్చంద్ర, మాయలమరాఠీ, కురుక్షేత్రం మొదలగు నాటములను ప్రత్యేక శిక్షణముతో చక్కగా ప్రదర్శింతురు. ఇదికూడ మంచి సుశిక్షణగల సమాజము; నాగేశ్వరరావుగారువిద్యావంతులు; అభ్యుదయ భావములు కలవారు. వీరికి సింహపురి (నెల్లూరు) లలితకళామండలివారు 1947లో "నాట్యకళాధురీణ" అను బిరుదునిచ్చి సత్కరించినారు. వీరికి ముషీరాబాదు (హైదరాబాదు)లో సొంతభవనముకలదు; అచ్చటనేస్థిరపడినారు. "సురభి నాటకకళాసంఘము" నకు వీరు కార్యదర్శులు; సురభి నాటకసమాజ ప్రతి స్వర్ణోత్సవ సంచికను ప్రకటించు యత్నములో ఉన్నారు.

గోవిందరావుగారి రెండవభార్య లక్ష్మీబాయికి ఐదుగురు కుమార్తెలు కలరు—పెద్దకుమార్తె సుభద్రమ్మ, రెండవకుమార్తె పూర్ణిమ, మూడవ కుమార్తె శాంతమ్మ, నాలుగవ కుమార్తె నాగలక్ష్మి, ఐదవకుమార్తె షణ్ముఖమ్మ (వసుంధర).

సుభద్రమ్మగారి భర్త రేకందార్ చిన్నవెంకటరావుగారు వీరు "శ్రీ వెంకటేశ్వర నాట్యమండలి" అను పేరుతో ఒక సమాజమును నడుపుచున్నారు. ఇది ప్రస్తుతము తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో ఉన్నది. ఈ సమాజమందు సుభద్రమ్మ నాయికా భూమికలను ధరించుచుందురు. చిన్నవెంకటరావుగారు హాస్యనటులు; వీరిపుత్రులలో దాశరథిరావుహార్మోనిస్టు; భోజరాజు విలన్ భూమికలను ధరించును. ఇతడు సమాజకార్యకలాపము లన్నింటియందును నిపుణుడని చెప్పవచ్చును.

పూర్ణిమగారి భర్త ఆవేటి రామయ్యగారు "శ్రీ పూర్ణిమా నాటకమండలి" అని వీరి సమాజమునకు పేరు. కాని, ప్రస్తుత మిది ఒక ప్రత్యేక సమాజముగా పనిచేయుటలేదు. పూర్ణిమగారు శ్రీ బళ్ళారి రాఘవాచారి యొద్ద శిక్షణను పొంది ఉత్తమ నటిగా ప్రసిద్ధిగనెను. వీరిప్పుడు సకుటుంబముగా ఏలూరిలో స్థిరపడినారు. పూర్ణిమగారికి 30-3-1958 తేదీన హైదరాబాదులో ఆంధ్రప్రదేశ్ నాటక సన్మాన సంఘసభ్యులు సన్మానపత్రమును సమర్పించి ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నరు శ్రీ సచార్ గారి అధ్యక్షతలో సువర్ణకంకణమును బహూకరించినారు.

శాంతమ్మగారి భర్త అవేటి ప్రసాదరావు (వేంకట స్వామిగారి కుమారుడు). వీరు అన్నదమ్ములతో కలిసి కొంతకాలము సమాజమును నడపి ప్రస్తుతము గజపతినాట్యమండలి పేర సమాజము నడుపుచున్నారు.

నాగలక్ష్మిభర్త చలపతిరావుగారు. వీరు "శ్రీగోవర్ధన నాట్యమండలి" అనెడి పేరుతో 1943 నుండి ఒక సమాజమును నడుపుచున్నారు. ఈ సమాజము ప్రస్తుతము కడప జిల్లాలో ఉన్నది. ఇందులో కోటేశ్వరరావు అనువారు నాయక భూమికలను, నాగలక్ష్మి నాయికాభూమికలను ధరించుచుందురు.

షణ్ముఖమ్మ (ఇప్పటిపేరు వసుంధర) గారి భర్త శ్రీ అవేటి రామచంద్రరావుగారు. వీరు "శ్రీ వసుంధరానాట్యమండలి" అనెడి పేరుతో ఒక సమాజమును 1953 నుండి నడుపుచున్నారు. ప్రస్తుత మీ సమాజము విశాఖమండలములో ఉన్నది. ఇందు సింధే నారాయణరావు అనువారు నాయకభూమికలను, వసుంధరగారు నాయికాభూమికలను ధరించుచుందురు.

గోవిందరావుగారు ఒక్కొక్క కుమార్తెకే వివాహముచేసి, కొంతకాలము వారికి నాటక ప్రదర్శనములందు శిక్షణ యిచ్చి, తరువాత విడిపోవుట కంగీకరించెడివారట. నేడు సమాజములను నడుపుచున్నవారిలో అధికులు గోవిందరావుగారి సంతానమే అగుట గమనార్హము.

పెద్దరామయ్యగారి కుటుంబము :

ఆరవవారైన పెద్దరామయ్యగారు 1914 లో లాల్‌గుడాలో (సికింద్రాబాదు) చనిపోయినారు. మెట్టుగడ్డలో వీరి సమాధి ఉన్నది. పెద్దరామయ్యగారి భార్య రామాబాయి 1914 నుండి 1938 వరకును ప్రత్యేకముగా ఒక సమాజమును నడపెను. రామాబాయిగారు పురుష వేషములనుకూడ ధరించెడివారు.

రామయ్యగారు మంచి నటులుగా ప్రసిద్ధి చెందినారు. మంచి మాటకారి. కార్యశూరులు. ఎంతటి వారైనను ఎదుటివారిని వశముచేసికొనగల శక్తి వీరి కుండెడిదని చెప్పుదురు. చిన్నవేషము మొదలు పెద్దవేషము వరకును దేనినైనను సరే అతి సమర్థతతో నిర్వహించెడివారట. (సారంగధరలో రాజరాజు వేసి చివరి దృశ్యములో తలారివేషము వేసెడివారట). ఇంతటి మహావ్యక్తి ఆ వంశములో ఇంకొకరు లేరని చిన్నరామయ్యగారు అనుచుండెడివారు. సురభి పాపాబాయి వీరి సమాజములోనుండుచు, వారి మరణానంతరము 1914 నుండి 1923 వరకును ప్రత్యేకముగా ఒక సమాజమును నడపినారు. పెద్దరామయ్యగారికి ఇరువురు కుమారులు గలరు–అంజనప్ప, శ్యామారావు. అంజనప్పగారు తండ్రి మరణానంతరము 1914 నుండి 1930 వరకును ప్రత్యేకముగా సమాజమును

పెద్దరామయ్యగారు

నడపినారు. వీరి బావమరది రేకందార్ శంభులింగంగారు 1950 నుండి కొంతకాలము ఆ సమాజమును నడిపిరి. పిమ్మట శంభులింగంగారి తమ్ముడు కోటయ్యగారు 1947 నుండి "శ్రీవిజయ నాట్యమండలి" అను పేరుతో ఒక సమాజము నడుపుచున్నారు. ఈ సమాజము ప్రస్తుతము వరంగల్ జిల్లాలో ఉన్నది. ఇందులో అందెల మల్లికార్జునరావు అనువారు నాయకభూమికలను, కోటయ్యగారి భార్య అంజమ్మ నాయికభూమికలను ధరించుచుందురు. కోటయ్యగారి అల్లుడు దత్తాంజనేయులు హార్మోనిస్టు. శంభులింగంగారి

కుమారుడు పుల్లయ్యగారు 1954 నుండి ప్రత్యేకముగా ఒక సమాజమును నడపుచున్నారు. ఇందులో పుల్లయ్యగారు నాయకభూమికలను, వారి భార్య నాయికాభూమికలను ధరించుచుందురు.

అవేటి గంగయ్యగారి కుటుంబము :

పెద్దరామయ్యగారికి అంజనమ్మ అను కుమార్తెకూడ గలదు. ఈమె అవేటి వెంకటస్వామిగారి భార్య. ఇచ్చట అవేటివారిని గూర్చి కొంత వివరించవలసియున్నది. వనారసవారికి అవేటివారు వియ్యంకులు. అవేటి గంగయ్య (కొచ్చెర్ల గంగిరెడ్డి) గారికి నలుగురు భార్యలు కలరు-పాపాబాయి, గోవిందమ్మ, అచ్చమ్మ, నారమ్మ. గంగయ్య మూడవభార్య సురభి పాపాబాయి; ఈమె కుమారుడే పుల్లయ్యగారు (గోవిందరావుగారి అల్లుడు). పుల్లయ్యగారి కుమార్తెయే సురభి బాలసరస్వతి. దీనినిగూర్చి ఇంతకుముందే వివరించియున్నాను.

గంగయ్యగారి రెండవభార్య గోవిందమ్మగారి కుమారుడే వెంకటస్వామిగారు. వీరు మంచిహాస్యనటులు. 19-12-1950 తేదీన అనంతపురములో చనిపోయినారు. వేంకటస్వామిగారికి ఇద్దరు భార్యలు కలరు-మొదటి భార్య రామానుజలమ్మ; మొదటి రామయ్యగారి కుమార్తె. ఈమె కుమారులే ప్రసాదరావు, చలపతిరావుగార్లు. రెండవ భార్య అంజనమ్మ పెద్దరామయ్యగారి కుమార్తె; ఈమె కుమారులే రామయ్య, నాగేశ్వరరావు గార్లు. (గోవిందరావుగారి అల్లుళ్ళు) వీరినిగూర్చి ముందే వివరించియున్నాను.

గంగయ్యగారి ముగ్గురు కుమార్తెలలోను ఇరువురిని పెద్దసుబ్బమ్మ, లక్ష్మీబాయిలను గోవిందరావుగారు వివాహమాడినారు; మూడవ కుమార్తె చిన్నసుబ్బమ్మను వెంకోజీరావుగారు వివాహమాడినారు.

సురభినాటక కళాసంఘము :

ప్రస్తుతము నాటకములను ప్రదర్శించుచున్న పది సురభి నాటక సమాజముల పేర్లను పైన పేర్కొనియున్నాను. ఇందులో రెండు చిన్న సమాజములు; తక్కినవన్నియును పెద్దసమాజములు. ఇవికాక ఇంకను ఒక పెద్దసమాజము, 25 చిన్నసమాజములును పనిచేయుచున్నట్లు వారు ఇటీవల ప్రకటించిన కరపత్రములో కలదు. అనగా మొత్తము 36 సురభి నాటక సమాజములు నేడు కలవన్నమాట ! ఇవి అన్నియును సంచార నాటక సమాజములే అగుట గమనార్హము. కావుననే ప్రస్తుత విలాసములను మాత్రమే తెలిపియున్నాను. ఒకనాడు కడప జిల్లా, రాయచోటి తాలూకా సురభిగ్రామములో "శ్రీ శారదా మనోవినోదినీ సంగీత నాటకసభ" అను పేరుతో ప్రారంభమైన ఒకానొక సమాజము జీవనదివలె నేటికి ఇన్ని శాఖోపశాఖలై వికసించినది. "ప్రతిరాత్రి ఆంధ్రదేశమున ఎచ్చటనో సురభినాటకము ఉండియే తీరుననుట అతిశయోక్తికానేరదు. ఆధునిక ఎలక్ట్రిక్ ధ్వనియంత్రములతో, వైరుసర్కులు, ఫోకసింగులు, అశేషజనాకర్షణీయములగు సీనరీలు, సెట్టింగులతో, అయిదు మొదలు పదిలారీల స్టేజి సామాగ్రితో సంచారయోగ్యమగు ప్రేక్షకాగారముతో డెబ్బదిమంది స్త్రీపురుష బాలవృద్ధులతో నెల కొక గ్రామముచొప్పున గ్రామమునకు పదినుండి పదిహేను నాటకములు ప్రదర్శించుచు సంచరించు సమాజములు భారతదేశమున ఒక్క సురభివారివే" అని వీరు కరపత్రములలో వివరించిన విషయములు సత్యసమ్మతములు; అతిశయోక్తి రహితములు.

పై ముప్పది ఆరు సమాజములమధ్యను పరస్పర సహకారమును, ఐకమత్యమును పెంపొందింపవలెననెడి ఆశయముతో వారినెల్ల సంఘటితపరచుటకు ప్రయత్నములు జరిగినవి. తత్ఫలముగ 1956 మే నెలలో సురభినాటక కళా

సంఘము అవతరించినది. దీనికి నిబంధనావళి సిద్ధము చేసికొనినారు ఈ సంఘమునకు ఇంచు మించుగా 6 వేల రూపాయల నిధి కలదు. ఈ సంఘమునకు శ్రీ శేకందార్ చిన్న వెంకటరావు గారు అధ్యక్షులు; శ్రీ అవేటి నాగేశ్వరరావుగారు కార్యదర్శి. ఒక్క సురభిసంచార నాటక సమాజములనే కాక ఆంధ్రదేశములో ఉన్న తక్కిన సంచార నాటకసమాజములను కూడ చేర్చుకొని సురభినాటక కళాసంఘములను "The Andhra Pradesh Touring Dramatic Theatres' Association" గా విస్తృతము చేయవలెనని సంకల్పము వారికున్నది. అది నెరవేరుగాక.

స్వర్ణోత్సవము :

ఇంచుమించుగా డెబ్బది ఏండ్లనుండి తెలుగు నాటకరంగమునకు అమోఘమైన సేవయొనర్చిన సురభి నాటక సమాజము నేడు స్వర్ణోత్సవము జరుపుకొను నుండుట ఆనందకరమైన విషయము. ఈ స్వర్ణోత్సవము జయప్రదము కావలయునని నటరాజస్వామిని ప్రార్థించుచున్నాను.

సురభివారు ప్రదర్శించు నాటకములు

ఈ వ్యాసమును ముగించుటకుముందు సురభి నాటకసమాజములవారు ప్రదర్శించెడి నాటకములను పేర్కొందును. ఇందులో కొన్ని కేవలము సురభివారి కొరకె వ్రాయబడినవి; కొన్ని ఇంకనూ అముద్రితములే.

కీచకవధ—గోవిందరావుగారి కల్పన (ఇది సురభివారి ప్రథమ రంగస్థల నాటము).

సారంగధర, శాకుంతలము, హరిశ్చంద్ర—రాప్తాటి సుబ్బదాసుగారు రచించి నేర్పినవి.

స్త్రీసాహసము, జగన్మోహన—కృష్ణాజీరావు గారు కల్పించినవి.

పారిజాతాపహరణము, బిల్హణీయము-మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి (కవి) గారు వ్రాసి వీరికిచ్చినవి.

కాంతామతి, భళ్ళాణ చరిత్ర, మైరావణ—తడకలూరి కుప్పుస్వామి గారు నేర్పిన (improvisations).

చంద్రకాంత— వడ్డుల చింతామణిశాస్త్రి గారు (శ్రీకాకుళం) వ్రాసి ఇచ్చినది.

దశావతారములు — చిన్నరామయ్యగా ప్రేరణముచే బులుసు సీతారామశాస్త్రిగా (బొబ్బిలి) వ్రాసిఇచ్చినది.

కాంతామతి, శూర్పణఖాగర్వభంగము—శ్రీరాములు సచ్చిదానందశాస్త్రిగారు వ్రా ఇచ్చినది.

జగన్మోహన – మల్లాది అచ్యుతరామశాస్త్రి గారు వ్రాసి ఇచ్చినది.

సీతాకళ్యాణము — చిలకమర్తి లక్ష్మీన సింహంగారి రచన.

సంపూర్ణ మహాభారతము—పండిత బళ్ళా కె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి రచన.

కుమారవిజయము, రావణచర్యలు—చక్ర వధానుల మాణిక్యశర్మగారిచే గోవిందరా గారికి వ్రాసిఇచ్చినది.

భక్త కబీరు—చక్రావధానుల మాణిక్యశ గారిచే చిన్నరామయ్యగారు వ్రాయించినది.

సతీసావిత్రి, సత్యహరిశ్చంద్ర, మహాసం కాళిదాసు—విశ్వనాథ కవిరాజుగారిచే గోవి రావుగారు వ్రాయించినవి.

శ్రీకృష్ణావతారము, లవకుశ, వసంతసేన—విశ్వనాథ కవిరాజుగారిచే చిన్నరామయ్యగ వ్రాయించినవి.

జమీందార్ — విశ్వనాథకవిరాజుగా వెంకటస్వామిగారు వ్రాయించినవి.

స్త్రీసామ్రాజ్యము—కొప్పరపు సుబ్బార గారిచే 1932 లో గోవిందరావుగారు వ్రా

ినది. సురభివారి ప్రథమ సాంఘిక నాటక మదియే; ఇది నేటికిని అముద్రితమే. విశ్వనాథ విరాజుగారి నాటకములుకూడ అముద్రితములే.

సంపూర్ణ రామాయణము, సంపూర్ణ మహాభారతము, బొబ్బిలి యుద్ధము — హరిపురుషోత్తం (భీమవరం) గారిచే వెంకటస్వామిగారు వ్రాయించినవి.

బాలనాగమ్మ, పలనాటి యుద్ధము, ఫస్టు క్లాస్ బి. ఏ., కాంతామతి—హరిపురుషోత్తం గారినాటకములు. ఇవన్నియును అముద్రితములే.

అభాగిని, కాలాపహాడ్—మల్లాది వేంకట కృష్ణశర్మగారిచే వేంకటస్వామిగారు వ్రాయించినవి.

ప్రతిజ్ఞ, అలెగ్జాండర్, బాలనాగమ్మ—మల్లాది వెంకటకృష్ణశర్మగారిచే సుబ్బారావు గారు వ్రాయించినవి.

దేవదాసు, భూకైలాస్, మాయాబజార్—మల్లాది వేంకటకృష్ణశర్మగారిచే బాబూరావు గారు వ్రాయించినవి.

దక్షయజ్ఞం, మాయలమరాఠీ–మల్లాది వేంకట కృష్ణశర్మగారిచే నాగేశ్వరరావుగారు వ్రాయించినవి. పై నాటకములలోని సురభినాటక సమాజముల వారందరును బాలనాగమ్మ (మాయల మరాఠీ), కురుక్షేత్రం నాటకములను తప్పక ప్రదర్శింతురు; వాటికే ఎక్కువ 'కలెక్షన్' వచ్చునుండునట.

మొదటి రెండు తరముల నటీ నటులు :

మొదటి రెండు తరములలోనూ సుప్రసిద్ధులైన సురభి నటీనటులు–వెంకోజీరావు, వారి భార్య చిన్న సుబ్బమ్మ; పెద్దరామయ్య, వారి భార్య రామాబాయి; సురభి పాపాబాయి; జంఝూటి వెంకూబాయి; సురభికమలాబాయి, చిన్నరామయ్య; గోవిందరావు, వారి భార్యలు, పెద్దసుబ్బమ్మ, లక్ష్మీబాయి, అవేటి వెంకట స్వామి మొదలగువారు.

సురభివారి విశిష్టతలు :

సురభి నాట్య మండలులలోని విశిష్టతలను క్రింది విధముగా పేర్కొనవచ్చును. (1) నటీ నటులందరును ఏకకుటుంబమువారగుట (ప్రాచీన సంస్కృత నాటక ప్రస్తావనలం దిట్టి సత్యమే గోచరించును). (2) నటీనటు లందరును ఐకమత్యముతో భేషజము లేకుండ తమ పనులన్నింటిని తామే చేసికొనుచుండుట. (3) వేషధారణములో చిన్న పెద్దవేషములు అనెడి భేదములు కాని, అసూయలుకాని లేకుండుట. (4) నాటకములే వృత్తిగా కలిగిఉండుట (Profession). (5) స్త్రీలు, బాలురు, పురుషులు, వృద్ధులు వయో, రూప, గుణానుగుణాలనుగా భూమికాధారణము చేయుట. (6) సుశిక్షణ, స్వయం సమగ్రత, నాటకకళయందు అభినివేశము కలిగియుండుట.

సురభి నాటక సమాజములచరిత్రనుండి తెలిసినంతవరకు కొంత విపులముగాను, కొంత సంగ్రహముగాను వివరించియున్నాను. ఇందులో ఏవేని దోషములు దొరలినచో తెలుపవలసినదిగా సహృదయులను కోరుచున్నాను. పై చరిత్రను తెలిపిన వారందరికిని' ఫోటోలను, బ్లాకులను పంపించిన శ్రీమతి పూర్ణిమ గారికిని చిన్న రామయ్యగారి కుమారులకును కృతజ్ఞుడను.

[సంపూర్ణము]

* మ హా న టు డు *

"పండిత హరికథకహంస" శ్రీ పాటూరి మధుసూదనరావు.

శ్రీమంతమైన ప్రపంచ రంగములో సృష్టికర్తయైన బ్రహ్మ కొన్ని కోట్లు పుట్టినరో పండగలు చేసుకున్నాడు భారతీదేవి సామగానగానం చేస్తూనేవుంది వాహీభూతము పరమహంసలు భారతభారతీ సామమును పద్మాసనంలో కేవలానందంతో అనుభవిస్తూనేవున్నా భారతీస్వామికి తెలియకుండానే కాలం గడిచి నిద్రాసమయం వచ్చింది.

ఆ రోజు మహాశివరాత్రి సంధ్యాసమయం తేజోరాశికి ప్రతీచీన విచిత్రారుణారు కాంతులు ఆక్రమించి భారతీస్వామి నిష్ఠలో కూర్చున్నాడు మందేహాభ్యంతరం లేకుం సూర్యునకు మంత్రార్ఘ్య మిచ్చాడు సూర్యుడు స్వేచ్ఛగా విశ్రాంతి భవనంలోకి వెళ్ళబో న్నాడు బ్రహ్మకు సమాధినిష్ఠలో పెదకేకతో ఎవరో పిల్చినట్లు వినిపించింది భారతీని అందాకా లీనమైవున్న భారతి భయంతో గడగడలాడుతూ బయటకు వచ్చింది ... బ్రహ్మ నిష్ఠ తప్పింది మళ్ళీ పిలుపు బ్రహ్మకుకూడా భయం వేస్తోంది.

"ఓ చతుర్ముఖా! లే! లే! యివ్వాళ చతుర్దశి! కాలానికికూడా కళ్ళునూసే మహ కాళి కాలకాలనాట్యంకోసం అదిగో కపాలమాల ధరించి లాస్యం చేస్తోంది అది కథాకలి కా కళాకాళి కాలకాలస్వామి తన నాట్యభంగిమలతో ఆమెను ముగ్ధను చేసేసమయం ఆ దం తుల సమైక్యాభినయమునకు బ్రహ్మాండమంతా రంగస్థలం నీవు సృష్టించిన పంచభూతాలు భౌతికజీవాలూ చరాచరాలూ దృశ్యాదృశ్యాలూ ఏవీ లేకుండా చక్కగా తుడిచివేయా నాట్య రంగస్థలములో ఈ పర్వతాలూ గిర్వతాలూ పలుగురాళ్ళలాగా గుచ్చుకుంటూ వుం నాట్యం సాగదు త్వరగా తుడిచివేయాలి ఈ సముద్రాలూ గిముద్రాలూ స్వామి మంద నృత్యం చేస్తుంటే మురుగు గుంటలులాగా అడ్డు రాకూడదు అవిగో ఆపైన చుక్కలు ఆక కేళి తాండవంచేస్తే తలకు తగుల్తూ వుంటై ఈ నభోవితానం (పందిరి) కట్లు తెంపి దూరం పారవేయాలి భారతీదేవిచేత కనబడకుండా పాడమని చెప్పు కాళీకాళ మహానందనాట్యం అర్ధనారీభంగిమం ప్రదర్శించేవేళ నీవుకూడా వుండరాదు విష్ణుమూర్తికికూడా చెప్పాను ఆయ కూడా అప్పుడు వుండడు లే! త్వరగా నీ సృష్టినంతా తుడిచివేసి రంగస్థలం నిర్మలం సిద్ధంచేయ్.

బ్రహ్మగుండె గుభుక్కుమని "తండ్రీ! నమస్కారం! అలాగే చేస్తాను నీవెవరు చెప్పి నన్ను ధన్యుణ్ణి చెయ్యాలి" అన్నాడు వెంటనే "నేను నందీశ్వరుణ్ణి, వెళ్ళుతున్నాను, నీత చెప్పినపని క్షణంలో కావాలి జాగ్రత" అని వినిపించింది.

బ్రహ్మ తన సంకల్పంతో ఈ సృష్టినంతా ఎట్లా చేశాడో అట్లా సంకల్పంతోనే మ నాశనం చేస్తున్నాడు అదేమిటో అన్నిదిక్కులూ అగ్నిశిఖ లాక్రమించి ముంచుకువస్తున్న ఆ యెఱ్ఱని కాంతుల మధ్య పొగలు గ్రమ్మిన నల్లరంగులు అలుముకున్న మబ్బులు పట్టిన సంధ్య సమయములాగావుంది ప్రపంచమంతా భగ్గుమనేదాకా వుండి పెద్దగా విసరిన గాలికూడా స

కుంది ఇంకేముంది ఏమీ లేదు అంతాశూన్యం అదివరకులేని మహాశబ్దం ఒకటేదో "ధణకు ధణకుధిమిత, ధీంతధీంతదిరుగుడుతక" అంటూ ఖంగున చెవులు గింగురులెత్తేటట్లు వినిపిస్తుంది అది ఢక్కానాదమేనని బ్రహ్మ గ్రహించాడు మహాకాళస్వామి నాట్యంలో ప్రపంచలయంతో తాళలయపాదవిన్యాస సహకారిగా ఘాతలు చూపిస్తున్నది. బ్రహ్మ, భారతి, తప్ప ఎవ్వరులేరు.

భారతి లయగీతిని విలంబకాలంలో ఉపక్రమించింది మహానటుడా కాలమును పల్లవము చేసికొని చరణములకు ద్రుతగతి నవలంబింపజేస్తే కాళీదేవి రాగలలిత అవుతుందని నిశ్చయించి ప్రవేశమవుతున్నాడు.

పాదక్షేపములో కాలిగజ్జెల సవ్వడి వినిపిస్తున్నది నిరామయ ప్రదేశమున నటుడుగా ప్రవేశించే శివుడు ఆనాడు భయంకరముగా వున్నాడు మోచేయి భుజముల కెదురుగా హస్తము పతాకసంజ్ఞితమై మోచేతి కెదురుగా ముందుకు జాపి దక్షిణహస్తము నెత్తి ఢక్కా మ్రోయిస్తూ సౌమ్యమ్ము శిరస్సుమూ నిక్కించి యెడమకాలు నేలమోపి యెత్తిన కుడికాలు అప్పుడే దించుతూ ప్రవేశించుతున్నాడు ఆయన దేహకాంతులు ఆయన ప్రవేశంతో ఉత్తరమునుండి దక్షిణమునకు ప్రసరిస్తున్న ఆదే సమయములో దక్షిణమునుండి విస్తృతాంజలిబంధముతో రెండుచేతులు చాచి స్వామికి స్వాగత మిస్తూ మహాకాళి ప్రవేశిస్తున్నది ఆ మహాదేవి రజోమయియై యెఱ్ఱనికాంతి దక్షిణమునుండి ఉత్తరమునకు ప్రవహిస్తున్నది ఆ యిరువురి ప్రవేశములో కాంతులు కలిసిన చోట ఒక నల్లగీత గీసినట్లు రేఖ గంగాయమునా సంగమస్థానంలాగా కనిపిస్తున్నది.

భారతీదేవి పాట చతురశ్రధృవములో ఎప్పుడూ శాంతిమయంగా వుండేది ఇప్పుడు సంకీర్ణధృవములో తాను కనబడకుండా పాడుతున్నది అది ముక్తిప్రదమైన తారాస్థాయి।

మహాకాళి, కాలకాలస్వామి పునః పునః పార్శ్వభంగిమలతో కాంతి ప్రసారాలు కలిసి పోతూవుండగా రంగమధ్యములోకి వస్తున్నారు వారి రూపములు ప్రవేశమున భయంకరము లయ్యూ సాన్నిధ్యములో ప్రసన్నములవుతున్నై ప్రసన్నములైన కొలదీ విస్తృతమూ సూక్ష్మమూ అవుతున్నై మహానటుని కాలికి గండపెండేరములాగా వున్న శేషమూర్తి దీప్తి ఫణామణి కాంతులతో సహా శివకాంతిలో కలిసి కనబడకుండా పోయినాడు మహానటుడు నాట్యానందంలో తన్ను తాను మరచి నటిస్తూ

"నాలో నేనే వున్నాను" అన్నాడు ఆ కళాకాంతకూడా
"నీలో నేనై వున్నాను" అన్నది, చతుర్ముఖుడు
"నేనంటేనే యేమో తెలియక నీదాసుడనై యున్నాను"

అంటూనే ఆ యానందావేశంలో కర్పూరంలాగా హరించిపోయినాడు.

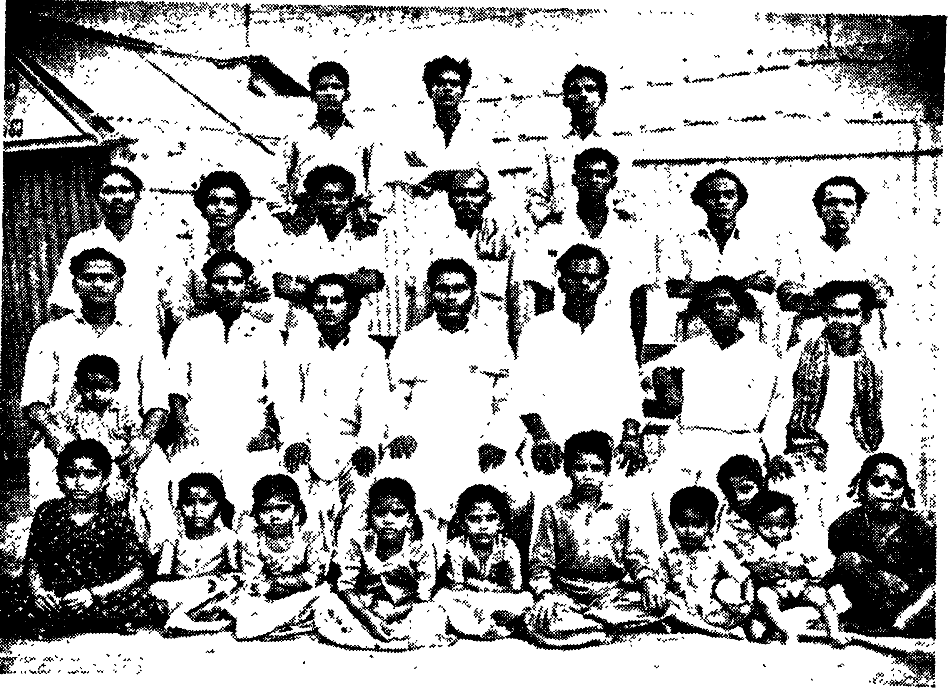
కాలకాలుడు నాట్యానందంలో పెరిగిపెరిగి ఆకాశమైనాడు మహాకాళి ఆ యాకాశంలో నైల్యమైంది భారతిపాట వినబడటంలేదు ఏమైనదో మహానటు డొకసారి "నేను" అన్నాడు ఆ మహానటి మారాడలేదు ఆ మహానటుడూ మహానటీ మహత్వంలో వున్నారు ఆ మహా నటుడూ మహానటీ సచ్చిదానందంలో వున్నారు

అప్పుడు వారర్ధనారీశ్వరులు అప్పుడు వారికి అభిన్నరూపం ఆ నాట్యములో ఐక్యానందం ఆ యైక్యములో ఒకటేసత్యం అది సచ్చిద్రూపమహానందం అప్పుడు అదే ఒకతత్వం

ఓం తత్సత్.

—♦—

శ్రీ విజయ నాట్యమండలి

శ్రీ విజయ నాట్యమండలి నటబృందము - నిర్వాహకులు: శ్రీ ఆర్ కోటయ్య, వి. జయరామరావుగార్లు.

కురుక్షేత్ర నాటకములో దుర్యోధనునిగ

శ్రీ ఆర్. కోటయ్య.

సతీ అనసూయ నాటకములో మన్మథునిగ

శ్రీ వి. జయరామరావు.

సతీ అనసూయ నాటకములో అనసూయగా
శ్రీమతి అంజనమ్మ.
శ్రీ ఆర్. కోటయ్యగారి అర్ధాంగి.

గయోపాఖ్యానం నాటకములో చిత్రలేఖగా
శ్రీమతి భూలక్ష్మీదేవి.
శ్రీ వి. జయరామరావు అర్ధాంగి.

శ్రీరామాంజనేయయుద్ధం నాటకములో రామునిగ
శ్రీ ఎ. మల్లిఖార్జునరావు.

కురుక్షేత్ర నాటకములో అర్జునునిగ
శ్రీ పాకేపల్లి సుబ్బారావు.

కురుక్షేత్ర నాటకములో భీమునిగ

కురుక్షేత్ర నాటకములో సత్యభామగా

శివలీలలు నాటకములో తారకాసురునిగ

శ్రీ ఆర్. శంభులింగం.

అభినయం - సీమీదృక్పథం

నాట్యకళ - మఖ

సీమీ జపాన్ దేశీయుడు. మహానటుడు. అయన తన జీవితకాలంలో (1363-1444) అభినయంమీద చిన్న చిన్న గ్రంథాలు పదహారు రచించాడు. ఇవి ముఖ్యంగా అతని కుమారుడు మోటో మోషీకోసం రచింపబడినాయి. ఇవి చాలాకాలం నామమాత్రావశిష్టంగా ఉండి 1908 లో బైటపడ్డాయి. సీమీ నృత్య రూపకాలలో నటిస్తూండేవాడు. ఆరూపకాలను 'నో' రూపకాలంటారు. అవి అనేకమార్పులు చెంది జపాన్‌లో ఆడబడుతూనే ఉన్నాయి.

సీమీ మహానటుడుమాత్రమేకాదు; అతని సమాజానికి సూత్రధారుడు, నాటక రచయిత, స్టేజీ మానేజరు, సంగీత దర్శకుడు, స్వరకర్త. అతను రకరకాల ప్రేక్షకులముందు నాటకాలాడాడు. 'రాజభవనాలలో, మఠాలలో, గ్రామాలలో, ఉత్సవాలలో నటించి మెప్పుపొందినవాడే ఉత్తమ నటుడు' అని సీమీ మతం. ఆనాడు నాటకాలు ప్రేక్షకుల ఆహ్లాదంకోసం మాత్రమే కాకుండా రోగనివారణ కొరకుకూడా ప్రదర్శింపబడుతూండేవి. ఎవరికైనా జబ్బుచేసినపుడు అతని తాలూకువారికి స్వప్నకంవచ్చి స్థలానాదేవత ప్రీత్యర్థంనాటకం ప్రదర్శిస్తే రోగం నయమవుతుందని తెలియజేసేది. ఇలా ఒక నాటకమే కాదు చాలా నాటకాలు ఆడమని ఆదేవతకోరేది. సీమీ అలా నాటకాలాడేవాడు. రోగికి రోగం నిర్మూలించేది. రోగం నిర్మూలించగానే అతను సీమీకి ఎర్రటి పట్టు ఉడుపును బహూకరించేవాడు. ఆ ఉడుపులు ఇప్పటికీ ఆర్థర్ వాలే అనే ఆయన దగ్గర ఉన్నాయి.

ఆనాటి నాటకాలు బహుచిన్నవి. అందుకని 5, 6 నాటకాలుకలిపి ఆడేవారు. బాగా ఆలోచించి ఈనాటకాల సమక్రమం ఏర్పాటు చేసేవారు. ప్రదర్శనంలో ఆరంభం, పరిసమాప్తి, పరాకాష్ఠ ఉండేవి. మొదటి నాటకం దేవతను సంబంధించినదయి ఉండాలి. రెండు, మూడు, నాలుగు నాటకాలు పరిసమాప్తికి సంబంధించినవి. అయిదవది పరాకాష్ఠను చెందింది అయివుండాలి. ఈ అయిదూ ఒకేరోజున గాక ఒక్కొక్కటీ ఒక్కొక్క రోజున ప్రదర్శిస్తే పైటన్నింటినీ ఒకేఒక రసమయఘట్టంగా పరిగణించేవారు. రెండవరోజున ప్రదర్శించే నాటకం మొదటిరోజు నాటకానికి భిన్నమయినదయి ఉండాలి. కొరవడిన ప్రధానమయిన నాటకం మొదటిరోజున ప్రదర్శింపగూడదు. మధ్యలో ఆడాలి.

ఇక అభినయం విషయం: 'ప్రధానపాత్రలు వాదికం సరైన సమయంలో ప్రారంభించాలి. ముందుగానూకాదు, ఆలస్యంగానూ కాదు. నటుడు నేపథ్యంనుంచి రంగస్థలంమీదికి అడుగు పెట్టగానే ఒక నిమిషం ఆగి ప్రేక్షకుల పరికించిచూడాలి. 'ఇదిగో మాటాడబోతున్నాడు' అని ప్రేక్షకుల గుసగుసలు అణిగిపోయేవరకు నటుడు మాటాడరాదు. ప్రేక్షకులందరి దృష్టి తనమీదపడేవరకు నటుడు వేచివుంటే ప్రారంభవాక్యాలు ప్రేక్షకుల మనసులలో హత్తుకుంటాయి. కాని ఒక్కక్షణం ఆలస్యం చేస్తే చాలు ప్రేక్షకుల దృష్టి నటునిమీదనుంచి మరలిపోతుంది. అప్పుడు నటుడు ప్రేక్షక హృదయాలను రంజింపజేయలేడు. రంగస్థలంమీద రెండు వంతులు ముందుకు వచ్చి పాట ప్రారంభించి అంచుకు నడుస్తూరావాలి.

''నటుడు ప్రేక్షకులవంక తేరిపారజూడరాదు. ప్రేక్షకునికి ప్రేక్షకునికి మధ్య ఉండే కాళీ స్థలం

సంధా చూడాలి. ప్రేక్షకులలో గొప్పవారివంక గాంచేటపుడు దృష్టిని వారి దృష్టితో కలవనీయ రాదు. కొద్దిగా పక్కకు ప్రసరించాలి...విశాలమయిన ఆవరణలో ప్రదర్శించేటపుడు ప్రభువులు కూర్చున్న స్థలానికి నటులు సాధ్యమయినంత చేరువలోకి వచ్చి నటించాలి. చిన్న ఆవరణలో అయితే వారికి సాధ్యమైనంత దూరంలో ఉండాలి...ఒకొక్కప్పుడు గొప్పవారు నాటకం పరివ్యాప్తిలోనో పరాకాష్ఠలోనో ఉండగా రావడం కద్దు. ఉదాహరణకు నాటకం పరాకాష్ఠలో ఉండగా వచ్చారనుకుందాం. కాని వారి మనస్సు ఆరంభం చూడాలని కాంక్షిస్తూ ఉంటాయి. అటువంటపుడు బలవంతాన పరాకాష్ఠ చూపిస్తే ఆనందించలేరు. అంతేగాక గొప్పవారు రావడంతో తక్కిన ప్రేక్షకులు ఉన్నారా లేరా అన్నంత నిశ్శబ్దంగా కూర్చుంటారు. వారి మనసులు కూడా తిరిగి ప్రారంభం చూడాలని కాంక్షిస్తాయి. అటువంటి పరిస్థితిలో కొత్త ఆరంభ లక్షణాలను పొదగడమే మంచిది.

"ఒకొక్కపుడు ఏవిందు సమయంలోనో నాటకం ప్రదర్శించాలని హఠాత్తుగా కబురు పెడతారు. వారి ఉత్సాహం పరాకాష్ఠలో ఉంటుంది. కాని నాటకం ఆరంభ దశలో ప్రారంభించాలి. అప్పుడు గట్టిచిక్కు. అటువంటపుడు ఆరంభంలోనే పరివ్యాప్తిని సూచించి అసలు పరివ్యాప్తికి, పరాకాష్ఠకు సాధ్యమయినంత త్వరగా చేరుకోవాలి.

సీమీ అంటాడు "అభినయంలో విజయం పొందడానికి మూడు మార్గాలున్నాయి. 1. నయనేంద్రియాన్ని రంజింప జేయడం 2. శ్రవణేంద్రియాన్ని రంజింప జేయడం 3. మనసును రంజింప జేయడం. రెండవ మార్గాన అంటే శ్రవణేంద్రియాన్ని రంజింప జేయటానికి నటుడు గొప్పవాడు కానక్కరలేదు. నయనేంద్రియాన్ని రంజింప జేస్తే ఫలితం వెంటనే కనపడుతుంది. ప్రేక్షకులు సమ్మోహితులయి పోతారు. ఆటపాట వారికి నచ్చుతుంది. పెద్దాచిన్నా సంతోషంతో కరతాళ ధ్వనులు చేస్తారు. నాటకశాల ఆనందసాగరంలో తేలియాడుతుంది. రసజ్ఞులే కాకుండా, అభినయమంటే ఏమిటో తెలియని సామాన్యులు కూడా "బలే" అని మెచ్చుకుంటారు. కాని నటుడు మాత్రం బహు జాగ్రత వహించాలి. ప్రదర్శనం బాగా విజయవంతమయితే ప్రేక్షకులందరినీ సమంగా రంజింప జేస్తుంది. వారి ఆనందం, ఉత్సాహం మిన్నుముట్టి నాటకంమీద విసుగు జనిస్తుంది. నటుడుకూడా అమితోత్సాహంతో అలిసి పోతాడు...అటువంటపుడు నటుడు తన్ను తాను నిలదొక్కుకుని సంచలనాలను అదుపులో పెట్టుకొని ప్రేక్షకులకు కొత్త విశ్రాంతి నివ్వాలి. అపుడు ప్రేక్షకులు తిరిగీ నటుని అధీనంలోకి వస్తారు. నాటకం బలం పుంజుకుంటుంది.

ఇక మూడవరకం నయనేంద్రియాన్ని, శ్రవణేంద్రియాన్ని ఎక్కువగా కాకుండా మనసును రంజింప జేస్తుంది. ఈవిషయంలో ముచ్చటించేటపుడు సీమీ బౌద్ధంనుంచి కొంత, టావోయిజం నుంచి కొంత తీసుకున్న మర్మభాషలో ముచ్చటిస్తాడు. "అసమాన నటనా నైపుణ్యంగల నటుని చేతిలో 'నో' నాటకం ప్రేక్షకహృదయాలను కదలించివేస్తుంది ఇందులో ఆటపాటలకు స్థానం ఉండదు. ఉద్వేగం నిశ్శబ్దతనుంచి పైకి ఉబికినట్లుంటుంది. విమర్శన అనే గ్రంథంలో సీమీ ఇలా వ్రాశాడు. 'రంగస్థలాన్ని మరచిపోయి నాటకం చూడు. నాటకం మరచిపోయి నటుని వంక చూడు. నటుని మరచిపోయి ఆశయంవంక చూడు. ఆశయాన్ని మరచిపో. నాటం అర్థం అవుతుంది."

ఇక అనుకరణనుగురించి వ్రాస్తూ సీమీ అంటాడు. 'అను కరణలో విభిన్నత స్పర్శా మాత్రంగా నయినా ఉండాలి. అనుకరణ శ్రుతి మించితే వాస్తవికతకు భంగం వస్తుంది. సాదృ

శ్యం పాడగట్టదు. రమణీయతనే లక్ష్యంగా పెట్టుకుంటే "రంజన (flower) ప్రత్యక్షమవుతుంది".

ఈ రంజన అనే పదాన్ని ఏ అర్థంలో సీమీ ఉపయోగించాల్లో తెలుసుకోడానికి ఈ క్రింది వాక్యాలు ఉపయోగపడతాయి. "బాలనటుని ఆకారంలోని సహజ లాలిత్యం అతని సంచలనాలన్నిటిలోనూ గోచరిస్తుంది. కాని ఇది అసలయిన రంజనకాదు. ఈ రంజన అతని యౌవనానికి సంబంధించింది. ఉదాహరణకు వృద్ధపాత్రను నటించేపుడు ఉత్తమనటుడు వృద్ధునిమీద గౌరవభావం, అతనిలోని సంస్కారం ద్యోతకం చేస్తాడు...వృద్ధుడు నడుం వంచి నడుస్తాడుగదా, శరీరం జీర్ణించి వుంటుందిగదా అని నటుడు వృద్ధుని కేవలం అనుకరిస్తే వార్ధక్యాన్ని ప్రదర్శింపగలుగుతాడేగాని రంజన లోపిస్తుంది. వృద్ధపాత్రలను అభినయించేటపుడు అవయవాలను కొంచెం ఆలస్యంగా సరిగ్గా తాళంపడగానే ఆడించాలి. ఈవిషయం మనసులో ఉంచుకుంటే నటుడు ఎంత చలాకీగానైన నటించవచ్చు. వృద్ధాప్యంలో అవయవాలు భారంగాఉంటాయి. సరిగా పనిపించవు. సంచరించాలని సంకల్పం ఉంటోందిగాని దానికి తగిన దార్ఢ్యం ఉండదు. ఇటువంటి విధానాలలోనే అసలయిన అనుకరణ ఇమిడి ఉంటుది.

"వేశ్యపాత్రగాని, పిచ్చిదానిపాత్రగాని నటించేటపుడు చేతిలో విసనకర్రగాని మరేవస్తువయినా ఉంటే దానిని బిగపట్టి పట్టుకోరాదు. దుస్తులు పాదాలు కనిపించకుండా జీరాడరాదు. నడుం వంచరాదు. భంగిమ సొగసుగా ఉండాలి. రొమ్ము వెనుకకు విరిచితే ప్రేక్షకులవైపు తిరిగినపుడు అసహ్యాంగా ఉంటుంది. ముందుకు వంచితే ప్రేక్షకులనుంచి వెనుదిరిగేటపుడు అసహ్యాంగా ఉంటుంది. మరీ నిటారుగా నిలబడితే స్త్రీలాగా గోచరించదు. చేతులు ప్రేక్షకులకు కనపడనీయరాదు. జాకెట్లు చేతులు పొడుగుగా ఉండాలి.

"భూతంవేషం వేసినపుడు ఆకారం భయంకరంగా కనిపించినా లోపల మానవహృదయం ఉన్నట్లు ప్రేక్షకులకు అనిపించాలి ... అసలు భూతాన్ని చూసినవాడెవడూ లేడు కాబట్టి నటుడు ఊహకు దానిని వదలివేయాలి. కాని రమణీయతనుమాత్రం లక్ష్యంగా పెట్టుకోవాలి.

"పిల్లవాడు తప్పిపోయి తిరిగి తల్లి తండ్రులకు దొరికిన దృశ్యం చిత్రించేటప్పుడు ఒకరినొకరు కావిలించుకుని అదేపనిగా ఏడ్వవలసినట్టు నాటకకర్త వ్రాయరాదు ఆ దృశ్యంలో ఎంత బాగాచేసిన ప్రేక్షకులకు విసుగెత్తి 'మా భావాలను యిలా రేకెత్తించవద్దు' అంటారు.

"కోపంగా ప్రదర్శించేటపుడు నటుడు శాంతం నశించినట్లు చూపగూడదు. అలా చూపితే అది కోపం ప్రదర్శించడం కాదు. రాక్షసత్వం ప్రదర్శించి నట్టవుతుంది. శరీరం తీవ్రమైన ప్రక్రియలో ఉన్నప్పుడు కాళ్ళు, చేతులు దొంగచాటుగా కదులుతున్నట్లు అనిపించాలి. పాదాలు చురుకుగా ఉంటే శరీరాన్ని నిశ్చలంగా ఉంచాలి. ఇటువంటి విషయాలు వ్రాతద్వారా బోధించేవి కావు. ప్రదర్శించి చూడాలి."

సురభి నాటక సమాజ సంక్షిప్త చరిత్రలు

శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలి.

నిర్వాహకులు శ్రీవనారస సుబ్బారావు, కోటే
శ్వరరావుగార్లు. ఆంధ్రనాటక కళోద్ధారకులును
ధ్రనాటక కళాపరిషత్సంస్థాపకులునగు శ్రీ వనా
గోవిందరావు గారి స్వంత సమాజము. శ్రీ
బ్బారావు, కోటేశ్వరరావుగార్లు గోవిందరావు
రి పుత్రులు. 70 సంవత్సరాలక్రిందట 'సురభి'
గ్రామంలో శ్రీ శారదా మనోవినోదినీ సంగీత
టకసమాజము అను పేర శ్రీ వెంకోజీసోదర
యముచే మొట్టమొదట స్థాపింపబడిన సమాజ
దియే. పిమ్మట ఆంధ్రనట పితామహులు హరి
సాదరావుగారు సమాజముపేరు మార్చి శ్రీ
విందరాయ సురభి నాట్యమండలి అని పునః
మకరణము చేసినారు. కనుకనే ఈ సమాజ
మును పెద్దకంపెనీ అని పిలుచుచుందురు. శ్రీ
విందరావుగారే మొదట ప్రధాన భూమికలు
రించుచుండెడివారు. వారి భార్యలు, శ్రీమతి పెద్ద
బ్బమ్మ గారును, శ్రీమతి లక్ష్మమ్మ గారును
ధాన స్త్రీపాత్రలు ధరించెడివారు. వీరి సమా
మునందు ఎందరో మేనేజర్లు, హీరోలు, హీరో
న్లు చిత్రకారులు, హార్మోనిష్టులు మొదలగు
ళాకారులు తయారైనారు. శ్రీగోవిందరావుగారి
ద్దరుభార్యలవల్ల పదిమంది పుత్రికలు, ముగ్గురు
త్రులును కలిగిరి. పెద్దవాడైన హనుమంతరావు
కు చనిపోయిరి. వారి అదృష్టమున అందరును
జ్ఞానవంతులే. ప్రస్తుతం ఆంధ్రలో సంచారం
స్తూన్న తొమ్మిది పెద్దకంపెనీలలో ఆరు కంపె
లు గోవిందరావుగారి అల్లుళ్ళూ కూతుళ్ళచేతనే
డుపబడుచున్నవి. దీనికి కారణం శ్రీ గోవింద
రావుగారు తమ సంతానమును సమాజ నిర్వాహ
ము సందును ప్రధానభూమికా నిర్వహణము
సందు బాగుగా తరిఫీదిచ్చుటయే. శ్రీ గోవింద
రాయ సురభినాటకసమాజ నిర్వాహకులైన శ్రీ
సుబ్బారావుగారు ఉత్తమనటుడు. స్వర్గీయ విశ్వ
నాథ కవిరాజుగారిచే రచింపబడిన కాళిదాసు
నాటకమున కాళిదాసుపాత్ర, మహానందిలో పిచ్చి
రాజు పాత్ర, శ్రీ వేంకటకృష్ణశర్మగారిచే రచింప
బడిన బాలనాగమ్మలో మరాఠీపాత్ర, అలెగ్జాండరు
నాటకములో అలెగ్జాండరు-వీరి నటనా వైదుష్య
మునకు ప్రత్యేకతగ చెప్పవచ్చును. శ్రీ కోటే
శ్వరరావుగారు గొప్ప హాస్యనటుడేగాక కుంచ
చేతబట్టి సీనరీలూ, సెట్టింగులూ రాయగలదిట్ట.
స్వర్గీయ నాట్యవిద్యావిశారద వనారస చిన్న
రామయ్యగారి వద్ద చిత్రలేఖనము కృషిచేసిన
వారు. వారిసీనులు చాలవరకు శ్రీ కోటేశ్వరరావు
గారే తయారు చేయుచుందురు. శ్రీ సుబ్బారావు
గారి భార్య శ్రీమతి సత్యనారాయణమ్మ, శ్రీ
కోటేశ్వరరావుగారి సతీమణి శ్రీమతి కుముద్వతి
ప్రధాన భూమికలు ధరించుచుందురు. ఈ సమా
జమువారు కవులను పిలిపించి క్రొత్తనాటకములు
వ్రాయించి తగిన రంగాలంకరణతో వేషధార
ణాది ప్రయోగ విషయాలలో చాల శ్రద్ధవహిం
తురు. ఆధునికధ్వని విద్యుద్దీప పరికరములు కలిగి
1500 మందికి సరిపోవు ప్రేక్షకాగారముతో అన్ని
కాలములయందు సంచార మొనర్పదగిన టెన్ను
రేకుహాలుతో ఆంధ్రప్రజానీకమునకు నాటకకళో
త్సాహము కలిగించుచున్న సమాజ మిది. ప్రస్తు
తం వీరి సమాజం కర్నూలుజిల్లాలో నున్నది.

శ్రీ విజయ నాట్యమండలి.

నిర్వాహకులు శ్రీ ఆర్. కోటయ్యగారు,
వి. జయరామారావుగారు, ఆర్. శంభులింగం,

ఆర్. కోటయ్యగారలు సోదరులు. చిరకాలం ఈ సోదరులు సమాజాన్ని ఉన్నతస్థాయిలో నిర్వహించి ఇటీవల అన్నదమ్ములు భాగములు పంచుకొని రెండుకంపెనీలుగారూపొందించుకొన్నారు. శ్రీ కోటయ్య, జయరామారావు గారలు బావమరదులు. ఇద్దరును సమర్థులైన నటులు సమాజ నిర్వహణలో ఆరితేరినవారు. నూతనోత్సాహంతో కాలగతినిబట్టి సమాజాన్నీ ప్రదర్శనాలనూ సరిదిద్దుకుంటూ అశేషప్రజాదరణ పొందిన కళాకారులు. వీరిసమాజం ఆధునిక పద్ధతులలో నడుస్తూన్నది. విస్తృతమై ప్రేక్షాగారము కలిగి పదిహేను నాటకములకు ప్రత్యేకమైన సీనరీ డ్రస్సులు కలిగి ఉన్నతస్థాయిలో నడచుచున్నది. ఈసమాజంలో, శ్రీ అందెల మల్లిఖార్జునరావు ప్రధాన పురుషపాత్రలును, శ్రీమతి ఆర్. అంజనమ్మ ప్రధాన స్త్రీ భూమికలును ధరించుచుందురు. వీరు ప్రదర్శించు నాటకములలో, గయోపాఖ్యానము, కురుక్షేత్రము, బాలనాగమ్మ, పాతాళభైరవి, కీలుగుఱ్ఱం ముఖ్యమైనవి. ప్రస్తుతం వీరి సమాజము తెలంగాణాలో సంచారము చేయుచున్నది.

శ్రీ శారదా విజయ నాట్యమండలి

నిర్వాహకులు శ్రీ. యస్. ఏ. బాబారావు గారు. నాగరిక నాటక ప్రపంచంలో ఆదికాలపు సుప్రసిద్ధ నటీమణి స్వర్గీయ పాపాబాయిగారి కోవకుచెందిన సమాజమది. భరతనాట్యోపాధ్యాయ శ్రీ ఏ. పుల్లయ్యగారు పాపాబాయిగారి పుత్రులు. పుల్లయ్యగారి భార్య శ్రీమతి ధనలక్ష్మదేవి. వీరికి 5 గురు పుత్రులును, ముగ్గురు పుత్రికలును గలరు. శ్రీ బాబారావు, శ్రీ ప్రకాశ్ చంద్రరావు లీలా పాపారావు, కృష్ణప్రసాద్ (బాలుడు) వీరు పుత్రులు. ప్రసిద్ధసినిమానటి బాలసరస్వతి, కుసుమాంబ, సత్యవతి ముగ్గురు పుత్రికలు. అందరును ప్రతిభావంతులే. శ్రీ బాబారావుగారు సంగీత విద్వాంసుడే కాక మంచి నటుడు. తొలుత తన తాతగారైన శ్రీ గోవిందరావుగారి పర్యవేక్షణలో వారి కంపెనీ హార్మోనిష్టుగా సంగీతవిద్య నభ్యసించినారు. ఆంధ్రదేశంలో పేరుగాంచిన హార్మోనిష్టులలో శ్రీబాబారావుగారొకరు. వీరుధరించే పాత్రలలో ప్రశంసనీయమైనవి, కురుక్షేత్రంలో అర్జునపాత్ర మాయాబజారులో బలరాముడు భూకైలాస్‌లో నారదుడు. వీరిసోదరుడు నటనాప్రవీణ శ్రీయస్. ఏ. ప్రకాశ్ యువకుడు. ప్రజ్ఞావరుడు ప్రతిభావంతుడు. ప్రకాశ్ అశేషప్రజానీకాన్ని ఆకర్షించగల నటనాచాతుర్యము స్వతః పొందిన కళాకారుడు ఎన్నోచోట్ల ఘనసన్మానములు పొందినవాడు. విభిన్న రసప్రవృత్తులు గల పాత్ర లభినయించుటలో ప్రత్యేకకృషి చేసినవాడు.

శ్రీ. యస్. ఏ. చంద్రరావు నటుడేకాక రంగప్రయోజన కరములైన ట్రిక్కులు మెకానిజం, సౌండ్ లైటింగ్ చిత్రలేఖనాదులలో ప్రవీణుడు రంగస్థలముపై నిలిచి ప్రేక్షకులనిట్టె ఆకర్షించగల ప్రతిభావంతుడు. మాయాబజారు నాటకంలో ఘటోత్కచుడు, కురుక్షేత్రంలో దుర్యోధనుడు దేవదాసులో భగవాన్. ఇతని పాత్రలలో ప్రత్యేకంగా చెప్పతగినవి. శ్రీ లీలా పాపారావు హాస్యనటనలో ప్రతిభగాంచిన యువకుడు. వివిధవాద్యాలల్లో దక్షత సంపాదించినవాడు.

ఇతని పాత్రలలో ఎంతో చమత్కృతి సహజత్వం కనిపిస్తుంది. ముఖ్యంగా మాయాబజారులో లక్ష్మణకుమారుడు హరిశ్చంద్రలో వీరదాసుడు దేవదాసు చూడదగినవి. శ్రీ బాబారావుగారి సతీమణి కోటీశ్వరి ప్రకాశ్ గారి భార్య గానకోకిల శకుంతలాదేవి ప్రముఖ స్త్రీ పాత్రలు ధరించుచుందురు. శ్రీమతి శకుంతల సహజముగ మృదుకంఠము గలిగి ప్రేక్షకుల

ప్రదర్శింపజేయు గానకళనభ్యసించినది. ప్రధాన భూమికా నిర్వహణంలో ప్రతిభావంతురాలు. ఈ సమాజము ఎన్నియో పట్టణములలో ఎందరో ప్రముఖ కళావేత్తలచే ప్రశంస లందుకొన్నది. మార్కాపురం పౌరులు వీరికి ఘన సన్మానము గావించిరి. ఎస్. ఎ. ప్రకాశ్ గారి శ్రీకృష్ణ పాత్రాభినయమునకు ముగ్ధులై రజిత వేణువు సువర్ణఘంటా కంకణము నొసంగి సమాజమును బహుమానములతో గౌరవించిరి. ఇటీవల గుంటూరులో ఈ సమాజము వారు రెండు నెలలు 36 నాటకములు ప్రదర్శించిరి. ఆంధ్రనాటక చరిత్రలో అపూర్వమైన విషయమే మన 18 సార్లు కురుక్షేత్రము ప్రదర్శించుట, ఎనిమిది సార్లు మాయాబజారు ప్రదర్శించుట, గుంటూరు పట్టణమున అధికార అనధికార ప్రముఖులెల్లరు వీరి సమాజమును ప్రశంసించి సత్కరించుట ఆంధ్రనాటకరంగ చరిత్రలో ఏ యితర స్థలమున జరుగని సన్మానములు ఈ సమాజమునకు జరిగినవి. కవిపండిత ప్రముఖుల సమక్షంలో సురభికళాకారులకు శ్రీ ఏకా ఆంజనేయులువంతులుగారి అధ్యక్షతను వైజ్ఞానిక కళాసమితి నటరాజ రజిత ఫలకమును రెండువందల రూపాయలు నొసంగి గౌరవించిరి. స్థానిక హిందూకళాశాల నాటకశాఖవారు శ్రీకృష్ణ పాత్రధారి ఎస్. ఎ. ప్రకాశ్ కు వెండి కొరడా ఇచ్చిగౌరవించిరి. స్థానిక కళాకారుల ఆధ్వర్యంలో 500 రూపాయల విలువగల పెద్ద రజితపాత్ర (CUP) బహుకరించి ఎందరో కవి పండిత ప్రకాండులు సన్మానపత్రము లొసంగి సన్మానించిరి స్థానిక ఆంధ్రభాషాభివృద్ధి సంసత్ వారు తమ భవనంలో సురభి కలాకారులకు నూతన వస్త్రములొసంగి ఎన్నో రజిత పాత్రలిచ్చి ప్రత్యేకముగ సన్మానించిరి.

త్యాగబ్రహ్మ గానసభవారు రజిత కల్పవృక్షము నొసంగి సన్మానపత్రములిచ్చి గౌరవించిరి. శ్రీ లింగాల రాఘవయ్య సోదరులు శ్రీ ప్రకాశ్ కృష్ణపాత్రకు ముగ్ధులై గజమాల వైచి రజితపాత్ర నొసంగి గౌరవించిరి, ఇట్లు గుంటూరు పౌరుల అఖండాదరణాభిమానములకు పాత్రులైనదీ సమాజము. ప్రస్తుతం కృష్ణా జిల్లాలో సంచరించుచున్నది.

శ్రీ వెంకటేశ్వర నాట్యమండలి

నిర్వాహకులు. శ్రీ ఆర్. చిన్న వెంకటరావు గారు సురభి నాటకకళా సంఘాధ్యక్షులు. రమారమి ముప్పది యేండ్లుగా వీరిసమాజము నాటకములు ప్రదర్శించు చున్నది. శ్రీ చిన్న వెంకటరావుగారు మంచి హాస్యనటుడు. సమాజ నిర్వహణమున సమర్థుడు. వీరి సతీమణి శ్రీమతి సుభద్రమ్మ వివిధ రసభావాభినయ విజ్ఞానముగల నటీమణి - పాత్రౌచితినీ - భావప్రాగల్భ్యతను విమర్శ్నాదృష్టితో పరిశీలించి ప్రదర్శించు నేటి కాలపు నటీమతల్లులలో ఈమె అగ్రగామి ఆంధ్రనాటక కలాపరిషద్గౌరవములంది, ఎన్నో సన్మానములు పొంది, అశేష ప్రఖ్యాతి నార్జించిన మధురగాయిని. ఆమె రంగస్థలముపై మహోజ్వల నటిగా ప్రదర్శనాన్నంతటిని రసమయం చేయగల మహానటి. శ్రీమతి సుభద్రమ్మ గారు స్వర్గీయ గోవిందరావుగారి పుత్రిక. శ్రీ, ఆర్. ధాశరధిరావు- భోజరాజు సమాజాధిపతియైన ఆర్. వెంకటరావుగారి పుత్రులు. దాశరధిరాము, మంచిహాశ్యనటుడే కాక సమాజమునకు సంగీతదర్శకుడు. సులిశితమైన హాశ్య ప్రదర్శనమున మిగులనేర్పరి. శ్రీ భోజరాజు వివిధభావ ప్రవృత్తులుగలపాత్రలను సమర్థతతో నిర్వహించగల యువకనటుడు- మరాఠీ దుర్యోధన ప్రముఖ పాత్రలుసమర్థతతో నటించి అశేష గౌరవములొందినాడు. ఆధునిక పరికరాలతో సువిశాలమైనటిన్ రేకు ప్రేక్షకాగారముకలిగి పదిహేనునాటకములకుపైగా ప్రదర్శించగల నిత్యసంచారనాటక సమా

మిది. ప్రస్తుతం పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలో పర్య
టించుచున్నది.

శ్రీ గజపతి నాట్యమండలి

నిర్వాహకుడు :- శ్రీ అవేటి రమణకుమార్.

శ్రీ అవేటి వేంకటస్వామిగారు 1934 సంవత్స
మునం దొక సమాజము స్థాపించిరి. వెంకట
స్వామిగారి కిద్దరుభార్యలవల్ల నలుగురు పుత్రులు.
వారిలో శ్రీ రామయ్యగారు, నాట్యకళాధురీణ
నాగేశ్వరరావుగారు ఒకతల్లి బిడ్డలు. శ్రీ ప్రసాద
రావుగారు, చలపతిరావుగారూ ఒకతల్లి బిడ్డలు.
1947 ప్రాంతాల్లో వీరు విడిపోయి రెండు కంపె
నీలుగా ఏర్పడిరి. అప్పుడు ప్రసాదరావు, చల
పతిరావుగార్లు ఒకతల్లి బిడ్డలుగా ఒక కంపెనీ
పెట్టుకొనిరి. ఇటీవల ఆ సోదరులిదరు విడిపోవుటచే
యీ సమాజ మేర్పడినది. శ్రీ రమణకుమార్
ప్రసాదరావుగారి పుత్రుడు, సమురుడైన నటుడు.
కాని వారి సమాజమునకు సంగీతదర్శకుడు,
హార్మోనిష్టు, సమాజనిర్వాహణమున నేర్పు గల
వాడు. శ్రీ ప్రసాదరావుగారి భార్య గోవింద
రావుగారి పుత్రిక శ్రీమతి శాంతకుమారి.

శ్రీ శారదా మనోవినోదినీ సభ.

ప్రఖ్యాత నటులు - చిత్రకారులు - నాట్య
కళా విశారద వనారస చిన్నరామయ్యగారి
పుత్రులు శ్రీ అబ్బాజీరావుగారు ఈ సమాజాధిపతి.
అబ్బాజీరావుగారు బాల్యంలో చిరకాలం విజయ
నగర సంగీత కలాశాలలో విద్యాభ్యాసంచేశారు.
స్వర్గీయ చిన్న రామయ్యగారు ప్రసిద్ధనటులే
కాక కంపెనీ నిర్వాహణలో నేటి సురభి సమాజా
లకు మార్గదర్శకులు. సురభి సమాజ మూల
పురుషులలో ఒకరు. వారు సుప్రసిద్ధనటులే గాక
తెరలు రాయుటలో సిద్ధహస్తులు. డ్రస్సులు -
విగ్గులుకూడా తయారుచేసెడివారు. చిరకాలం
శ్రీ చిన్నరామయ్యగారు సమాజాన్ని నిర్వ
హించి ఎన్నో కొత్తనాటకాలు ప్రదర్శించిన
ప్రతిభావంతులు అబ్బాజీరావు గారు తండ్రిగార్ని
అనుగుజాడలలో సమాజాన్ని నిర్వహిస్తున్న
వారు. హీరో పాత్రలు ధరించి ప్రజాదరణ
పొందిన ఉత్తమనటుడు శ్రీ అబ్బాజీరావు. అతని
సతీమణి శ్రీమతి సీతామహాలక్ష్మి. హీరోయిన్
పాత్రలు ధరించి మంచిపేరు సంపాదించినారు.
వీరి సమాజము ఆధునిక రంగపరికరములు కలిగి
రమారమి పదిహేను నాటకములు ప్రదర్శించ
గలదు. అబ్బాజీరావుగారు సమాజ నిర్వాహణలో
మంచి నేర్పుగలవారు. ప్రస్తుతము వీరు శ్రీకా
కుళం జిల్లాలో సందర్శించుచున్నారు.

శ్రీ వసుంధరా నాట్యమండలి

ఈ సమాజాధిపతి శ్రీ ఏ. రామచంద్రరావు.
వీరిసతీమణి ప్రఖ్యాత రంగస్థల నటి శ్రీమతి
వసుంధర (గోవిందరావుగారి పుత్రిక). శ్రీ రామ
చంద్రరావు ఆధునిక భావాలుగల యువకుడు.
స్వశక్తిచేత సమాజాన్ని నెలకొల్పి నిర్వహించు
చున్న ఉత్సాహవంతుడు. దినదినాభివృద్ధి
పొందుచున్న వీరిసమాజమునకు శ్రీమతి వసుంధర
మూలకారణము. ఆమె నాటనా సామర్థ్యము
ప్రజాకర్షణీయమైనది. శ్రీ రామచంద్రరావుకూడ
చాలా నాటకములలో పాత్రలు ధరింతురు. పది
నాటకములవరకు వీరి సమాజము ప్రదర్శింప
గలదు. ప్రస్తుతము వీరు విశాఖజిల్లాలో పర్యటన
మొనర్చుచున్నారు.

శ్రీ రమా సత్యనారాయణ నాట్యమండలి.

సురభి సమాజాలలో ప్రత్యేకతగల సమాజ
మిది. దీని నిర్వాహకులు వనారస రామయ్య
గారు. జనగాం రామయ్యగారంటే చాలా
మందికి తెలుస్తుంది. చిరకాలం క్రిందట శారదా
మనో వినోదినీ సమాజం అన్న పేర శ్రీ రామయ్య
గారి తండ్రి వజీరరావుగారు సమాజాన్ని నిర్వ

హించారు. శ్రీ రామయ్యగారు చాలాకాలం కంపెనీ నడిపి మధ్య ఆపివేసి యిటీవల అనగా 1953 లో శ్రీ రమా సత్యనారాయణ నాట్య మండలి అను పేరుతో మరల కంపెనీ స్థాపించి క్రమ క్రమంగా అభివృద్ధిచేసినారు. శ్రీ రామయ్య విలన్ పాత్రలు ధరించుదురు. మంచి హార్మోనిష్టు. వీరి సతీమణి రమాదేవిగారు నాయకీపాత్రలు ధరింతురు. అనుభవంగల నటీమణి. వీరి సమాజం లో అరవైమంది స్త్రీపురుష బాలవృద్ధులు గలరు. స్వంత టెన్ను రేకుహాలు, సరికొత్త రంగాలంకరణములు, ఆధునిక యంత్రములుగల పెద్దకంపెనీ. ప్రస్తుతం హైదరాబాద్ సరిహద్దులలో నున్నది.

శ్రీ గోవర్ధన నాట్యమండలి.

స్వర్గీయ అవేటి వెంకటస్వామి గారి పుత్రులు నలుగురిలో ఆఖరివాడు శ్రీ చలపతి రావు, శ్రీ గోవర్ధన నాట్యమండలి నిర్వాహకుడు. చాలాకాలం వీరి అన్నగారైన అవేటి ప్రసాద రావుగారితో కలిసి నాటకాలు ప్రదర్శించెడి వారు. ఇటీవల వేరుపడి గోవర్ధన నాట్యమడలి స్థాపించిరి. వీరు హాస్యరసపాత్రలు అభినయించుటలో ప్రసిద్ధులు. వీరి సతీమణి నాగలక్ష్మి (గోవిందరావుగారి పుత్రిక) హీరోయిన్ పాత్రలు ధరించుచుండును. నలభైమందికి పైగా గల సమాజ మిది. అన్ని హంగులు కలిగి పన్నెండు నాటకాలు ప్రత్యేక సీనరీ డ్రస్సులతో ప్రదర్శించ గల పెద్ద సంస్థ. ప్రస్తుతం వీరి సమాజము రాయలసీమలో నున్నది.

న్యూ పూర్ణానందా డ్రమెటిక్ థియేటర్సు.

1934 లో సమాజము స్థాపింపబడినది. స్వర్గీయ అవేటి వెంకటస్వామిగారు వ్యవస్థాపకులు. శ్రీ రామయ్య, ప్రసాదరావు, నాగేశ్వర రావు, చలపతిరావుగార్లు శ్రీ వెంకటస్వామి గారి పుత్రులు ఈ నలుగురూ శ్రీ గోవిందరావు గారి అల్లుళ్ళే. 1943 లో సోదరులు విడిపోయిరి. నాగేశ్వరరావుగారు ప్రత్యేకంగా న్యూ పూర్ణానందా డ్రమెటిక్ థియేటర్సు నెలకొలిపి అభివృద్ధిచేసిరి. నాగేశ్వరరావు విద్యాధికుడు - ఉత్తమ నటుడు. ప్రధానపాత్రలు ధరించుచుందురు అతని సతీమణి నాట్యభారతి చెల్లాయమ్మ ప్రముఖ స్త్రీపాత్రలు ధరింతురు. నాగేశ్వరరావు విభిన్నరసపు వ్యక్తులు గల పాత్ర లభినయించుటలో సిద్ధహస్తుడు. అచిరకాలంలోనే ఆంధ్రులు నాగేశ్వరరావు నటనాప్రావీణ్యతను గురుతించిరి. నెల్లూరు పౌరులపక్షాన ప్రస్తుత మంత్రివర్యులు గా॥ శ్రీ ఏ. సి. సుబ్బారెడ్డి జామీన్ రైతు సంపాదకులు: శ్రీ రామా నాయుడు,మందాకిని సంపాదకులు: శ్రీ మరుపూరు కోదండరామిరెడ్డిగార్లు: వర్తకులు శ్రీ పైడా సుబ్బరామయ్య శ్రేష్ఠిగారు నాట్యకళాధురీణ బిరుద మొసంగి నాగేశ్వరరావుగారిని సన్మానించిరి. సురభి గ్రామవాస్తవ్యులు నాగేశ్వర రావుగారికి ఘంటాకంకణ మొసంగిరి. ఇటీవల బాపట్ల విజ్ఞానసమితి శ్రీమతి చెల్లాయమ్మ, నాగేశ్వరరావుగారలకు సన్మానము గావించి, నాగేశ్వరరావుగారికి నటరాజేంద్ర బిరుదమును, శ్రీమతి చెల్లాయమ్మకు నాట్యభారతి బిరుద మొసంగిరి. నాగేశ్వరరావు సోదరి శ్రీమతి జానకీదేవికి నాట్యకళాసరస్వతి బిరుదమొసంగి రజతపాత్ర లిచ్చి గౌరవించిరి. శ్రీమతి జానకమ్మ, వి. ఈశ్వరరావుగారి సతీమణి. ఈశ్వరరావు ఈ సమాజమునకు హార్మోనిష్టు మంచి సంగీత విద్వాంసుడు. శ్రీమతి జానకమ్మ ప్రధాన స్త్రీ పాత్రలనే గాక, కురుక్షేత్ర నాటకంలో శ్రీకృష్ణ పాత్రల అసమానప్రతిభతో నటించి ప్రేక్షకుల మన్ననలందిన విదుషీమణి. క్రొత్త నాటకములు ప్రదర్శించుట యన్న నాగేశ్వరరావుగారికి కుతూహలము మెండు. 1960 జనవరి 30 తేదీని తెనాలి వర్తకసంఘమువారు నాగేశ్వరరావు దంపతులకు కనకాభిషేకము గావించి నవరత్నాలహారము బహుమాన మొసంగిన

తెనాలి పౌరులు, కళాకారులు పలువిధములైన బహుకృతులొసంగిరి. జనవరి 29 వ తేదీని తెనాలిలో సురభి నాటకకళాసంఘ సప్తతి వార్షికోత్సవములు విద్యామంత్రి ఎస్. బి. పి. పట్టాభిరామారావుగారి అధ్యక్షతను నిర్వహించిరి. నాగేశ్వరరావుగారు సురభి నాటక కళా సంఘ కార్యదర్శి - విద్యామంత్రి పట్టాభిరామారావుగారు నాగేశ్వరరావును ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక ఎకాడమీ సభ్యులుగా నియమించినట్లు నివేదించిరి. అభ్యుదయ భావాలుగల ఉత్తమ నటుని అధ్వర్యాన దినదినాభివృద్ధి గాంచుచున్న సమాజమిది. ప్రస్తుతం గుంటూరు జిల్లాలో పర్యటించుచున్నది.

పైని పేర్కొన్న పదిసమాజాములేకాక సురభి నాటక కళాసంస్థకుచెందిన 26 చిన్నసమాజములతో విశాలాంధ్ర వివిధ ప్రాంతములలో నిరంతరము సంచారముచేయుచు నాటక ప్రదర్శనములు గావించుచున్నది. ఆ సమాజ నిర్వాహకుల పేర్లు దిగువనుదాహరించు చున్నాము.

1. శ్రీమతి పూర్ణిమ రామయ్యగారు
2. శ్రీ ఆర్. వెంకోబరావునారాయణ శాస్త్రిగార్లు
3. ,, ఆర్. పుల్లయ్య శంభులింగంగార్లు
4. శ్రీ వి. వెంకోబరావు
5. శ్రీమతి ఆర్. కామాక్షిబాయి
6. ,, వి. మోహనరావు
7. ,, వి. చక్రపాణి
8. ,, వి. చిన్నివీరాంజనేయులు
9. ,, ఆర్. సత్యనారాయణరావు
10. ,, వి. తిరుపతిరావు
11. ,, వి. రామచంద్రరావు
12. ,, ఆర్. వెంకటరావు
13. ,, వి. కోటేశ్వరరావు
14. శ్రీమతి వి. పద్మావతీబాయి
15 శ్రీమతి వి. గౌరీబాయి
16. ,, ఆర్. మహేశ్వరరావు
17. ,, ఆర్. లక్ష్మణరావు
18. ,, ఎ. వెంకటరావు
19. ,, వి. నీలవేణీబాయి
20 ,, ఆర్. జయరామారావు
21. ,, ఆర్. మనోరమ
22. ,, వి. సత్యనారాయణ
23. ,, యస్. రెడ్డప్ప
24. ,, యస్. రెడ్డన్న
25. ,, వి. విఠోబరావు
26. ,, ఆర్. తులసీరావు

“ నాట్యకళాధురీణ ”

సురభి నాగేశ్వరరావుగారి

నాట్యకళావైదుష్యము

సినిమాఛాయలలో నాట్యరంగం మరుగై పోయి, బాడుగనాటకాల అరాచకంలో సంకీర్ణమై రూపరి వెలవెలపోయిన యీ దినాలలో మరల ఒక ఆశారేఖ కారుమబ్బులలో కనిపిస్తున్నది. ఒక సభను సర్వాంగశోభతో వెలయింపజేసిన నెల్లూరు అమెచ్యూరిజం ఏనాడో అంతరించిపోయింది. కళను ఉపాసిస్తూ పొట్టను పూడ్చుకొన్న బళ్ళారిసభల సౌష్ఠవం లేకపోయినా మైలవరంవారు ఒక వెలుగు వెలిగినారు. వీరికి కన్నయ్య (వీరు తెలుగుసాతాని) కంపెనీ ఎక్విప్‌మెంటు లేకపోయిన సుశిక్షితమైన వీరి నాటకాలు తెలుగునాటకాలపేరు నిలిపినవి.

ఆ సమయంలో రేగిన వుత్సాహం బాడుగ నాటకాలను కుక్కమూతి పిందెను పుట్టించినది. కన్నడులలో వీరన్న గుబ్బినాటకాలు గూడ సినిమా దురాక్రమణవల్ల భిన్నమైపోయినవి.

ఇట్టి నిరాశాపూరిత ధ్వాంతదినాలలో నాగేశ్వరరావుగారి సురభినాటకసభ సురభిళద్రవ్యం వలె కలాపూర్ణ వాసనల విరజిమ్ముచూ, ఆంధ్ర నాట్యరంగలక్ష్మికి పునఃప్రతిష్ఠాపన గూర్చి, నవ యుగానికి తేజోమయమైన ఉపాతార అయింది. అది సురభిసంస్థ. కడపజిల్లా సురభిగ్రామంలో మరాఠీగడక్ నాటకాల ప్రోద్బలంవల్ల ఒక రెడ్డిగారి ఆదరాన పుట్టింది. ఈ గడగ్‌నాటకాలే బళ్ళారి కృష్ణమాచార్యులను ఆంధ్రనాటక పితామహుడుగా చేసినది. సురభిసభ యిప్పటికి ఆరు శాఖలైంది. అందు తలమానిక మనదగిన నాగేశ్వరరావుగారి సభ ఇప్పుడు నెల్లూరుజిల్లాలో పర్యటిస్తూ ప్రస్తుతం ముత్తుకూరులో ప్రదర్శిస్తున్నది.

ఇది మోడీపార్సీ, గుబ్బికన్నడ థియేటర్లకు “పాకెట్ ఎడిషన్”గా వున్నది. సొంతరేకుల పెండాలు - ఎలెక్ట్రిక్ ఫోకసులు - మనోజ్ఞమైన సెట్టింగులు నాగేశ్వరరావుగారి ప్రతిభావంతమైన బృందానికి శోభను గూరుస్తున్నవి.

మాయలమరాఠీ

వీరి నాటకాలలో మాయలమరాఠీ మాస్టర్ పీసు. సినిమాలో భిన్నదృశ్యాలను ఇన్‌సర్షనులతో చూపినట్లు కొన్నిఘట్టాలను మూడు స్టేజీలలో భిన్నభిన్న భావాలను - భావఫలితాలను చూపి కథను చక్కబరచి భావాన్ని హత్తుకొనేటట్లు చేస్తున్నారు. రేడియో ఘంటమాదిరి తప్పకుండా కాలనియమానికి ప్రారంభించి - ముగించడం వీరిదగ్గర మనవారు నేర్చుకోదగినది. ఇది నాటకరక్తికి యెంతో సహాయపడుచున్నది.

అర్థవంతమైన భాష, సమయోచితమైన శక్తి, ప్రపూర్ణ సంభాషణలు- వీటిని నటకులు గొంతుక లేక, ప్రాంటింగుపై ఆధారపడక, కంఠగల చిక్కటి వాక్కుతో, తదనుగుణ్యమైన హావ భావాలతో సజీవముచేసి నాటకాన్ని సర్వతోముఖ చైతన్యంతో ప్రేక్షకులమ్రోల నెలకొల్పుతున్నారు. ప్రధానపాత్రలతోబాటు కొన్ని యితర పాత్రలుగూడ దుస్తులసౌభాగ్యం కూర్చగలిగితే నాటకం యింకా యెంతో రాణించగలదు. యింకొకవిశేషం. ఇందు హాస్యం పాలతో చక్కెరవలె వలసిపోయి వెగటు పుట్టించడంలేదు.

కొందరు నటకులు

రాణి వేసిన వజ్రమాంబ ప్రతిభావంతురాలు.

పేదరాలు పెద్దమ్మగా రసవత్తరంగా చేసింది.

సంగు (శారదాంబ) స్థానం-నటనను జ్ఞప్తికి తెచ్చింది. స్టేజీమీద యీమె చూపిన స్వచ్ఛంద రసవత్తర ఔచితీపూర్ణ విహారం ప్రథమశ్రేణికి చెందుతుంది. లాలన, ప్రణయము, క్రోధము, స్త్రీ జనసహజ విన్యాసములు కన్నులపండువు. వాచకము ప్రాణవంతము.

బాలనాగమ్మ శ్రీమతి చెల్లాయమ్మ సహజ సౌందర్యవతి. తెచ్చికోలులేని నటన-వాచకం-దీటికి తగినపాట- విశాలనేత్రాలు ప్రకటించే భావప్రదర్శనము బాగున్నవి. అప్పుడప్పుడు వచ్చే ఆడంగికోపం-చేతుల విసరులు అప్పటంగా వుంటవి. ముఖ్యంగా చెరలో పుత్రుని కలుసుకొనే ఘట్టం హృదయాల స్పందింపజేసింది.

మూడు వేషాలు వేసిన బాలవర్ధిరాజు వేషధారిణి జానికమ్మ కొంతసాధనతో వన్నెకెక్క గలదు. కృత్రిమవాసన లేకుండా చేసింది. బాలరాజుగా మాతృసంయోగ మప్పుడు బాగా నటించింది.

చాకలితిప్పడు ప్రకాశరావు. మన పేరిగాడికి కాపీఅయినా చాలాబాగా, మితిమించిపోకుండా చేసినాడు. ఇతడు సహజనటకుడు. ఆడియన్సులో వుండిన ఒక చాకలికి చదివినా సంస్కారం లేనందున కొంచెం కష్టంగా వుండినా ప్రేక్షకులు రొంబా నల్లా ఎంజాయ్ చేసినారు.

మరాఠి

నాట్యరంగ సామ్రాజ్యానికి పట్టాభిషిక్తుడగుటకు అర్హుడైన నాగేశ్వరరావుగారి నాట్య వైదుష్యం వర్ణిస్తే, చూడనివారు అతిశయోక్తి అని అనుకొని తీరుతారు. హీజు Every inch an Actor. నాగరాజరావు-బళ్ళారి రాఘవాచారి. తర్వాత నాటకంలో (డిక్షన్) నాకు యింత బాగా నచ్చినవాడు లేడు. సినిమాల - చం(ద్ర) మోహన్ గమనానికివస్తాడు. మాధవపెద్ది, డే(...) వరికంటే ఇది స్ఫుటము-విరైల్ (పురు(ష) వంతము). వేషధారణలో గోవిందరాజుల సు(బ్బా) రావుకంటె ఉచితజ్ఞత వున్నది. రసవత్తరమై(న) రచనకు ప్రాణంపోసి నిలిపినాడు. భావవ(ద్) హాసము నటనను శోభావంతం చేసినవి. నిష్ఠు(ర) ప్రాణి ధైర్యము-ఆత్మవిశ్వాసద్యోతకహాసము ధిక్కారపూర్ణ అట్టహాసము, శాంతము, మాన(వ) సహజ స్త్రీలౌల్యము-యీ భావశబలతను ఒ(క) నటకపండితునివలె ప్రదర్శించినాడు. నిగ(...) సులభుడైన నాగేశ్వరరావు-మరాఠిగా భయ(ం) గొలుపుతాడు. జంగమేశ్వరుడై-చెరప్రవేశం(...) నిశ్శబ్ధక్రోధమూర్తియై ప్రేక్షకుల వణకించినా(డు) వీరు ప్రవేశించిన ఘట్టాలు చాలా రియలిస్టిక్ నాటకమన్న సంగతిని మరపింపజేయ గలిగిన మారాఠి మాయదారి ద్రోహను ధీరోదాత్తుడి(గా) నటించి పాత్రకు గురుత్వాన్ని కూర్చినాడు. గొ(ప్ప) నటకు డనుటకు సందేహంలేదు.

ఈ మహానటకునికి, ఆనాడు నెల్లూరును విచ్చేసిన నటకులు, విమర్శకులు, రచయిత(లు) అధికారులు, పెద్దవారులు అందరూ కలసి

నాట్యకళాధురీణ

అను బిరుదం ఒసంగి గౌరవించుట ఎంతో సముచితంగా వున్నది.

30 తేదిన యీ ప్రదర్శనాన్ని దర్శించిన (...) పైడా కేసరిమిత్రులు మారాఠీ పాత్రధారి నా(గే)శ్వరరావు, బాలనాగమ్మ పాత్రధారిణి చె(ల్లా)యమ్మగార్లను చెరిసొక సువర్ణపతకం బహూకరించి, వారి అర్హతకు మెరుగుపెట్టిన(ారు).

ఇట్టి రసోచిత ప్రదర్శనాలను నెల్లూరు (...)భిజ్ఞులుగూడ దర్శించు అవకాశము గలించ(...) నని నాగేశ్వరరావుగారిని కోరుచున్నాము.

[నాగేశ్వరరావు నెల్లూరు జిల్లాలో సంచరించుచున్నప్పుడు 2-1-48 తేది జమీన్ రైతు పత్రికలో ప్రకటింపబడియున్న(...)

శ్రీ సురభి నాటకకళాసంఘ సప్తతితమ వార్షికోత్సవ సందర్భమున

నాట్యకళాధురీణ, శ్రీ ఏ. నాగేశ్వరరావు గారికి

కనకాభిషేక నవరత్నమాల బహూకరణ సన్మాన సమయమున అర్పించు

పద్యరత్నములు

రచన:

తెల్లాకుల వెంకటేశ్వరగుప్త

శ్రీరామక్ష్మాపాలుడు
శ్రీరామను గూడి కూర్మిం జేను కనుల నిన్
హేరాళకీర్తి ధనముల
ధారాళముగా నొసంగి ధర నిను గనుతన్.

నటనాంభోనిధి వీచుచువీచికల విన్నాణంబుగా దోచి ప్ర
స్ఫుటమై యొప్పి, రసోచితంబగు కళాశోభాయమానంబు మా
కిట గన్పండువజేసె నీకు సరి నీవే శ్రీమదాంధ్రావనిన్
నటరాజేంద్ర! కళాతపస్వి! భళిరా! నాగేశ్వరా! ధీవరా!

పావరాయని వీరపటిమ చాటినయట్టి మాన్యుడా పిల్లలమర్రి శక్తి
భయదవృత్తినజేయ ప్రత్యర్థి యముడు గగ్గయ్య రౌద్రంపు నఖండధాటి
అపర సుయోధనుం డన నాట్యరంగ ప్రవిష్టుడా మాధవపెద్ది ధీవి
మేటి చతురుడు పల్నాటి బ్రహ్మన్న గోవిందరాజుల కళావిభ్రమంబు
హృద్యంబులౌ పద్యగద్యంబు లవలీల తేటపర్చెడి పులిపాటి మేటి.

అతుల నటనాచతురత చిత్రాంగి యనగ
వెలుగు స్థానము నరసింహుల్వ కులుకుదనము
లలి విశాలాంధ్ర నాటకరంగకీర్తి
కాటపట్టగు నిల మా తెనాలియందు
గౌరవంబందు భాగ్యము గల్గె నీకు
అందుకొను మాదు సన్మాన మందుకొనుము.

ఒక్కరు డొక్క వేసమున నురి నఖండ యశమ్ము గాంచు నిం
కొక్క డమేయగానమున నున్నతికెక్క నపారశక్తి వే
రొక్కడు హావభావముల నుజ్వలకీర్తి వెలుంగుచుండు నీ
వొక్కడ వన్నిభంగుల మహోన్నతి బొందితివో నటనాగ్రణీ.

శృతి కింపై తగుమాట హాయి మది రేకెత్తించు మేల్‌పాట, యే
స్థితినైనన్ లయమోని మీటా నటన శ్రీచిందు నీయాట స
మ్మతి హాస్యమ్ముల నవ్వులాట గనగా మా యుల్లముల్ రంజిలన్
సతతానందముతోడ మే మొసగు సన్మానంబు నీ వందుమా.

కనుమూసి తెఱచునంతన చిత్రముగ దోచు రంగస్థలమ్ము సెట్టింగు రంగు
రంగులమార్పు లైటింగుహంగుల కూర్పు నటనటీమణుల విన్ననువు నేర్పు
నేర్పిన క్షణమునన్ జేర్చు సీనింగుల తీర్చెడివారి యతీతశక్తి
శక్తి నాసక్తి బల్ రక్తిగూర్చెడి వాద్యముల సొంపుపెంపు సమ్మోదము నింపు.

ఇంపితంబగు కథల వ్రాయించు తెంపు
తెంపు జూపెడి నీదు త్యాగంపు గుణము
వలన రాణించె నౌర యీ పట్టణమున
చంద్రునకు నూలుపోగను చందముగను
అందుకొను మాదు సన్మాన మందుకొనుము.

తెనాలి
30-1-60

ఇట్లు
వర్తకసంఘము.

'నాట్యకళాధురీణ', 'నటరాజేంద్ర'

శ్రీ అవేటి నాగేశ్వరరావుగారికి

విజ్ఞాన సమితి (బాపట్ల)

సమర్పించిన

ప్రశంసాపత్రము

నాగేశ్వరరాయ!

సర్వజన శ్రీదనీయకమును, సర్వశాస్త్రార్థ సంపన్నమును నైదాఘశక్రతువని మహనీయులైన మహర్షులచే ప్రశంసిత మైన నాట్యకళకు ఆలవాలమైనది మీవంశం. అవిచ్ఛిన్నంగా ఎనుబది వసంతాలకాలం ఆంధ్రలోకానికి రసమధువును నిత్యం పంచిపెడుతూ నాటక కళాసంఘసేవకు జీవితసర్వస్వాన్ని అంకితంచేసిన మీ వంశ చరిత్ర ఎంతో శ్లాఘ్యమైనది.

నటశేఖరా!

నాటక కళా విజ్ఞానం వెన్నతో పెట్టిన విద్యగా పుట్టిన నీవు. జన్మతః నటుడవు. నిత్య నూతనమై విరాజిల్లుతూ అనంత వైవిధ్యంతో ఆనందామృత ప్రధానంచేస్తూ అఖిల జనకీర్తి పాత్రమై, నీ నటనా కౌశలం నిరుపమాభివృద్ధి నందటానికి వినయ గుణోపేతుడవైన నీ శిష్టజనసేవాసక్తి, అవిరళ శిక్షాదీక్షలే కారణాలని మా దృఢ విశ్వాసం.

నటకోవిదా!

బహురస పాత్రాభిశోభితమై బహుముఖీన పాండితీ ప్రదర్శకమైన నీ నాట్యశ్రీ శిల్పించిన హరిశ్చంద్ర, శకార, దుర్యోధన, శ్రీరామాది పాత్రలు మరుపురాని మనోహర శిల్పమూర్తులు. ఆంధ్రుల తొలినోము ఫలాలుగా జన్మించిన నటకళా కోవిదులలో అగ్రేసరుడవై ఉపజ్ఞాపరిపోషితమైన ఉత్తమనటనా కౌశలంతో ఆంధ్రనాటకరంగ చరిత్రలో నీవొక సువర్ణ పత్రాన్ని సంపాదించుకున్నావని అనటంలో ఎట్టి అతిశయోక్తిలేదు.

నాట్యకళాధురీణా!

నాటకసమాజ నిర్వహణం కత్తిమీద సామువలె కష్టసాధ్యమైన కృత్యమని కళాపోషకులైన అనేకుల అనుభవం వల్ల వెల్లడియైన విషయం నాటకరంగ జీవితంలో ఒకనాడు అందెవేసిన చెయ్యి అని అనిపించుకున్న ఆంధ్రదేశంలో కళాభిమానం ఈనాడు ఎంతగానో సన్నగిల్లుతున్నది. ఇట్టి స్థితిలో ఎన్నో కష్టనష్టాల కోర్చుకుంటూ చిన్ననాడే నీమీదపడ్డ నాటకసమాజ నిర్వహణ భారాన్ని స్థిరచిత్తంతో స్వీకరించి నిర్వహణ కళాదక్షుడవై నీ సతీమణి నాట్యభారతి శ్రీమతి చెల్లాయమ్మ సహకారంతో నడుపుతున్న నీకివే మా అభివందనాలు. నిరంతరాభివృద్ధి నొందుతూ నిత్య నూతనంగా తన్ను తీర్చి దిద్దుకుంటూ ఉత్తమరంగ మంటప స్వరూప నిరూపణం చేస్తూ ఆదర్శప్రాయంగా మీ ఆధ్వర్యాన నడుస్తూన్న నాటక సమాజంతో సాటిరాగలది యావదాంధ్రలో మరొకటి లేదనటంలో ఎట్టి విప్రతిపత్తిలేదు.

కళాతపస్వీ!

దేశం నలుమూలలా పండిత జనామోదకరాలైన నాటక ప్రదర్శనాలిస్తూ, 'ప్రజల గౌరవాభిమానాలే పాథేయాలుగా నిత్యమూ రససాంయాత్రికులై నిర్మలానురాగభూషితులై వెలుగొందుతూన్న మీ దంపతులు ధన్యజీవనులు. ఇంకా నవ్యమార్గాలను అన్వేషించి నవనవ ఫణితుల్లో మీ నాటక సమాజాన్ని తీర్చి దిద్దుకుంటూ నిరంతరాయంగా మీ కళాతపస్సును కొనసాగించటానికి అత్యావశ్యకాలైన సకలాయురారోగ్యైశ్వర్యములను పరమేశ్వరుడు మీకు ప్రసాదించుగాక.

ఇట్లు
ప్రవచించు
విజ్ఞానసమితి

ఓం తత్సత్

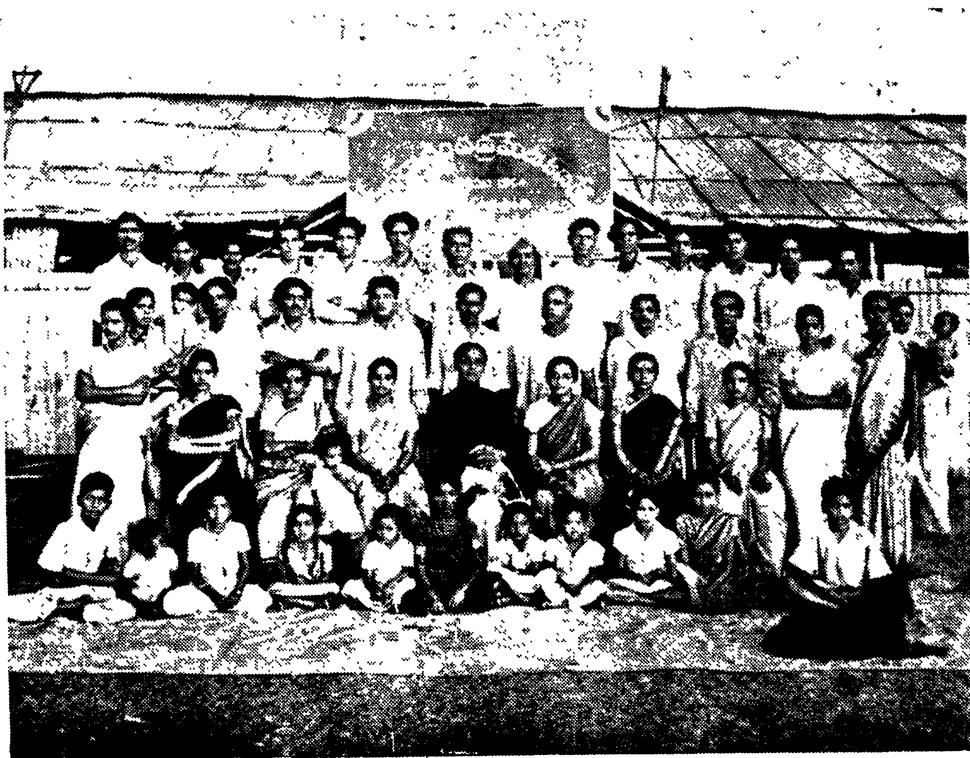
బాపట్ల }
20—4—59 }

న్యూ పూర్ణానంద డ్రమెటిక్ థియేటర్స్ నిర్వాహకులు :
నాట్యకళాధురీణ,
శ్రీ ఎ. నాగేశ్వరరావు
(సురభి నాటకకళాసంఘ కార్యదర్శి)

శ్రీమతి చెల్లాయమ్మారావు, శ్రీ ఎ. నాగేశ్వరరా
సహధర్మచారిణి.

హొస్నూదులో శ్రీ శివశంకరస్వామివారికి
నాట్యకళాధురీణ, శ్రీ ఎ. నాగేశ్వరరావు, వారి
సతీమణి నాట్యభారతి, శ్రీమతి చెల్లాయమ్మగారలు
కవితా సామ్రాజ్య సింహాసనారోహణము చేయించిన
దృశ్యం.

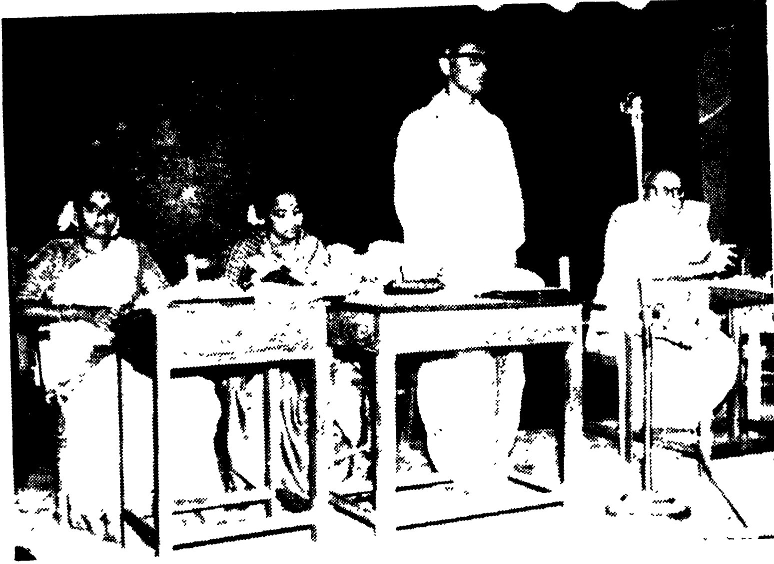

శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు పెయింటరు
శ్రీ హనుమంతరావుగారిని తెనాలిలో
సన్మానించుచున్న దృశ్యం.

[illegible]

తెనాలి వ రకసంఘ పక్షమున (శ్రీ) కూరపాటి బ్రహ్మయ్యగారు నాగేశ్వరరావు

బాపట్ల విజ్ఞానసమితివారు చేసిన సన్మానమునకు సమాధాన మొసంగుచున్న శ్రీ ఎ. నాగేశ్వరరావు.

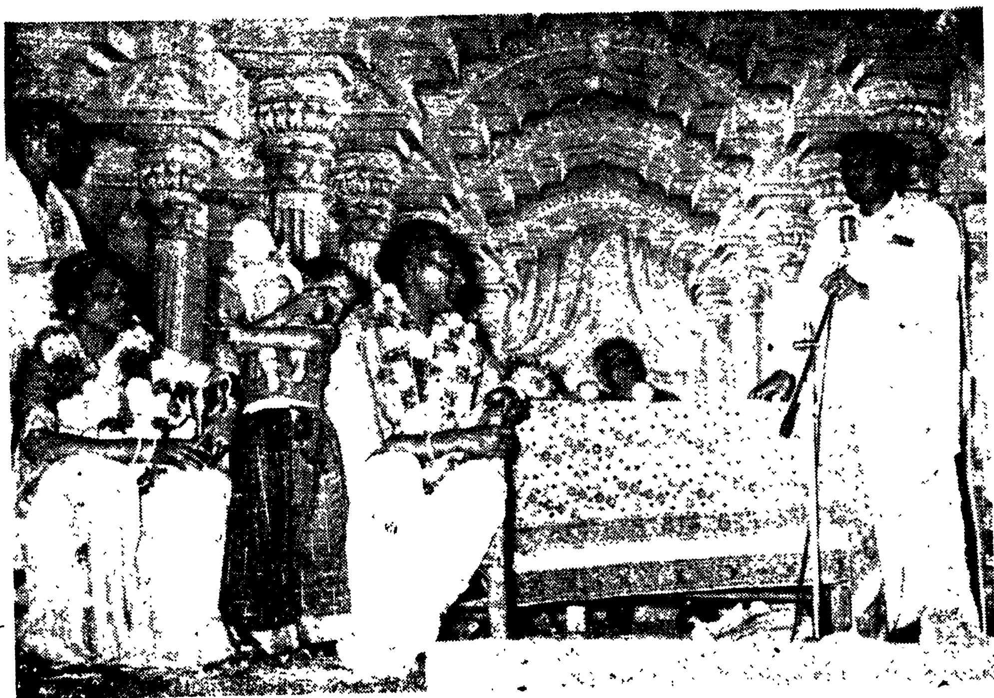

తెనాలి వర్తకసంఘము పక్షమున శ్రీ పొత్తూరు వెంకటరత్నంగారు నాగేశ్వరరావు దంపతులకు

నవరత్నాలహారమును బహూకరించుచున్న దృశ్యం.

శ్రీ శివశంకరస్వాములవారి అధ్యక్షతన తెనాలి పౌరులు పక్షమున నాగేశ్వరరావు దంపతులను సన్మానించుచున్న డాక్టరు శ్రీ చంద్రమౌళి సత్యనారాయణరావుగారు.

తెనాలి పౌరులు శ్రీ నాగేశ్వరరావు దంపతులకు గావించిన ఘనసన్మాన సందర్భమున ప్రసంగించుచున్న

శ్రీ కృష్ణలీలలు నాటకములో బాలకృష్ణునిగ
చి॥ లక్ష్మీవాసంతి (5 సం॥)

హరిశ్చంద్ర నాటకములో లోహితాస్యునిగ
చి॥ లక్ష్మీవాసంతి (5 సం॥)
శ్రీ ఎ. నాగేశ్వరరావుగారి పుత్రిక.

పాతూరి రాధాకృష్ణమూర్తిగారి పక్షమున చి॥ లక్ష్మీవాసంతికి డాక్టరు శ్రీ కాజ నరసింహారావుగారు
రజితపాత్రను బహూకరించుచున్న దృశ్యము.

'నాట్యకళాధురీణ' శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారికి కనకాభిషేకము

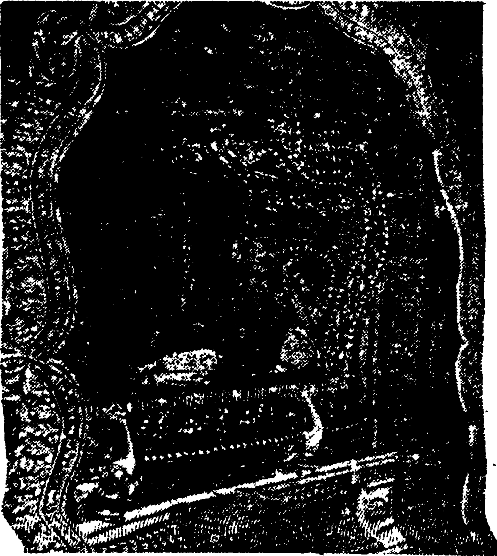
తెనాలి వర్తకసంఘమువారు శివశంకరస్వామి క్షతను నాట్యకళాధురీణ ఏ. నాగేశ్వరరావు రికి వారి సతీమణి నాట్యభారతి శ్రీమతి చెల్లా మ్మకూ కనకాభిషేకము గావించిరి. పలువురు ప్రముఖులు, కవిపండితులు, కళాకారులు ల్గొని నాగేశ్వరరావుగారి నటనావైదుష్య ను సమాజ నిర్వహణ పద్ధతిని కొనియాడిరి. ర్తక ప్రముఖులు పలువు రుపన్యసించి సన్మాన ములు సమర్పించిరి. వేదప్రవచనానుసారముగ దంపతులకు కనకాభిషేకము జరిగినది. వర్తక ఘమువారు నాగేశ్వరరావుగారికి నవరత్నహార సంగిరి. పిమ్మట బాలనటి చి॥ లక్ష్మీవాసంతి గేశ్వరరావుగారి పుత్రికకు పలువురు కప్పులూ, మ్మలూ బహుమాన మొసంగిరి. పౌరసంఘము మున డాక్టర్ చంద్రమౌళి సత్యనారాయణ రు, డాక్టర్ కాజ నరసింహారావుగారు, పలువురు ముఖులు నాగేశ్వరరావుగారికి సన్మానపత్ర సంగి రజితపాత్రలిచ్చి బహూకరించిరి. స్థానం, ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి, పులిపాటి వెంకటే శ్వర్లుగార లుపన్యసించిరి. ఎన్నో బహూకృతులు జరిగిన పిమ్మట రాత్రి శారదా విజయ నాట్య మండలివారు "మాయాబజారు" నాటకము ప్రదర్శించిరి. 31వ తేదీని అయినంపూడి చక్రధర్, M. P. అధ్యక్షతను సురభి నాటకసమాజ నిర్వ హకులకు ప్రత్యేకసన్మానము జరిగినది. నన్నపనేని వెంకట్రావుగారు సురభిసమాజాల ప్రశస్తినిగూర్చి ప్రసంగించిరి. బహునాటకకర్తలు, నటులు, జి. వి. సుబ్బారావుగారు సవిమర్శకంగా నాటక రచనను గూర్చి ప్రదర్శనాలనుగూర్చి చక్కగా ప్రసంగించిరి. పౌరకళాకారులపక్షాన సురభి కళా కారులకు నటరాజరజితవిగ్రహం బహూకరించిరి. తెనాలిలో మూడురోజులపాటు సురభి నాటక కళోత్సవాలు దిగ్విజయంగా జరుగుటకు తోడు పడిన పురప్రముఖులనూ మిత్రులనూ నాగేశ్వర రావుగా రభినందించిరి. శివశంకరస్వామి ఆశీస్సు లతో సభ ముగిసినది.

బాపట్లలో శ్రీకృష్ణపాత్రధారిణి
శ్రీమతి జానకీదేవికి రజితపాత్ర బహూకరించుచున్న దృశ్య

కురుక్షేత్ర నాటకములోని ఒక దృశ్యము

బాపట్ల ప్లీడరుగుమస్తాల సంఘ పక్షమున కురుక్షేత్ర నాటకములో
సుయోధనపాత్రధారి శ్రీ ఎ నాగేశ్వరరావుగారికి సువర్ణపతకమును బహూకరించుచున్న దృశ్యం.

ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు (రిజిష్టర్డు)

'నాటకకళాధురీణ', "నటరాజేంద్ర",

శ్రీ అవేటి నాగేశ్వరరావుగారికి

ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు (రిజిష్టర్డు) 21వ వార్షిక మహాసభల సందర్భమున ఒసంగిన

సన్మాన పత్రము

నాటకకళాధురీణా!

ఎబ్బది సంవత్సరములుగా వంశములను, కుటుంబములను, జీవితములను కళారంగమునకు అంకితముచేసి 'కళామతల్లి బిడ్డలము మేమే' నని ఎలుగెత్తిచాటుచు వివిధ కళారంగములందు కళాతపస్సును ఒనర్చుచు ఆదర్శవంతముగా నిలిచిన మీకు సన్మానముచేయుటకు సంతసించుచున్నాము.

నటమణీ!

నటులుగా, నాటకసంఘ నిర్వాహకులుగ, నటీనటపోషకులుగ కీర్తి నార్జించుచున్న మీరు ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు ఒకరగు క్రీ. శే. శ్రీ వనారస గోవిందరావుగారికి మేనల్లుడు, సురభి కంపెనీలు అను పేరిట నాటకసమాజములు స్థాపించిన పుణ్యమూర్తులు మీకు మేనమామలు. అట్టి మీరు ౬౫ వత్సరములుగ నాట్యమండలిని అవిచ్ఛిన్నముగ నడుపుచు, నేటి నాటకములను ప్రదర్శించుచు అవిరళముగ ఆంధ్రనాటకరంగమునకు సేవయొనర్చుచున్న మీకృషికి వందనములు.

నటరాజేంద్రా!

కురుక్షేత్రమున 'దుర్యోధనునిగ', ఉత్తర రామచరితమున 'శ్రీరాముడుగ', బాలనాగమ్మలో 'మాయలపకీరుగ' నటించి మీరు చూపు నటనాసామర్థ్యము తిరుగులేని దనుటకు మీరు పొందిన ఘంటాకంకణాది బహుమతులే నిదర్శనములు. ముప్పది ఆరు సురభి నాటకసమాజములకు ప్రాతినిధ్యము వహించుచున్న సురభినాటక కళాసంఘమునకు కార్యదర్శులుగ మీ రొనర్చుచున్న కళారాధనకు మీకు నాటకకళాసరస్వతి పైడిదీవన లిచ్చి ప్రోచుగాత!

సన్మాన మంటపవేదిక
తణుకు
ఫిబ్రవరి 1960

ఇట్లు,
ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తు.

★ కళాకిరీటం ★

లలిత కళలలో ఒక విభాగం, ముఖ్యాంగం నాటక కళ. తెలుగునాడు నాటక కళా కేంద్రం. రాజాధిరాజుల చేయూత, ప్రభుత్వాదరణ తరుగు పడిన యీ దినాల్లో నాటకరంగం కుంటినడకలతో కునికిపాట్లుపడే దీనావస్థ కలిగింది. ఫలితంగా కిరాయి నాటకాలలో నలుగురైదుగురు కృష్ణులను, ముగ్గురు భీములను చూచేరాత తటస్థపడింది. ఐనా ఇలాంటి రోజుల్లోకూడా 70 ఏళ్ళ వయసు కలిగి శాఖోపశాఖలై ఆంధ్ర ప్రజామన్ననలతో నిత్య వైభవ శ్రీ సమేతంగా సురభినాటకసంఘాలు పురాణ, జానపద, చారిత్రక నాటక ప్రదర్శనలిస్తూ ప్రశంశార్హత నోచుకొనటం ఏటికెదురీదటం నంటి సాహసమే.

సురభి కడపజిల్లా రాయచోటి తాలూకాలోని కుగ్రామం. ఆ గ్రామంనుండి విస్తరిల్లిన సంఘాలు కావటం వలన సురభి నామధేయం ప్రసిద్ధమై స్వస్థలానికి కీర్తి కిరీటాన్ని అందించినై. తోలుబొమ్మలాటలు మూలపడేరోజులనుండి ప్రస్తుత యంత్ర యుగంలోని చలనచిత్ర పరిశ్రమ పెనుతుఫానులకి సైతం ఎదురునిల్చి, హోరుగాలికి ముందు నడచి వాడవాడలా తమకళాదక్షతతో నాట్యసేవచేస్తున్న సురభివారి శక్తికి చిరస్మరణీయులు గోవిందరావు గారు.గోవిందరావుగారి బంధువర్గమే సురభి నాటక సంఘాలు వారి పునాది గోడలపైనే వర్తమాన సంఘాలు కళాసౌధాలు నిర్మించినై. నిత్యోత్సవాలు జరుపుకుంటున్నయ్. అఖండ సన్మానాలందుకుంటూ కనకాభిషేకాలు చేయించుకుంటున్నై.

నాటకానికి ముఖ్యాంశం రచన. సురభి వారు అనేక నాటకాలు స్వయంగా వ్రాయించి, కవి పండిత సన్మానాలు జరిపారు. ప్రతినాటకానికి తగిన రంగాలంకరణ, దానికనువైన సెట్టింగులు,దుస్తులు పైకువర్కు్సు, లైటింగు ఎఫెక్ట్సు, వ్యయప్రయాసల కోర్చి అపురూపకొని పాతనాటకాలను క్రొత్త రీతు లతో ప్రదర్శిస్తూ, పాతక్రొత్త కలయికతో ప్రేక్షకులను మరోప్రపంచానికి తీసికొనివెళ్ళి 'వారికి వారేసాటి' అని మెప్పులందుతున్నారు.

నటులంతా ఒకే బంధువర్గంలోనివారు కావట ఐకమత్యంతో సహకరించటం వీరిలో చెప్పతగి విశేషాలు. దాసిపాత్రనుండి రాణిపాత్రలవరక దొంగనుండి దొరదాకా విభేదాన్ని పాటింప ప్రతి ఒక్కరూ దేనికైనా సమర్థులై అసూయా విద్వేషాలకతీతులై అవిభక్త కుటుంబంగా. దే సంచారంచేస్తూ నాటకప్రదర్శన లివ్వటం, ఒ మహత్తర సంఘీభావానికి నిదర్శనం.

మన నాటకాలకు స్త్రీపాత్రలు లభించర దొరికినా కిరాయికి వచ్చేవారికి శ్రద్ధ పూజ్యం నాటకాలలో స్త్రీలు వేషాలువేస్తే చెడిపోతార భావం నేటికీవుంది. ఐనా దాని నెన్నడో విస్మరిం సురభి సంఘాల్లో భార్యాభర్తలు, బిడ్డలు కలి నటించటం మన దేశానికే ఆదర్శప్రాయము. రం స్థలంపై భార్యతో భర్త, భర్తగా కాక సోద నిగా, సోదరి సోదరునితో మనోహరిగా నటి చుతూ అంధకారంలో కళామతల్లి సేవకై త్రో తెలీక తడవులాడుతున్న తోటి సోదరసోదరీ న బృందాని కొక మహాజ్యోతిని వెలిగిం చూపెట్టుచున్నారు. వారిలో సహనం, విశా హృదయం, కళాసేవాతత్పరత మరొకరి కందని నాటక ప్రదర్శనలే జీవనాధారములై స్వయ శిక్షణ, అందు సమగ్రమైన నేర్పు, నాటక కళా వృద్ధికి తోడ్పడే ఐక్యత, వార లలవరచుకొని యి యాత్ర సాగించటం ప్రశంసనీయము.

ప్రతి మండలంలో వారి సంఘాలు ప్రదర్శ లిస్తూ పర్యటించటం కళాసేవ మా నిదర్శన కీ॥ శే॥ వనారస గోవిందరావుగారితో తొలుత ఆం

నాటకకళా పరిషత్ స్థాపించబడింది తెనాలిలో. అట్టి ఆ కళాక్షేత్రంలోనే సురభివారు సప్తతి వర్షోత్సవం జరుపుకోటం వారిలో నొక శాఖానిర్వాహకులు, సుప్రసిద్ధ నటశేఖరులైన అవేటి నాగేశ్వరరావుగారికి కనకాభిషేకముతో సన్మానోత్సవాలు జరగటం యెంతో భాగ్యవిశేషం. నాగేశ్వరరావుగారికి ఆంధ్ర సంగీతనాటక ఎకాడమివారు సభ్యత్వమిచ్చి కళనెంతో గౌరవించారు. ప్రభుత్వం కళాసేవ చేస్తానంటున్నది. సురభి సమాజములద్వారా యెంతైనా కళాభివృద్ధి చేయించటాని కవకాశమున్నదని ప్రభుత్వం కూడా ఊతనిస్తుందని నావిశ్వాసము.

వేయికాలాలు యిలాగే నిత్య నూతనత్వాన్ని కాంక్షిస్తూ, ఐక్యత, సాధన యీ రెంటి పెంపుదలలో సురభి నాటక సంఘాలు విస్తరిలి కళాసేవ చేయుటకు నటరాజు ఆశీస్సులు అనుగ్రహించుగాక.

కళారాధకుడు

భవదీయుడు

డాక్టరు, చంద్రమౌళి సత్యనారాయణరావు.

బాల్యస్మృతులు:

సురభి నాటకప్రదర్శనం

శ్రీనివాస చక్రవర్తి

అవి నా హైస్కూలు రోజులు. 1925 ప్రాంతం అనుకుంటాను. ఆ రోజులలో బస్తీనుంచి నాటక సమాజాలు గ్రామాలకు వచ్చి నాటకాలాడడం ఇంకా పరిపాటికాలేదు. నేను చదువు చున్నది పల్లెటూరి హైస్కూలులో. వీధినాటకాలు, బుర్రకథలు, తోలుబొమ్మలు, హరికథలు, గ్రామస్థులు ఉత్సాహంకొద్దీ మిడిమిడిజ్ఞానంతో ఆడే స్టేజీనాటకాలుమాకు వినోద కార్యక్రమాలు. సరియైన స్టేజీనాటకం చూడాలంటే బస్తీకివెళ్ళాలి. విద్యార్థులకు బస్తీలో పనేముంది? ఎప్పుడో వెళ్ళినా, ఆ సమయానికి నాటకా లుండవచ్చు లేకపోవచ్చు. ఒకవేళ ఉన్నా డబ్బు? నాటకాలు చూస్తే పిల్లలు చెడిపోతారనీ వృథా వ్యయమని పెద్దలు పిన్నలను ప్రోత్సహించేవారు కాదు. నా మట్టుకు నేను 1925 కు ముందు ఒక్కసారి గావచ్చును, బందరులో డి. వి. సుబ్బారావుగారి హరిశ్చంద్ర నాటకం పూర్తిగా చూచాను. గేట్లు వదిలినతరువాత హాలులోకి వెళ్ళి వారిదే పఠాణి ఆఖరిసీను, బుట్టయపేట కంపెనీవారి రసపుత్రవిజయంలో చివరిభాగం చూశాను. ఆ రోజున వెంపటి వెంకటేశ్వర్లు గారనుకుంటా దుర్గాదాసు వేసింది అంతే. ఆ తరువాత పల్లెటూరిచదువు. మరి బస్తీవారి స్టేజీనాటకం చూడడం పడలేదు. కృష్ణాజిల్లా కపిలేశ్వరపురం గ్రామస్థులు సీతా కళ్యాణం అనుకుంటా, బాగాజ్ఞాపకం లేదు, ఆడగా చూశాను. ఆ ప్రదర్శనం నాకే బాగుండలేదు.

ఈ పరిస్థితిలో మాకు రెండుమైళ్ళల్లోని వుయ్యూరుగ్రామం (నేను చదివింది కృష్ణాజిల్లా తాడంకి హైస్కూలులో) లో సురభికంపెనీ వారు నాటకాలాడడం మొదలుపెట్టారు. వుయ్యూరు గ్రామం ఇప్పుడంత పెద్దది కాకపోయినా ఆనాడు ఆ చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలలోకల్లా పెద్దది. ఏమనుకు విస్తారంగా కావలసినా అక్కడికే వెళ్ళాలి. పెద్దపోస్టాఫీసుకూడా ఉండేది. సురభికంపెనీ వుయ్యూరు వచ్చి డేరాహాలులో నాటకాలాడుతోందని చెప్పుకోసాగారు. ఆడవాళ్ళుకూడా వేషాలు వేస్తారు. నాటకంలో మధ్యమధ్య నేలటపాకాయ పేలుతుంది, నేలటపాకాయపేలగానే వైరు వర్కుసీను వస్తుంది, అంత అద్భుతంగా వుంటుంది, ఇంత అద్భుతంగా వుంటుంది, పూర్వపుకత్తెల్లో వాళ్ళుపాడే పాటనువినితీరాలి అని రాత్రినాటకం చూసివచ్చినవారు సంతోషంపట్టలేక పొద్దున్నా సాయంత్రం వీధి అరుగుమీద రెడ్డిగంవేసి వర్ణిస్తూండేవారు. మేం విద్యార్థులంకూడా చెవులు నిక్కబెట్టుకుని ఆ వర్ణనలు మనకెలా ఆ నాటకం ఒక్కటయినాసరే చూసేభాగ్యం కలుగుతుందా అని ఉవ్విళ్ళూరుతుండేవారం. లంకాదహనంలో పెద్దసముద్రం, ఆసముద్రాన్ని హనుమంతుడు బ్రసిన దూకడం, లంకను తగలపెట్టటం యథార్థంగా చూపారట. లంక తగలబడిపోతుంటే మంటలు పైకి లేచేసరికి తగలపడిపోయేరా దేవా, అని ప్రేక్షకులు కొందరుకూడా విడిగాబయటికి పరుగెత్తారట! ఇంకా నాటకంలో విష్ణుమూర్తి పాలసముద్రంలో శేషతల్పం మీద పవ్వళించి వుంటే నారదుడు, బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు ఆకాశంలో నుంచి కిందకు దిగారట! ఇంకా ఎన్నెన్నో తమాషాలు చెపుతూంటె ఆ నాటకాలు చూడాలనే ఉత్సాహం ఉబుకుతుండేది.

మాక్లాసులోనే చదువుతున్న కొంతమంది వ్యయ్యూరు విద్యార్థులు ఇంకా తమాషాలు చెప్పసాగారు. సురభి కంపెనీలో వారంతా ఒకే కుటుంబానికి చెందినవారట. డేరాహాలు దగ్గరే వాళ్ళ మకాం. పగలు వంటలు చేసేవారు. వంటలు చేస్తూంటే ఎప్పుడూ ఏదో ఒకరంగం రిహార్సులు చేస్తుండేవారట. స్టేజీమీద ఏదో పనిచేస్తుండేవారట. ఇవన్నీ వింటుంటే ఏదోవిధంగా ఆ కంపెనీ మకాం ఎత్తే లోపున ఒక నాటకమయినా చూసితీరాలనే నిర్ణయానికి వచ్చాను. నాకు చిన్నప్పటినుంచి నాటకాలజబ్బు. చిన్నప్పటినుంచీ చుట్టుపక్కల గ్రామాలలో ఎక్కడ ఏ వీధినాటకం వేసినా, బుర్రకథ చెప్పినా, తోలుబొమ్మలు వేసినా మనం నలుగురిని వెంటవేసుకొని హాజరు! అలాంటప్పుడు ఇంత ఇదిగా చెప్పుకొంటున్న సురభి నాటకం చూడకపోతే ఎట్లా? మరి టిక్కెట్టుకి డబ్బులు? ఏదోవిధంగా సంపాదించి తీరాలి! కాని డబ్బులు చేతికి వచ్చేదాకా అపుర్థా ఆగుతుందా! ఆగలేదు. ఒకనాటి సాయంకాలం వంట్లో నలతగా వుందని వంకపెట్టి డ్రిల్లుక్లాసుకు సెలవు తీసుకొన్నాను. తోడులేనిదే తోచదు నాకు. కాని అప్పుడు అర్థాంతరంగా ఎవరు వస్తారు? ఒకణ్ణే వెళ్ళలేనూ రెండుమైళ్ళ భాగ్యమేగా అని బయలుదేరాను. ఆ వయసులో నడక అంటే బొత్తిగా లక్ష్యం ఉండేది కాదు. రోడ్డుమ్మకున్నాను. నాకు సైకిలూ లేదు, తొక్కడమూ రాదు. రెండు కాళ్ళబండియే గత్యంతరం. కొంతదూరము నడిచాను. నాకే సైకిలు వుండి యెక్కడం వచ్చివుంటే ఈపాటికి సురభిడేరాముందు వాలేవాడిని గదా అనిపించింది. ఆ డేరాహాలు ఎలా వుంటుందో, వేషాలు వేస్తారట ఆ స్త్రీలు ఎలావుంటారో! హాలులోపలికి రానీయకపోతే రానీయక పోయారు ఆవరణలోకన్నా రానిస్తారా? వాళ్ళమొహాలు ఉత్తప్పుడు చూసే అవకాశం లభిస్తుందా? ఇలా ఆలోచిస్తూ వుయ్యూరు చేరుకొన్నాను. వంతెనదరికి వెళ్ళేసరికి కాళ్ళకి వేగం హెచ్చింది. తిన్నగా వెళ్ళగా రోడ్డుకి ఓ 20 గజాల దూరంలో డేరా కనిపించింది. డేరాముందు నాలాగే వచ్చిన జనం ఎక్కువమంది పిల్లలు, యువకులు, వింతగా చూస్తున్నారు. నేనూ కాసేపు ఆ జనంలో వుండి చూశాను. లోపలికి ఎవరినీ రానీయడములేదు. ఏం చేస్తాను? కాసేపు అలానే వచ్చే పోయే జనాన్ని, డేరాని చూసి తిరుగుమొహం పట్టి దీపాలవేళకు ఇంటికి చేరుకున్నాను.

ఆ డేరా, ఆ జనం చూసివచ్చేసరికి నాపని అర్థాకలిగా వుంది. ఆరాత్రి సరిగా నిద్ర పట్టలేదు. డబ్బులు సంపాదించడంఎలా? యిలాంటి 'డబ్బు తగలేసే పిచ్చివేషాలు' మా నాన్న గారికి గిట్టవు. అడిగి లాభంలేదు. ఏమీ తోచలేదు.

శని, ఆదివారం శలవులు వచ్చాయి. సురభి నాటకం చూడాలనే కుతూహలం ఇనుమడించింది. పది గంటలకి నౌబతు వినిపించింది. ఇదేమిటూ అని ఉరుక్కుంటూ వీధిలోకి వెళ్లాను. ఒంటెద్దుబండి కనిపించింది. బండి గుడిసెకు 'ప్రతాపరావణ' అని పెద్దపెద్ద అక్షరాలు కనిపించాయి. సురభి నాటకం అయివుంటుందని గబగబా బండివెనకని వెళ్లాను. పిన్నలు పెద్దలు కాగితాలకోసం తొక్కుకుంటున్నారు. నేనూ సందు చేసుకుని వెళ్లి చేయి చాచాను. ఎలానో ఒక కాగితం వచ్చి చేతిలో పడింది జారిపోకుండా గుప్పిటతో గట్టిగా పట్టుకుని మెల్లగా గుంపులో నుంచి బయటికి జారుకున్నాను.

అప్పటికప్పుడు గుప్పెట విప్పి నలిగిపోయిన కాగితం సాపుచేసి చూచాను. "వుయ్యూరు మైదానంలో మా స్వంత డేరాలో" "సురభి ... సమాజం" సమాజం పేరు జ్ఞాపకంలేదు. సురభి సమాజాలు చాలా వున్నాయట. కాని అన్నిటినీ సామాన్యంగా సురభి కంపెనీ అనడమే

పరిపాటి. "ప్రతాప రావణ" నాటకకర్త పేరు మరిచాను. నటీనటవర్గంలో ఇప్పటికి జ్ఞాపకం వున్న పేరు రామయ్యగారు. ఆయనే రాత్రి రావణుడు. ఆ కరపత్రంలో అద్భుతమైన వైరు వర్కులుంటాయనీ ఇంకా ఏవేవో వ్రాశారు. ఆఖరికి టిక్కెట్లు ఖరీదు. నేల.పావలా, బెంచీ అర్ధరూపాయి. కనీసం పావలా అయినా సంపాదించాలి. మార్గం గోచరించలేదు. తెగ ఆలోచిస్తూ ఇంటికి చేరుకున్నాను.

ఏదో మాటల సందర్భంలో మా అమ్మమ్మగారి సంగతి వచ్చింది. ఛట్టున తట్టింది ఉపాయం. మా అమ్మమ్మగారిఊరు వెడితే! మా తాతగారు మహామంచివారు. కొంచెం బిక్కమొహం వేసి అడిగితే ఎవరికీ ఏదీ కాదనలేడు. ఇక మరి నావిషయంలో వెనకతీస్తాడా? సరే, ఒక 'చాన్సు', 'లాటరీ' చూద్దామని నిశ్చయించుకున్నాను.

సాయంత్రం మూడు గంటలకు అమ్మమ్మగారివూరు వెళ్ళి చూసివస్తాను, శెలవులేగదా అని ఇంట్లో చెప్పి ఒప్పించి బయలుదేరాను. తీరా వెళ్లాక తాతగారు పాల ముంచుతాడో నీళ్ళ ముంచుతాడో, కాని ఆయన నన్ను చిన్నబుచ్చకనిమాత్రం కొండంత ధైర్యం...

రాత్రి భోజనాలయ్యాక మెల్లిగా మాతాతగారి పక్కలోచేరి మాక్లాసు పిల్లవాళ్ళంతా వెళ్ళి సురభి కంపెనీ నాటకం చూసివచ్చారనీ, నేనొక్కణ్ణే వెళ్ళేదనీ, చాలా అద్భుతంగా వుంటుందట, విష్ణుమూర్తి పాలసముద్రంలో శేషశయనుడై సాక్షాత్కరిస్తాడట అని చిలవలు పలవలు కల్పించి చెప్పి నేను జాగ్రత్తగా దాచుకున్న కరపత్రం చూపి బిక్కమొహం వేసాను. ఆయన మనసు కరిగి "ఇంతకీ డబ్బులు కావాలనేగా, ఇస్తా వెళుదువుగానిలే, యీమాత్రానికే బిక్కమొహం వేయాలా" అని పూరగడించారు. అదృష్టం పండింది. మనసులోనే అతనికి వేయి దండాలుపెట్టి పండుకొని నిశ్చింతగా నిద్రపోయాను....

మర్నాడు ఎప్పుడు సాయంత్రం అవుతుందా ఎప్పుడు నాలుగు మెతుకులు నోట్లో వేసుకుని వరుగెత్తుదామా అని పొద్దస్తమానము కొట్టుమిట్టాడి పోతున్నాను. సాయంకాల మయింది. చేతిలో డబ్బులు పడ్డాయి. అమ్మ అన్నం పెట్టింది. చలో ప్రయ్యార్!

నేను హాలుదగ్గరికి చేరుకొనేసరికి లోకానికంతటికీ చీకటి. కాని హాలుముందు మాత్రం పట్టపగలు. ఎలక్ట్రి దీపాలతో ఆ ప్రదేశమంతా వెలిగిపోతూంది. ఒకవేపున డప్పులవాళ్ళు డప్పులు కాలుస్తున్నారు. ఇంకా పెద్దగా జనం చేరలేదుగాని నాలాంటి పొరుగూరివాళ్ళు ఒక్కొక్కరూ చేరుకుంటున్నారు. డేరాకేసి వచ్చే జనంకేసి వింతగా చూస్తూ రెండుమూడు మాట్లు పచార్లు కొట్టాను. ఆ తరువాత తొక్కిడిగా వుంటుంది, ఎందుకైన మంచిదని ముందుగానే వెళ్ళి బుకింగుముందు తిష్ఠవేశాను. డప్పులు కాలినాయేమో టకటక లాడుతున్నాయి. నౌబోతు వాళ్ళు ఏదో ట్యూన్ మొదలుపెట్టారు. నాలో ఏవేవో ఆలోచనలు, ఎప్పుడు బుకింగు తెరుస్తారా, ఎప్పుడు వెళ్ళి ఆ 'కలియుగ వైకుంఠం' లో వెళ్ళి పడదామా అని మహాఆదుర్దాపడి పోతున్నాను. ...కొంతసేపటికి బుకింగు తెరిచారు. తెరచీతెరవడం తోటే డబ్బులుతీసి టిక్కెట్టు పుచ్చుకున్నాను. అన్నట్టు చెప్పడం మరచాను, మా తాతగారు పదిఅణాలు ఇచ్చారు. ఎనిమిది అణాల టిక్కెట్టుకి పై రెండుఅణాలు కొనుక్కుతినడానికి. టిక్కెట్టు హస్తాభరణంగా పట్టుకొని లోపలికి వెళ్ళాను...ఎనిమిదణాల టిక్కెట్టుతో వెళ్ళి బెంచీమీద కూర్చున్నాను. హాలంతా

ఎలక్ట్రి దీపాలు. ఎదురుగా బ్రహ్మాండమయిన తెర. ఎప్పుడు తెర ఎత్తుతారా, ఎప్పుడు ఆ వేషాలు, ఆ వైభవమ్ములు చూదామా అని ఉవ్విళ్ళూరిపోతున్నాను. క్రమక్రమంగా హాలంతా కిక్కిరిసి పోతుంది. ఎవరి నోటంట విన్నా ఆ వైభవమ్ము తమాషాలే. ఎదురుగున్న మొహాలు ఏమన్నా కనిపిస్తాయేమోనని అటూ ఇటూ చూశాను. మా మాస్టర్లు ఇద్దరు ముగ్గురు పై క్లాసులోకి వచ్చి కూర్చున్నారు. భగవంతుడు వాళ్ళ కంటబడకుండా చేస్తే బావుండును... అబ్బ!... ఇంకా తెరఎత్తరేం? వేషాలు వేసుకోవడం పూర్తి కాలేదా? వైభవమ్ము చెడిపోలేదుకదా? ఇంతకీ అసలు ఇంకా వేళకాలేదా?... స్టేజీలో మొదటిగంట గణగణా మోగింది. హాలులో సంతోషముతో ఈలలు మోగాయి. ప్రేక్షకుల ఆ సంతోషానికి మేరలేదు. అందరికి నాలానే సన్నమాట. ఏవేవో గుసగుసలు, ముసముసలు వినిపించసాగాయి. వెనుక నాలుగోవాల క్లాసులో నుంచి మరీని 'తలకాయి అడ్డం తియ్యి' 'కొంచెం ప్రక్కకి కూర్చో' 'నువ్వొకడవే గుత్తకు పుచ్చుకున్నావా?' ఇలాంటివే అనేకం వినిపించసాగాయి. మూడోగంట - హూష్ - ఊరుకోండి. ఆ హాలంతా నిశ్శబ్దం.

తెర లేచింది. దృశ్యం కంటికి గుమ్మగావుంది. సముద్రం ఎత్తున లేచే తరంగాలు, వాటి మీద శేషతల్పం, శేషతల్పంమీద శయనించిన శ్రీ మహావిష్ణువు. శ్రీ మహావిష్ణువుకు ఇరుపక్కలా ఇలక్ష్మీనీళాదేవులు. ఓ చూపటానికి రెండుకళ్ళూ చాలవు అనిపించింది. ముఖ్యంగా ఆ విష్ణుమూర్తి వేషం రవివర్మచిత్రంలో లాగావుంది. అయితే ఆ వేషం వేసినవారిపేరు ఇపుడు జ్ఞాపకంరావడం లేదు. ఆ తరవాత 'ఢాం' అని నేలటపాకాయ మోగింది. పైనుంచి బయలున నారదుడు, దేవేంద్రుడు, బ్రహ్మ దిగారు. నారదుడిపాట అదో బాణీగావుంది. దేవతలు విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థించటం, ఆయన అభయమివ్వడం జరిగింది...

ఆ తరవాత సీనులు వరసక్రమంగా జ్ఞాపకంలేవు గాని నా హృదయానికి హత్తుకున్న కొన్ని దృశ్యాలను వివరిస్తాను.

తెర లేచింది. రంగంమధ్యంలో అగ్నిగుండం మంటలులేస్తున్నాయి. గుండం మీదను 18,20 ఏళ్ళ పడచు కళ్ళుమూసుకుని కూర్చుని జపంచేస్తున్నట్టుంది. తల జడలుజడలుగా వుంది. ఓ రెండు నిముషాలతరువాత పదితలకాయల రావణాబ్రహ్మ దొంగలాగా అడుగులు వేసుకుంటూ చక్కా వచ్చాడు. అన్నితలకాయల మనిషిని చూసే గాభరావత్తింది. మనిషి మాంచి వొడ్డూపొడుగు. రావణాబ్రహ్మ వేషం వేసింది చిన్నరామయ్యగారు. మరి పెదరామయ్యగారు ఇంకొకరున్నారేమో తెలీదు. చిన్నరామయ్యగారే వస్తుతా మంచి ఒడ్డూపొడుగూ. లేకపోతే మేకప్‌మీద అట్లా కనిపించాడో తెలియదు. మెల్లగా ఆ కన్యదగ్గరికి చేరాడు. పిలిచాడు. అపుడు తెలిసింది ఆమె పేరు వేదవతి అని. వేదవతి ఉలిక్కిపడి కళ్ళుతెరచి చూచింది. లేచి నిలబడింది. తరువాత వావిద్దరికీ సంభాషణ కొంత వచనంలోనూ, కొంత పద్యాల్లో, కొంత పాటలరూపంలో జరిగింది. వీరిద్దరి పాటల ఫణితికూడ నారదుడి ఫణితిలాగేనే వుంది. రావణాబ్రహ్మ ప్రేమంటూ మొదలుపెట్టాడు. ఆమె కన్నెర్రచేసింది. ఇద్దరూ దెబ్బలాడుకుంటున్నట్టనిపించింది. చివరికి వేదవతి క్రుద్ధురాలై "నిన్ను శపిస్తా చూడు" అంటూ ప్రక్క కమండలం తీసుకుని నీళ్ళువదిలింది. తరవాత రెండు మూడు వాక్యాలు. ఆ తరవాత నేలటపాకాయ ఢం అంది. వేదవతి అమాంతం అగ్నిగుండంలోకి దూకి మాయమైపోయింది. మంటలు ఉవ్వెత్తున లేచాయి. మేమంతా నిశ్చేష్టులమయిపోయాం.

ఇంకోసీను. తెర లేచింది. గలగలమంటూ పాతిక, ముప్పయిమంది స్త్రీలు స్టేజిమీది వచ్చారు. రంగం ఉద్యానవనం. చక్కగా అలంకరించబడివుంది. ఓ-ఆ దృశ్యం ఎంత బావుందని అందులో ఒకావిడ రాణిలాగా వుంది. తక్కినవారు ఆమె బంధువులు, దాసీలు అయివుంటార అంతాకలిసి పాట పాడడం మొదలుపెట్టారు. ఇంతలో ఒక స్త్రీ, దాసీ అనుకుంటా. వచ్చి 'అమ్మగారూ, పదితలకాయలపురుగు వచ్చింది, చూశారా?' అని అడిగింది. "పదితలకాయ పురుగేమిటే?" అని అంతా ఆశ్చర్యం వెల్లడించారు. 'నేను పట్టుకున్నాను, తీసుక వస్తాను చూడండి' అంటూ లోపలికి వెళ్ళి రావణాబ్రహ్మను తీసుక చక్కావచ్చింది. రాణీ ఆవి బృందం ఫక్కున నవ్వారు. మేమూ నవ్వాం. రాణీ దాసీలు రావణాబ్రహ్మను చుట్టుము పురుగును ఆడించినట్టు ఆడించి వినోదించారు. తరువాత అతని పుట్టుపూర్వోత్తరాలు అడి తెలిసుకొని, 'యీ రాజ్యంలోకి ఇక అడుగుపెడితే చావు మూడుతుంది' అని బెదరించి తరి వేశారు. ఆ రాజ్యంపేరూ రాణీపేరూ జ్ఞాపకం లేవుకాని (బహుశా కార్తవీర్యార్జునుని రాజ మేమో) ఆ దృశ్యంమట్టుకు నేటికీ నాకళ్ళముందు తారాడుతూనే వుంది.

వాలి రావణుణ్ణి తోకకు కట్టుకొని సప్తసముద్రాలలో ముంచడం, సీతాపహరణ లంకాదహనం, రామరావణయుద్ధం మొదలైనవి ఎన్నో చూపారు. ఆనందంతో మా ఒళ్ళే మాకు తెలియలేదు. నేలటపాకాయ పేలిందంటే, ఏదో అద్భుతం జరగబోతోందని ఒకటే బం గురుతు. నాటకం పూర్తిఅయింది. ఇంకా కాస్సేపు ఆడితే బాగుండేదనిపించింది. చిన్నతనమేమో ఆ అద్భుతాలు నా హృదయానికి మరీ హత్తుకున్నాయి. ఎలాగయితేనేం సురభి నాటకం చూశా ననే సంతృప్తి కలిగింది. మనస్సుకు స్వస్థత చిక్కింది.

నాటకం మొత్తంమీద ఒక్కరూ ఎక్కడా ప్రోర్షనురాక తడుముకోవడంగాని, ఒకదాని ఒకటి చేయడంగాని కనిపించలేదు. నాటకం బహు కట్టుగా వుంది. ఇప్పుడు సమష్టికృషి అంట న్నామే దాన్నే మా చిన్నతనంలో కట్టు అనేవాళ్ళము. సురభివారిలో కట్టుబాటు తరువా నేను చూసిన వృత్తి నాటకాలవారిలో ఎక్కడా కనిపించలేదు. ఇప్పుడిప్పుడు ఔత్సాహిక నాట రంగంలో కనిపిస్తుంది.

నేను సురభి నాటకం చూసి ఇప్పటికప్పుడే ముప్పయి అయిదు సంవత్సరాలు కావచ్చిన ఇప్పటికీ ఆ అద్భుత దృశ్యాలు, ఆ సెట్టింగులు, ఆ రంగాలంకరణ, ఆ సంగీతం నా హృదయంలో ముద్రితమయే వున్నాయి. మరి తుడుచుకుందామన్నా తుడుపుడు పడేటట్టులేవు. కళ్ళు జిగేల మనేటట్టు దృశ్యం చూపెడటంలో వారికి వారే సాటి.

—:0:—

శ్రీ అఖిల సురభి నాటక కళా సమాజములకు తెనాలిలో జరుగు

సప్తతితమ వార్షికోత్సవ సందర్భమున తెనాలి పట్టణ కళాభిమానులు సమర్పించు

సన్మాన పత్రము

ఆంధ్ర నాటక కళోద్ధారకులారా !

మన తెలుగునాడులో యిప్పటికి షుమారు 70 సంవత్సరముల క్రిందట స్థాపించబడి పల్లెపల్లెల ప్రతిదినము ఏదో ఒక గ్రామములో నాటకప్రదర్శన ద్వారా కళాసేవ చేయుచున్నందుకు మీ సమాజములకు మా హృదయపూర్వక ధన్యవాదములు.

మీ నాటక సంఘములకు అధ్యక్షులైన ఆర్. చినవెంకట్రావుగారు, కార్యదర్శి ఎ. నాగేశ్వరరావుగారు కలసి మీ 36 సమాజముల శ్రేయోభిలాషులై నిరంతరము మీ అభివృద్ధికై పాటుపడుచున్నందుకు మా శుభాకాంక్షలు.

పౌరాణిక యుగమునుండి నేటివరకు మన భరతఖండములో భరతనాట్యములతోపాటు నాటక కళకుకూడా ఒక విశిష్ట స్థానము కల్పించబడినది. కాని నేడు కొందరు కళ పేరుతో జీవనభృతికై వక్రమార్గముద్వారా కళామతల్లికి అన్యాయ మొనర్చు[illegible]తిరి. వారివలెగాక మీరు నాటకసమాజముల స్థాపనద్వారా కళను చిరకాలమునుండి పోషించుకుంటూ మీరు ధరించుపాత్రలకు న్యాయము జరుగకుండా నిరంతరము కృషిజేయు మీ నాటక సమాజములకు మా హృదయపూర్వక అభినందనలు.

మన సంస్కృతి ఆసేతు హిమాచలపర్యంతం వివిధభాషలలోను విభిన్నమార్గాలద్వారా భిన్నదృక్పథాలతో తమ స్వార్థముకై ఉపయోగించుకొనువారివలె గాక అనేక సంవత్సరములనుండి ఆంధ్రదేశములో పల్లెపల్లెలా మీ నాటకసమాజములు పౌరాణిక ప్రదర్శనద్వారా గతాన్ని ప్రజలయొక్క హృదయాల్లో నాట్యంచేయిస్తూ ఆంధ్రలో జైత్రయాత్రను సాగిస్తూన్న మీ నాటకసమాజములకు మా జోహార్లు.

నేడు దేశములో సాంఘిక నాటకములద్వారా ప్రస్తుత పరిస్థితుల కనుగుణ్యంగా సాంఘిక నాటక ప్రదర్శన లిస్తున్న యువతీయువకులవలె మీ నాటక సమాజములు పౌరాణిక నాటకములతోపాటు నేటి సాంఘికవ్యవస్థకు అనుగుణ్యంగా సాంఘిక నాటక ప్రదర్శనలద్వారా సాంఘికసేవను ప్రారంభించి సమాజవికాసానికి తోడ్పడగలరని ఆశిస్తున్నాము.

1929 సంవత్సరములో ప్రథమ నాటక కళాపరిషత్తు ఆంధ్ర నాటక కళోద్ధారక శ్రీ వనారస గోవిందరావుగారిచే స్థాపించబడి అనేక వ్యయప్రయాసలకోర్చి 1960 లో తెనాలిలో సప్తతితమ వార్షికోత్సవము జరుపుకొన్న విధముగానే 1990 సంవత్సరములో మా తెనాలిలోనే రజతోత్సవము జరుపుకొని తెనాలి కళాకారులకు వివిధ రసానుభూతిని కల్పించగలరని ఆశిస్తూ మీ సమాజములకు భగవంతుని కృపాకటాక్షములతో బాటు ప్రజల సహకారము నిరంతరము లభించగలదని ఆశిస్తూ సమర్పించు సన్మానపత్రము.

తెనాలి,
31—1—60.

ఇట్లు,
పట్టణ కళాభిమానులు.

సురభి నాటక కళాసంఘ సప్తతి మహోత్సవాలు, తెనాలి

1960 జనవరి 29–30 తేదీల్లో ఒక విచిత్ర దృశ్యం. కళాకారుల సమ్మేళనం డెబ్బది సంవత్సరాల దీర్ఘకాల కళాతపఃఫలితంగా ఆంధ్ర నాటక చరిత్రలో సువర్ణయుగం ప్రారంభించిన సురభి నాటకరంగంపై 29వ తేదీ ఉదయం ఎనిమిది గంటల వేళ కవులూ – పండితులూ – వేదవిద్వాంసులూ – నటులూ – కళాకారులూ – వేలాది జనం పరివేష్టించ – చిత్ర విచిత్ర తోరణాలతో అలంకరింపబడిన నాటకశాలలో నాదస్వరగానకోకిల సంగీత కళానిధి శ్రీ గొంటుపల్లి రామమూర్తి నాదస్వర బృందమువారి మంగళవాద్యాలతో వేదపండితుల వైదికాశీస్సులతో మహోత్సవాలు ప్రారంభమయినవి. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ విద్యాశాఖామాత్యులు గౌ॥ శ్రీ యస్. బి. పి. పట్టాభి రామారావుగారు సభకు అధ్యక్షత వహించిరి. ప్రసిద్ధాంధ్ర నటులు పద్మశ్రీ స్థానం నరసింహారావుగారు సభా ప్రారంభము గావించిరి. సురభి నాటక కళాసంఘ కార్యదర్శి నాట్యకళాధురీణ అవేటి నాగేశ్వరరావు అధ్యక్షులకు సన్మానపత్రము సమర్పించిరి. పద్మశ్రీ స్థానంవారు ప్రారంభోపన్యాసము గావించుచు సురభివారు డెబ్బదియేండ్లుగ ఆంధ్ర నాటకరంగానికి చేసిన అపూర్వసేవా విధానమును రసభావయుక్తముగ ముచ్చటించిరి. ఆంధ్రదేశంలో ప్రతిరాత్రి ఎక్కడో ఒకచోట సురభి నాటకం జరుగుతూ వుంటుందనీ మొదటి ఒకటిగా ప్రారంభమైన సురభి సమాజము నేడు శాఖోపశాఖలై 36 సమాజాలుగా రూపొంది కళాసేవ చేస్తూన్నవనీ నాటక ప్రదర్శన విషయంలో వారి కట్టుబాట్లు ప్రశంసనీయమైనవనీ సోదాహరణల గావించిరి. నాటకరంగ పరికరములు నాటకజయానికి కావలసిన హంగులు సమకూర్చుకొని తెలుగు దేశంలో ఉత్తమ నాటకాలు ప్రదర్శింపగల సమాజము లొక్క సురభివారిదేనని శ్రీ స్థానంవారు ప్రవచించారు. స్త్రీలు స్త్రీపాత్రలు ధరించుటను గూర్చి ప్రస్తావిస్తూ నాటకరంగం మీద చెల్లెలు భార్యగానూ – భార్య చెల్లెలుగానూ అన్న భర్తగానూ – భర్త తండ్రిగానూ మారిపోయి – భౌతిక సంబంధములు మరచి – పాత్రలో లీనమై నటించుటలో వారి ప్రత్యేకత వారి కళావైదుష్యము ప్రశంసనీయమని వాకొన్నారు. అపూర్వ నాటక విజ్ఞానం గలవారు కుటుంబ ప్రాతిపదికపై డెబ్బదియేండ్లుగా కళాజీవితం గడుపుతూన్న ఒక మహత్తర కళాసంతతి నేడు ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు ప్రాదుర్భవించిన తెనాలిలో సప్తతి స్వర్ణోత్సవాలు జరపడం ముదావహమన్నారు. పిమ్మట ఆంధ్ర నాటక కళోద్ధారక స్వర్గీయ వనారస గోవిందరావుగారి త్రివర్ణ చిత్ర పటాన్ని ఆవిష్కరిస్తూ శ్రీ స్థానం వారు గోవిందరావుగారి ప్రతిభావ్యుత్పత్తులనన్య సాధారణమైనవనీ ఆంధ్ర నాటకరంగానికి వీరి సేవ చిరస్మరణీయమైనదనీ శ్రీ గోవిందరావుగారు ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తును ప్రప్రథమంగా తెనాలిలో నెలకొల్పి తెలుగు జాతికి ఒక మహత్తర కళాసంస్థ దత్తంచేశారనీ ప్రస్తుతించారు. అధ్యక్షులు శ్రీ పట్టాభి రామారావుగారు సురభి నాటకకళా సంఘంవారి డెబ్బదవ వార్షికోత్సవాలకు తాము అధ్యక్షత వహించడం ఒక అపూర్వ గౌరవంగా భావిస్తున్నామన్నారు. పన్నెండు సంవత్సరాల బాల్యంలో గోవిందరావుగారి నాటకాలు తాము చూచామనీ నాటి నాటకస్మృతులు నేటి వరకూ తమహృదయంలో నిలిచి వున్నవనీ – సురభివారు గ్రామసీమల్లో చేస్తూన్న కళా కృషి అనన్య సాధారణమైనదని

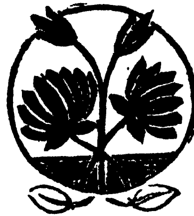
తొబ్బదియేండ్లుగా ఒకకళాసంస్థ దేశంలో జీవించి యుండుట ప్రజల కళాతృష్ణ కుదాహరణమనీ కాలంతో మారుతూ అభిరుచులననుసరించి రంగ స్థలాన్ని సవరించుకుంటూ అవిచ్ఛిన్నంగా ముప్పదియారు శాఖలుగా సురభివారు దేశంలో కళాసేవ చేస్తూండడం శ్లాఘనీయ మన్నారు. ఎన్నో సమాజాలు తెలుగు దేశంలో పుట్టి గిట్టినై. కాని జీవనదివలె సురభి సమాజాలు నిత్యనూతనమై విరాజిల్లుచున్నవి. సమాజ నిర్వాహణలో వారికి ప్రత్యేకత కలదని యిందువల్ల వ్యక్తమౌతున్నదన్నారు. ఒకే పాత్ర ముగ్గురు నలుగురు పంచుకొని జంతుప్రదర్శనం లాగ నేటి నాటకాలు కిరాయిపద్ధతిలో కళను ధ్వంసంచేస్తూన్నవి అట్టి పరిస్థితులో నాటకకళ జీవించి యున్నదని వ్యక్తీకరించి కళను నిలబెడుతూన్నవి సురభి సమాజాలు అందుకు శ్రీ మంత్రిగారు సురభి సమాజాలను అభినందించారు. ఈ మహోత్సవాలలో పాల్గొనే అవకాశం కలిగించినందులకు సురభి నాటకకళా సంఘమువారికి ధన్యవాదాలు చెప్పారు. తరువాత సురభినాటకకళా సంఘుపత్రి స్వర్ణోత్సవ సంచిక ఆవిష్కరించారు. సురభి వారి సంపూర్ణ సప్తతివర్ణ కళాజీవితం చిత్రింపబడిన యీ సంచికయొక్క ప్రత్యేకతను ప్రశంసించారు. పిమ్మట నాట్యశాస్త్రకర్తలు పండితులు శ్రీ పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావుగారికి సురభి నాటక కళా సంఘం సన్మానము గావించినది. కార్యదర్శి నాగేశ్వరరావుగారు ప్రశంసా పత్రము సమర్పించిరి. శ్రీ శారదా విజయ నాట్యమండలి నిర్వాహకులు శ్రీ యన్. ఏ. బాబారావుగారు శ్రీఅప్పారావుగారికి కాశ్మీరశాలువ కప్పి గౌరవించిరి. సంఘపక్షమున నూటపదహార్లు సమర్పించిరి. తరువాత సురభి వృద్ధనటులు శ్రీ వనారస వెంకటప్పయ్యగారికి సన్మానము జరిగినది. శ్రీ వెంకటప్పయ్యగారు పెద్దనటులు కాకపోయినను సురభి సమాజములకు అఖండసేవ చేసినారు. నాటక సమాజమునకు కావలసిన పనులన్ని సమగ్రముగా తెలిసినవారు. నిజాయితీక్రమపద్ధతి కలిగి సమాజ శ్రేయస్సుకు పాటుపడ్డ ఉత్తమవ్యక్తిగా శ్రీ వెంకటప్పయ్యగారి గుణగణాలను నాగేశ్వరరావు ప్రశంసించి నూతన వస్త్రాలిచ్చి సన్మానించారు.

మరల మధ్యాహ్నం నాలుగు గంటలకు విద్యామంత్రి పట్టాభిరామారావుగారి అధ్యక్షతను సభ ప్రారంభమైనది. శ్రీ శివశంకరస్వామి ఆశీస్సులు పలికారు. ప్రసిద్ధ భాష వేత్తలు ఆవుల గోపాల కృష్ణమూర్తిగారు, నాట్యకళాబ్రహ్మశ్రీ త్రిపురారి భోట్ల వీరరాఘుస్వామిగారు పాతూరు మధుసూదనరావుగారు, పులిపాటి వెంకటేశ్వర్లుగారూ నాటకకళను గూర్చి సురభివారి కృషిని గూర్చి ప్రసంగించిరి. మంత్రి పట్టాభిరామారావుగారు తమ అంత్యోపన్యాసంలో ఉత్తమ నాటకాన్ని యితర రాష్ట్రాలల్లో ప్రదర్శించడానికి ప్రభుత్వం నిర్ణయించినదని కూచిపూడి బృందాన్ని ప్రస్తుతం పై రాష్ట్రాలలో ప్రదర్శనలిచ్చుటకు పంపనున్నదనివక్కాణించిరి. సురభి వారికి ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక ఎకడమీలో స్థానం కల్పించినామని స్వర్గీయ డి. వి. సుబ్బారావుగారిస్థానే నాట్యకళా ధురీణ ఎ. నాగేశ్వరరావుగారిని సభ్యులుగా శ్రీ ఆర్. బి. రామకృష్ణరాజుగారి సూచనపై నియమించడం జరిగినదని మంత్రిగారు చెప్పారు. మంత్రిగారి అధ్వర్యాన రాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు కళాప్రియులు డాక్టరు ఉప్పల పూర్ణయ్యచౌదరి గారి పుత్రికలు చి॥ కృష్ణ సరోజల భరతనాట్యం జరిగింది. నాగేశ్వరరావు బృందము వసంతసేన నాటకం ప్రదర్శించిరి.

సాహితీ సమితి

30 వ తేదీ ఉదయం 8 గంటలకు సాహితీ సమితి సమావేశములు నాదస్వర పూర్వకముగ వేదాశీస్సులతో అనేక పండిత కవి విద్వత్పరిషత్తు ప్రారంభమైనది. కార్యదర్శి నాగేశ్వరరావు తమ సంఘపక్షమున సాహితీ సమితి సభ్యవర్యులను ఆహ్వానించారు. సభాపతి శివశంకరస్వామి సమితి సభ్యులను పరిచయం చేశారు. సమితి కార్యదర్శి కవి సామ్రాట్ నోరి నంసింహశాస్త్రిగారు వసంత

రావు వెంకటరావు గారిని అధ్యక్ష పీఠమలంకరించవలసినదిగా కోరారు. ఆంధ్రప్రభ సంపాదకులు నీలంరాజు వెంకటశేషయ్యగారు సమితి సమావేశమునకు ప్రారంభోత్సవము గావించిరి. శేషయ్యగారు ఒకప్పుడు ఉత్తమ నటులు. నాట్యకళలో ఆరితేరిన రచనలు ప్రకటించి ఆంధ్రుల అభిమానానికి పాత్రులైనవారు. చిరకాలంగా సురభినాటక సమాజాలతో పరిచయము గలవారు. వారి ప్రారంభోపన్యాసంలో నేటి సాహిత్యం పొరవడుటనుగూర్చి యువకుల కర్తవ్యాన్నిగూర్చి ప్రసంగించారు. రసవత్తరమైన రచనల కోసం కృషి చెయ్యవలసిందిగా ఉద్బోధించారు. అధ్యక్షులు వసంతరావు, వెంకటరావుగారు ఎలక్ట్రానిక్సుగురించి దీర్ఘోపన్యాసంగావించిరి. పైడిపాటి సుబ్బరామశాస్త్రిగారు శతపత్రమునుండి గేయములు చదివిరి. వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు కావ్యగానమొనర్చిరి. శోరి నరసింహశాస్త్రిగారు పూజావనము నాటిక వినిపించిరి. శ్రీమాన్ కోగంటి సీతారామాచార్యులుగారు ఆనూరము సంస్కృతనాటకము చదివిరి. పెద్దిభొట్ల రామచంద్రరావుగారు కావ్యగానమొనర్చిరి. త్రిపురారిభట్ల వీరరాఘవస్వామిగారు రవీంద్ర గీతావళి పఠించిరి. సంజీవదేవ్ ఎస్పరెంటో ప్రపంచ భాషల గురించి ప్రవచించిరి. మరల మధ్యాహ్నం నాలుగు గంటలకు విద్వత్కవివర్యులు, ఉపన్యాసకంఠీరవ, జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారి అధ్యక్షతనుసమావేశము ప్రారంభమైనది. శ్రీమతి పిండిప్రోలు వసంతకుమారి కావ్యపఠనము గావించిరి. సుబ్రహ్మణ్య శర్మగారు అభిజ్ఞాన శాకుంతల సంస్కృత కావ్యమునుండి కొన్ని ఘట్టములు వినిపించిరి. పలువురు వ్యక్తులు, పండితులు, కవులు తమతమ రచనలు చదివిరి. సభాపతి శ్రీ శివశంకరస్వామి సాహితీసమితి సమావేశమును గూర్చి ప్రసంగించిరి. పండితులను సురభి నాటకకళా సంఘము చందన తాంబూల వస్త్రాదులచే సన్మానించినది. మల్లాది వేంకటకృష్ణ శర్మగారి అభినందనలతో సాహితీసమితి కార్యక్రమము ముగిసినది.

సురభి నాటకకళాసంఘస్థాపన స్వర్ణోత్సవములు
నాదస్వర విద్వాన్, శ్రీ గంటుపల్లి రామమూర్తిగారి
మంగళవాద్యములతో ప్రారంభమైన దృశ్యం.

గౌ॥ శ్రీ యస్. బి. పి. పట్టాభిరామారావు (విద్యాశాఖామాత్యులు) గారికి సురభి నాటకకళాసంఘ పక్షమున సన్మానపత్రము సమర్పిస్తున్న శ్రీ ఆవేటి నాగేశ్వరరావు (కార్యదర్శి).

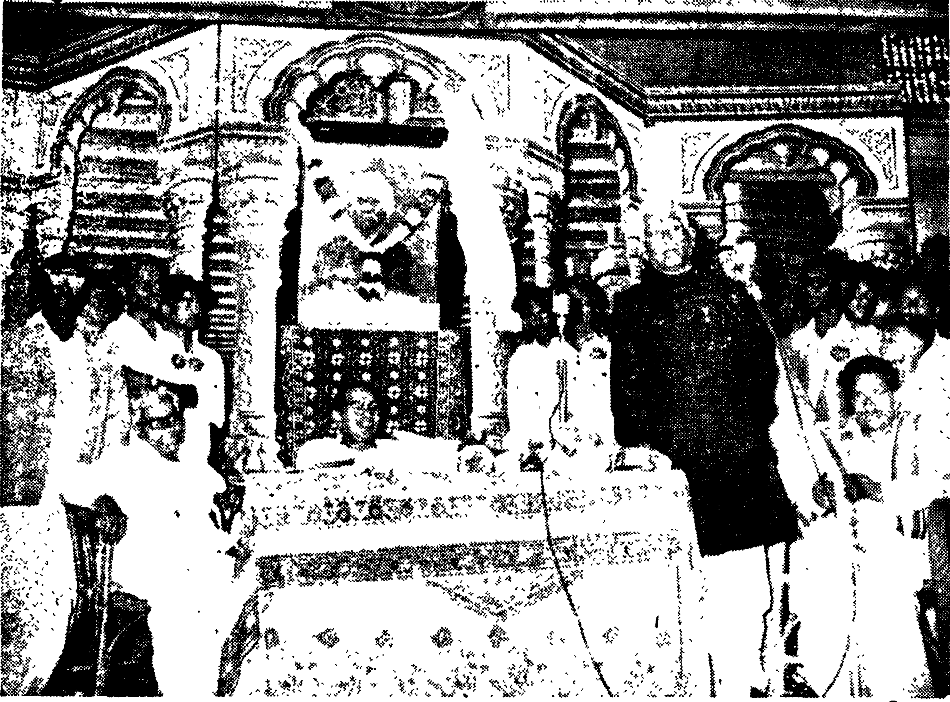
సురభి నాటకకళాస ప్రతి స్వర్ణోత్సవమునకు అధ్యక్షతవహించి, అధ్యక్షోపన్యాసం గావించుచున్న
[illegible]

పద్మశ్రీ స్థానం నరసింహారావుగారిని ఆహ్వానిస్తున్న దృశ్యం 29-1-60 తెనాలి.

సురభి నాటకకళాసంఘము ప్రతి స్వర్ణోత్సవ సందర్భమున ఆంధ్రనాటక కళోద్ధారక

మురళి నాటకకళాసంఘస ప్తతి స్వర్ణోత్సవ సందర్భమున ప్రారంభోపన్యాసము గావించుచున్న పద్మశ్రీ స్థానం నరసింహారావుగారు.

మురళి నాటకకళాసంఘసప్తతి స్వర్ణోత్సవ సందర్భమున ప్రసంగించుచున్న కార్యదర్శి శ్రీ అచేటి నాగేశ్వరరావు.

గౌ॥ శ్రీ యస్. బి. పి. పట్టాభిరామారావుగారు (విద్యాశాఖామాత్యులు)
సురభి నాటకకళాసంఘ అధ్యక్షులు ఆర్. వెంకట్రావుగారిని అభినందించుచున్న దృశ్యం.

శ్రీ పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావుగారిని సురభి నాటకకళాసంఘ పక్షమున
కార్యవర్గసభ్యుడు శ్రీ యస్. ఎ. దాదారావు సన్మానిస్తున్న దృశ్యం.

సురభి నాటకకళాసంఘపు ప్రతి స్వర్ణోత్సవ సందర్భమున సురభి వృద్ధనటుడు
శ్రీ వనారస వెంకటప్పయ్యగారిని సంఘపక్షమున కార్యదర్శి సన్మానిస్తున్న దృశ్యం, 29-1-60 తెనాలి.

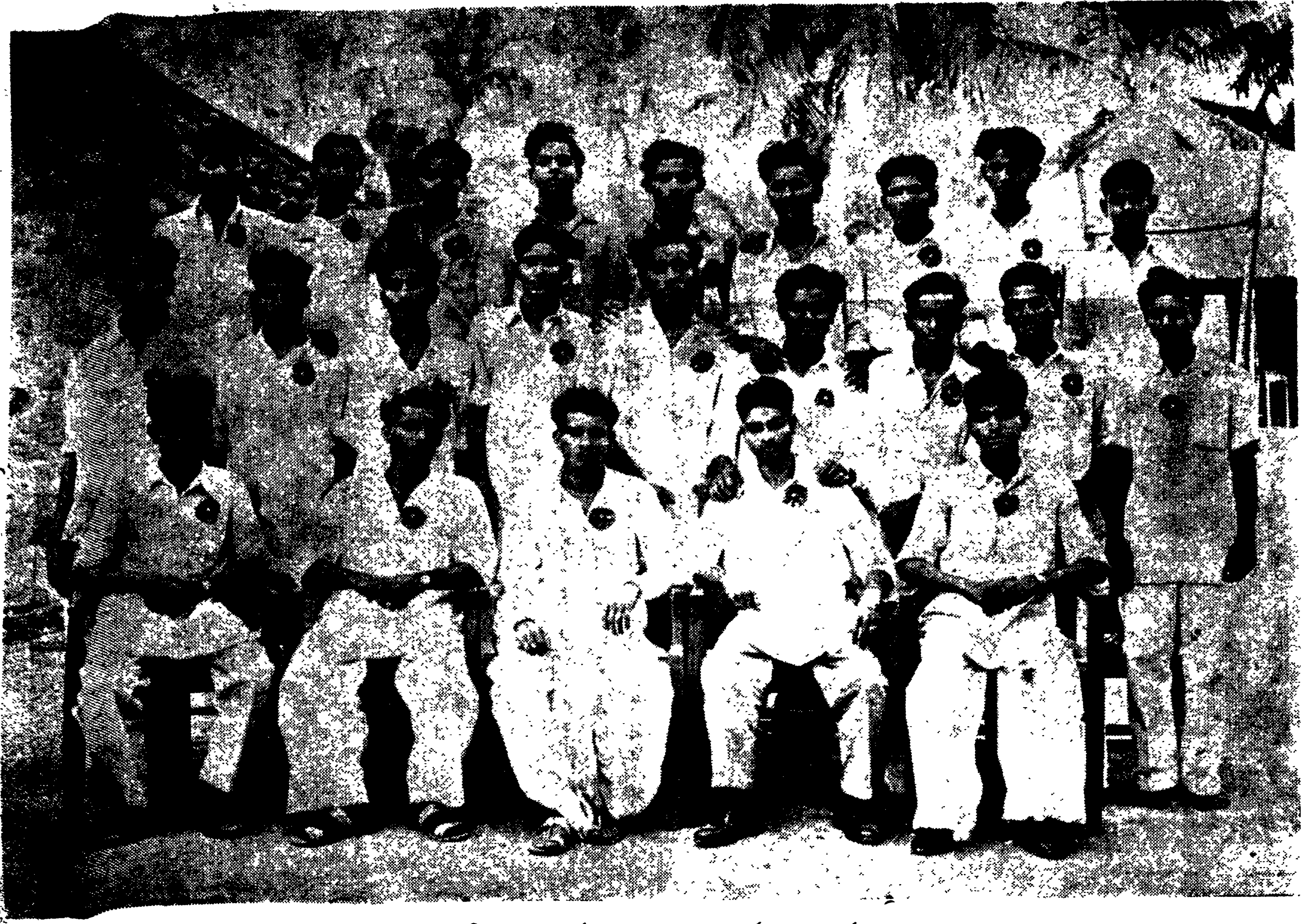
సాహితీసమితి సమావేశమునకు ప్రారంభోపన్యాసం గావించుచున్న శ్రీ నీలంరాజు వెంకటశేషయ్యగారు (ఆంధ్రప్రభ సంపాదకులు

సురభి నాటకకళాసంఘ సప్తతి స్వర్ణోత్సవ సందర్భమున జరిగిన సాహితీసమితి
సభలో అధ్యక్షోపన్యాసం గావించుచున్న శ్రీ. వసంతరావు వెంకటరావుగారు
ప్రక్కన ఆంధ్రప్రభ సంపాదకులు శ్రీ నీలంరాజు వెంకటశేషయ్యగారు.

సాహితీసమితి సభలో పాల్గొన్న విద్వత్కవివర్యులు. ఉపన్యాస కంఠీరవ, శ్రీ జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారు

సురభి నాటకసంఘ యువకళాకారులు.

శ్రీ గుళ్లపల్లి ఆదిశేషయ్యా బృందం.

ప్రసిద్ధ నాటక రచయిత
శ్రీ మల్లాది వేంకటకృష్ణశర్మ.

తెరలో కురుక్షేత్రం

పెద్దపద్యాల నాటిక

రచన :- మల్లాది వేంకటకృష్ణశర్మ

రంగస్థలం :- ఆడియన్సు నేపథ్యంలో గ్రీన్‌రూమే రంగస్థలం.

విషయం :- ఆ రాత్రి 9–30 నిముషాలకు కురుక్షేత్ర నాటకం ప్రారంభం కావాలి. నెల దినాలుగా ఈ కంట్రాక్టు నాటకం బ్రహ్మాండంగా ఎడ్వరటైజు చేసినందువల్ల జనంతో హాలు కిటకిట లాడుతున్నది. "డబుల్ ట్రిబుల్ కాంబినేషనులతో ముచ్చటైన మూడువందల పద్యములు పాడబడును" అన్న వార్త తెలిసి చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలనుండి అశేష ప్రజానీకం 'బ్లాక్'లో టిక్కట్లు కొనుక్కొని ఎనిమిదింటికే హాల్లో కూచున్నారు–కనక ఈ నాటకం జరుగుతున్నంతసేపూ నేపథ్యంలో ఆడియన్సు ఈలలూ గోలా అరుపులూ తిట్లూ అస్పష్టంగా వినిపిస్తూనే వుండాలి.

పాత్రలు:- ఇద్దరు కృష్ణులు–ముగ్గురు అర్జునులు ఇద్దరు కర్ణులు ఇద్దరు ధర్మరాజులు ఒక ద్రౌపది. అందరూ మొగాలకు రంగులు వేసుకొని బనీన్లతో గూడకట్లతో కొందరు చుట్టలూ–కొందరు బీడీలు కాలుస్తూ వుంటారు. దూరంగా సాంగలి నకుల సహదేవులకు గడ్డాలుగీస్తూ వుంటాడు. ద్రౌపది స్థూలగాత్రి మొహానికి రంగుమాత్రం పూసుకొని నలిగిపోయిన ఊదారంగు జరీ నేతచీర కట్టుకొని ట్రంకుమీద కూచొని ఒక ఏక్టరువంక ఆశతో చూస్తూ వుంటుంది. ఆమెకు కాస్త దూరంగా ఇద్దరు డ్రస్సు కుర్రవాళ్లు ఆమెవంక ఆదేపనిగా చూస్తూవుంటారు. తెర లేస్తుంది.

ఇంకా హార్మోనిష్టు–కంట్రాక్టరు–పోలీసు సూపర్నెంటు–హాలు యజమాని–ఆరుగురు పోలీసులు–ఆడియన్సులోంచి పదిమంది జనం–సమయానుకూలంగా వచ్చిపోయేవారు పాత్రలు.

సమయం :- రాత్రి 10–30 దాటింది.

రెండవ కృష్ణుడు:- సోదరా మూడవకృష్ణా! మనఅన్న మొదటి కృష్ణుడు రాలేదా ?

మూడవకృష్ణుడు:- లేదు సోదరా లేదు. వానికీ రాత్రియే అనంతపురములో నాటకము కలదు. అదియు కురుక్షేత్రమే.

రెండవకృష్ణుడు:- ఆమాట చెప్పవలెనా? మనకు కురుక్షేత్రముకాక మరియొక నాటకము వచ్చినకదా !

తిరుపతి వెంకటేశకవి

ధీరుల ధర్మమటంచు నిట్లు సు
స్థిరముగ నొక్క నాటకమె
తేకువ దంచి కిరాయి డబ్బులన్
సరగున పొంది జీవితము
చక్కగబుచ్చుచునుంటిమెంతయున్
మరియొక నాటకంబనెడి
మాటయె లేక ధరిత్రిలోపలన్॥

మూడవకృష్ణ:- అదియు నిజమే. యెట్లందువా?
మూడువందల పద్యముల్ మోతమోయ
వన్సుమోరులతో ఆరువంద లగును
ఇన్నిపద్యంబు లొకకృష్ణు డెట్లు చదువు
గాన పాత్రకు ముగ్గురు గల్గుటొప్పు॥

రెండవ కృష్ణ:- నిజము వచించితివి ! మొదటి కృష్ణుడు రాకున్న నేనే ఆ పాత్ర ధరింపవలె నేమో - దురాత్ముడగు కంట్రాక్టరు నాకు కిరాయి యిచ్చునా-సందేహామే - దైవమా ! ఇప్పుడేమి సేయుదును. సోదరా ఇప్పుడు టైమెంతయైయుండును ?

మూడవ కృష్ణ:- (వాచీచూచి) హా ! హతవిధీ, ఈ వాచీ నిలచిపోయినదే ! యిప్పుడేమని బదులు చెప్పుదును ? ఇట్లని చూచెదగాక. అన్నా రెండవకృష్ణా ! ఇప్పుడు పదకొండు దాటియుండును.

రెండవ కృష్ణ:- ఓయీ ! మూడవకృష్ణా ! ఇప్పుడు పదిగంటలయినది.

మోసపున్ వాచిదాల్చి నన్నిట్లుమోసగించె
పారవేయుము కాల్వలో వాచినిపుడె
ప్రాతవడి నిల్చి పోయినవాచియన్న
చచ్చిపోయిన మనిషితో సమముగాదె॥

పారవేయుమురా వాచిని పారవేయుము.

మూడవ కృష్ణ:- ఓరీదురాత్మా ! ఏమని పల్కితివి. నావాచి తప్పందువా ! నీవన్న పది యెన్నడో జరిగినది ; నామాట కాదందువా నీశిరంబు ద్రుంచెద.

రెండవ కృష్ణ:- ఓరీ ! దురాత్మా - దుర్మతీ - దుష్టా! పెద్దవాడనైన నన్ను, నీకన్న హెచ్చు కిరాయి పుచ్చుకొను నన్నే దూషింతువా ? నీకాయువు మూడినది కాచుకొనుము.

ఓరీనీచుడ టైము దెంతయని నే
నొప్పారగా అడ్గినన్
గోరంతైనను సంశయింప కిటులన్
క్రూరంబుగా బల్కెదే
తేరాఖడ్గము-తేర, చక్రమును భ్రమ
దింతుగా దురాత్మున్ వెసన్
పోరాటంబున నెవ్వడడ్డుగునో
పోకార్తు నిన్నిప్పుడే॥

మూడవ కృష్ణ:- ఓరీ-నీచ ఛండాల వాచాటా!

చచ్చితివింక చూడుమిదె
సర్వజగంబు నుతింప నిన్నిటన్
గ్రచ్చరచంపువాడ, నిక
కారులు ప్రేలకుయుద్ధమందు నిన్
జిచ్చర పిడ్గువోలె మరి
జీవముతో మననీడువీడు ఆ
లచ్చిమగండు వచ్చినను
లక్ష్యముసేయక నిన్ను చంపడే॥

మరియు నోయధమాధమా బాగుగావినుము.

నిన్నును నీదు బంధువుల
నీదగు ముండను దానితండ్రినిన్
గన్నన తన్నకున్న నను
గాడిద యంచు జగంబు పిల్వదే
సన్నుత కమ్మనంశకుల
సంభవులెల్లను నన్ను తిట్టరే
నిన్నిదె సంహారించి కరు
ణించెద భూమిభరంబు తీర్చెదన్.

రెండవ కృష్ణ:- ఛీ - తులువా - పలువా ! ఇదే నాఘోర భయంకర మహాప్రతిజ్ఞ వినుము.

అదె కంట్రాక్టరువచ్చి, ఓ ద్వితీయ కృ
ష్ణా ! వద్దువద్దంచు నా
పదకంజాతములందు వ్రాలి వెస సం
ప్రార్థింప ప్రార్థింప నీ
ముదమారన్ మన ప్రేక్షకాధములు నో
మోరంచు బిట్టార్వ నీ
కదనంబందున నిన్ను గూల్తు నిదె నా
గాండీవ చక్రంబునన్॥

(అని ఒక్క గ్రుద్దు వేయును).

మూడవ కృష్ణ:- హా! చచ్చితి! చచ్చితి!

(మూర్ఛచే నేలగూలును)

(ఇదంతాచూస్తున్న ద్రౌపది చప్పట్లు చరుస్తూ ఆనందంతో)

ద్రౌపది:- భేష్! భేష్! ఇంతవరకు నాటకం చాలాబాగుంది. ఏమండీ ఈ కొత్తనాటకం ప్రాక్టీసు చేస్తున్నారా! పద్యాలెంత బాగున్నాయండీ.అసలు ఉద్యోగవిజయాల్లో పద్యాల్లాగే వున్నాయ్.

రెండవ కృష్ణ:- ఏడిశాయ్! గుక్కతిప్పకుండా పద్యాలుచదవడం అలవాటయి ఒక్కముక్క కూడా మాటరావడంలేదు. ఆ అంటే పద్యం ఊ అంటే పద్యం. పద్యంలో ఏక్షన్ దానంతట అదే వచ్చేస్తుంది. కొంపతీసి వీడు చావలేదుకద!

(పడిపోయిన మూడవకృష్ణుని మీదపడి)
హా సోదరా మూడవ కృష్ణా!
అకటా యెచ్చటినుండి వచ్చితివో అ
న్యాయంబుగా చంపినా
నొక పద్యంబును పాడకుండగనె అ
య్యో పోయెదే, యింక నా
టకమం దొక్కడ కృష్ణపాత్రమును నా
డంగల్గు కెట్లోకదా
ఒకకృష్ణుం డటు రాకపోయె మరి నీ
వో యిట్టులన్ జచ్చితే॥

మరియు నవధరింపుము.

వేయనైతివి పూర్తిగా వేషమేని
పుచ్చుకొననైతివి కిరాయి పూర్తిగాను
ఇంతలోననె చావు విధించెనొక్క
కడు కఠినుడైనయట్టి యా కంజభవుడు॥

ద్రౌపది:- అబ్బ! ఈ పద్యాలుకూడా యెంత బాగున్నాయండీ.

రెండవకృష్ణ:- (లేచి) ప్రేయసీ! ద్రౌపదీ!

ద్రౌపది:- ఇదేమిటండి! కృష్ణుడు ద్రౌపదిని ప్రేయసీ అనవచ్చునా?

రెండవకృష్ణ:- ఇది తెరలోకురుక్షేత్రమే- ఇచ్చట వావివరుసలు లేవు.

ద్రౌపది:- ఓహో! అలాగైతేసరే ప్రాణేశ్వరీ అనికూడా పిలవండి.

రెండవ కృష్ణ:- దానికేమి ఇప్పుడు టైమెంతయై యుండునో నీవు చెప్పగలవా?

ద్రౌపది:- చెప్తే మీకు కోపంవస్తుందేమో- నాలుగు పద్యాలుచదివి నన్నుకూడాతంతే?

రెండవ కృష్ణ:- భయములేదు చెప్పుము.

ద్రౌపది:- ఇంకా దొంగలబండి రాలేదుకదండీ.

రెండవ కృష్ణ:- ఆహా! ఏమి నాభాగ్యము - ఆ బండి నాటకము పూర్తియగువరకు రాకుండుగాక.

ద్రౌపది:- వస్తే మీకేమండి?

రెండవ కృష్ణ:- అట్లయిన వినుము.

నాటకమైనతోడనె జ
నంబులచేతికి చిక్కకుండనే
పీటికి పోదనా యిచట
పీపువిమానపుమోత తప్పనే
కోటలో పాగవేసినటు
గొప్పగ తప్పకొనంగ గల్గుదున్
నాటకమైన పిమ్మట జ
నంబులు చూచిన తన్నకుందురే॥

ద్రౌపది:- అబ్బ! ఏమిటండీ ఇంతమంచి పద్యాలు ఈ పద్యం యెంత బాగుందండి.

రెండవ కృష్ణ:- నాప్రాణం తీస్తున్నావ్-పద్యాలు పద్యాలని - ఆ ఉద్యోగవిజయాల ధర్మమా

అని ఇంట్లోకూడా మాటలకు బదులు పద్యాలూ పాటలే వచ్చేస్తున్నాయి. మొన్న భోజనంచేస్తూ మా ఆవిడతో పరాగ్గా "చారు వడ్డింపరావెయో చంద్రవదన" అన్నాను. ఆమట్టున గరిటకాస్తా పడేసి గదిలో అద్దం ముందు నించొని తనమొహం చంద్రుడులా వుందో లేదో చూసుకుంటూ నిలబడింది.

(తెరలో గోల, ఈలలు, చప్పట్లు, తిట్లు)

కంట్రాక్టరు:- (పరుగున ప్రవేశించి) అరె! ఇంకా యిలాగే వున్నారే - పన్నెండయింది. ఇంకా విగ్గులు పెట్టుకోలేదు - పూసలు కట్టుకోలేదు. డ్రస్సు వేసుకోలేదు-హాలుచూస్తే జనం కిట కిటలాడిపోతున్నారు. తొరగా కానివ్వండి. వీడేం ఇలా పడిపోయాడు? తాగేడా! ఆ అనుకుంటూనేఉన్నాను. నాటకమయేదాకా తాగద్దని బతిమాలాను. అంతాయింతే - తాగుబోతులు. వీళ్ళను పెట్టుకోకపోతె నాకు డబ్బురాదు. నేను పిలవకపోతే వీళ్ళకి దినం గడవదు. కొడవలికీ సిగ్గులేదు- గోంగూరకీ సిగ్గులేదు. మరితొందరగా ప్రార్థనకానివ్వండి.

ద్రౌపది:- మాదేముందండి. మా కిరాయి మాకిస్తే పది నిముషాల్లో తయారైపోతాం.

కంట్రాక్టర్:- ఏంటీ కిరాయా! కిరాయివ్వక పారిపోతానా! ముందు తెర లేచేటట్టు చూడండి.

ద్రౌపది:- అదేం లాభంలేదు. ముందు కిరాయి- తరవాత వేషాలూ- పరాబ్రహ్మ- తెరా.

కంట్రాక్టర్:- ఓహో! కొంచమైనా మొగ మాటం లేకుండా మాట్లాడుతున్నావే! కొత్తదానివికదా నీకు పబ్లిసిటీ యిచ్చి పెద్ద స్టేజీఏక్టర్ని చెయ్యాలని బుక్ చేసినందుకా- ఎప్పుడో అప్పుడప్పుడుతప్ప మీకు రా యొగ్గొట్టానా?

ద్రౌపది:- అబ్బే! ఇటు పరాబ్రహ్మ పాడేసరికి అటు గల్లాపెట్టెతో పరారీఅయి - మళ్ళా ఆరేళ్ళనాడే దర్శనం.

కంట్రాక్టర్:- సరే! నీసంగతి నేను చూస్తాలే- ఏమయ్యా! మొదటిధర్మరాజా! ఏం మూల కూచొని మూలుగుతున్నావ్! చుక్క పడ లేదనేనా?

ఒకటవ ధర్మ:- (ఏదో సంజ్ఞచేయును).

కంట్రాక్టర్:- ఏం. మాట్లాడవా?

ద్రౌపది:- ఆయనగొంతు పోతుందట-వచ్చిం దగ్గరనుంచి గొంతు బిగించుకొని కూచు న్నారు. అందరివంతూ నేను మాటాడు తున్నానుగా.

కంట్రాక్టర్:- నువ్వెవరు మాటాడ్డానికి. అసలు నీవేషం యేంటి? ద్రౌపది. ఆవేషం నేనే వేస్తాను. నువ్వు వెయ్యొద్దు-యింక కిరాయి గురించి మాట్లాడకు.

ద్రౌపది:- అదెట్లా-పేపర్లో పోస్టర్లల్లో 'గానకల్లో లిని కనకవల్లి' ద్రౌపది అని వేశారుగా నేనే వెయ్యాలి.

కంట్రాక్టర్:- ఆమాటకొస్తే, ఈరాత్రి ఆవేషం తీసేశాను. ద్రౌపది లేకుండానే నాటకం. ఎవడుపోయినా ఫర్వాలేదు. నకులసహదే వుల్తో కురుక్షేత్రం నాటకంఆడేస్తాను చూస్కో నాసంగతి. వరేయి కృష్ణులూ-మీరూపొండి. నాకు భయంలేదు.

రెండవ కృష్ణ:- హా! కంట్రాక్టరా - హాతోస్మి హాతోస్మి.

(పాదాలపై పడి)

ఓ కంట్రాక్టరు దేవ! నీసుతుల మ
మ్మోమంగదే; నీ కృపన్
లోకంబందున సాటిమానవులలో
లోపంబు లేకుండగా
వీ కన్ రోజులు పుచ్చుచుంటిమిపు డు
ర్వ్యాసన్నీవు వర్జించుచో
మాకున్ దిక్కేవరయ్యా నీవెగతి సు
మ్మా యిమ్మా మాభత్యముల్.

కంట్రాక్టరు:- ఇస్తాను. నాటకమయాక మీాకిరాయిలు అణాపైసల్తో యిచ్చేస్తాను. చెప్పినట్టువిని ప్రార్థన కానివ్వండి.

(మూడవ కృష్ణుడు దిగ్గునలేచి)

మూడవ కృష్ణుడు:- ఓరీ! నీ చ నా చా టా !
దురంత దుష్టాత్మకా; ఇప్పుడెందుపో యెదవురా!
ధరిణిన్ ద్రోసితినంచు పొంగకుర నీ
దర్పంబు దీర్పంగ వి
డరయన్ లేచెః టంచు నమ్ముముర చం
డాలాధమా! చూడు ము
ద్ధురతన్ గ్రుద్దెద వచ్చెదన్ మరియు నా
దోర్దండ దర్పోద్ధతిన్
బోరిగొందున్ వెసకాచు కొమ్మిది గొ
అంభోరాశిలో దాగినన్॥

(కంట్రాక్టరును పట్టి చావగొట్టును)

కంట్రాక్టర్:- అరె! నన్ను కొడతాడేంటి! అసలీ పద్యం యెందులోది? ఒరేయ్- తాగినోడివి తాగినట్లుండక యేంటీ యెదవపని? నన్ను కొడతావెందుకూ?

మూడవ కృ:- (తేరిపారచూచి) నీవా! నీవైన నేమి లే.
వరసన్ జంపెద చూడు మందరిని మా
పైకంబు మాకిమ్ము నీ
తరమా తప్పకొనంగ మా నటుల ముం
దా నీ ప్రతాపం బికన్.

(కంట్రాక్టరు వీపుపై గభీగుభీ గుద్దుచుండగా పోలీసు సూపర్నెంటు పరుగునవచ్చి)

సూపరెండెంటు:- ఏయ్ ఆగు. తెరలో యేమిటీ యుద్ధం. వొదులు. వాణ్ణెందు కలా చావగొడ్తావ్? వొదులు- (విడిపించి) ఏంజరిగింది? ఎవడు వీడు?

మూడవ కృష్ణ:- దేవా! అవధరింపుడు.
వీడు కంట్రాక్టరనువాడు వెరపులేక
ఊరికొక్కరి మమ్మెల్ల నూడ్చి తెచ్చి
నాటకము నాడజేసి యేనాడుకూడ
పూర్తిగ కిరాయి యొసగని పూలితండు॥

సూపరెండెంటు:- పద్యాలూ పాటలూ ఇక్కడ కాదు స్టేజీమీాద. త్వరగా నాటకం ప్రారంభించండి.

మూడవ కృష్ణ:- ప్రారంభించుటయు మానుటయు ఈ కంట్రాక్టరు చేతిలో నున్నది. ఎట్లందురా!
మా కిరాయిని మాకిచ్చి మంచిదారి
పోయినన్ లేచుతెర, ఆటపాలుపుగాంచు
కాక యీాయడయేని మీా కానిస్టబుల్సు
పదుగురైనను వీని గాపాడలేరు.
ఎట్లును వీని బంధుక్షయమును కులనాశమును తప్పదు. సవ్యముగా మా భాగములు మాకు పంచియిమ్మనుము మరియునో సూపర్నెంటా బాగుగా వినుము.

సూపరిండెంటు:- షటప్. ముందు ప్రార్థన పాడి తెరెత్తుతారా లేదా?

ద్రౌపది:- ఏమండీ ఆడదాన్ని, ఒక్కమాట అడుగుతా చెప్పండి-మీాకు జీతంపుచ్చుకోకుండా ఉద్యోగం చేస్తున్నారా?

సూపరిండెంటు:- ఇదెవరీ పుమన్ వట్టి పేచీకోరు మనిషిలాగుందే?

రెండవ కృష్ణ:- మా ద్రావదిలెండి - వట్టి పేచీ కోరు.

సూపరెండెంటు:- నువ్వెవరు ?

రెండవ కృష్ణ:- నేను రెండ్లో కృష్ణుడను.

సూపరెండెంటు:- వీడ్లో ?

రెండవకృష్ణుడు:- వీడు మూడవ కృష్ణుడు. మొదటి కృష్ణుడు రాలేదు.

సూపరెండెంటు:- నువ్వేమంటావు ?

రెండవ కృష్ణ:- ఆర్యా ధృతరాష్ట్రా సావధాన చిత్తుడవై ఆలింపుము.

మాకెడ్వాన్సు నొసంగలే దితడు ధ
ర్మంబెంచి బస్‌చార్జి మె
మే కానిమ్మనుచున్ భరించి యెటులో
యే తెంచినా మట్టిచో
మీకుణ్ ధర్మమె "డబ్బుతీసుకొనకే
మీ రాడుడీ నాటకం
బీకష్టాత్మునితోడ నేమి టనుచున్
హీనంబుగా బల్కుటల్

మరియు

వేలకు వేలు వచ్చినను
వేమరు పాదములందు వ్రాలినన్
పేలదు కాణిగూడ నటు
పిమ్మట నాటకమయ్యెనేని, మా
పాలి యముండు వీడు ఒక
పట్టున డబ్బు నిడండు వీనిపై
జాలి వహించి మా నటుల జం
పుట ధర్మమె సూపరెంట్ ప్రభూ !

సూప:- ఏమయ్యా కంట్రాక్టర్. వాళ్ళ కిరాయి వాళ్ళ కియ్యకపోతే నాటకం యెట్లా జరుగుతుంది?

కంట్రాక్టర్:- నే నియ్యనన్నానా?

సూప:- మరిచ్చేయ్.

కంట్రా:- మాకు కొన్ని తగువు లున్నాయి. తరవాత అణాపైసల్తో యిచ్చేస్తాను.

సూప:- వీల్లేదు. ముందిచ్చేయ్. లేకపోతే స్టేషన్‌కి నడు.

కంట్రా:- ఈ యేక్టర్లకి విశ్వాసం లేదండి. ప్రజల్లో వీళ్ళని పైకి తెచ్చింది కంట్రాక్టర్లే కదండి.

సూప:- షటప్. ఆ గోల విను. ముందు వాళ్ళ కిరాయి యివ్వు.

కంట్రా:- అసలు మొద్దుముండాకొడుకు ఆ మొదటి కృష్ణుడు రాలేదండి.

సూప:- ఎందుకు రాలేదు?

కంట్రా:- తాగి యే రైలుటేశన్లో పడుక్కున్నాడ్లో.

రెండవ కృ:- ఏడ్చినావులే.

పిలువకుండనె పేపర్లొ పేరువేసి
పోష్టరుల నింపి గోడల పొందుపరచి
డబ్బు దోచతలంచు కంట్రాక్టరెపుడు
నటుల నిందించుచుండు నిన్నాడనేల॥

కంట్రాక్టరు:- ఛీ ఛీ! నోర్మూయ్. ఇచ్చిన యెడ్వాన్సు కాజేసి నాకొప్పుకున్న తేదీకే మరో కంట్రాక్టరుతో నువ్వు మరోవూళ్ళో నాటకాలాడలేదా?

సూపరెండెంటు:- ఏయ్! ముందు నాటకం మొదలుపెట్టండి - నాకు కోపం వస్తూంది. ముందు వేషాలేసుకొండి కిరాయి నే నిప్పిస్తాను.

ద్రౌపది:- ఆమాట మీరంటే ఇహానేం? రడీ.

(అందరూ డ్రస్సులు వేసుకుంటూ వుంటారు)

సూప:- ఏమయ్యా కంట్రాక్టర్ నీకు డబ్బు రాలేదా?

కంట్రా:- ఏమొచ్చిందండి. మొదటి కృష్ణుడు మూడొందలు-రెండోవాడు రెండొందలు-మూడోవాడు నూటయాభై - అర్జునుళ్ళు ముగ్గురికీ నాలుగొందలు-ద్రౌపది ఫిఫ్టీ-ధర్మరాజులు చెరినలభై-నకుల సహదేవులు రెండైదులు - హాలు నాలుగొందలు - పబ్లిసిటీ ఆరొందలు మొత్తం అయిదువేల నాలుగు వందలు వస్తే ఒకవంద తగుల్తుంది కాని ఈ హాలు వెయ్యికంటె యెక్కువ పట్టదే.

సూప:- పాపం చాలా నష్టానికి నాటకం ఆడిస్తున్నావన్నమాట.

కంట్రా:- కళ సార్. కళ. నాటకకళ.

సూప:- ఏక్టర్లంతా వచ్చినట్టేనా?

కంట్రా:- ఎక్కడొచ్చారండి. మొదటి కృష్ణుడు రాలేదు. రెండో అర్జును డాప్సెంటు. నాలుగో ధర్మరాజు గోవిందా. రెండో కర్ణుడు కటాఫ్.

సూప:- ఏక్టర్లు రాకపోతే ఆడియన్సు ఊరుకుంటారా?

కంట్రా:- అందుకే ఆలస్యంగా ఆట ప్రారంభిస్తున్నాం. విసుగెత్తి ఉన్నవాళ్ళతోనే ఆడమని వాళ్ళంతట వాళ్ళే అంటారు!

సూప:- నీ సంగతేమీ బాగాలేదు.

కంట్రా:- ఎలా బాగుంటుందిసార్. వేషానికి ముగ్గుర్ని నలుగుర్ని తెస్తున్నాంగనక ఒకరిద్దరు రాకపోయినా నాటకం జరుగుతూంది. అసలు వేషానికి ఒక్కణ్ణి పెట్టుకున్నప్పుడు ఎన్ని నాటకాలు ఆపుకోనేవాళ్ళండి? ఈ కిరాయివాళ్ళలో తాగనివాడు లేడండి.

సూప:- అసలు నువ్వు ప్రాక్కుండా మాట్లాడుతున్నావా నాటకం రసాభాస అవుతుందని ఊరుకున్నాను. లేకపోతే ఆ ఆడమనిషితో సహా అందర్నీ ప్రోబిషన్ క్రింద బుక్ చేసేవాణ్ణి.

కంట్రా:- చిత్తం. క్షమించాలి.

సూప:- మరోసంగతి చెప్పు. కుర్చీ- బెంచీ టిక్కట్లు బ్లాక్‌లో పదికీ, పదిహేనుకీ అమ్మించావట.

కంట్రా:- ఆ సంగతి పేపర్లో వేశానుకదండీ. "స్థలం నిండినవెనుక రేట్లు హెచ్చింపబడును" అని.

సూప:- ఇది కాదురా! అసలు కిరాయి నాటకాలు ప్రభుత్వం బేన్ చెయ్యాలి. అప్పుడు కాని మనదేశంలో నాటకకళ బాగుపడదురా!

కంట్రా:- అలాచేస్తే అసలు నాటకాలే వుండవండి. ఉన్నా పద్యాల నాటకాలు మరీ వుండవు. ఇంకేంతలెండి అన్ని నాటకాలూ పోయి ఒక్క కురుక్షేత్రం మిగిలింది. అదికూడా పోతే పాటలూ పద్యాలూ లేకుండా సారెగదిలో దంపతుల్లాగ, మాటా మంతీ లేకుండా స్టేజినాటకాలు సడీ సప్పుడూ వుండదండి.

(ఇద్దరు కృష్ణులు-ద్రౌపది-ధర్మరాజులూ నటులు వేషాలు వేసుకొని ప్రవేశం)

రెండవ కృష్ణు:- ఆర్యా! అవధరింపుము

మాకు కిరాయొసంగిన క్ర ... ంం
మంబుగ నాటకమాడువార మ ... స్వామి
ట్లీక, మదంబునన్ నటుల ... కలిప
హీనత జూచిన చక్రధారచే ... క్షేపిం
ఏదో
అల్లరి
క్లాసు

పీకలుగోతు, నాటకము
వేయతలంతువో మా కిరాయి మా
కీకబలంబు జూపుదువో
యేర్పడచెప్పుము కౌరవేశ్వరా!

సూప:- కంట్రాక్టర్-ఇచ్చేయ్ వాళ్ళ కిరాయ్.

కంట్రా:- సరే. ఇప్పుడేవస్తా-ప్రార్థన కానివ్వండి యిచ్చేస్తా......

(పోబోగా)

రెండవ కృ:- (వాని నడ్డి) ఎచటికి పోయెదవురా!
గల్లాపెట్టను పంపివేసితివి మా
కళ్ళల్లో కారంబోగిన్
జల్లం దప్పకొనంగ నీ కరణి కా
ల్జాడింప నూహింతువే
అల్లాటప్పలుగారు ఆంధ్రనటు ల
త్యుగ్రావహ్కోణిన్
బల్లార్పంగలవారు తప్పకొన
భావ్యంబౌన దుశ్శాసనా॥

కంట్రా:- నిలు. వొదులు చాల్లే మహాచదివావ్. పద్యాలు. స్టేజీమీద చదవలేవుగాని-వొదులు-నీకు కిరాయొద్దా!

సూప:- కంట్రాక్టర్ని వొదలండి. ఏయ్ ఫార్టీ ఫోర్.

14 కానిస్టబుల్:- (వచ్చి సేల్యూట్ చేసి) సార్.

సూప:- ఈ కంట్రాక్టరుతో వెళ్ళు - దగ్గరే వుండి తీసుకురా.

14కాన్:- అలాగే సార్. పదవయ్యా.
(కంట్రాక్టరు 44 కానిస్టబుల్ నిష్క్రమణ)

సూప:- మీా ఏక్టర్లు - కంట్రాక్టర్ని కొంచెం కూడా నమ్మరే!

మూడవ కృ:- నమ్మము-నమ్మజాలము! ఏమం దురా!
మమ్మొకింతయు నమ్మడా మానవుండు
గాన, నవ్వానిపై నమ్మకంబు లేదు
మాకు, ఇవ్వరమొకచోట నేకమైన
జరుగు మోసంబు ప్రేక్షకజనుల కెపుడు.

ఇప్పుడుచూశాముగా - వాడు కిరాయివ్వడు మేం తెరెత్తం.

సూప:- కిరాయి వాడిచేత రేపైనా యిప్పిస్తాను. నాటకం ఆడితీరాల్సిందే.

(హాలు యజమాని రంగస్వామి)

రంగస్వామి:- సార్-సార్-ఆడియన్సు ఫర్నిచర్ ధ్వసంచేస్తున్నారు సార్. ఇంకా తెరయెత్తక పోతే, మనిషో కుర్చీ బెంచీ పట్టుకుపోతా రండి. మొన్ననే మూడువేలిచ్చి చేయిం చాను. సరికొత్త ఫర్నిచరండి. తొందరగా నాటకం బిగిన్ చెయ్యండి.

రెండవ కృ:-బిగిన్ చేయుటయు చేయకుండుటయు ఆ కంట్రాక్టరు చేతిలోనున్నది.

రంగస్వామి:- కంటాక్టరేంజేస్తాడండి తొమ్మిది న్నరకి నాటకం ప్రారంభిస్తామని, పన్నెండు న్నరయింది. తేదీకూడా మారిపోయింది ఇంకా ప్రారంభించకపోతే ఆడియన్సు ఊరు కుంటారా ?

రెండవకృ:- (కోపముతో ముందునిలిచి)
ఓయీ! ఊరుకొనక చేయునదేమి?
అంత బింకంబు గలవాడ వైతివేని
యిమ్మురా! మా కిరాయిని యిప్పడైన
లేకయుండిన తెరలోకి రాకు మింక
పొమ్ము కంట్రాక్టరునె పట్టుకొమ్ము-పొమ్ము॥
ఇంక ఆడియన్సందువా? వారితో మాకు పనిలేదు.

నన్నుమోరని యూర్చు దౌర్భాగ్యులైన
ఆడియన్సును ఏక్టర్లమైన మాకు
చెప్పి భయపెట్టజూతువే చెనటి నీవు
వారి సత్తువ తెలియనివారమొకో?

(ఆడియన్సు పదిమంది కోపంతో ప్రవేశించి)

ఒకటనవాడు:- ఏంరా! ఏక్టర్లు నా ట క ం మొదలుపెడతారా లేదా?

రెండవకృ:- ఎవరు మీారు?

రెండవవాడు:- ఎవరా! బ్లేకులో టిక్కెట్లుకొని నా ట క ం చూడ్డానికి వచ్చినవాళ్ళం- ఆడియన్సుం...

రెండవ కృష్ణ:- హా! సోదరా! చచ్చితిమి.

ఆడియన్సు:- నాటకం ప్రారంభిస్తారా! తన్న మన్నారా!

సూప:- దౌర్జన్యం వద్దు - మీారు మీా స్థలాల్లో కూచొండి.

ఆడియన్సులో ఒకడు:- ఎంతసేపండీ కూచొని కూచొని విసుగెత్తిపొయ్యాం. వెధవది, పెళ్ళి పీటలమీాదకూడా యింతసేపు కూచోలేదు.

మరొకడు:- తొమ్మిదిన్నరకి ప్రారంభిస్తామని పేపర్లో రాశారు. ఒంటిగంటయింది. ఇంకెంత సేపు?

సూప:- అసలుతప్పు కంట్రాక్టరుది. వీళ్ళకింత వరకూ కిరాయివ్వలేదు.

ఆడి:- అబద్ధం-మొదటే ఇచ్చేశారండీ. ఇప్పుడే మాతో చెప్పాడు. ఈ కిరాయాక్టర్లంతా దగా-మోసం.

రెండవ కృ:- అయ్యలారా! క్షమింపుడు. మా కా దురాత్ముడైన కంట్రాక్టరు కిరాయి యివ్వ లేదు. అల్లబద్ధమాడువారము కాము.

ఆడి:- మా కదంతా తెలీదు. ముందు నాటకం ప్రారంభిస్తారా! తన్నమన్నారా!

రెండవ.కృ:- హా! హతవిధీ! యెంత గతి తెచ్చి పెట్టితివిరా!
హృదయమా! నాటకము లింకనేని విడిచి
వీథులన్ బిచ్చమెత్తి జీవింపరాదె
ఈ యడు కిరాయి కంట్రాక్ట రేగినాడు
చిక్కితిమి మేము వీరలచేతులందు॥
సోదరనటులారా! మనము రహస్యాలోచనము

గావింతము రండు - (నటులందరు లోనికి పోవుదురు)

ఆడియన్సులో ఒకడు:- ఏమండిసార్! పదివేలు బుకింగ్ అయింది వీళ్ళకి కిరాయిఇవ్వలేదంటే నమ్ముతారా?

సూప:- ఇస్తానని - డబ్బుతేవడానికి వెళ్ళాడు. ఇంకారాలేదు.

(44 కానిస్టబుల్ ప్రవేశం)

సూప:- కంట్రాక్టరేడీ.

కానిస్టేబుల్:- గాడిదకొడుకు -ఇదిగో వస్తానని గదిలో కెళ్ళి వెంటిదార్ని పారిపోయాడండి.

సూప:- బుకింగులో ఎవరూ లేరా?

కాన్:- పిట్టకూడా లేదండి.

సూప:- ఏమయ్యా! హాలూ......

రంగ:- సార్.

సూప:- ఏమయాడు కంట్రాక్టరు?

రంగస్వామి:- నాకేం తెలుసునండి. నా కూ హాలు కిరా యివ్వలేదండి. బంగారంలాటి పిక్చరు మధ్యనిలిపేసి వీళ్ళకి హాలిచ్చానండి.

ఆడియన్సు:- ముందు నాటకం కానివ్వండిసార్. కంట్రాక్టరు పారిపొయ్యాడు. ఏక్టర్లుకూడా ఉడాయిస్తారేమో చూడండి.

సూప:- ఫార్టీఫోర్. మన జవాన్లు ఎందరున్నా రిక్కడ.

44 కాన్‌స్టే:- ఉన్నారండి. పదిమంది.

సూప:- అందర్నీ లాఠీలు పట్టుకొని రమ్మను.

44 కాన్:- (విజిల్ తీసి కొడతాడు) ఏక్టర్లు పారిపోకుండా గేటుదగ్గిర కాపలా పెడతానండి.

సూప:- వెళ్ళు. నలుగుర్ని లాఠీలతో తీసుకురా.

44 కాని:- చిత్తం. (నిష్క్రమణ)

సూప:- ఏయ్. ఏక్టర్లూ.

(అందరూ)

వచ్చుచున్నాము. వచ్చుచున్నాము.

(వేషాలు విప్పుకుంటూ ప్రవేశం)

సూప:- అరె! వేషాలు తీశేశారేం?

మూడవకృ:- అంతేనండి.

సూప:- నాటకం ప్రారంభిస్తారా లేదా?

మూడవ కృ:- గురువాజ్ఞ లేదండి.

సూప:- ఎవడా గురువు?

మూడవ కృ:- కిరాయి.

సూప:- మంచిగా తెరెత్తుతారా! లాఠీఛార్జి చెయ్యమన్నారా?

మూడవ కృ:-

మమ్ముల జంపినన్ సరియె
మాకు కిరాయి నొసంగకుండ దా
నమ్మ! తెరె_త్తబోము గురు
నాజ్ఞను తప్పగబోము మాదు ర
క్తమ్మును ధారపోసెదము
గాక కిరాయిని వీడుకొందుమే
నమ్మకమున్న డబ్బొసగి
నాటకమున్ దిలకింపు డెల్లరున్

(నలుగురు జవాన్లు లాఠీలతో ప్రవేశం)

ఆడి:- వీళ్లెందుకండీ – మాకొదలండి యాక్టర్ల యీపులు యిమానంమోత మోగిస్తాం.

సూప:- వద్దు–ప్రభుత్వమే ఆ పని చేస్తుంది. మీరు తగ్గండి. కాన్స్టబుల్సు-రడీ ఫర్ లాఠీఛార్జి ఎవర్ని ఆ యేక్టర్లని మొదట రెండుదెబ్బలు. ఏంరా ఏక్టర్లూ ప్రార్థన పాడతారా లాఠీ చార్జి చేయించమన్నారా.

మూడవ కృ:-ఫైర్ చేయించినా కిరాయి చేతిలో పడకుండ తెరయెత్తుట కల్ల. వేయేల.

వినుడీ మాదు ప్రతిజ్ఞ తత్పరత యు
ర్వీనాథ మా డబ్బిలన్
గొనకుండన్ తెర యెత్తజాల మిక మీ
క్రోధంబు చాలించి వే
జనుడీ యిండ్లకు నిద్ర దండగిక నీ
జన్మంబులో నాటకం
బునకున్ రాకుడు లెంపలేసుకొని పో
పొం డిండ్లకున్ బుద్ధిగా॥

సూప:- ఓరీ! యేమి ప్రేలితివిరా!

ఇంటికి పోదుమా మిము వ
ధింపక చూడు రివాల్వ రియ్యదే
తుంటరులార కాల్చెదను
ద్రోహులు సత్కళకున్ కళంకమున్
గొంటుతనాన గూర్చు పెను
కూళలు మిమ్ము వధింతు నిప్పుడే
బంటుతనంబు జూపకకృ
పన్ తెర యెత్తుడు మీకు మ్రొక్కెదన్॥

రెండవ కృ:- ఓయీ!

వట్టి భీభీషికల్ పలుకు
వైఖరి కా దిది సూపరెంట్లు వే
లుట్టిపడన్ జవాన్లు కద
నోత్సకులై యొక కోటి వచ్చినన్
దిట్టరులైన మా నటుల
ధీరత మాన్పగలారె! మాను మి
ప్పట్టున పౌరుషంబును రి
వాల్వరు కెవ్వడుజంకు నిచ్చటన్॥

సూప:- ఓరీ చూచేద రేలరా!

కం. చేయుదు లాఠీఛార్జి ని
తీయుదు ప్రాణాలు వీరి ధీరత గంగన్
ద్రోయుదు మోదంబారగ
నీయూ క్టర్ దురితమతుల హింసింపు డోగిన్॥
(పోలీసులు అర్థంకాక చూస్తు నించుంటారు)
ఏమిరా! అట్లు చూచెదరు?

44 కాన్:- ఏంచెయ్యమండి? మీరూ పద్యాలు చదివితే బోధపడక నించున్నామండి.

సూప:- ఓహో! ఈపద్యాల్నువల్ల నేనూ చెడిపోతున్నాను ఆవేశంలో వచ్చేశాయ్ పద్యాలు లాఠీఛార్జి! కొట్టండి.
(కొట్టబోగా నటులు పారిపోతారు ఒక్క-ధర్మరాజు కూచుంటాడు. వాణ్ణిమొత్తుతారు.)

ధర్మరాజు:- హా! దేవీ! హా తమ్ములారా! చచ్చితి చచ్చితి.

(నేలకూలును)

ద్రౌపది:- (దూరంనుండి గుండె బాదుకుంటూ)
హా నాథా-ప్రాణనాథా- ధర్మజా! మెంత ఘోర మెంతఘోరము!
అంత భారతరణములో సుంతయేని
చావనైతివి నే డిట్లు చచ్చినావె
కొనకు పోలీసులాఠీలకును మహాత్మ
దోమ యేన్గును చంపిన దోస మగును.

సూప:- ఓసీ యేమంటివే నీమగడు వీడు యేనుగా? మేము దోమలమా?

ద్రౌపది:- కాకున్న యుధిష్ఠరు డన నీకోటి పోలీసాఫీస రనుకొంటివా? దురాత్మా వినుము.

అలుగుటయే యెరుంగని మ
హామహితాత్ము డజాతశత్రుడే
అలిగిననాడు సాగరము
లన్నియు నేకము గాకపోవు ఈ
తులువలు లక్ష్యలైన తుల
తూగరు వీరికి సూపరెంట నా
పలుకుల విశ్వసింపుము వి
పన్నుల మమ్ములగావు మెల్లరన్॥

సూప:-ఛీ పలుగాకి- నోరు మూయుము.

ద్రౌపది:- హా నాథా. నీ ధర్మపత్ని నీ నీచుడిట్లు మాట్లాడుచుండ చూచి సహింతువా? హా కృష్ణా! నీవు నా డొక్కడవే నా మానసంరక్షణము చేసితివే. నేడు ముగ్గురు కృష్ణులు, నలుగురర్జునులు, ముగ్గురు భీమసేనులుండియు ఈ దురాత్ముని చేతులనుండి కాపాడజాలరా?

సూప:- మీ అందరి నొక్క గ్రుద్దున సంహరింతును.

ద్రౌపది:- అయ్యో! ఇంక దిక్కెవ్వరు?

అంతటి ధర్మరాజు హతుడయ్యె
నిటన్ మరి భీమసేన నీ
యంత బలాధికుండు బిడియంబున దా
గగవచ్చునొక్క వే

అంతకు నింటి కంపుము దు
రాత్ముని పీనిని పార్థ యూరకే
చింతిలి దాగదేల అని సేయుము
ద్రుంపుము ఈ జవానులన్॥

అయ్యో! ఒక్కరును పలుకరే! నా థా!
ప్రాణేశ్వరా నన్నునాథనుజేసి పోవుదువా?

రెండవ ధర్మరాజు:- ఇంతీ ద్రౌపదీ! నేను రెండవ ధర్మరాజును జీవించియేయున్నాను కదా. నీవెట్ల నాధ వగుదువే? ఒకడు గతించిన నేమి- నేనున్నాడనుకదా?

ఇద్దరు ధర్మరాజులును
ఇద్దరు కర్ణులు పార్థు లిద్దరుః
ఇద్దరు భీమసేనులును
ఇద్దరు కృష్ణులు ఇద్దరిద్దరన్
ముద్దుగ కూర్చినాడు మన
మూర్ఖుడు నీదగు ముద్దుదీర్పగా
ముద్దియ నేనులేన ముద
మున్ గను మూరక యేడ్వ నేటికిన్॥

ద్రౌపది:- హా! రెండవ ప్రాణేశ్వరా! నీవే శరణ్యము. ఓనా నాథులారా! మీరెల్లరొక్కసారి నాకట్టెదుటికి క్యూలో రండు.

(ఏక్టర్లంతా వస్తారు)

సూప:- ప్రార్థనకానిండు. ఓయ్ పోలీసులూ, మీకు పరాబ్రహ్మపాట వచ్చునా.

పోలీసులు:- ఓ వచ్చునండి.

సూప:- ప్రార్థన కానివ్వండి.

(ధర్మరాజు లేచి)

చచ్చిరి సోదరుల్ సుతులు
చచ్చిరి చచ్చిరి లాఠిచార్జిలో
మచ్చునకైన యాక్టరను
మానిసి లేకయె రంగభూమి, నీ
కచ్చకు మూలకందమగు
గాడిద యెన్నడో చచ్చిపోయె నే
మిచ్చిననేమి లెండు తెర
యెత్తుడు పాడుడు ప్రార్థనం బికః.

సూప:- అరె తెరయెవరో యెత్తేశారే!

ద్రౌపది:- ఇప్పుడా మొదటే యెత్తేశారండి.

సూప:- పాడండి పరాబ్రహ్మ-

(అందరూనిలబడి పోలీసులతోసహా)

పరాబ్రహ్మ-పరమేశ్వర-ప్రార్థనపాట)

తెర

ఈ నాటిక అందరూ ప్రదర్శింపవచ్చును. నా అనుమతి అవసరంలేదు. కాని కోరితే కొన్ని సలహాలు ప్రదర్శన పద్ధతిలో సూచిస్తాను.

—"కృష్ణశర్మ"

శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలి

నిర్వాహకుడు : శ్రీ వి. సుబ్బారావు.

శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలి - నటబృందం .

శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలి - నటీవర్గము.

శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలి - సావిత్రి నాటకములో యమునిగ
శ్రీ వి. అబ్బాజీరావు.

శ్రీ గోవిందరాయ సురభి నాట్యమండలి - బాలనాగమ్మ నాటకములో
శ్రీ మూర్తి.

శ్రీ గోవర్ధన నాట్యకళామండలి నటీనట బృందం – నిర్వాహకుడు : శ్రీ ఎ. చలపతిరావు.

శ్రీ శారదా మనోవినోదినీసభ నిర్వాహకుడు : శ్రీ వి. అప్పాజీరావు.

శ్రీ శారదా మనోవినోదినీసభ నిర్వాహకుడు
శ్రీ వి. అప్పాజీరావు.

శ్రీ గణపతి నాట్యకళామండలి నిర్వాహకుడు: శ్రీ ఎ. రమణకుమార్.

శ్రీ వసుంధరా నాట్యమండలి నటీనట బృందము నిర్వాహకుడు: శ్రీ ఎ. వి. రామచంద్రరావు.

నాటకరంగ స్మృతులు

స్వర్గీయ డా॥ గోవిందరాజుల సుబ్బారావు

"Life is but an empty dream,
A Poor player that struts and
Frets his hour on the stage
And then is heard no more
It is a tale told by an idiot
Full of sound and fury
Signifying Nothing."

Shakespeare.

ఈ జీవితమే ఓ విచిత్రమైన మహానాటకం. ఈ భూలోకమే దానికన్న మించిన విచిత్రమైన రంగస్థలం. "జలజాత ప్రభవాదులున్ మనములో చర్చించి భాషాపతిన్, పలుకన్ లేని జనార్దనాహ్వయ పరబ్రహ్మంబు" నే జగన్నాటక సూత్రధారి ఆధ్వర్యం క్రింద ఆడింపబడుతున్నది. అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండాలలో ఈలాంటి భూలోకాదులే అసంఖ్యాకములుగా ఉండికున్నవను నవీన శాస్త్రజ్ఞుల విశ్వాసాదులను పురస్కరించుకుంటే మన భావనాశక్తి చిన్నపుచ్చుకొని పుక్కిళ్లాది మునిగి ఉక్కిరి బిక్కిరి అయిపోతుంది. ఇటువంటి సందర్భంలో నాబోటి వాడిని "నీ నటనా జీవితంలో కొన్ని స్మరణలు పాఠకులకు సోది చెప్పవయ్యా అని" అడిగితే నేను కొంత వెనకడుగు వేసికొని, వెనక్కు తిరిగిచూచుకొని "ఈ అనుభవాములన్నీ నావా అత గాడివా అని ప్రశ్నించుకొని, చివరి "కిదంతా అతడిలీలే" యని జ్ఞానం తెచ్చుకొని ఈ చిన్నవ్యాసాన్ని వ్రాయటానికి ఉపక్రమించాను.

పూర్వజన్మంలో ఏ తలితండ్రుల కడుపున పుట్టానో, ఏ సుఖదుఃఖాల ననుభవించానో, ఏ ఏ కర్మపరంపరలలో స్రగ్గిమగ్గానో, ఏ ఏ ఆటలాడానో, ఏ ఏ పాటలపాడానో, ఏవేవి చేశానో, ఏవేవి చెయ్యక దాకిపడ్డానో, చివరకు ప్రాణాలుపొయ్యే అవసరంలో ఏ అనుభవాలను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొన్నానో, ఏ ఏ తీరని కోరికలతోను తీరరాని కోరికలతోనూ "హరి" అన్నానో నాకు దైవం తెలియనీయకుండా ఘటించాడుగాని, ఈ జనంలో మాత్రం ఇంతవరకు జరిగిన నా జీవితచరిత్ర చాలావరకు జ్ఞాపకం వుంది. ఇటీవల మొన్న మొన్న జరిగినవి కొంచెం జ్ఞాపకం తక్కువ. గాని అతి బాల్యావస్థలో జరిగినవి మరీ జ్ఞాపకం ఎక్కువ అందులో నాది చిత్రాత్మక స్మృతి కాబట్టి కళ్ళకు కట్టినట్లుగా ఉంటుంది.

నేను చూచిన మొదటి నాటకం సారంగధర— అది బందరు బుట్టయ్యపేట హాలులో నా మూడవయేట సారంగధరుడు ఎఱ్ఱ వెల్వెట్ దుస్తులతో తళుకుతూండివట్లు, చిత్రాంగి ఆకుపచ్చని జవారను చీరెతో వయ్యారాలు పలికినట్లు ఇప్పటికీ కళ్ళకు కట్టినట్లుంది నాకు. ఎందుకో చెప్పలేను. ఇప్పుడుకూడా ఎవరైనా చిత్రాంగి వేషంవేస్తె ఆకుపచ్చని చీరకడితేనే ఆహార్యం సరిగ్గా ఉంటుందని వేరుచీరకడితే అది కుంటుపడి పోతుందని నా ఉద్దేశం. చిన్ననాట మనలో పడిన అభిప్రాయ బీజాలను పెరగనియ్యకుండా అణిచిపెట్టడం మనతరంగాదని నా జీవిత అనుభవాలను బట్టి నాకు హృద్గతమైపోయింది.

విద్యార్థిదశలో (అంటే స్కూలుఫైనలు క్లాసువరకు) దాదాపు నేను నాట్యకళోపాసన మొదలు పెట్టలేదని చెప్పవచ్చు. కాని నాటకాలను చూడటమంటే అతి ఉత్సాహంగా ఉండేది. టిక్కెట్టు డబ్బు విషయమే వచ్చేది గట్టిచిక్కు. చదువు చెడిపోతుందని సదుద్దేశ్యంతో మా అమ్మగారు ఒక్క బేడకానైనా యిచ్చేది కాదు, ఆ మేటుక్లాసు కొనుక్కుందామన్నా. మా నాయనమ్మ గారి దగ్గర ఆ బేడ డబ్బులూ సంగ్రహించి అప్పుడప్పుడు నాటకాలకు పోతూండేవాణ్ణి. ఆమెకుపడ్డ ఋణం తీర్చుకోలేక పొయ్యాను, చచ్చి ఏ స్వర్గానవుందో. ఆ దినాల్లో మా తెనాలిలో ఒక కంపెనీ ఉండేది. దాని యజమానిని ఆయన స్త్రీ జనాన్ని ఆశ్రయించి కష్టపడి చాయంగల విన్నపములై మేటుక్లాసులోకి దూరిపోతూవుండేవాళ్ళం నేనూ నా స్నేహితులిద్దరూ, పుండరీకాక్షయ్య, నరసింహారావులు. మాకున్న ఉబలాటాన్ని అణగ ద్రొక్కినకొద్దీ, నాటకాలు, వాట్లో వేషధారణమీద, వెఱ్ఱి మరింత హెచ్చిపోయింది. అందులో ముఖ్యంగా నాకు.

నాటకాలే చూట్టానికి వీల్లేకుండా అడుపాజ్ఞలు ఉంటే వాట్లో వేషాలు వెయ్యడం నాకో ఎండమావులుగాను గగన కుసుమాల్లానూ ఉండేది. కాని దైవసహాయ్యం వుంటే ఏపని చెయ్యలేం— ఆ పరమేశ్వరుడి మీద నమ్మకం కుదరదుగాని !

ఆ కాలంలో తోట వెంకటచలంగారు దావులూరి శేషాచలంగారు *2nd Company* లో ప్రధాన పాత్రలు (నాయక నాయకి) ధరిస్తూవుండేవారు. వారివద్దనుంచి మొదట్లో నేను నేర్చినరాగం శహన. తర్వాత ఆనందభైరవి, తోడి, భూపాళ, సావేరి, మొదలైన రాగాలు పట్టుబడ్డాయి. ఇంకేం ? నేను కూడా ఒక వేషానికి ఏనాటికైన పనికిరావచ్చునని ఆశాబీజం లోలోపల వృద్ధిపొందింది. మరి అవకాశం దొరకొద్దూ ? అదీ దేవుడే చూపించాడు.

ఫిఫ్త్ ఫారం క్లాసు చదువుకుంటూవున్నా. సాయంకాలం తెలుగు మేష్టరు పీరిడ్‌లో మా లెక్కల మాష్టరు గురుస్వామి అయ్యారుగారు వచ్చి నన్ను లేచి నిలబడమని "స్కూలు వదలిన వెంటనే నా గదిలోకి వచ్చి నన్ను చూచిపో" అని ఆజ్ఞాపించారు. గుండెలో రాయిపడ్డది. "తెలుగు మాష్టరు ఏదో రిపోర్టు చేసివుంటాడు—దినమూ నేను వారి పీరియడ్‌లో అల్లరి చేసే బుద్ధిమంతులలో అగ్రగణ్యుణ్ణి గనుక" అనుకొని, క్లాసు

వదలింతర్వాత బిక్కు బిక్కు మంటూ వారిదగ్గరకు పోయి నిల బడ్డాను. ఎందుకో నా అవస్థ చూచి చిరునవ్వు నామీద విసి రారు. కొంచెం ధైర్యం వచ్చింది. రాబొయ్యే స్కూలు *Anniversary day* కు నీవు ఓ ఇంగ్లీషు నాటకంలో వేషం వెయ్యాలి" అన్నారు.

''నేనేమెరగనండి - నాకేం చేతకాదండి. *Excuse me Sir*'' అన్నట్లు బాగా జ్ఞాపకం. కాని వేషమే నిర్ణయించేస్తే ఒక తడాఖా చూపించలేక పోతానా అన్నధైర్యం లోపలవుంది.

"నీచేతవుతుంది. ఏంభయంలే"దన్నారు మళ్ళా గట్టిగా.

''అలా అయితే సరే''నన్నాను.

"నీకంటె కొంచెం పెద్దవాడు మరొకడు కావాలి. ఎవర్ని తీసుకోమని సలహా ఇస్తా''వన్నారు.

నా స్నేహితుడూ, తెలుగు మేష్టరును ఏడిపించటంలో నా సహాధ్యాయి అయిన దావులూరి నరసింహారావు పేరు చెప్పాను.

సరే! నీవు వెళ్లు'' అన్నారు.

దీని ఫలితంగా *merchant of Venice* లో *launcelot scene* వేశాం ఇది మహాబాగావుందని అందరూ అనుకున్నారు. ఏది ఎలా అయినా 'బ్రతుకు జీవుడా! గండం తప్పింది' అనుకొన్నాను. మా అమ్మగారు ''ఇది మనకు వద్దు" అని అదుపు చెయ్యటానికి వీల్లేకుండా పోయింది. మాష్టరుగారే నాచేత వేషం వేయించారు గనుక. ఇంకేముందీ నేనూ ఓ నటుణ్ణయిపోయాను.

తర్వాత సంవత్సరంలో *George Vth Coronation* సందర్భంలో ఒక పెద్ద *English* నాటకంలో *(Handy Andy) Andy* వేషం - హాస్యరస భూయిష్టం - వేశాను. కాని, అప్పటికింకా తెలుగు నాటకాల్లో ప్రవేశపెట్టలేదు. ఎందుకంటే, ఆ కాలంలో పద్యాలు, కీర్తనలూ రాగస్వర తాళయుక్తంగా పాడలేకపోతే వట్టి వెధవాయి క్రింద కట్టివేశేవారు. రాగాలు పాడగలిగినప్పటికీ....పదిహేను యిరవై రాగాలదాకా నా కంఠం అనేదండీ - చాలమంది నా స్నేహితులకు ఈ రహస్యం తెలుసుకూడాను. కొంచెం పైస్థాయిలో అపస్వరంవల్ల, శాస్త్రీయతాళాన్ని లయను ధిక్కరించి స్వంత పోకడలు పోవటంవల్లా, నాకు తెలుగునాటక ప్రవేశం ''అందరాని పండు'' అయిపోయింది. దాని రోజులింకా రాలేదు. నేనెంత ఉత్సాహపడితే నేంలాభం?

కాని మా మేష్టరు *D. C.* కృష్ణయ్యగారు అప్పుడప్పుడు, - వారు ప్రస్తుతః నెల్లూరు వాస్తవ్యులు కనుక—'ప్రతాపరుద్రీయం' నాటకంలో పేరిగాడి సీనులు, పిచ్చివాడి సీనులు, మాలో కొంత మందికి శిక్షణయిచ్చి ఆడిస్తూ వుండేవారు. నా స్నేహితులు కీ. శే. పిల్లలమర్రి సుందరరామయ్యగారు పిచ్చివాడి వేషం, నరసింహారావుగారు సుల్తాను వేషం వేస్తూవుండేవారు. నాకు లోపల కంటుగా వుంటూవుండేది. నాక్కూడా ఒక వేషము ఎందుకు నిర్ణయించలేదని! అందుచేత ఆ చిన్ననాటినుంచే ప్రతాపరుద్రీయం నాటకంమీద నాకు అఖండమైన గౌరవం ఏర్పడింది.

తరువాత దేవుడు చాలా మేలుచేస్తే - నేను తెలుగు నాటకంలో మొదట్లో వేలుపెట్టింది మా *old boys association*లో. ఆ రోజుల్లో గయోపాఖ్యానానికి అఖండమైన పేరు ప్రఖ్యాతులు ఉండేవి. సుందరరామయ్యగారు కృష్ణపాత్ర, నా మిత్రుడు పెద్దిభొట్ల చలపతిరావుగారు అర్జునపాత్ర. (దానికని ఒక పెద్ద గాండీవం చేయించారండీ తనపొడుగు సరిపొయ్యేది: నిజంగా అర్జునుడా అనిపించేవారు.) పురుషులే స్త్రీ ప్రాతలనుకూడా ధరించ తీరవలసిన రోజులు గనుక మాలో ఎవరూ తెగించినవారు ఎక్కువమంది లేనందున ఆ రుక్మిణి, చిత్రలేఖ పాత్రలను వెంకటాద్రి అనే ఓ తెంపరి ధైర్యంచేసి వేసేవాడు. నేను ఇటు యాదవులవైపు సాత్యకి, అటు పాండవులవైపు భీముని పాత్ర ధరిస్తూ వుండేవాణ్ణి, కొంచెం కసరత్తు, కుస్తీచేసి. ఖట్ మస్తీమీద ఉండేవాణ్ణి గనుక. ''తొల్లి గురుకుమారులు'' అన్న పద్యం శహనరాగంలో సాగతీసి అనేవాన్ని. ''తొల్లి'' అని ఆపేవాణ్ని - భావాన్ని, రాగాన్ని మేళవించటానికి. అదివొక విశిష్టంగా అందరికీ తోచేది, దాణ్ణి. ''తొల్లికొట్టడం'' అని నన్ను వెక్కిరిస్తూ వుండేవారు. "గంధగజేంద్రతుల్య'' అనే పద్యం మహా భీకరంగా చదివేవాణ్ణి; సవనవగా *Shouts* కూడా తీస్తూవుండేవాణ్ణి. ఇంతెందుకండి; ''నిజకరవాల విక్షేపణ మాత్ర'' అన్న వచనాన్ని మహా అఖండంగా చెప్పేవాణ్ణి. ఒకసారి ఈ వచనానికి *once more* కొట్టేరుకూడా. వచనానికి *once more* ను గుంజ గలిగిన అఖండులలో మొదటి వాణ్ణి నేనేమో అని నా నమ్మకం.

అయ్యో! ఈ నాటక సందర్భంలోనే ఓ మరపురాని విషయాన్ని మనవి చేస్తాను. స్త్రీ పాత్ర ధరించే మా వెంకటాద్రి, చీర ధరించకముందు తనచుట్టు చెంగావి దోవతిన్ని వెనక్కి బిగ తీసి కట్టుకునేవాడు. రుక్మిణీ వేషం విప్పేసి, చిత్రరేఖ వేషం వెయ్యటానికి చీరె మార్చుకున్నప్పుడు అని నా అనుమానం, లోపలి దోవతి సడిలిపోయింది. గయుడి *scene*లో నిష్క్రమణం పద్దతరువాత కృష్ణభగవానుడు చేసే ప్రతిజ్ఞకు హడలిపోయి, చిత్రరేఖ నిలువునా నిఠారుగా ''హా నాథా!'' అన మూర్ఛపోయింది. ఈ దెబ్బలో చుట్టుచెంగాయి ధోవతి చీరె కిందుగా జీరులాడటం మొదలు పెట్టింది. లేచి నిలబడ్డ తరువాత అందరూ ఘొల్లుమన్నారు. తెరదించి, వేషగాణ్ని లోపలికి తెచ్చి మళ్ళా గట్టిగా గోచిపెట్టి చీర సరిదిద్ది. *stage* మీదికి తోయవలసి వచ్చింది.

ఇలా వ్రాయటం మొదలుపెడితే ఎన్నెన్నో జ్ఞాపకం వస్తున్నాయి. ''అదియే అయ్యమునా తరంగణి, త్రిలోకైక ప్రపూజ్యంబు'' అన్న కృష్ణుడి పద్యంలోని భావాలు స్ఫురణకు వస్తున్నవి. తర్వాత ఇప్పటికీ ఎంత దుఃఖసమయంలోనైనా నాకు నవ్వు తెప్పించే విషయం వొకటి వ్రాస్తాను. చెరువు సుబ్బయ్య అనే స్నేహితుడు గయుడిపాత్ర ధరించేవాడు.

Creephair లేని రోజులుగనుక పన్నెండు అణాలకే నాటకానికి కావలసిన అన్ని రంగులూ దొరికే రోజులుగనుక, ఆనల్ల రంగుతో మీసాలు దిద్దేడు. కొంచెం స్థూలకాయుడు కావటంలో చెమటవూరికే పడుతూవుందింది. సీను జరుగుతూండగా ప్రేక్షకులు ఎందుకో నిరుత్సాహ పరిచేరు. నేను *Prompt* చేస్తూన్నాను. వీడికి, మరింత చెమటపోయటం మొదలు పెట్టింది. భయంవల్ల, సిగ్గువల్ల, చేతిగుడ్డతో మొహం తుడుచుకున్నాడు, ఈ హడావుడిలో ఒకవేపు మీసంపోయి అర్ధనారీశ్వరుడిలాగ తయారు అయినాడు. గందరగోళం చేశారు. వున్న జీవితం కూడా క్రుంగిపోయింది దాంతో వీ డికి. తెరదించారు. ''లోపలికి రారా ఆ మీసం పోయింది'' అంటే వొక దెబ్బన రాదే? యేం చేసేది? వూరికే తిట్టడం మొదలుపెట్టాడు నన్ను. ఆడలేక మద్దెలవోటన్నట్లు చివరకు వచ్చాడు, మీసం సరిదిద్దాను, తెర ఎత్తించి మళ్ళా రంగంమీదకి నెట్టాను, కాని వాడు నన్ను ఎందుకు తిట్టాడో నాకీదినంవరకు అర్ధం కావటంలేదు. ఇతగాడు కీర్తిశేషుడైనాడు, చాలాకాలం క్రితం. అతని తిట్లే నాకు దీవెనలు. తిట్లు, తిట్లుగా వుండేవికావు ఆ రోజుల్లో, మైమరచి అవ్యక్తమైన స్నేహపాశాల్లో ఉండేవాళ్ళం మేమందరము. ఆ రోజులు మళ్లావస్తాయా, నేనెంత వేలుకొంటున్నా! ఇప్పుడు ఆ తిట్లు నన్నెవరైనా ధైర్యంచేసి తిట్టగలరా? కొన్నాళ్ళు గడిచిన తరువాత, మాకు కొంచెం పేరు ప్రతిష్ఠలు వచ్చిం తరువాత మా *Old boys association anniversary* కి ధైర్యంచేసి బొబ్బిలి నాటకం ఆడటానికి సమకట్టేము. సుందరరామయ్య ''పాపారాయుడు'' నేను 'హైదరుజంగు' మా కుటుంబశాస్త్రి 'రంగారాయుడు'. కొన్ని *Rehearsals* కూడా అయినాయి. మాలోకొద్దిగా పార్టీలు వుండటంవల్ల ఎవరి దుర్బోధవల్లో తాను పాపారాయుడు వేషం వెయ్యదలచలేదని, బిగిసి ఏకుమేకులయి కూర్చున్నాడు మా సుందరరామయ్య. ఏం చేస్తాం? నాటకం ఆడితీరాలి. లేకపోతే మా సంఘం సంపాదించుకున్న పేరు ప్రతిష్ఠలు మంటకలిసిపోతవి, నాకొక యుక్తి తోచింది. నేనే పాపారాయుడి వేషం వేస్తానని ధైర్యంచెప్పి, రెండు రోజులలో *Portion* అంతా చదివి ఆ పద్యాలు నాసొంత ధోరణులలో *practice* చేశాను. 'వాడు వెయ్యకపోతే, నేను వున్నానురా అని' నిలబడ్డాను. రిహార్సల్స్‌కి హాజరు కావటం మొదలుపెట్టా. ''మా సుబ్బారావు, ఏదో విధాన మాయమంత్రమైనా చేసి ఈ వేషాన్ని నిర్వహిస్తాడురా'' అని అనుకున్నారు నాస్నేహితులు. ఏక్కడైనా కొంచెం అపస్వరం పోయినా, ఆఖరుకి కట్టుకొయ్యకి లాక్కొస్తాడు అని అనుకున్నారు. వెయ్యటానికి బిర్రబిగసిన మా సుందరరాముడు *Rehearsals* కి వస్తూండేవాడు ''నేను లేకుండా వీళ్లు ఎలా నిర్వహిస్తారో గమనిద్దా''మని నాలుగు రోజులు చూశాడు' నేను వేషం పట్టుదలగా వేసి తన *Chance* పోగొట్టేస్తానని లోపల చక్కపడ్డాడు. హటాత్తుగా నాదగ్గరకు వచ్చి ''ఒరే సుబ్బారావ్ - నేనే వేస్తానులేరా పాపారాయుడు, నీ కెందుకురా! ఈ బాధ'' అన్నాడు మానవుడు. ''సరేలేరా! నువ్వేవెయ్. నీకని మొదట మేము నిర్ణయించిందని'' హర్షంతో గాఢంగా కౌగలించుకున్నాను. ఇప్ప టికీ మరుపురాదు, ఈ విషయం. ఆనాటి ఆలింగన సౌఖ్యం, మైమరుపు, అవ్యక్తత, ఆ గాఢమైన ప్రేమపాశం ఈ దిన వరకూ వుండి నాకు పునర్జీవనాన్ని కలుగజేస్తూ వుంటాయి.

నేను, బొబ్బిలిలో హైదరుజంగు పాత్రవేస్తూ వుండేవాడి మొదట్లో. తరువాత కొంత కాలానికి దీన్ని నాదగ్గరనుంచి మ చలపతిరావు కొట్టేశాడు. ఎందుకో మొదటినుంచి ఈబొబ్బిలిఅంటే వొట్టి అరుపులూ, బొబ్బరింతల నాటకంఅనీ, ఇంతకన్నాదాంట్లో ఏమీలేదు అనీ అనిపిస్తూవుండేది. కాని మావాళ్లు దీనికి గొప్ప పేరుతెచ్చారు. తాము తెచ్చుకున్నారు. అదేమి ఖర్మమోగాని నేను వేద్దామని ఉత్సాహపడి వేషం వొకటి తీరావచ్చేసరికి, వేసేది యింకొకటిగా పరిణమిస్తూ వుండేది మొదటినుంచి మా చలపతిరావు హైదరుజంగు వెయ్యటం మొదలు పెట్టిన తరువాత నేను బొబ్బిలిలో వేషం వేయుటం మానేశాను. కాని తరువాత కొంతకాలానికి తెడ్డు చేతికి తెచ్చుకున్న రాజుకథలా అయింది నా పని. బుస్సీవేషం నాకు సక్రమించింది. ఏమైందంటే- మా రామవిలాస్ సభ ఒక సంవత్సరం తోట్లవల్లూరులో మా నాటకాల భాగవతం కట్టడానికి పోయింది, ఏవోఉత్సవాల సందర్భంలో ఆ రోజున బొబ్బిలి నాటకం.

బుస్సీపాత్రకు తయ్యారు అయిన మా బాబూరావు, 'ఎగ వేశాడు' ఎందువల్లనో. మా భాగోతుల రాజగోపాలం, ప్రొప్రయిటరు గనుక వూరికే తహతహపడుతూ కూర్చున్నాడు. నేన నిద్రపోతున్నాను, నాటకాల బడలికవల్ల. మెళకువ వచ్చింది ''ఏమిటయ్యా హడావుడి'' అన్నాను. బుస్సీవేషానికి మని లేడు, ఏమిటి చెయ్యడం అన్నాడు. వెధవ బుస్సీవేష వెయ్యటానికి మనుష్యులు తక్కువ అవుతారా, నేను వేస్తాను పొమ్మన్నాను. వెంటనే రాజాగారి దగ్గరకు పోయి *Cross belts* మొదలైనవి సేకరించారు. *portion* కొద్ది చూశాను. *prompter* కి కొంచెం హుషారు చెప్పాన వేషం వేశాను ఆ దినం చాలాబాగా చేసేనట. అప్పటినుం ఈ వేషం నన్ను వెన్నాడుకుంటూ వస్తూనే వుంది. ఈ నాట అంటే నాకు అంత ఇష్టంలేక పోయినప్పటికి. ఖర్మ అం ఇలాగే వుంటుంది అనుకోండి. మనం దాన్ని బాగా అర్ధం చే కోవటం లేదు గాని.

ఏముంది...ఇలా స్యాతకి, భీముడు, హైదరుజంగు పా లతో నాకు తెలుగు నాటక ప్రపంచములో కొంచెం సుస్థిరమై ప్రవేశమే కలిగింది అని చెప్పవచ్చు. తరువాత నేను మ సులో డాక్టరు చదువుటకు వొచ్చేశాను. *Old Bo Association* నాటకాలకు వెళ్ళి నా వేషాలను అ దప్పుడూ వేస్తూవుండేవాణ్ని, ఇలా కొంతకాలం జరిగిపోయి కొంతకాలం క్రింద ఈ వూరిలో *Northern Circ progressive Union alias* వకోడి *Union* వొకటి వుండేది. ప్రతి సంవత్సరం పట్టభద్రులైన అ విద్యార్థులకు వొక చిన్న '*At home*' ఇస్తూ వు

Convocation రోజున. పేరుకు చాలామంచివున్నా చివరకు ఖర్చు యావత్తు విశ్వదాత దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు భరిస్తూ వుండేవారు. కంఠాభరణ నాటకం *publish* అయిన సంవత్సరమే దాంట్లో 'సుబ్బిసెట్టి' *scene* ఇక్కడ ప్రదర్శించాం. డాక్టరు గుళ్ళపల్లి నారాయణమూర్తిగారు సుందరిపాత్ర ధరించారు. కొల్లూరి సత్యనారాయణగారు కృష్ణారావు పాత్ర ధరించారు. ఆ *scene* అఖండ రసవత్తరంగా వుంది ఆ దినం. ఇప్పటికీ నా స్నేహితులు దీన్ని జ్ఞప్తికి తెస్తూవుంటారు. మరో సంవత్సరం కన్యాశుల్కం నాటకం ఆడాము. దానికి ఆధ్వర్యం వహించింది, కే. శే. కె. తాతాచారిగారు. నేను చూచినంతవరకు వారే ఈ గిరీశం పాత్రకు అన్నివిధాల తగినవారని ఇప్పటి నా అభిప్రాయం. కాని ఏవిధమైన వేషధారణకు ఆయన వొప్పేరు కారు. నాచేతిలోంచి తప్పించుకొని పొయ్యారు, నేనెంత వేడుకున్నా. ఇ. వి. ఆర్. సుబ్బారావుగారు, గిరీశం. సత్యనారాయణగారు రామప్పపంతులు, నారాయణమూర్తిగారు మధురవాణి, కీ॥ శే॥ డాక్టరు రాఘవరావుగారు, బుచ్చమ్మ, మీనాక్షి పాత్రలు ధరించేరు. నేను సూత్రధారుడు, పొటిగ్రాపు పంతులు సంత్రోత్తు, కరటకశాస్త్రి, పోలిశెట్టి, అసిరిగాడు, మొత్తం అయిదు పాత్రలు ధరించేను. నాటకం అఖండమైన రసవంతంగా ఆడాము. బందరు జాతీయ కళాశాలకు దీనికి వచ్చిన డబ్బు పంపించాము మూడో సంవత్సరం - అంటే నా *Final Year* పరీక్ష తర్వాత ప్రతాపరుద్రీయం ఆడాము. దానికని కోపెల్ల హనుమంతరావుగారు, బందరునుంచి వచ్చి ఆ వూళ్ళోనే మకాం వేశారు. నాటకం పెద్దదికనుక పిల్లలకిగా ఆయా వేషాలను సర్దవలసి వచ్చింది నేను పేరిగాడి పాత్రను చదివేశాను. ఎందుకంటే మొదటినుంచి ఆ వేషం అంటే చాలా మోహంకనుక. కాని చూడండి దైవఘటన ఎలా పరిణమించిందో! యుగంధరపాత్ర చదివిన స్నేహితుడికి నేను కొన్ని కొన్ని సలహాలు ఇవ్వటం మొదలు పెట్టాను. రెన్ని *Rehearsals* అయ్యేటప్పటికి అతగాడికి విసుగు పుట్టి యుగంధరుడి వేషం నా మొహాన కొట్టాడు పుట్టెడు విసుగుతో. అలా సంక్రమించింది ఈ యుగంధర పాత్ర నాకు. ఈ రహస్యం ఎవరికీ తెలియదు. మాలో విద్యానాధుడి పాత్ర ధరిస్తున్న ఆచార్లగారు (నెల్లూరు వాస్తవ్యులు) నాతో ఏం చెప్పేవారంటే "ఓరేయి సుబ్బారావ్! నువ్వు నాటకాన్ని నీ స్వంత ధోరణిగా కత్తిరించి, అందరిని శిక్షణలో పెట్టావ్: గ్రంధకర్త వెంకటరాయశాస్త్రిగారు, ఈ వూళ్ళోనే వున్నారు. వారిని పిలిచామా అన్నీ తప్పులే పడతారు. నాటకం రోజుకుతప్ప ఆ లోపుగా వారిని మనం దర్శించవద్దు అని ఒక హాస్య సలహా చెప్పారు. అదేప్రకారంగా చేశాను. నాటకం విక్టోరియా హాలులో వేశాం. పేరిగాడు మా డాక్టరు గంటి సూర్యనారాయణ వేశారు. తదితర పాత్రలు ఇతర స్నేహితులు వేశారు; వారి పేర్లన్ని జ్ఞాపకం రావటం లేదు, క్షమించాలి. నాటకానికి రెండువేల రూపాయలు వచ్చింది. నూటవందల రూపాయల టిక్కెట్లు నాపసు చేశాము. అనన్యసామాన్యమైన రసవంతంగా నాటకం ఆడాము గ్రంధకర్తగారి సమక్షంలో "ఢిల్లీసుల్తాన్ పట్టుకపోతాన్" అని నేను రంగం మీదకి గంతువేసేటప్పటికి పిల్లలంతా ఘొల్లుమన్నారు, నా ఆకారంచూసి. తరువాత "నా రాజును', నేను చేజిక్కించుకుని వోరంగల్ సింహాసనం మీద మళ్ళా పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేసే సందర్భంలో, ఆనందం పట్టజాలక వెర్రిగాలేచి *U. L. Sastry* గారు, కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావుగారి భుజం మీద ఖద్దరు శాలువను ధ్రుసన తీసికొని *stage* మీదకి ఎక్కి నా భుజంమీద కప్పారు ఆసాంతాన నేను గ్రంధకర్తగారి వద్దకు వచ్చి పాదాభివందనం చేశాను. మనసారా దీవించాడు ఆ మహానుభావుడు, ఆ కళా ప్రపూర్ణుడు. "ఇందుకురా అబ్బాయీ! నన్ను పిలవకుండానే, నా సలహా లేకుండానే నాటకం ఆడావ్? ఎంత సాహసివిరా? నా నాటకానికి సార్థకత తెచ్చావ్ - ఈ నాటకాన్ని నీఇష్టం వచ్చినట్లు ఆడుకోవలసింది- నాకు చాలా సంతోషం అయింది" అని నన్ను దీవించి నట్లు బాగా జ్ఞాపకం. ఆ మహా పండితుని దీవనాప్రభావమే నాకింత భిక్షపెట్టింది.

తరువాత నాలుగైదు రోజులన్నా వ్యవధి లేకుండా, నా స్నేహితుడు పాతూరి సూర్యనారాయణ తెనాలినుండి ఏకాఎకివచ్చి, రాత్రి పన్నెండు గంటలవేళ (అప్పుడు నేను కన్ను ఆస్పత్రిలో *House-surgeon* గా వున్న రోజులు) నేను గాఢ నిద్రలో వుండగా వచ్చి లేవకొట్టి "ఏమిటి ఇలా పడుకున్నారు- కొంపలంటుకుపోతే! మీ ప్రతాపరుద్రీయ నాటకం అఖండంగా వుందని పేపర్లలో అంతా మోగిపోతున్నది: మన రామవిలాస్ సభ కూడా ఈ నాటకాన్ని వెంటనే ఆడితీరాలి" అంటూ ఏవేవో ఆవేశాలతో, ఆనందాలతో నాతో మాట్లాడాడు. ఆ రోజున వళ్ళు ఘల్లుమంటూ లేచిన విషయం ఈ దినంవరకూ జ్ఞాపకం వుంది. మరి వెంటనే మా సభవారు ప్రారంభించి ఏడురోజుల్లో ఇంత మహత్తరమైన నాటకాన్ని ఆడటానికి తయారు అయినారు. ముందు తెనాలిలో మా హాల్లో వేశాము. తరువాత మైలవరం హాల్లో వేశాము. అంతే తరువాత ఆంధ్రదేశంలో వున్న పట్టణాలన్నింటిలోను ఆడాం. మా కెంతో పేరు ప్రతిష్టలను తెచ్చింది, తెచ్చుచున్నది. మా చలపతిరావు ప్రతాపరుద్ర, పేరిగాడిని పాత్రలకు అనన్య సామాన్యమైన పేరు తెచ్చుకున్నాడు. మా సభకు ఒక వున్నతస్థితి వచ్చింది. ఈ నాటకం అంటే ఇతర నాటకాలు ఏమంత తీసిపొయ్యేవని నా అభిప్రాయం కాదు. మా వెంకటరామయ్య, స్థానం నరసింహారావు, రోషనార నాటకానికి గొప్ప పేరుతెచ్చారు. ఆంధ్రదేశ మంతటా దాదిపారేశారు ఈ నాటకాన్ని. అసహాయ, బొబ్బిలి, నరకాసుర, షోరాబ్ - రుస్తుం మొదలైన నాటకాల్ని ఎన్నింటినో ఆడుతూ వుండేవారు మా సభ్యులు. వొక తారాజువ్వలాగ వెలిగిపోయింది, మా రామవిలాస సభ. గొప్ప గొప్ప ఆదర్శాలతోను, ఆశయాలతోను ప్రారంభించాము. సంగీతం కంటె వచనానికే ఎక్కువ ప్రాధాన్యమిస్తూ వుండేవాళ్ళం. సంస్కృత నాటకాల ఆంధ్రీకరణలను ఎక్కువగా ప్రచారంలోకి తేవాలని

వున్నత ఆశయాలను పెట్టుకున్నాము. రత్నావళి, మృచ్ఛకటిక, ముద్రారాక్షసం, వేణీసంహారం, మా దృక్పథంలో ఎప్పుడూ వుంటూవుండేవి. కాని మా సభ స్వల్పకాలమే జీవించగలిగినందువల్ల ఎన్నిటినో కొనసాగించుకోలేక పొయ్యాం. నేనూ మా చలపతిరావు మాత్రమే ఈ సభలో గౌరవ సభ్యులం. మిగతా వారందరికి కూడా నెలకు దాదాపు పన్నెండు వందల రూపాయల జీతాలు ఇస్తూవుండేవాడు రాజగోపాలంగారు. ఏవూరు పోయినా నాకున్న బంధువర్గం, నాటకాలకని నన్ను చుట్టుముట్టేది కనుక, నన్నుగురించి కంపెనీ, ఫ్రీ టిక్కట్టు క్రింద వ్యయపెట్టింది దాదాపు 18 వందల రూపాయలు అని నా జ్ఞాపకం. మా పెద్దతలలలో అభిప్రాయ భేదాలవల్ల రామవిలాస సభ బాల్యదశలోనే అంతరించిపోయింది. కాని వొకసంగతి మరిచాను. కన్యాశుల్క నాటకాన్ని కూడా మేము చాలా విజయవంతంగా ఆడి దేశదేశాలు తిప్పాం. మమ్మల్ని దేశదేశాలు తిప్పింది కూడాను, స్థానం నరసింహారావు అభినయ కౌశలానికి ఈ నాటకం మధురవాణి పాత్ర ఎంతో వన్నెతెచ్చి, హద్దుపద్దులను నేర్పి విస్తరింపజేసింది. నా కర్మ విషయం ఇంతకుముందే మనవి చేశాను. మొదట్లో నేను రామప్పపంతులు వేషమో, మరేదో వేద్దామనుకొన్నాను. కాని అప్పటికే నాకు యుగంధర పాత్రలో చాలా పేరువుండటం వల్ల (కన్యాశుల్క నాటకానికి చివరకు నాయకుడెవరని మనం తేల్చుకున్నా) గిరీశంపాత్ర కుంటుపడి పోతే నాటకమే చెడవచ్చుననే అభిప్రాయాదులవల్ల నేనే గిరీశం పాత్రను వేయవలసి వచ్చింది. వెయ్యటం మొదలు పెట్టింతరువాత దానిని ఆరాధించటం మొదలు పెట్టానను కోండి - అది వేరేసంగతి. తొమ్మిదన్నర నుంచి తెల్లవారుఝాము నాలుగున్నర వరకు ఆడినట్లు జ్ఞాపకం మా మొదటి నాటకాన్ని. వెయ్యిరూపాయల కెప్పుడూ తక్కువరాని మా సభ నాటకాలకు, ఈ నాటకం *exception* గా పరిణమించి, 89-0-0 రూ. వచ్చినట్లు జ్ఞాపకం మొదటిసారి. కొంత కాలానికి గాని (ఈ నాటకంతో మేము రాటుతేలాం తరువాత) ఏడు, ఎనిమిది వందలదాకా మేము తీయలేక పొయ్యాం. మా మాష్టర్ అంజి, మా ముద్దుల అంజి, అసామాన్య ప్రతిభావంతంగా నటించేవాడు రామప్పపంతులు పాత్ర. "వెండిగిన్నెకోసం వచ్చాను" అని మధురవాణి అంటే "తీసుకెళ్లు" అని వాడనే స్థాయిల మేళవింపు ఈ దినంవరకు నా చెవిలో ధ్వనిస్తూ వుంటుంది. వాడే బ్రతికివుంటే వాడి విశాల నేత్రాలతో, వాడి అభినయకౌశలంతో చలన చిత్రాలలో పొడిచేసి వుండేవాడు. మా సభ లాగానే వాడూ అకాలమరణం వాతపడ్డాడు.

వొక్కసంగతి - ఎందుకోగాని ఎప్పుడూ జ్ఞాపకం వస్తూ వుంటుంది - మా సభ సంచారం బయలుదేరి అప్పటికి మూడు నెలలు అయింది. చివరకు అమలాపురం జేరుకుంది. పిల్లా, పీకా కలిగినవాళ్లు కనుక మా కుటుంబశాస్త్రి, పులిపాటి, వెంకు కూర్తి, కాకుమాను మొదలైన సభ్యులు "ఎప్పుడు ఇంటికి పోదామా, ఎప్పుడు పెళ్లాంబిడ్డలను చూద్దామా" అన్న స్థితి లోకి వచ్చారు. ప్రతాపరుద్రీయ నాటకం ప్రకటన చేశారు కనుక నేను తెనాలినుంచి పోవాల్సి వచ్చింది, పోయాను. పొయ్యేటప్పటికి, వీళ్లందరూ నన్ను చుట్టుముట్టి "నాన్నా! నాన్నా! ఎప్పటికి మాకు విముక్తి! తిండికి చస్తున్నాం" అంటూ వాళ్ల వాళ్ల సొద నాకు చెప్పారు. "పదండిరా కాఫీ హోటలుకి తీసుకెళతా"నని ఒక బ్రాహ్మణ కాఫీ హోట తీసుకెళ్లాను. ఆరోజులలో కాఫీమీద అంత మోజు వుం కాదు మాకు. ఎంతసేపటికి *Solids* లోపలికి పోవా అనిపిస్తూ వుండేది. అందరికి ఇడ్లెన్లు ఆర్డరు చేశాను. గుప తూర్పు ఆవకాయ సంగతి జ్ఞాపకం వచ్చింది. "అయ మీ అమలాపురం ఆవకాయ నంజటానికి పడ్డించయ్యా" బతిమాలుకున్నాను అంతే ప్లేట్లమీద ప్లేట్లు ఎగిరిపొయ్య నేనున్న రెండు రోజుల్లోను ఆ ఆవకాయ జాడీ ఖాళీచే మావాళ్లు. మొన్న మొన్న నేను అమలాపురం వెళ్లినప్పు ఆ కాఫీ హోటలు ఇంకావుందేమోనని ఆశతో పరిశీలి చూశాను. కాని అది మాయమయి పోయిందండీ! ఆ బ లేదు! పూరికే మారిపోతూ వుంటుందండీ ఈ లోక ఎందుకోగాని,

అనాటి రామవిలాస సభ అంతరించింది. కాని ఆ పేటి కొద్దిమంది నటుల యాజమాన్యం క్రింద, ఇంకా కొంతక జీవించివున్నదనే చెప్పవచ్చు. నాతోటి నటులెంతమం చనిపోయినారు. చాలామంది అకాలమరణం వాతపడ్డారు కూ ఈ సంగతి తలచుకున్నప్పుడల్లా గుండె ఝల్లుమంటుంది. నీరు కమ్ముతాయి. వొంటరినైపోయి బిక్కు బిక్కుమం ఓ చీకటిలో జీవయాత్ర సాగిస్తున్నానా అనిపిస్తూ ఉంటు అనురాగబంధాలు, వాటివల్ల మనలో కలిగే మార్పులు ఇదే విధ వుంటాయి కాబోలు. ఒకసారి ప్రతాపరుద్రీయ నాటకం తున్నాము. మాలో నృత్యానికి అఖండమైనపేరు సంపాదిం మా బసవలింగం స్ఫోటకంవల్ల ఆదినం చనిపోయినాడు. ప ముందుగా శవాన్ని తీసుకువెళుతున్నారని అప్పుడే తెలిసిం మా విషాదాన్ని వెలిపుచ్చుతూ నాటకాన్ని కొంతకాలం చేసాము. పొయ్యేవారిలా పోతూవుంటే ఆడేవారు మాల ఆడుతూవుండటం ఈ జగన్నాటక ధర్మం కాబోలు అనిపి వుంటుంది.

మృచ్ఛకటిక నాటకంలో చారుదత్తుడి వేషం వెయ్యడానికి చా సార్లు ప్రయత్నించాను. శకారుడు వేద్దామా అనికూడా వుం వుండేది. ఒకవేషంవేస్తూ, మరొకదానిమీదికి రుచిపోవడం న తీరరాని వొక వెర్రికోరికా అనిపిస్తూవుంటుంది. ము రాక్షసంలో, వేషానికి నాస్థౌల్యంవల్ల నేను తగకపోయి చాణక్యుడి వేషంమీదికి ఆవేశం పరుగెత్తుతూ వుండేది. నిజం రాక్షసుడి వేషానికి తగుతానని నాకుతెలుసు! ఈ నాటక మేమెప్పుడూ ఆడలేదు. ఇలా తీరనికోరికలు నా నటనాజీవితం ఎన్నో వున్నాయి. ఈలాంటివిలా పొందుపడి వుంటూవుంటే కాని జీవితం జీవితంకాదేమోననిపిస్తూ వుంటుంది.

కొన్ని కొన్ని ప్రాంతాలలో నేను డాక్టరునని చాలామం తెలియదు. నాకు తగిలింపబడ్డ ఆ శబ్దానికి ఏమీ అర్థంలేద సంటూవుంటారు. కాని నటనావృత్తి నాకు ఓ *Hoby* కం ఎక్కడుగా నాతల పైకెక్కి నన్ను ఆడించలేదు. తరువాత అనుభవాలలో పెద్ద ఖాళీలున్నాయని చెప్పవచ్చు. అప్పుడప్పు నేను రంగస్థలంమీద కనబడుతూ వున్నప్పటికి, కొంతకా అయ్యేసరికి నేను సినిమానటుడిగాకూడా పరిణమించా కారణం నేను మొదటిసారి సారధివారి 'మాలపిల్ల'లో సుంద రామశాస్త్రి వేషం వెయ్యటం. చాలామంది నాకు మొదట్లో భయ పెట్టారు, *Stage* నటనకూ, సినిమా నటనకూ, హస్తి

కాంతర భేదంవుందని. నేనుకూడ కొంత జంకుతోనే ప్రవేశించాను. కాని మొదట్లోనే ప్రాణప్రదమైనటువంటి నా మీసకట్టు ఆ వేషానికని తియ్యవలసివచ్చింది. నాకది అశుభంగా తోచింది కొన్నిరోజులు విపరీతంగా తటపటాయించాను. చివరకు నా తల్లిగారి అనుమతిని తీసుకొని ఆమెకు ప్రదక్షిణం చేసిసాగిలపడి శ్రీ శ్రీ రామబ్రహ్మముగారికి *Telegram* ఇచ్చాను ఈ విధంగా :—

"*Accepted-bless me God*" అంటూ.

క్షురదెక్కించి, ఆ మీసాలు గొరగకముందు మా *B.N.R.* ఒక కొబ్బరికాయ నా తలమీదగా తిప్పి దృష్టితీసి పారేశాడు. తరువాత నన్ను గొరిగించి పారేయించాను. లేచి దొంగవాడి లాగా అద్దముందుకు పోయి నా మొహం చూసుకొన్నాను. వెంటనే ఏడుపు వచ్చేసింది. తరువాత సిగ్గువచ్చింది. తరువాత రెండూ అటూ ఇటూ పెనుగులాడినాయి. 'నాలో నాకొక సంగివవ్వుకు దురతంబైన, చింతాహతిన్' అన్న ఆ హరిశ్చంద్రుడి పద్యం జ్ఞాపకం వొచ్చింది. ఎందువల్లనోగాని ఈ వేషం చాలా బాగుందని ప్రేక్షకలోకం ఋపిందారు. గోడమీద పిల్లి వాటంగావున్న నేను, దీంతో సినిమారంగస్థలం మీద కొంచెం కాలూనుకొని నిలబడ్డాను. మాలపిల్ల ప్రీవ్యూ రోజునసే నాకు పెద్ద వ్యాధి ప్రారంభించింది; అపరిమితమైన బాధలతో. అదే '*Lung Abcess*' గా పరిణమించింది. సారథి *Films*, వారి మేడమీద నా ఆశ్రయమిచ్చారు. మహానుభావుడు డాక్టరు శివపాయిగారి హస్తవాసివల్ల, పెన్సిలియన్ లేని ఆ రోజుల్లో మృత్యువు నోటనుండి బయటపడ్డాను మూడు నెలలకి. ఈ వ్యాధికి కారణంగ నేను బాగా పరిశీలించి చూస్తే ఫిల్ములో సేదు పూరియిల్లు తగలపడి పొయ్యేటప్పుడు అభినయించిన దృశ్యాలు. పెట్రోలు, కిరసన్ పోసి ఆ కృతిమ గృహాన్ని తగలపెట్టారు. నా వీపుకు ఆ సెగ బాగా తగిలింది. ఆ *Shot retake* మూడు సార్లు చేయటంవల్ల వూపిరితిత్తిలో ఒక భాగానికి గాఢంగా సెగ తగిలి కుళ్ళిపోయి వుంటుంది. అదీ ఇంత వ్యాధికి కారణం. సినిమారంగ ప్రవేశం నా దగ్గరనుంచి పెద్ద రుసుములు లాక్కుంది మొదటి రోజుల్లో నేను చనిపోయినానని కూడా ఏదో పేపర్లో పడ్డదట రామబ్రహ్మంగారికి ఎవరో టెలిఫోన్ చేశారు. 'సుబ్బారావు బ్రతికివున్నాడా' అని. *What He is very much alive* — మా మేడమీదనే వున్నాడు' అని జవాబిచ్చానని వారు నాతో వెంటనే చెప్పారు. ఇదివో సిలి వార్తగా పరిణమించి నాకు పునర్జీవనాన్ని ఇచ్చింది. నా జీవిత చరిత్రలో నేను గడిచిన గండాలలో ఇది రెండవది. నాకేదైనా పుణ్యలేశముంటే గడిచానో పీటిని లేక నామీద ఆధారపడ్డ కుటుంబం యొక్క అదృష్టమో, తపఃఫలమో నేను చెప్పలేకుండా వున్నాను. చావు ఎలా వుంటుందో నాకు తెలిసినట్లు మరెవ్వరికి తెలియదనుకుంటూ వుంటాను. దాని ఆకార భీకరాకృతిని దాదాపు సంపూర్ణంచూచి, అనుభవించివున్నాను గనుక. బాలామంది నా సుందరరామశాస్త్రి వేషం మహాబాగుందని ప్రశంసిస్తూ వుంటారు. నాలోటి స్థూలకాయుడెవ్వడైనా బుర్ర గొరిగించి, మీసాలు గొరిగించటానికి సిద్ధపడితే నాకన్నా బాగా నటించేవాడేమో అనిపిస్తూవుంటుంది. కారణమేమంటే, వేషకాళల దగ్గరనుంచి అన్నిటిలోను వాస్తవికత ఆరాధించి పూర్తంగా ప్రత్యక్షం చేయటంటేనేగాని నివిరూపటన తన పేషకు, ఆలోచనలను, సార్థకం చేసుకోలేదు. ఇదే దాని ఫలితం.

మరో విషయం, వూరికే జ్ఞాపకం వస్తూవున్నది వొద్దన్నకొద్దీ 'షావుకారు'లో 'చెంగయ్య' వేషానికి మళ్ళీ నా జుట్టులో కొన్ని గట్టి మార్పులు చేయవలసి వచ్చింది. ఆ రోజున కొబ్బరికాయ దిగతుడుపు, మా 'గోఖలే' తీసవేశాడు. ఆసాంతానికి అద్దంలో చూసుకొన్నాను. ఈసారి కొంత దుఃఖమూ, అఖండమైన భయమూ నాలో వెంటనే కలిగినాయి. ఎందుకంటే నా మొహం నా తండ్రిగారి మొహంలాగ తయ్యారు అయింది. 'నాకు కూడా ముదిమి వొచ్చింది కాబోలు ఇహ జాగ్రత పడకపోతే వీలులేదు, అనిపించింది.

నా తండ్రిగారు స్ఫురణకు రావటంవల్ల వారిని అగౌరపరస్తున్నానా అనిపించి పట్టరాని దుఃఖం వచ్చింది.

నా జన్మలగ్నం తుల, ప్రస్తుతం సినిమా నటన ఆతక్కెటతో ఉంది. తగ్గు మొగ్గులకు నేను భాధ్యుణ్ణికాగు ఆ త్రాసు పట్టిన దైవంతప్పు.

నాటకాల్లో కూడా అప్పుడప్పుడు వేషం వేస్తూవుంటాను. దీంట్లో ఏవి బాగున్నవి అని నన్ను అప్పుడప్పుడు స్నేహితులు ప్రశ్నిస్తూ వుంటారు. నేను తేల్చి చెప్పటానికి ఎప్పుడు చేతకావడం లేదు. నాపాత్రలను నేను వోపినంతవరకు ప్రత్యక్షం చేసుకొని ఆరాదిస్తాను. అంతే దాని ఫలితం ప్రేక్షక లోకానిది. వారికే ఈ విమర్శనలకు హక్కుగాని, నాకు లేదు అనిపిస్తూవుంటుంది. 'బాగున్నదంటె' పొంగిపోను, 'బెడిసి పోయిందంటే' క్రుంగిపోను. సుఖదుఃఖాల తారతమ్యాతల ఆచూకి చిక్కనియ్యకుండా, పీడి, చేన్ననాటినుండి యింతవరకు దురదృష్ట పరంపరతో దొర్లించుకుంటూ వచ్చింది. నాజీవితాన్ని మొండిజీవిని గనుక నాస్వామికి ఆత్మార్పణం చేసికొని వేంకటదాసునైయాను. 'తొండ ముదిరింతే ఊసరివిల్లి' అన్న లోకోత్తర లోకోక్తిని, ఆ నోటనే కొంచెం విస్తరించే, నటుడు ముదిరితే వంచివాడు, రసికుడు ముదిరితే రామభక్తుడూ' అనవచ్చునేమో, అనుభవజ్ఞులు మీరు కొంత పరకాయించి ఆలోచించండి. ఇరెండూ ఒక్క జీవిలోనే ముదిరితే ఏమవుతాడోకూడా మరీ బాగా ఆలోచించండి. వేమనయోగి అవుతాడేమో ! కొంతమంది నటుల జీవితాలు ఈ పంథాన నడిచిపోయినయి. తన జగన్నాటకాన్ని వెక్కిరిస్తున్నట్లు, నాటకంలో ఉపనాటకాలను మనం ఆడటంవల్ల చివరకు మనకు జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించి కట్టుకొయ్యకు తెచ్చి తన దాసులను చేసుకొంటాడు. ఏంచేస్తాడుమరి !

ఈ రెండుకాక *Radio* లో కూడా పాల్గొంటూవుంటాను దీంట్లో 'నటిస్తున్నా' ననాలో మాటలతో "కృత్రిమనటన" చేస్తున్నా ననాలోనేను తెల్చుకోకుండా వున్నాను. దీనిలో 'నటనే' చాలా కష్టతరమైనదని నాకు అర్థమైంది.

బాబూ ! జీవితమేమో గడచిపోతున్నది, ఎవడినిర్ణయం ఎన్నాళ్లో. ఎవరికి తెలియదు, కాని మన జీవితంలోని ఘట్టాలని '*Once more*' చేస్తే బాగుంటుందని అందరం గట్టిగా కోరికపడతాము' దీనికి ఏమాత్రం వీలులేకుండా ఘటించాడు దైవం అసలీ విశ్వనిర్మాణంలోనే, ఎంత తన్నుకున్నా, అనాటి 'ఒరేయ్ చెలపాయ్, ఒరేయ్ సుబ్బాయ్, ఓరేయ్ కుటుంబరావ్ ఓరేయ్- నరసింహమ్,' అన్న రోజులు మళ్లీవస్తాయా ? రావండి బాబూ ! అయ్యో ఏనాటికీ రావు ! 'పుటుడు ఒక్కనే వగకంటు మా వేంకమ్మ క్షత్రలాగ ! !

నాటకాలు - నాన్నగారూ, నేను

ధారా రామనాథశాస్త్రి

ఇంకా చిన్నతనం. వచ్చీరాని రెక్కల్లాగా తెలిసీ తెలియని ఊహలు. సెకండ్ ఫారమ్ కాబోలు చదువుతున్నగుర్తు. చదువు పేరుతో బడికి తాకట్టు పెట్టిన లేతబ్రతుకు. ఎక్కడున్నా నాటకాలు సినిమాలు అంటె యావ పట్టుకునేది. వెళ్ళి తప్పకుండా చూడాలనే ఆశ ఓ వేపునా, తీరా నాటకానికని బయలుదేరితే అమ్మా నాన్నా అదిలిస్తారనే భయం ఓవేపునా పట్టుకు పీక్కుతినే రోజులు. ఓసారి మాఊళ్ళో నాటకం ఆడతారని తెలిసింది. ఆ రోజుల్లో నాటకాలు అంటే ఓ ఒంటెద్దుబండి, కొన్ని రంగుల కాగితాలు, డప్పులమోతలు. ఇవి మాత్రమే మాకర్థమయ్యేవి. నాటకానికి ఇంట్లోంచి ఎవరైనా బయలుదేరితే బాగుండును. వాళ్ళ కొంగుపుచ్చుకుని మనమూ వెళ్ళవచ్చు అనుకున్నాను. ఇంట్లోవాళ్ళందర్నీ కదలించి చూదాను. మా మామ్మ తప్ప ఇంకెవ్వరూ నాటకానికి వెళ్ళేవాళ్లు లేరని తేలింది. సరే, పొద్దుణ్ణుంచీ మామ్మకు ఆ కబుర్లూ ఈ కబుర్లూ చెప్పి అప్పటికి నాకేమీ తెలీకపోయినా నాటకం చాలా బాగుంటుందని మామ్మకు చెప్పి మెల్లిగా ఆమెను మంచిచేసుకున్నాను. రాత్రి పదిగంటలయ్యేసరికి అప్పటిదాకా అమలులోఉన్న గ్యాస్‌లైట్ల వెలుగులు, చిరనెత్తి యానాదిపిల్లల నోళ్ళలోంచి వెలికివస్తున్న ఆకుచుట్టల పొగలు క్రమంగా మాసిపోయి పరబ్రహ్మ ప్రార్థనతో తెరతీశారు. మేముకొన్నది పావలాటిక్కట్టు. పైగా మామ్మ నన్ను చంకనేసుకుని టిక్కట్టు లేకుండా తీసుకుని వెళ్ళడం. కొంచెం చిన్నతనమనిపించినా తప్పలేదుమరి. తెర తీసనేరికి ఓ విచిత్రమైన అనుభవం గ్యాస్ లైట్ల వెలుతురు, రంగురంగుల చమ్‌కీకోట్లు, కత్తులు, బాణాలు. అంతా ఓగమ్మత్తుగా ఉంది. వేషాలు వేసుకున్నది మనుష్యులేననీ వాళ్లూ మనలాటి వారేననీ ఒక కవి వ్రాసిన కథను మనకు వాళ్లు అభినయించి చూపిస్తున్నారనీ, ఇన్ని తెలిసేవికాదు. ఇప్పుడు బాగా మొద్దుబారిపోయిన బుర్రతో త్రవ్వుకుందా మని యెంత ప్రయత్నించినా అంతుదొరుకని ఓ అద్భుతమైన భావం. ఇప్పటి యీ సాధ్యమైన శక్తికి అందని ఒకసిద్ధానుభవం. మామ్మ ఇంటికి వస్తూ అన్నది. ఆ కృష్ణుడి వేషం మీనాన్న యింతకంటె బాగా వేస్తాడు, అని అప్పుడు మొదటిసారి తెలిసిందినాన్న వేషాలువేస్తారని నాలో నేను నవ్వుకున్నాను. నాన్నగారేమిటి! వేషాలువేయడమేమిటి? అని ఎందు కనుకున్నానో నేను చెప్పలేనుగాని ఆశ్చర్యం మాత్రం కలిగింది.

అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఒకటి మాత్రం మిగిలింది. నాటకాలంటే ఆసక్తి అదెందుకో తెలీలేదు. తెలుసుకుందామనుకున్నా నావల్ల కాదనుకుంటాను. మరోదశ గడిచింది. "తెలుగునాట మారుమ్రోగే పేర్లతోనిండి తొణికిపోతున్న కీర్తితో యీ నేల మీదనే అనేకులు మహానటులు జన్మించారు. ఒక్కొక్కజీవితాన్ని వెంటేసి అనుభవాన్ని కలబోసి అజరామరములైన పాత్రలను సృష్టించిన వ్యక్తులను మన మీనాడు మనస్సుల్లో జ్ఞాపకాలుగా మార్చేసుకున్నాము. ఒక్కొక్క కళకివిధమైన దౌర్భాగ్యం పడుతుంది. ఎన్నో సంవత్సరాలుగా కృషిచేసి దేశంయావత్తూ పులకింపజేసిన మహానటకులు, మహాకవులు, మహానటులు- వీరంతా మనస్సులో ఏమూలనో చెదరని అక్షరాలుగా, మారని సంస్కారాలుగా నిలచిపోయారు. నీ మొగం నిన్నమొన్న పుట్టావు నీకేంతెలుస్తుంది? అన్నారు నాన్నగారు.

'అవును, ఇప్పుడు నటులు లేరంటారా?' అన్నాను.

'ఉన్నారు. వాళ్ళనాటకాలు చూచి మాట్లాడు. అందాకా నీకు తెలుసుకునే అర్హతలేదు' అన్నారు. కాబోలు ననుకున్నారు.

1947 అని గుర్తు ఓ స్నేహితుణ్ణి చూడ్డానికని ఒకపల్లెటూరుకి వెళ్లాను. అప్పటికే పల్లెటూళ్ల మొగాలకి బస్తీ ఫేస్‌పౌడర్లు బాగా అలముకొన్నాయి. ఓసంపన్న గృహస్థులయొక్క పూరికొట్టంలో ఆనాడు నాటకం మళ్ళి ఇన్నాళ్ళకి నాటకం చూడ్డమనే అదృష్టం పట్టిందికదా అనుకున్నాను. అసలే ఊరుచిన్నది. కాని పల్లెటూళ్లు వ్యాపార కేంద్రం కావడం వల్ల జనం కొట్టంనిండా కిటకిటలాడి పోయారు. మళ్ళీమాట్లాడితే పెటపెటలాడి పోయారు. నాటకం కంట్రాక్టరు మావాడికి బంధువు, అంచేత గొప్పకోసం మావాడు ఆయన్ని నాకు చూపించాడు. అతని వాలకంచూస్తే నాకు నవ్వు వచ్చింది. మనిషి ఎక్కడా నేల మీద నిలిచేలాగా లేడు. అసలే నిగనిగా కండలు తేరిన శరీరం కొంచెం ద్వంద్వసమాసంలాటి మనిషి, విగ్రహ వాక్యంలా వేషభాషలు అల్లుపెల్లున తిరుగుతున్నాడు. ఈయనెవరు? అన్నాను నేను. మా బావ కంట్రాక్టరు అన్నాడు మావాడు. ఓ చేత్తో ఫలహారాలు, మరోచేత్తో బీడీకట్టలు, ఓ చేత్తో దణ్ణాలూ, మరోచేత్తో రెండుసీసాలు (గప్‌చుప్) తీసుకుని పచ్చగదివేపు వెళ్లాడు. మాకు అన్నీ అర్థమయ్యాయి కాని నాటకం చూడ్డమనే దీక్షవల్ల నాకేది పట్టలేదు. నాటకం కురుక్షేత్రం నటులపేర్లు నేను ప్రత్యేకంగా చెప్పక్కర్లేదు. మీరే ఊహించుకుంటారు. అరంగుళంమందం నీలంరంగులోంచి పూడుకుపోయిన కళ్లు తేలిపోతుండగా (గప్‌చుప్) కృష్ణభగవానుడి ఫ్యాక్టరీ కూతగొంతులోనుండి వచ్చే సవారీ మోతపంగతులతోను, సీమటపాకాయలా అదిరదిరిపడుతున్న మనిషి వాటా వెలిగించిన అర్జునునితోను హాల్లో మనుష్యులకి గింగిరాలు తిరిగి పోయాయి. నామట్టుకు నేను బిత్తరపోయాను. పాపం ఆయనెవరో దుర్యోధనుడు తీపిగా చక్కగా నిలబడి ప్రతి అంగుళమూ నటించాడు. ప్రతిపద్యమూ నటించాడు. కచ్చేరీ చేయలేదు. చేయడు. *ఇంతలో ధర్మరాజు కంఠం నైరమ కూత కూసింది. తక్కిన పిల్లపిల్ల పాత్రలన్నీ యథాశక్తి అరిచాయి.* నాకు నాటకంలో నటనంగాని దాని వెనకాల భావాలుగాని అందలేదు. తెల్లవారు జామున నాలుగు గంటలదాకా ముక్కపైన

మూడువందల పద్యాలతో, రమ్యమైన సెట్టింగులతో, కొట్టం హాలులో నాటక కళాయోష ఆరాత్రికి అవులించి నిద్రపోయింది. పైన నేను చెప్పిన కంట్రాక్టరు ముఖం చేటంతయింది. బహుశా కలక్షన్ బాగా వచ్చి ఉంటుంది. ఏం పంతులూ మా ఇంట్లో నాలుగు రోజులుండరాదూ అన్నాడు. లేదండీ వెళ్తాను అని వచ్చేశాను. అప్పటినుంచీ కిరాయి నాటకాలవ్యవస్థ మీద ఓ విధమైన ఏవగింపు కలిగింది. నాన్నగారితో అన్ని విషయాలూ చర్చిద్దామనుకున్నాను. గ్యాసులైట్ల కాంతులు, చమ్కీకోట్ల జిగజిగలు, సవారీ మోతసంగీతాలు మినహాయిస్తే నాటకకళ ఏమన్నా ఉన్నదా, అని అడిగేశాను. ఆ రోజుల్లో ఏర్పడ్డ ఉక్రోషం నిలువరించుకోలేక కత్తిదూశాను. ఆగరా నాన్నా, ఇవ్వాళ కన్ను తెరిచావో లేదో కొంచెంమరి వెనక్కి తిరిగి చూచుకో అన్నారు నాన్న.

ఏనాడు ఈ నాట్యకళ పుట్టిందో పాపం ఆదిదేవుని డమరుక నాదంతో అమ్మవారి చరణ మంజీరశింజానాన్ని శ్రుతిగలిపి వెండికొండమీద ఏనాడు వెలిసిందో, అది లాస్యమో తాండవమో తెలీదు. ఈ గడ్డమీద ఎవరైనా దేవుళ్ళతో దయ్యాలతో ముడి పెట్టుకోందే విద్యలు రాణింపునకు రావనుకొని అలానే చాటింపు చేసుకున్నారు. ఈ దేశం సాంస్కృతికంగా దివ్యజ్యోతులు వెలిగించిన వైదికయుగమది. భారతావని అంతా హోమధూమ మావరించుకొని ఋత్విజుల వేదనాదాలతో ఘూర్ణిల్లుచున్న పవిత్రచరిత్ర నడుస్తున్న సమయం. భరతముని చెప్పిన నాట్య వేదాను సారంగా యజ్ఞయాగాది క్రతువుల్లో నాట్యకళా సరస్వతి పలికి గజ్జె కట్టిందట. భరతముని నాట్యవేదం అనేకశాలాల్లో అనుస్యూతంగా అనుసరింపబడుతూ వచ్చిన నాట్య సంప్రదాయ లకు దర్పణం. అటు సాహిత్య రంగానికీ, అటు నాట్య సంగీత రంగాలకు, అమాటకువస్తే అన్ని కళారంగాలకూ శిరోధార్యమైన ప్రథమ ప్రామాణిక గ్రంథం. ఆ దినాల్లో తారకాసురవధ, త్రిపురదాహము, సముద్రమథనము మొదలైన కథానికలను దేవవేశ్యలచేత భరతముని ప్రదర్శింపజేసేవాడట. అసలీ కళ భరతునికి బ్రహ్మదేవదత్తమైనదట. భరతుడు (లు) రసాన్ని, నటవారీతులను, నాట్యకళాదర్శాలను, సంగీతసాహిత్యాలను మేళవించి తాను చేసిన యీనాట్యకళా తపస్సుకు లోకశాశ్వతత్వం కల్పించుకోడానికి ఇలా ఎన్నో విషయాలు చెప్పాడు. ఆ నాటి నృత్త, నృత్యరీతులీ విశాల భారతవర్షంలో మూలమూలలకూ వ్యాపించాయి. ప్రాంతీయ సంస్కృతి ముద్రలతో ఉన్నరూపా లతో వెలిశాయి.

ఆంధ్రులు భరతనాట్యము, కూచిపూడి అని పిలిచినా, కేరళీయులు కథాకళి అని పిలిచినా, ఉత్తరాదివారు మణిపురీ అన్నా దేశదేశాలతో ముఖ్యంగా ఆసియా అంతటా వ్యాపించింది భరతుని నాట్యకళ. ఈనాడు ప్రపంచ దేశాలన్నీ భారతీయ నాట్యకళ ఒక యోగమన్నీ, ఒక తపస్సనీ విశ్వసిస్తున్నాయి. ఇది కేవలం అభ్యాసంకాదు, పూర్వజన్మ సంస్కారఫలము. బ్రాహ్మణీకముని, అరకణిముల కాలం వచ్చేసరికి భరతుని నాట్యకళ భారతీయ సంస్కృతిలో అంతర్వాహిని అయినది. భరతుడు నాట్యకళకు పర్యాయమైపోయాడు. భరతముగా మారాడు. చరిత్రలో పుట్టిన ఏ రాజవంశ చరిత్రమును చూచినా అది కళాపోషణకు కాణాచి అనిపించుకున్నది. అనగా భరతుని గ్రంథం మేరకు నాట్యశాలలు నిర్మించి నాట్యకళను పోషించినదే. పోనుపోను యీ అభిరుచి పరిపక్వమైంది. కథలు చాలలేదు. అవ్యక్త భావనామార్గంలో సహృదయులకు రసవ్యంజ నానికి ఆదరవులు దొరకలేదు. భారత భాగవత రామాయణాలు బంగారుగనులు. సారస్వత తపస్వులగు మహనీయులాగనులను త్రవ్వారు. బంగారుముద్దలు వెలికి తీశారు. రసంలో రంగరిం చారు. వేలకొలది నృత్యగాథలు వెలిశాయి. మనకు తెలిసిన ఏ రాజుల గాథలు తీసుకొని చూచినా యీ నృత్యకళాపోష ణము అంతకుముందుదాకా నృత్యగాథారూపంలో జరిగిందని చారిత్రక సాక్ష్యం వినవస్తున్నది. అయితే ఇక్కడ ఒకవిషయం సంభాషణారూపంలో రసపర్యవసాయిగా, శిల్పాకృతిగా, విస్పష్ట నాటకరచనము భాసునితోనే మొదలైనదని విమర్శ కులూహిస్తున్నారు. వేదాలలోను, ఉపనిషత్తుల్లోను కను పించే వాకోవాకములున్నవికదా? వాటిమాటేమిటి? అని కొందరు ప్రశ్నిస్తారు. అవును. ఉన్నవి. అవి వాకోవాకములేకదా? వాకోవాకములు నాటకాలవుతాయా? పోనీ వాదంకోసం అంగీక రించినా భాసుని నాటకాలవంటి శిల్ప చమత్కృతికి వానిలో తావులేదుకదా? మనం ఒకవిధంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఈ ఆదర్శ ప్రాయాసలైన పూర్వరంగాలు కావచ్చు. సరిగా ఈ కాలానికే నాట్యకళనుండి నాటకం విడిపోయింది. అంతకుముందు నాట కాలు లేవని చెప్పలేము కాని పైనచెప్పినట్లు కేవలం స్వరూప నిర్ణయాలైన తొలిరేఖలు. కాళిదాసుపేర్కొన్న తొలినాటక కర్తలలో భాస, సౌమిల్లకాదు లున్నారు. వారందఱూ ఈ నాటకప్రపంచానికి సృష్టికర్తలుకావచ్చు. ఇలా నాట్య, నాటకకళల సంబంధాన్ని మనం ఊహించవచ్చు. దీనికో ఉపపత్తి కూడా ఉన్నది. మానవ స్వభావం మరీ పసితనంలో నిరాశ్రయమైన భావాన్ని అనలంకృత కేంద్రంగా ఊహిస్తుంది. కొంతకాలమైన వెనుక తన ఆలోచనలన్నిటికీ ఒక విస్పష్టమైన రూపంకోసం ప్రయత్నిస్తుంది.

నాటక కళలో నాట్యంలో వలెనే దర్శితములైన కొన్ని రసలోకాలున్నవి. నాట్యంలో అంగవిన్యాసంవల్ల, హస్తముద్రా దుల వల్ల సంగీతాదులవల్ల మనలో అనేక జన్మాంతరాలనుండి పుంజీభవించి ఉన్న వాసనాసంస్కారాలను వెలికి తేవడం అనే ప్రయత్నం జరుగుతుంది. ఇక్కడే రససిద్ధాంతం లీనమైఉన్నది. ప్రతిమానవుడూ తనలో సంచీకృతములైన భావనా సంస్కారాలను బయలుపరచుకోవాలనే తృష్ణతోనిండి ఉంటాడు. సరైన అదను వచ్చి వాసనాబలానికి కొరడాతో చరచినట్టు ఒక కుదుపుకలగాలి. కలిగ ఆసంస్కారం విశ్వవ్యాప్తంగా ఉద్బుద్ధమౌతుంది. నాగు బామును పాములవాడు ఒకదెబ్బచఱచి మరినాగస్వరంపట్టినట్టుగా మన సంస్కారాన్ని నిద్రలేపిన కళ (ఏకళైనాకావచ్చు. ఇక్కడ నాట్యకళ) తన అదుపులో ఉంచుకొని మనలను బ్రహ్మానంద సబ్రహ్మచారియైన రసానందం వరకూ తీసుకొని వెళ్తుంది. ఇది కేవలం నృత్యగాథలకన్న శిల్పసమ్మతాలై సాహితీకౌశలంతో విరాజిల్లే నాటకాలకు అధికంగా సాధ్యమౌతుంది. పైన చెప్పిన స్థితి స్వర్ణగ్రహణశక్తిమానులైన సహృదయులకు, ఇతర

మార్గాలు సామాన్యులందరకు అందుకనే మనం ఎంతకాదన్నా నాట్య విజ్ఞానంకంటె నాటక ప్రదర్శనం ఎక్కువ ఫలవంత మౌతుంది. నాట్యవేదకర్తకు నమస్కరించి ఆయనప్రతిపాదించిన రసభావాదులను తీసికొని వానిచే నిబద్ధములైన అనేక నాటక రాజాలను మన పూర్వులు రచించారు. వారిలో ఏ ఒక్కరి నాటకరచనా శిల్పాన్ని గూర్చి ప్రశంసించాలన్నా తడిసి మోపె డవుతుంది. అది మరోసారి చూదాం. భాసుడు, కాళిదాసు, భవభూతి భట్ట నారాయణుడు మున్నగు నాటకకర్తల రచనలు లేనిదే భారతీయ సంస్కృతి లేదు. నాన్నగారు ఇలా చెప్పుకు పోతున్నారు. ఆయనకు ఆవేశంవచ్చిందంటే పట్టలేరు. తమ విశాల నేత్రాలలో తీవ్రమైన తేజోవిశేషం పొతరలాడగా చేతుల్ని అదోలా కదిలిస్తూ తదేకధ్యానంతో ఆయన మాట్లాడుతున్నారు.

ఒక్కవిషయం చెప్పండిచాలు నాటకానికీ మనకూ సంబంధం ఏమిటి? మనం నాటకాన్ని ఎందుకు ఆదరిస్తాము? అని అడిగాను. ఆయ నిలా చెప్పారు.

ప్రతి మానవునిలోను జన్మతః కొన్ని సంస్కారాలు, కొన్ని శక్తులు వాసనారూపంలో ఉన్నవి. వానిని ఒకొక్క కళాస్వరూపం ఒకొక్క మార్గంలో మలచుకొని రసానందాన్ని కలిగిస్తుంది. మానవజాతి మొత్తం మీద తప్పక ఉండి తీరవలసిన కొన్ని శాశ్వత భావాలకే రసత్వం సిద్ధించే వీలున్నది. వానిని భరతాచార్యులు స్థాయిభావములని పేర్కొన్నారు. ఈ స్థాయిభావాలు ఎంతశాశ్వతాలో అంత ఆస్వాద్యమానములు. ఇతర భావాల నెన్నిటినైనా తమలో లీనంచేసికొని అతిరస్కృతమూర్తి మాన్యములై వెలుగుతవి. వీని పర్యవసిత రూపాలే రసాలు అనగా రసానుభవం ఒక్కటే నాట్యమునకు పరమధ్యేయం. కనుక అభినవగుప్తాచార్యులు రసమే నాట్యమన్న సూత్రాన్ని తమ వ్యాఖ్యకు మకుటం కావించారు. రసములో కోత్తరానందము. అది అనుభవైకవేద్యమైనది. మరి బ్రహ్మానంద తుల్యము. కాని బ్రహ్మానందముకాదు. కళవల్ల కలిగే ఆనందము విలక్షణము రమణీయము. బ్రహ్మానందం కంటె విశిష్టమైనది. లలిత కళల వల్ల గలిగే సౌందర్యానుభవము దానివల్ల సిద్ధించే అనుభవమును శిల్పానందము అనవచ్చును. తత్త్వశాస్త్రమూ నాట్యశాస్త్రము ఇక్కడ ఒకే విషయాన్నిస్ఫురింప జేస్తున్నవి. మానవునికి సహజంగా ఉండే వాసనారూప సంస్కారాలతో. శబ్దరూప, రసగంధాదిజ్ఞానాలతో రెంటికీ పని ఉన్నది. ఉపాసనలో కూర్చున్న సాధకుడు తన మనోనేత్రం ఎదుట ఏదో రూపాన్ని నిలుపుకొని తనసర్వేంద్రియాలను ఆ ఉపాసితదైవంలో లీనం చేస్తాడు. అప్పటి వరకూ త్రిగుణాలు (సత్వ, రజస్తమో గుణములను) త్రిపుటాలు పని చేసి చూపి కొంత ఉత్తమ పదానికి చేరాక ఇవన్నీ నశించి అచ్ఛమైన ఆత్మానందాన్ని పొందుతాడు సాధకుడు. ఆ ఆనందాన్నే అనిర్వాచ్యమనీ, అవాఙ్మానసగోచరమనీ తాత్త్వికు లుద్ఘాటించారు. ఎంత అవాఙ్మానసగోచరమో అంతగా ఇంద్రియాలతో దానికి పని ఉన్నది. అంతవరకే అది నిజం. తరువాత మిథ్య. ఈ అద్వైతసిద్ధికోసమే అభినవగుప్తులు నాట్యవేదాన్ని లోకంకోసం వ్యాఖ్యానించారు. సరే అదంతా ఓ గొడవ ప్రస్తుతానికి వద్దాం. నాటకం ఆడబోతున్నారు. జన్మాంతరీయ సంస్కారాలు, రూపగంధాది వాసనలుకలిగిన సామాజికుడు ప్రేక్షాగృహంలో కూర్చున్నాడు. నాందీప్రస్తావనల నుండి ఇతనిలో ఉన్న ప్రాథమిక శక్తులను (Elementary faculties) నాటకం వశపరచుకొన్నది. రూపం చూచాడు. దాన్ని భావించాడు. శబ్దం విన్నాడు. సర్వనాడీమండలము ఓంకారనాదంతో పులకించి పోయింది (మరీ ప్రాచీన నాట్య సంప్రదాయాల్లో) చక్కని చిక్కని సౌగంధ్యధూమాలు వ్యాపించాయి. ఇలా అన్ని శక్తులూ ఒకే దాక్షిష క్రతువుపట్ల కేంద్రీకృతములైనవి. అసలు నాట్యమే అవస్థకు అనుకృతి నాటకము నాయికానాయిక జీవితఇతివృత్తము. పాత్రలు, వారి మానసిక భావములు, సాహితీ సహకారములైన సంగీత నృత్యాదులు, కలసి ప్రేక్షకుని మానసిక వ్యాపారాన్ని లోగొన్నవి. మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము మున్నగు ప్రేక్షకునిలోని భూమికలన్నీ ఒకదానివెంట ఒకటిగా అవిష్కృతులై రసానుభవంచేత ఆర్ద్రములౌతున్నవి. చిత్తమునకు తదాకారాకారి తత్వమనే గుణమున్నది. అప్పటివరకు వస్తువు, వస్తుసంబంధి, వస్తు సంబంధము అన్న మూడు ఆవరణములూ పనిచేస్తున్నవి. కాని లోపలినుండి ఆనంద ప్రవాహం అతివేగంగా ఊటవలె తొలచుకొని వస్తున్నది ఆ స్థితిలో పైన చెప్పిన ఆవరణలు త్రిగుణాలు భేదింపబడి ఆ రసానంద సాగరంలో లీనమైనవి. ఆ చైతన్య పరిణామరూపమే యీ ఆనందము. ఈ స్థితి అమరము. అవిచ్ఛిన్నము. శాశ్వతము. ఇలా ఎంతగానైనా అభివర్ణించవచ్చు. అప్పుడు సత్యమైనది ఒక్క రసానందమే. తక్కినవన్నీ మిథ్యలు. అవి నశించి అమృతత్వంలో లీనమైనవి. ఇంతటి అనుభవంతో నాట్యాచార్యులీకళను దర్శించి సృజించారు. ఈ అనుభూతిని ముట్టనిదే భారతీయ నాటకకళకు ఎన్నికలేదు. ఇప్పుడర్థమైందా? మనకీ నాటకానికీ ఉన్న సంబంధం అని నాన్నగారు ముగించారు.

'నాన్నగారూ, నేనడిగిన అసలు ప్రశ్న మరచిపోయారు. మన నాటకాలను గూర్చి నేనడిగేను. మీరేవో చెప్పుకుపోయారు. తెలుగునాటకాన్ని గురించి ఏమైనా చెప్పండి' అనిమళ్ళీ ప్రశ్నించాను. "అవునవును నీవడిగినది తెలుగునాటకాలను గురించి కదూ చెబుతాను. భారతీయ నాటకాలన్నిటికీ సంస్కృత నాటకాలు మూలమని మనం స్థూలంగా చెప్పుకోవచ్చు. దేశకాల పాత్రల ననుసరిస్తూ దేశభాషాకవులు తమతమ భాషల్లో నాటకాలను తీర్చిదిద్దుకున్నారు. వాని చరిత్రచూస్తే ఇప్పుడు మనం అర్థం చేసుకునేరీతి నాటకాలు దేశభాషలన్నిట్లో కొంచెం ముందు వెనుకగా ఒకసారి పుట్టినట్లు తెలుస్తున్నది. ఇక్కడ ఒక్క విషయం చెప్పాలి. ప్రతి దేశంలోను కళాసాహిత్యాలు రెండు జీవనదుల్లాగా జన్మిస్తాయి. ఒకటి మార్గ. రెండవది దేశి. మార్గ అంటె చిరకాలంగా మనదేశ సంస్కృతి సంప్రదాయాలలో రూపుదిద్దుకుని పండిత మార్గాన పర్యవసించే శాస్త్రబద్ధమైన కళా స్వరూపం. దేశి అంటే ఆయాకాలాల్లో ఆయాదేశాల్లో సర్వ ప్రజాసమ్మతమైన మార్గాన జనరంజనం చేసే జానపద కళా స్వరూపం. మొదటిరీతి కొఱుకుడు పడక సామాన్యులు వదిలి వేస్తారు. రెండోరీతిమీద ఆదరాభిమానా లున్నా పండితులు చేబట్టడానికి మొగమాటపడతారు. చివరకు రెండూ రెండు మార్గాల ప్రజాజీవితాన్ని క్రమ్ముకొని పోతవి. తెలుగునాట యిలానే

పొంగింది. ప్రాచీనకాలంలో అనేక జానపద కళాస్వరూపాలు వెల్లివిరిశాయి. యక్షగానాలు, వీధినాటకాలు, భాగవతాలు తెలుగు ప్రజల హృదయాల్లో మ ఱ వు రా ని మధురానుభూతులు. మార్గవాఙ్మయానికంతకీ ఒరవడిదిద్దిన తెలుగుకవులు వచనాన్ని నాటకాన్ని చేపట్టలేదు. అలావారు మార్గనాటక రచనం చేయకపోవటం కేవలం మన దురదృష్టం అనిమాత్రమే చెప్పుకో గలంగాని కొందఱు విమర్శకులూహించినట్లు. తెలుగు నాటకాలంటే చిన్నచూపనిగాని, కొన్ని మార్గ నాటకాలు వ్రాస్తే అవి నశించాయనిగాని, శ్రీనాథుని విధితో యీ లోపం కొంతవరకు తీరిందనిగాని, ఆంధ్ర ప్రబంధాల యొద్దడివలన నాటక రచనావసరం లేకపోయిందిగా నిర్ణయించి చెప్పడానికి వల్లకాదు. ఒక్కటి మాత్రం నిజమనిపిస్తుంది. ఇప్పుడు మనకు పరిచయమై ఉన్న రీతిలో కాకపోయినా కొన్ని విధాలనృత్యకథావికాలు, కొన్ని రీతులదేశినాటకాలు తప్పకుండా ఉన్నవి. ఆంధ్ర శాతవాహనుల కాలంనుండి సభాస్థలుల్లో రాజపోషణక్రింద నాట్యకళవిరాజిల్లి ఉంటుందని అందఱూ ఊహిస్తున్నారు. రెడ్డిరాజులందఱూ నృత్యకళాపోషకులు. అందులో కొందఱు నాట్యశాస్త్రవ్యాఖ్యాతలు వీరంతా జనానీకానికి రసలోకపు చలివేంద్రాలువేసి నాట్య కళను పంచారు. ఆంధ్రుడు పండితపామరులను వేఱువేఱు పంక్తుల్లో కూర్చోబెట్టి పాయసాన్ని పంచాడు. తంజావూరు నాయకరాజులు దక్షిణాదిన యక్షగానాలను ఏకాఏకిని రాజసభలకే ఎక్కించారు. తెలుగువారి ఆడబిడ్డలు మగసాముల సరసన చదువుల దీవి వెలిగించారు. తెలుగువారి చదువుల జవాది గుప్పుమన్నది అంతే...మళ్లీ మన ప్రతిభక్షీణించింది. తెల్లవారి పెలుజడిలో సన్నగిల్లిపోయిన దేశీయకళలు మళ్లీ తెప్పరిల్లేనాక చీకటియుగం-సాహిత్యచరిత్రలాగానే యిదీ గహనమై పోయింది. మార్గ, దేశిమార్గాలు కలుస్తాయేమో అనుకునేసరికి దీపం కొడిగట్టింది. మళ్లా క్రొత్తగా కోటిదీపాలు వెలిగించాము.

దేశికళాస్వరూపాల్లోనుంచి యీనాటి నాటకం వచ్చిందని చెప్పలేము. ఆ రూపాలు యిప్పటికీ ఎదుగు బొదుగులేకుండా దేశం మారుమూలల స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నవి. కాబట్టి దరిదాపు గతశతాబ్ది ఉత్తరార్థంలో ధార్వాడ, హుబ్లీ కంపెనీల ప్రభావం మొదట అనువాద నాటకాలుగాను, తరువాత స్వతంత్రా స్వతంత్ర నాటకాలుగా మన దేశంలో నాటకరచనా ప్రదర్శనాలు ప్రారంభమై భిన్నరూపాల్లో భిన్నమార్గాల్లో వ్యక్తమౌతున్నవి. ఆతొలి రోజుల్లో ఆంధ్రనాటకరంగాన్ని తలచుకుంటే హృదయం ద్రవించిపోతుంది ఆంధ్రులు ముందెన్నడూ కన్నదీవిన్నదీ కాదు. నిండైన విగ్రహాలు నిలువుగావేషం సవరించి కమ్మని భాష మాట్లాడుతూ తేటతెలుగున కమ్మని పద్యాలతో రసలోకాలను ఆవిష్కరించుకుంటున్నారు. ఆక్రొత్తల్లో ఊరూరా నాటకసమాజాలు-రంగస్థలాలు కవులు, నటులు, మళ్లా ఒక్కసారి నాట్యకళాసరస్వతి గజ్జెకట్టింది. అప్పటి నాటకకళ ఒకతపస్సు. దబ్బానుగ్గాని ఆశించని దర్జాపురుషులు తినా కట్టా ఉన్న వీరులంతాకలసి నాటకాలాడేవారు. చదువూ సంస్కారము ఉన్నపెద్దలంతా కలసి నాటకకళకు కీదేశాన [illegible] ప్రతిష్ఠచేశారు. ఆసమాజాలు, ఆ కవులు, ఆ నటులు అంతరించినా వారి జ్ఞాపకాలు ఇప్పటికీ పెద్దవాళ్ళ [illegible] హృదయాల్లో పచ్చిగానే ఉండి [illegible] భాయ్యో అనిచెప్పి దీర్ఘంగా నిట్టూర్చారు. [illegible] వని. "ఇప్పుడు ఇదిగో నీవు చూస్తూనే ఉన్నావు కదా" అన్నారు. అప్పటికి నాకేం అంతుపట్టలేదు. నాన్నగారెందుకో అనవసరంగా ఆశపడ్డారా అనిపించింది. పలకకుండా ఊరకున్నాను. కాలచక్రం తిరుగుతున్నది. వర్తమానం. నాన్నగారు నాటకరంగం దాగోగులను గమనిస్తూనేఉన్నారు. నేమూ ఆయన భావవ్యాఖ్యానం వెంట ఊహలు పెంచుకోవాలని ప్రయత్నం చేస్తూన్నాము.

ఆనాడు మా కాలేజిలో ఒక నాటక ప్రదర్శనం-సందర్భం.. సరిగాగుర్తుకురావటంలేదు. పెద్దసందర్భానికేముంటుందిలెండి; ఏసాంస్కృతిక వారాలో, ప్రారంభోత్సవదినాల్లో-మేము మిత్రులం కొంతమందిమికలసి ఒక గొప్పనాటకాన్ని ప్రదర్శించాలనుకున్నాము. పైపూరునుండి ఎవరో ఓ గొప్పాయనవచ్చి ఉత్సవానికి అధ్యక్షతవహించారు. సాయంత్రం నాలుగున్నరయ్యేసరికి కళాశాల ఆవరణమంతా రంగుకాగితాలతో అలంకరించారు. రికార్డుసంగీతాలు, సీతాకోకచిలుకల్లాగా రంగురంగుల నైలానులలో ముస్తాబైన ఆడపిల్లలు క్రొత్తరకాల వేషాలతోదిగిన విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు, ఆవరణం కిటకిటలాడుతోంది. మామూలుగా ఆపస్వరాల పంచేపూతరం, ఉపన్యాసాలూ అన్నీ అయ్యాయి. తెరవెనకాల మా మాస్టారుండి మాచేత నాటకం ఆడిస్తారు. అంచేత ఆయన ఏర్పాట్లతో సతమతమౌతున్నారు. మధ్య మధ్య అల్లరికుర్రాళ్లు దమ్ములుపీల్చి ముఖాలు ప్రక్కకు త్రిప్పుకొని పొగమబ్బులువదిలి, సిగరెట్లను పాంట్ జేబుల్లో దాచడాన్ని అభినయిస్తున్నారు. ఆరోజు నాటకం పేరుకాని, కథగాని గుర్తులేదు. ప్రదర్శనసమయం కావచ్చింది. మైకుతో మా కార్యదర్శి మహాశయులారా! అని పెద్దగా అరిచాడు. జనమంతా 'ఆ' అరిచారు. కొద్దిక్షణాల్లో నాటకాన్ని ప్రారంభిస్తాము. అందాకా నిశ్శబ్దంగా ఉండమని మా ప్రార్థన-అని రేడియో గొంతుతో అన్నాడు. ఇంతలో తెరలో కలకలం-గ్రీన్ రూము ఆడిటోరియం కన్న నాలుగురెట్లు క్రిక్కిరిసింది. రంగస్థలం మీద ఒక డ్రాయింగురూము, నాయకుడు కాల్చుకోడానికి (తనను) ఒక తుపాకి, కొందఱు నాయకుల బొమ్మలు, నాటకం మధ్యలో అగ్నిజ్వాలలు, తెరవెనుక హాహాకారాలు మొదలైనవన్నీ కావాలని రచయిత దబాయించి వ్రాశాడు. (కథ గుర్తులేని వాడికి రచయితపేరు గుర్తుంటుందా?) అన్ని యేర్పాట్లు చేసుకున్నాము. మాలోమేము మాట్లాడుకొనేవన్నీ మైకులో వినిపిస్తున్నాయని ఒక మాష్టరు వచ్చి చెప్పారు. మైకు ఆఫ్ చేశాము. ఓ పచ్చని సైడుకర్టను వెనకాల ప్రాంప్టచేయడానికి మాస్టారు, అల్లంతదూరాన ఎలక్ట్రిషియను (చతుర్భుజ శంఖచక్రాల్లాగా స్పాట్లైట్ మొదలైన ఆయుధాలతో) లోపల ఇంకోమైకు దగ్గర క్లారోనెట్ విద్వాంసుడు కూర్చుని ఉన్నారు. పచ్చిచెడి చాయంగల విన్నపాలై తెరతీశాము. మొదట మా నాయకుడు బయలుదేరి ప్రవేశించి, తాను ప్రేమించిన అమ్మాయిని గూర్చి అధునికంగా అష్టాదశవర్ణనలూ చేయాలి. ఇది స్వగతం. ఈ వర్ణన చేసేప్పుడు ఆ ప్రాంతంలోనే పిల్లతండ్రి ఉండాలి. అతడు ఇదంతా విన్నాడు. తరువాత దృశ్యంలో [illegible], కూతురు సినిమా నాటకలాగా

సాహసం, చివరికి నాయకుడు తుపాకిని దేశాన్ని, స్వతంత్ర (ప్రేమను)గూర్చి కొన్ని ఉపన్యాసాలిచ్చి (చేతిలో తుపాకి ఉన్నది కనుక అడియన్సు భయభక్తులతో, వింటారు) చివరికి కాల్చుకో బోతుండగా మళ్లీ నాయిక తండ్రితోసహా వచ్చి అతన్ని మన్నేను కుని పెళ్ళిచేసుకోడం - ఇలాంటి సన్నివేశాలే కొన్ని ఉన్నవి. తీరా తెరతీశాక ప్రాంప్టరు గొంత కమ్మగా నటనతోసహా వినిపించిందట. మాకెవరికీ పోర్షనురాలేదు. ఆడవేషం వేసిన కుర్రాడు బొద్దుగా ఇప్పటి సినిమా హీరోయిన్‌ల స్టైలులో ఉన్నా అలవాటు చొప్పున మీంసమీద ఓ మాటు చేయివేసుకున్నాడు. ఆడియన్సంతా ముక్తకంఠంగా చెయ్యిమార్చు అని అరిచారు. చివరిసీనులో మంచినీళ్ళ గ్లాసు మరచిపోయాం. తన ప్రియురాలు వ్రాసిన ఉత్తరాన్ని చదువుకునే ఘట్టంలో జేబులో ఉత్తరం లేకపోవడాన నాయకుడు గల్లంతయ్యాడు. ఆటోమాటిక్ ఆరు గుళ్ళ పిస్తోలు పేలలేదు. వర్షానికిగాను స్ప్రెమిషన్ తెస్తే అది సరీగా పనిచేయలేదు. అగ్నిజ్వాలల కోసం కిరసనాయలు కొడితే సైడ్‌వింగ్‌కి నిప్పంటుకున్నది. ఇలాంటి రసాభాసాలు ఎన్నివున్నా నాటకం (వి)రక్తి కట్టింది. చివరలో ప్రిన్సిపాలుగారు తమ అంత్యోపన్యాసంలో (ఇలానే అచ్చయింది. నా తప్పేమీ లేదు.)కొద్దికాలంలో కృషిచేసి యింత మహత్తరమైన నాటకాన్ని ప్రదర్శించి నందుకు అభినందనలు తెలిసివచ్చే అంతర్ కళాశాల నాటకాల పోటీలకు పోబోయే యీ నాటకం ఉత్తమ నాటకంగా ఎన్నిక కాగలదని ఆశించారు. రాత్రి ఒంటిగంటకు రంగుతో సహా ఇంటికి వచ్చాను. (డ్రెమెటిక్ సెక్రటరీ డబ్బంతా తిపేశా డనీ అంచేత కొబ్బరినూనె వగైరా సౌకర్యాలను కల్పించలేదనీ ఒకవార్త). నాన్నగారు మేల్కొనే ఉన్నారు. నావేపు తీక్షణంగా చూచి 'రంగు కడుక్కోనిరా, సంతోషించాను' అన్నారు. హంపదీసి నాన్నగారు నాటకానికి రాలేదుకదా అనుకున్నాను. రాత్రంతా నాటకాన్ని గూర్చిన ఆలాపనలు (పీడ)కలలు, నిద్రపట్టలేదు. ఎలాగో తెల్లవారింది.

మరునాడు ఉదయం సాంత్రాగి తప్పించుకొని పోయే పిల్లిగా పోతుండగా నాన్నగారు పిలిచారు. 'మా నిన్ననాటకం చూశారుకదా, దానివల్ల ఎవరైనా సంతోషించారా? ఎవరికైనా, సానుభూతిమాట దేవుడెరుగు. చక్కని నాటకాన్ని చూచామన్న తృప్తైనా కలిగిందేమో కనుకున్నావా? అందాకా అక్కర్లేదు. ఓ పదిరోజులైనాక నిన్నే అడుగుతాను. ఆ నాటకంలో కథగాని, శాశ్వతంగా గుర్తించే సంఘటనగాని సంభాషణగాని నీవే చెప్పగలవా? అని ప్రశ్నలవర్షం కురిపించారు. ఈ ప్రశ్నకు సమాధానంకూడా మీరే చెప్పాలి. మీరన్నది నిజమే. సంఘటన, సంభాషణ మొదలైనవి గుర్తుండవు. ఏదో తాత్కాలిక ముత్కృతిని పొందుతామనీ, కొన్నివందల నాటకాలు ఇలాంటివి ప్రదర్శించినా నటనలో స్థాయి తరగదు. అన్నీ అంగీకరించాను. నీ అనక తప్పిందికాదు. కొంతదోవలో పద్దాననుకున్నానో ఏమో ఆయన ముఖంలో ఎంతో నిండైన తృప్తి వ్యక్తమైనది. ఇప్పుడు నేను చెప్పినది ఈ లోకం జాగ్రత్తగా పరిశీలించవలసినది. అంతో ఇంతో నాటకరంగంపై శ్రద్ధకలవాళ్ళందరూ నీ చూస్తున్నదీవిషయం. నాటకాలు చూచి చూచి విసుగెత్తి యీ 'ఇదితావు నాటకాలు' అనే విరాళావాదం వ్యక్తం చేయడం అందరికీ అలవాటైపోయింది. ఈ విసుగుదల నాటక కళా పరిషత్తుకే తప్పలేదు సుమా! నాటక సమాజాలు వటుబు దేశంలో లెక్కకు మిగిలిపోతున్నారు. ఏటేటా పోటీలు. మహా నగరాల్లో సంరంభాలు, ఫ్లడ్‌లైట్ వెలుగులు, పోటీ నాటకాలకు మార్కులు వేయడానికి న్యాయమూర్తులు వడేయాతనలు, బహుమతి పొంది బస్తీమేసవాల్ అనే నాటక సమాజాలు, ప్రైజురాక పెదవి విరిచి ఎక్కడో అన్యాయం జరిగిందని దుఃఖించే నాటక సమాజాలు - ఇదంతా ఓ లీల. ఇన్నాళ్లుగా నడుంకట్టి పనిచేస్తున్నామే నాటక కళాయోషకు ఏడాదికోసారి పాడే పోటీ జోలపాట తప్ప మనకేమన్నా మిగులుతున్నదా? ఓ వేపున కిరాయి కృష్ణభగవానుడు గింగిరాలు తిరగ్గొడుతున్నాడు. ఇంకో వేపున బడిపిల్లలు రంగులు పూసుకొని అల్లరిచేస్తూ నీకు ఉజ్వల భవిష్యత్తుందమ్మా అని చక్కిలిగింతలు పెడుతున్నారు. నీకు సరక్షకులం మేమే నమ్మాతల్లీ - అని పోటీ నాటక కళాపరిషత్తు జోకొడుతున్నది. ఇది యివ్వాళ మనకున్న పరిస్థితి" అని నాన్నగారన్నారు. నాకు మీ సమస్యలు కాదు కావలసినది. ఇందులో ఏ ఒక్క సమస్యకైనా పరిష్కారం చెబితే సంతోషిస్తాను అని గట్టిగా అన్నాను.

"మహాకవి అన్నట్టు నాటకం ఒక చాక్షుషమైన క్రతువు. బ్రహ్మస్వరూప భావనాపరిణతికి సమస్తమైన కళాస్వరూపాలూ సోపానాలవంటివి. యజ్ఞంలో హవిస్సువలె లౌకిక కళల్లో రసానుభవం పారమ్యమని పెద్దల అభిప్రాయం. ఈ రసానుభూతి అన్ని కళలకన్న నాటకకళ వలన అధికంగా సాధ్యం. రసాన్ని కల్పించడానికి నాటకవస్తువు ప్రఖ్యాతమైతే మంచిది. ఉత్పాద్యమైనా పరవాలేదు. మన ప్రాక్ అలంకారికుల దృక్పథంలోనే యీ మాత్రం కుదియెడమ భేద మున్నట్టుగా కనుపిస్తుంది. ప్రఖ్యాత కథలు, ఇందలి పాత్రలు జాతిహృదయంలో తరతరాలుగా సంస్కారాల రూపంలో నిలచి ఉంటారు. వారిపేర్లు చెప్పగానే ఆయా ఉద్దిష్టమర్గాల్లో రసభావభావనా వ్యాపారం దానంతటది కదులుతుంది. దానికో చిన్నకారణంకూడా ఉన్నది. ఆ పాత్రల వలన మనముందు కల్పింపబడే రూపాలు, వాని భావాలు యుగ యుగాలనుండి మానవతాపారమ్యాన్ని దర్శించిన మహాద్రష్టల సృష్టులు. కనుక వానికి చలనంలేదు. ఏ రాముడో, భీముడో అవగానే చాలు. ఒక భావనాసంస్కారం ఎంత పామరులకైనా ఉద్బుద్ధమౌతుంది. ఆ మాటకు వస్తే చదువుకున్నామనుకునే సీటుగాండ్రకంటె స్వచ్ఛమైన అమాయకత్వంగల పామరులకే యెక్కువగా ఈ అనుభూతి ఉన్నది. ఈ కథలను గాథలను త్రవ్వుకొని మనం బాగా అంకించుకొని జీర్ణంచేసుకొన్న తరువాత ఎన్ని వెంగళాయివేషాలు వేసినా చెల్లుబాటవుతుంది. అందుకనే మనం ఎంత తిట్టుకున్నా ఏడ్చుకున్నా పల్లెపట్టుల ఈ పౌరాణిక చారిత్రక నాటకాలకి అంత చలామణి, రాణింపు. (ఇక్కడ మనం అంటే నా ఉద్దేశం నాటకకళా సంప్రదాయాలకు భంగం కలగని రీతిలో నవ్యత్వాన్ని సాధించాలని కలలుగంటున్న పురోగాములని) మా పెట్టివాడి చేతిరాయి గూట్లోనో, నోట్లోనో చెప్పలేము కదూ! అందుకనే నాడునాడు పెద్దలంతా కొత్త కథలను కల్పించి రచించాలని చూచారు. ఈ ప్రయత్నము; పక్కాగా ఇంత సంప్రదాయము, నాటకరచనా శిల్పము, రసదృ

అందిపుచ్చుకొని మరీచేస్తే బాగుండేది. తీరా యీ క్రొత్తదారి వెదుక్కుంటున్న వేళకి తెల్లవారి చదువులు మనల్ని ముంచెత్తాయి. నువ్వు ఎన్నిపేర్లయినాపెట్టు. ఎంత గౌరవవాచకాలతోనయినా స్తోత్రపాఠంచెయ్యి - ఈ కోవకు చెందిన నాటకకవుల్లో వ్రేళ్ళమీద లెక్కించవీలైన ఏ కొద్దిమంది తప్ప తక్కినవారంతా పప్పులో కాలువేశారు. ఒకరు మధ్యతరగతి బాధల ఎన్‌సైక్లోపీడియా వ్రాస్తేఇంకోరు పీడిత జనగాథల్ని చెప్పారు. ఒకరు రాజకీయాలు గుమ్మరిస్తే ఇంకోరు పాశ్చాత్య కథలకు తెలుగు రంగులు పూస్తున్నారు. కాకపోతే మాటచమత్కారము, తత్కాలానికిరంజనంచేసే రచనా చమత్కారాలు, అంతా తిరగమాతల కొట్టివంటివి. గట్టిగా నిలదీస్తే ఏ ఒక్కటీ నిలబడదు. అందాకా ఎందుకు: నీవు పుట్టకముందు దేశంలో వ్యాప్తిపొందిన కొన్ని సాంఘికనాటకాల పేర్లు చెబుతాను. ఎక్కడైనా యీనాడవి అమల్లో ఉన్నాయేమో కనుక్కో. మచ్చుకుకూడా ఒక్క నాటకము దొరకదు. ఏ హరిశ్చంద్రో, చిత్రనళీయమో అంటే నాటకాన్ని అక్షరశః అందఱూ అర్థంచేసుకోలేక పోయినా వానిలో ఒక శాశ్వతమైన భావనాబలం ఉన్నది. ఇవ్వాళ మన నాటకాలకు ఆ బిగువు లేదు. ఇప్పటి రచయితలకు ఆ లగువు బిగువులు తెలీవు. నటులకు ఆ గాంభీర్యము, సాధనాబలము లేవు. నాటక సమాజాలకు ఆ నిలకడా మనుగడా లేవు. కనుక మనమీద ఒక బాధ్యత ఉన్నది. నేనే పామరుణ్ణనుకో. నీవు ఈనాటి నాటక ప్రయోక్తవు. నేను నిన్ను న్యాయం అర్థిస్తున్నాను. 'అయ్యా వెనుకటి దినాల్లో మంచి మంచి నాటకాలు చూచేవాళ్ళం. ఇప్పుడా నాటకాలన్నీ పౌరాణిక పంకంలో మునిగి ఉన్నాయి. కిరాయితప్ప మరోలక్ష్యం లేదు. మీరేదో ఏదో వాజాగ్గా నాటకాలాడుకొని మమ్మల్ని ఉద్ధరిస్తా మనుకుంటున్నారు. మాకు మీ వ్యవహారలేమీ తలాతోకా అందడంలేదు. మాగతి ఇంతేనా?' అని.

నీకు సమాధానంలేదు. ప్రజలకోసం అంటున్నావు. వాళ్లని వేఱుచేసి నీకు నీవో రంగస్థలం నిర్మించుకొని కులుకుతున్నావు. ఇది ప్రజాస్వామ్యంలో క్షంతవ్యంకాని మహాపరాధం. వారి అభిరుచి అధఃపతనం చెందినదని మీరు జాలిపడనక్కఱలేదు. వారి అభిరుచిని తీర్చిదిద్దవలసినబాధ్యత మీయందున్నది. ప్రభుత్వం కొంతడబ్బు నాటకకళకై వ్యయం చేస్తున్నది. ఎక్కడ వ్యయానికితగ్గ ప్రతిఫలంలేదు. మీరంటున్నసామాన్యులు మీదెబ్బకు తట్టుకోలేక హాయిగా ఓ పావలా పారేసి గంటలకొద్దీ సినిమాలు చూస్తున్నారు. నువ్వేమో నాటకాలకి డబ్బురావడంలేదు. అమెచ్యూరుకళ కింకామంచి రోజులు రాలేదు అని గుటకలు మ్రింగుతున్నావు. ఈ స్థితిలోనుండి బయటపడి ఆంధ్ర నాటకరంగం బ్రతికి బట్టకట్టాలి. దీనికి నా సూచనలుచేస్తాను. నువ్వూ కాస్తో కూస్తో తెలిసినవాడివేగా - ఆలోచించు - మొదట నాటక సమాజాలు నటులు నడుంకట్టాలి. ఇప్పటిదాకా అమల్లోఉన్న యీ అల్లరచిల్లర త్రోవలు వదిలేసి నాటకకళ ఒక తపస్సుగా స్వీకరించాలి. మనం బూజుపట్టిపోయాయనుకున్న నాటకాలను, ముఖ్యంగా పౌరాణిక నాటకాలను-కిరాయిరాయళ్ల చేతుల్లోంచి ఊడబెఱుక్కొని భావస్ఫోరకంగా రసవంతంగా ప్రదర్శించాలి. ఇది అన్నంత సులభంగాదు. వాళ్లని ఆక్షేపించినంత చులకనా కాదు. దానికెంతో సాధనకావాలి. కష్టపడాలి. మరి ఇవేమన్నా సాంఘిక నాటకాలా! అరగంటకొకటి అదిపారెయ్యడానికి. ఇంతకష్టపడి పనిచేస్తేనే జనం మళ్ళీ మీవేపు ఆశగాచూస్తారు. ఊరూరా రంగస్థలాలువెలిసి నాటకకళకు కొత్తచిగుళ్ళు పందిళ్లు వేయగలుగుతాం. అందాకా ఒరిగేదేమీలేదు. ఒక్కమాట నువ్వడుగుతావు మరి సాంఘికాలు వద్దాఅని, కావాలి. ఇప్పటికంటె ఎక్కువగా కావాలి-చక్కనికథ, చక్కనిసమస్య. రసవంతమైననటునికి నటించడానికి ప్రేక్షకునికి ఆనందించడాని అవకాశమున్న రచనలు, సుశిక్షితులైన నటులు, నిలకడగల సమాజాలు, పోషించి విలువకట్టే ప్రభుత్వము, అవునని మెచ్చగల ప్రేక్షకులు కావాలి. ఇవి పౌరాణికాలకైనా, చారిత్రకాలకైనా, సాంఘికాలకైనా కావలసిందే. సాంఘికాలు, తదితరాలు, అన్ని రీతులూ మనకు కావాలి. సాంఘికాలు మనస్సుకు పదునుపెట్టి రసానుభవానికి, నటనకు సాధనరంగంగామాత్రమే పనికివస్తవి. చారిత్రక, పౌరాణికాలు నాటక కళాసాధనకు శిఖరాగ్రంవంటివి. దేవస్థానం దానిదే. సూర్యచంద్రులవలె - ఈసమన్వయం లేనిదే ఎంత తపించినా లాభంలేదు. దానికోసం యీతరం యువకులు నడుం కట్టాలి'' అని నాన్నగారు వెన్నుతట్టారు.

దూరాన్నుంచి నాట్యకళాపీఠంముంగిట రంగవల్లికలు దిద్దుతున్నట్టు, క్రొత్తతోరణాలు కడుతున్నట్టు, సన్నని సన్నాయి వినిపిస్తున్నట్టు, ఎక్కడో లీలగా ఆశాగీతాలాపనం ముమ్మరించినట్టు అనిపించింది. ఆశతో ఆనందంతో కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి.

పూర్ణా పిక్చర్స్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్

1931 నుండి చిత్ర నిర్మాతలుగా – డిస్ట్రిబ్యూటర్లుగా ప్రదర్శకులుగా ఆంధ్రప్రేక్షకుల మన్ననలందిన పూర్ణాపిక్చర్సువారు శ్రీ సురభి నాటక కళాసంఘ సప్తతి స్వర్ణోత్సవ సందర్భమున తమ హృదయపూర్వక శుభాకాంక్ష లర్పించుచున్నారు

త్వరలో ఆంధ్ర ప్రేక్షకలోకానికి పూర్ణాపిక్చర్సువారు సమర్పింపబోవు క్రొత్త చిత్రాలు

1. కృష్ణ రాయబారము.
2. మగవారి మాయలు.
3. దేవసుందరి.
4. సహస్ర శిరచ్ఛేద అపూర్వ చింతామణి.
5. దొంగ జగ్గడు.
6. పట్టణానికి వచ్చిన జంబో (పూర్తి రంగుల చిత్రం).
7. దీపావళి.
8. కన్నకొడుకు.
9. మహాభారతం.
10. జబాన్ (గేవాకలర్). ఫిల్మాలయావారి గొప్ప హిందీచిత్రం.

    LOVE IN SIMLA (Eastman Colour).

పూర్ణా పిక్చర్సు ప్రైవేట్ (లిమిటెడ్)
గాంధీనగర్ (విజయవాడ).